

VECHILE INSTITUȚIUNI
ALLE
ROMANIEI
(1327—1866)
CU
UN APPENDICE

estras din mai mult de ua sută chrisobuli, spre limpedirea cbronologiei a
domnitorilor Țării-românești, pe secolii XIV, XV și XVI.

de

IOAN BREZOIANU,
fost deputat la adunarea generală (divan ad-hoc)
a Țării-românești din 1857.

2469

*Calitatea instituțiilor unei națiuni pro-
bucă caracterul, noblețea sau barbaria sa.*

*Istoria patriei fără instituțiuni este un
scheletu.*

BUCUREȘTI

14, TYPOGRAFIA STEFAN MIHĂLESCU, STRADA COVACI, 14

1882

IOAN BREZOIANU

VECHILE INSTITUȚIUNI
ALLE
ROMANIEI

(1327 - 1866)

1544 cu

UN APPENDICE

extras din mai mult de ua sută chrisobuli, spre limpedirea chronologiei
a domnitorilor Țării românești, pe secolii XIV, XV și XVI.

BUCUREȘTI

14, TYP. ȘTEFAN MIHĂLESCU, STR. COVACI, 14

1882

7 1 19

Reproducerea interzisă.

I. B.

TABLA DE MATERII.

	Pag.
Intruducere	I

SECOLUL XIV.

Domnitorul	1
Consiliul administrativ	3
Oficii: marele banu—marele vornicu—marele logofetu— marele vistieru—marele spătaru—marele postelnicu . . .	5
Administrarea județelor: marii căpitani de județe și attri- buțiunile lor	10
Municipalitățile și comunele rurale	11
Puterea spirituală—fondarea mai multor monăstiri . . .	14
Ospiciu de miseri	17
Puterea armată.	18
Legile României (Terra-românescă și Moldavia)	22
Proprietatea foncieră rurală	22
Apărătorii onorii, drepturilor și teritoriului României: Ale- sandru D. Basarabu—Petru Mușat—Vladislav Basarabu— Tratatul lui Mircea cu Vladislav Jagello, regele Polo- niei;—cu Sigismund, regele Ungariei;—cu Baizetu, sul- tanul Turcilor	24
Datine: Lécuri—prejudicări—prediceri	29
Resursele veniturilor României.	32
Domnitorii ce au bătut monedă	„
Unități de măsură.	33

SECOLUL XV.

România adóptă legile numite basilice	36
Adunarea generală a Țerrei	„
Reorganizarea puterii spirituale—Domnitorii ce s'au distins edificând mōnăstiri.	37
Oficii: marele paharnicu—marele stolnicu—marele armașu	

marele comisu — marole portaru — marele pitar — marele șetraru	40
Administrația justiției: Tribunalul (divanul) domnescu — proceduri, represiuni și penalități — dreptul de preemțiuno.	42
Comerciu și industria	46
Instrucțiunea publică	49
Domnitorii ce s'au distins în apărarea onorii, drepturilor și teritoriului țării lor: Tratatul lui Vlad Țepeșu cu Turcii — Lupta lui Vladu Țepeșu cu Mahometu II — Stefan cellu mare	50
Datine: clopotul la vite — Bradul la nuții — Banul ursito- rilor la nascerea copilului și banul vameșului la morți — Marțile și Joile după paști — Callul domnescu	54
Veniturile României din vămi, ocne și imposite	56
Domnitorii ce au bătut monedă	58
Unități de măsură	„

SECOLUL XVI.

Officii: marele vornicu de Țerra de sus și marele vornicu de Țerra de jos — marele hatmanu — marele cluceru — ma- rele jicniceru — marele medelniceru — marele cămărașu — marele căminaru — marele vameșu — aga	59
Domnitorii ce s'au distins în apărarea întoireselor țării lor: Tratatul de pace dintre domnitorul Moldaviei Bog- dan-Stefan și rogole Poloniei Sigismund — Tratatul de alianță al lui Bogdan Stefan cu Turcii — Tratatul de justiție internațională între Stefan Bogdan cellu june al Moldaviei și Sigismund rogole Poloniei — Petru Rareșu Ión Stefan — Mihail cellu mare	62
Armata: îmbunătățirea oștirii — concentrarea de trupe — stégul oștirii	69
Puterea spirituală — Domnitorii ce s'au distins fondând mō- năstiri	70
Limba română. — Artă tipografiei. — Fabrica de hârtiă	72
Ospiciu și spitalu	75
Comerciu român — protecțiunea comericiului român	„
Proprietatea foncioră rurală	76
Sigillul domnescu	81
Datine: Frăția de cruce — Crăstarea la nasu	82
Imposite	83
Domnitorii ce au bătut monedă	84
Unități de măsură	„

SECOLUL XVII.

Officii : serdarul—slugerul	85
Reformarea legilor	86
Scótele publice—Limba română	87
Băi publice	90
Despre oştire	91
Aşedământul prin care se interdică dedicarea mănăstirilor domnesci alle ţării la alte mănăstiri din străinătate	93
Proprietatea foncieră rurală	97
Aşedământul sântitului sinodu allu Moldaviei, relativ la cărţile calvine şi misionarii propagatori acestui eresu.— Domnitorii ce s'au distins prin înălţarea de monumente religióse	99
Lista civilă a dómnei	101
Corporaţiunile (breslele)	"
Tîrgu Baia din Mehedinţi şi tîrgu Baia din Dorohoiu séu exploatarea minilor	105
Despre archontologiă	"
Țigani	108
Datine : céra roşie şi céra verde—modul dării foncţiunilor— vînătórea domnescă	109
Despre imposite	112
Unităţi de măsură	113

SECOLUL XVIII.

Fanarioţi	116
Oare-care privilegii boierilor	119
Scótele domnesci (alle statului)—Limba naţională	120
Reforma lui Constantin Mavro-cordatti	124
Casa resurilor	126
Concesiunile offerite ţerranilor de Adunarea generală cu ocasiunea emigrării d'ântéiu (1745) ca să se retórne in patriă	127
Proprietatea foncieră rurală	129
Spitalele	137
Clorul : aşedământul Bisericei române prin care se inter- dico căllughêrilor străini — demnitatea de chiriarchi la cathedrele archieresci vèduvite din Moldavia.—Fondarea episcopatului de Argeşu—Domnitorii ce s'au distins edi- ficând mănăstiri	141

Aședământul pentru interdicerea judailor d'a locui prin sate	143
Aședământul interdicerii străinilor dela oserecțiul drepturilor civile și politico în Țerră	144
Aședământul de concosiunilo offerite Țerranilor cu ocașiunea emigrărei a doa sôu coa maro (1767) ca să se rôtôrne în patriă	146
Administrațiunea : poliția rurală — Reorganisarea poștelor Casa de eleimosină.	150
Officii : marolo vornicu de Țerra de sus și cellu de Țerra de jos — marolo logofētu de Țerra de sus și cellu de Țerra jos — marele vornicu allu III — marele vornicu IV -- marele vornicu de cutiă — marele logofētu de obiceiuri. Tôte acestea se întruducu în Țerra-românescă iar deminitatea de ban în Moldavia	152
Venituri — Reorganisarea vămilor — venitul Țerrei-românesci pe 1767 — Imposito diverse	154
Reorganisarea administrațiunii justiției — Tribunalul domnescu — sântele instituțiuni sôu pravilnicôsca condică.	157
Unități de măsură.	160

SECOLUL XIX.

Administrația justiției : reformarea condicilor de legi — Reorganisarea instituțiunilor judecătorești din 1832 — Reorganisarea acollorași aședămênțe din 1865	162
Rostituirea dreptului principatelor d'ași avea domnitori români	164
Regulamentul organicu	166
Aședământul învățaturilor publico — Limba națională.	170
Instituțiunea oștirii	179
Comerciul, vămile și ocele	181
Reformele cerute prin proclamația mișcării dela 1848	186
Tractatul dela Balta-liman sêu distrugerea autonomiei principatelor.	190
Restituirea autonomiei principatelor prin tractatul de Paris	192
Convenția de Paris	194
Unirea principatelor într'un singur statu	196
Clerul : fondarea episcopatului Dunării de jos — Revendicarea mônăstirilor și inchinato	„
Statutul organicu din 2 Mai 1864	197
Instituțiuni diverse : Interdicerea judanilor d'a cumpăra	

venituri de moșii — Emanciparea Țiganilor — Logea comunală — Legea organică a contabilității generale a statului — Legea constitutivă a Curții de conturi — Logea consiliurilor județene — Callea ferată București-Giurgiu — Aședământul telegrafo-postal din 1864	198
Proprietatea foncieră rurală	201
Spitale și ospicii	202
Imposite: contribuțiunea personală — contribuțiunea foncieră — Legea patentelor — Contribuțiunea de poduri și șoselle	207
Legea de măsuri și greutateți	208
Appendice estras din mai multe sute de chrisobuli, spre limpedirea chronologiei a domnitorilor Țörci-romänesci, pe secolii XIV, XV și XVI	229

INTRUDUCERE

Istoria patriei este cea d'ânteuu carte ce cată a fi pusă în mâinile junimii. Efectele miraculoase alle studiului istoriei naționale le veðurăm în ênsuși acestu seculu, ca să mai fiă nevoiă de uă întinsă desvoltare a utilității și importanții acestui studiu. Și de unde ôre ne veni *unirea principatelor*, daca nu din prețioasa chronică a nemuritorului Șincai? Aserțiunea „cum că Românii s'ar fi putut apăra și de Unguri și de Leși și de Turci, de nu s'ar fi despărțit în două domnii, ci ar fi fost toți sub un capu ținend la olaltă“ ¹⁾ arată de ajuns cât de multu recomanda Șincai generațiunilor ce'i succeda „*unirea principatelor*.“ Ideea acésta atât de salutariă, străcurată în mintea sa din studiul faptelor istorice alle lui Mircea cellu mare, Ștefan cellu mare, Ión Ștefan și Mihail cellu mare, și reprodusă în chronica sa, se patronò și se propagò în secolul nostru de patriotul domnitoru allu Moldaviei, Gr. A. Ghica, prin tipărirea mai cu sémă a chronicei lui Șincai;

¹⁾ Șincai, *Chronica Românilor*, T. I, p. 377.

ea se efectuò apoi prin stăruințele lui Alexandru Ión I, domnitorul principatelor-unite. Dela unire apoi ne veni puterea, dela putere independința, dela independința regatul și regele României. Și cine, rogu-te, făcù aceste minuni? Cine — dintr'ua națiune pînă ieri jucăria străinului — ridicò atât de sus edificiul politicu allu României, daca nu istoria? Temelia de viață a gîntei românesci s'a pus; dar mai avem de lucru spre consolidarea și complectarea unui stat românescu respectabil. Istoria ne va căllăuzi atât spre înlăturarea pedicelor cât și spre ajungerea țintei; pentru că — după cum dice un scriitoru — ea (istoria) fiind făclia trecutului, pusă în întunericul presintelui, va lumina viitorul nostru, va dirigia pașii nostri în allegerea ocașionilor favorabili spre a ne complecta edificiul nostru politicu. — Să învețăm istoria.

Aretând necesitatea absolută, că fie-care cetățenu e dator a cunoșce istoria patriei sale, să trecem la planul acestei scrieri, la modul așeșării faptelor și la autoritățile ce au servit de basă narațiunilor dintr'onsa. Mă măgulescu iară că voiu putea să asigur mai ânteiu că, ferit de or-ce spirit de partit, am cântăritu cu scrupul diversele probări ce am adoptat. Și m'am strădui, prin cercetări adesea oboșitóre, a presinta un tabel cât s'a putut mai fidel a vechilor nòstre instituțiuni, fără a osteni răbdarea lectorului prin discusiuni fără ua nevoia imperiósă asupra contradicțiilor numeróse, ce am întempinat mai la totu pasul.

Mulțumită publicării cronicilor și archivelor nòstre istorice, precum și câtor-va sutimi de chrisóve inedite, găsite de mine în îndelungatul timpu în care am fost membru la comisia documentală, am putut să ajungu prin stăruință și labóre — în cercul strîns allu mizlócilor melle — la finele acestei scrieri, ce cutezu a presinta publiculu, și care, creșu, va lumina multu istoria nòstră, pe cât se rapórtă la instituțiunile României și chronologia domnilor Terrei-românesti.

Urmarea fără metodu determinat a acellor doi chroni-
cari — Cantimir și Fotino — modul așederii instituțiunilor
ce ei ne au conservat prin scrierile lor, părându-ne nu
prea nemerit, am creșut de cuviință și mai nemerit să co-
ordinăm aședarea pe secole unor atare instituțiuni, regu-
lând aparițiunea contimporană a fie căroră dintr'ênsele,
dupe cellu d'ântëiu document ce menționază a lor ființă.
Cât pentru celle prea puține instituțiuni séu datine nedo-
cumentate ce figuréză în istoria nóstră, am adoptat — pe
unele — ca pe niște aședeminte ce or ce societate constituită
într'ua țerră cată să le aibă, mai mult séu mai puțin
desvoltate, priimind spre susținerea lor tradițiunea drept
monumentu istoricu, mai cu sémă cõ datinele mai tóte
se află și astăzi în usanțele țerranului român.

Lipsa de documente mai vechi de cât celle cunoscute
pinõ astăzi, fiind uă stavilă neînvinșă spre a străbate în-
tunerecul vechilor secolu ai evului mediu, ne a constrins
să începem lucrarea nóstră din secolul ce a precedat pe
acella allu renascerii. Și cu tóte cõ istoria găsesce în pro-
vinciile Daciei principi români și în secolul alu IX-lea,
ca și la începutul secolului allu XI și alu XIII-lea, mai
cu sémă dupõ retragera lui Batu-chan, lectorul nu va
găsi în opusculul nostru vre uă instituțiune mai vechiă, fiă
ea și mai antică de cât din epocha în care am trecut'o,
și care — cum șiseiu — începe cu secolul allu XIV-lea că-
tre mizlocul căruia ambele principate (Moldova și Țerra-
romînescă) de care ne ocupăm, se găsescu organizate, con-
stituite și funcționând în tóte ramurile administrațiunii lor.

Apoi, afarõ de codicii de legi — despre a căror adoptare
în principate am făcut numai mențiune la timpul cuve-
nit — cată să mai spunem asemenea cõ, în considerațiunea
rarității și vechimii unor instituțiuni, am pus pe celle
mai multe dintr'ênsele în opusculul nostru, în tótă între-
gimea lor, pênõ cõtre începutul secolului allu XIX-lea;
iar dela acestu tîmpu înainte le am trecut numai în e-

sența lor, pe temeiul că ele fiind editate mai de curând și răspândite în destul prin organele de publicitate, și prin urmare cunoscute contemporanilor, reproducerea lor într-o scriere nu i ar fi adăos altu merit, de cât creșterea volumului ei fără a i mări și valoarea.

În opusculul nostru se vor găsi nu numai domnitorii creatori a unor instituțiuni, ci și aceia cari le au conservat și au făcut a se conserva prin apărarea teritoriului românesc de vecinii săi cei rivnitori la alle altora. Nu mai puțin, și domnitorii ce au îmbunătățit instituțiunile noastre — și mai cu sémă pe aceea a armatei — au locul lor cellu bunu în istoria noastră.

Și cu tóte cõ Wilkinson susține cõ — considerând forma guvernului, gîntea, legile, moravurile și datinele lor — aceste principate au fost totu d'auna atît de asemenate întru tóte, în cât descrierea uneia din aceste țërrî, face de prisos pe aceea ce ar voi cineva să o facă pentru ceea-l-altă, totuși am luat de regulă în lucrarea noastră ca numai atunci să nu facem vre uă mențiune în opusculul nostru, când aceeași instituțiune se află identică și contemporană în ambele țërrî surori, și când — pe cât ne am luminat din fontânele istorice ce am avut la îndemână — ea nu diferă nici în dispozițiunile ei celle mai fundamentale, nici în timpul adoptării ei.

Găsind apoi în cursul investigațiunilor noastre urme nesupuse îndoielii despre esistența unora din vechile noastre instituțiuni, și căutând fără reușită a afla organismul și modul aplicării lor, am lăsat viitorului să îndepliniască această lacună.

Peste acésta, pe când chronicele afirmă esistența unui faptu, unui aședemânt, unei demnități óre-care, cum am dice — într'un timpu óre-care — și chrisóbulele nu facu nici uă mențiune de ființa acelei demnități de cât cu un secolu și mai multu mai în urmă, ne am regulat lucrarea dupe aceste din urmă. De exemplu, istoria Moldo-

româniei, puind introducerea oficiului de *hatman* în Moldavia prin Alexandru celu bunu (1490), pe când acésta demnitate se găsesce figurând prin actele publice numai către finele secolului allu XVI-lea, noi, în acestu opusculu, am urmat totu d'auna actelor publice, când am avut a allege într'aceste două fontâni istorice.

Scim bine cõ modesta acésta lucrare a nóstră, formată din spicuirile cullese din documentele citate, nu îndestulează esigințile unii istorii sociale și politice a Românilor din provinciile Daciei traiane, și nici scopul nostru n'a fost acesta; dar ridicarea unui atare edificiu litteraru fiind a viitorului faptă, avem datoria să'i preparăm după puțință materialul necesariu, pentru or câte din aceste provinții vom putea avea fontânele necesarii. Și precum un architect spre ridicarea unei binale priimesce dela unii varu, dela alții lemnăriă, dela alții piatră, osebit de zelul și labórea meșterilor, de care tóte acestea cată să țiiă sémă; astfel și cellu așteptat nu póte de cât cu asemenea opuscule să ridice acellu pantheon litterar care va păstra faptele cellor ce au lucrat spre marirea și fericirea nemului românescu.

Câte spunem noi aici în acestu opuscul au esistat, ânsă în chaos, în confusiune; noi le am pus la locul lor; și totu ce este allu nostru este cum am mai đis, numai metodul, este — cum đice nemuritorul Eliade Radulescu airea — numai puterea multă puțină ce avem de a pune lucrurile în rënd la locul lor cum să le vedă și să le distingă și să le cunóscă cine are ochi de vedut și urechi de audít. Principalele aședeminte alle României fiind aceste, iarăși o mai repetăm, cõ noi n'am inventat nimicu, noi spunem celle ce au fost: *istoria nu se inventă, istoria nu este uă ficțiune, istoria adeverată narră câte vede seũ câte sciă din documente, din câte au esistat și esistă.*¹⁾

¹⁾ Isachar séu laboratorul.

Încö ceva :

Din cei doi ochi ai istoriei — chronologia și geografia — am alăturat la scrierea noastră pe cellu d'anteiu, adică chronologia domnilor Țerei românești pe secolii allu XIV, XV și XVI, întemeiată pe cnsuși chrisóbulele lor, măr-ginindu-ne constatarea la acestu din urmă secolu, fiind cö dela acéștä epochă înainte, chronologia domnitorilor fiind mai lămurită, n'are nevoiă de vre uă rectificare seri-riósă. Cât pentru cellu d'allu doilea ochiu allu istoriei — geografia — vëdënd implinită de alții acéștä necesitate sim-țită mai de multu de biblioteca română, ne am abținut a o mai tracta și noi în acéștä scriere, mai virtos cö și cadrul ei nu permitea adaosul unii asemenea materii.

Cât pentru limba și stilul în care am scris opusculul acesta ce îndrăsnim a presinta publicului, ne am dis: fiind cö ua matrónă onestă n'are nevoiă să dea cu dres pe față spre a fi prezentabilă, am evitat pe cât s'a putut floricelele, nevoindu-ne totu d'auna a face să fim pricepuți de lectoru, și prin aședarea ideii ce am dorit să insinuăm și să ma-nifestăm, și prin intrebuintarea vorbelor, preferind totu d'auna pe acelea cari dobîndind dreptul de cetate în re-publica noastră litterariă, nu potu fi lăsate d'ua parte în favórea unor archaismi ce nu potu mai multu figura de cât într'un vocabular ce flu asteptăm cu nerăbdare dela învețata și laboriósă noastră academiă.

Dând publicității acéștä nouă recollă din istoria insti-tuțiunilor României, n'avem altă dorință de cât ca Români să'și cunóscă bine instituțiunile celle bețrâne alle țerei lor, care sunt totu de uă dată și titlurile ce distingu pe România de țerrile circumvecine ei.

SECOLUL XIV.

„Când cine-va a formatu o armată, a
mai isbutit a constitui ua națiune.“
Thiers, le Consulat et l'empire.

T. 13, p. 523.

SUMARIU.

Domnitorul. — Consiliul administrativ. — Oficii: marele banu — marele vornicu — marele logofetu — marele vistieru — marele spataru — marele postelnicu. — Administrațiunea județelor: marii căpitani de județe și atribuțiunile lor. — Municipalitățile și comunele rurale. — Puterea spirituallă — Fundarea a mai multor monăstiri. — Ospicii de miseri. — Puterea armata. — Legile României (Terra-romanescă și Moldova). — Proprietatea foncieră rurală. — Apărării onorii, drepturilor și teritoriului romănu: Tractatul lui Mircea cu Vladislav Jagello, regele Poloniei — cu Sigismund, regele Ungariei — cu Bajazit, sultanul Turcilor. — Datine: Lécuri — Prejudicări (prejugés) — Prediceri (presage). — Resursele séu veniturile României. — Domnitorii ce au bătut moneda. — Unități de mesură.

Domnitorul.

Domnitorul fie-căruia din ambele principate era auto-eratoru, necunoscënd supremația ver-cării alte Puteri pînă la capitulațiunile romănilor cu Pórta otomană; și nu 'i

lipsia nici unul din drepturile majestatică cu cari se mândrescu suveranii cei mari ai altoru țării. Afară de D-zeu și sabia sea, nu cunoscea pe nimeni altul mai mare în țerra lui. Resbelul, pacca, averea și viața tuturilor locuitorilor depindea de voința lui ¹⁾. Cât pentru succesiunea la tronu, gășind în ua mulțime de chrisobule aserțiunea: „rogu deci pe urmașul meu, fiă ellu din semența inimei domniei melle și din némul meu, fiă ellu – după păcatele melle – din altu nému străin, etc.“, nu mai stau la îndoială a declara că nefind nici o lege, în care primogenitura la succesiunea tronului domnescu în veduviă să fiă adoptată, confusiunea și desordinea născute din ambițiuni personale, producea luptele sterile de facțiuni, și tronul era usurpatu adesea de capul facțiunii celei mai puternice: de unul dintre fii domnitorului reposatu său de unul dintre rudele lui, său de unul dintre boierii țării. Astfel, lipsa unii atare legi salutarii, aducând mulțime de calamități peste țerră – prin rebele civile dintre pretenții la domnie, atât în Țerra-românească cât și în Moldavia, mai în totu cursul secolilor XV și XVI, a slăbit caracterul și energia națiunii, a sfărmatu or-ce cugetare de mărire națională, de înflorire și prosperitate, a înlesnit străinului ocașionca d'a se amesteca – fiă și indirect – în affacerile din intru alle țării noastre, pentru nisce lucrări și fapte cari privia numai pe fii ei, pregătind cu modul acesta drumul decadinței naționale.

Veniturile cămării, adică lista civilă a domnitorului, cum se țice astăzi, n'avea nici un amestec cu acellea alle tesaurului publicu, atit în Țerra-românească cât și în Moldavia. Aceste venituri consta din produsul ocnelor, vămilor și allu vinuritelui, din decimăritul oilor, caprelor, porcilor și stupilor ²⁾. Elle se aduna, or vândându-le unuia său la mai mulți antreprenori, or în lipsă de antreprenori, de marele vamașu ³⁾.

Domnitorii administra țerra cu consiliul celloi cinci

boieri, ministrii săi, numiți *boerii de svētu* ⁴⁾. Cu toate acestea, era adesea chemați la consiliu și comandanții de cetăți, *purcalabi* și *starosti*, mai cu seamă în consiliul domnitorilor din Moldavia.

⁴⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, ed. 1875, p. 36; Fotino, *Ιστορία τῆς πάλαις Δακίας*, ed. 1819, T. III, p. 343.

⁵⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 115; Fotino, *Ιστορία τῆς πάλαις Δακίας*, T. III, p. 545.

⁶⁾ Hasdëu, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 4.

⁷⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 64; Fotino, *Ιστορία τῆς πάλαις Δακίας*, T. III, p. 344.

Consiliul administrativ.

Mai înainte d'a specifica titlurile înalților demnitari ce compun acestu consiliu, să limpeșim numirea generică de *boieri*. Boieri se dicea toți aceia câți se afla și erau funcționari în vre-ua dirijatorie (funcțiune) publică. Numirea aceasta de origine slavică parese a deriva din cuvântul *bolhari*, cu care populi slavi numiau în vechime pe notabilii lor. Când s'a adoptat numirea aceasta în țerțele romănesci—dice Cantemir—nu ne este cunoscut, dar exemplele populilor vecini, precum Serbiei și Bulgariei, ne arată că officii boierilor sunt cu multu mai vechi de cât reînnoșirea statului Moldaviei ¹⁾.

Am dis că domnitorii administra ambele aceste principate cu concursul obligatoriu allu celor cinci mari boieri cari erau consilierii săi. Acestia se distingea între dînșii prin următoarele titluri: *marele vornicu*, *marele logofetu*, *marele vistier*, *marele spătar* și *marele postelnicu*, păstrând epitetul de *mare* pe cât timpu se afla în activitate. Guvernul Țerrei-romănesci se osibia din acella allu Moldaviei numai într'aceea că în consiliul celei d'ânteu figura și *marele banu*, care administra și reprezenta Oltenia, și numai când ellu se afla în resedința Țerrei-romănesci. Astfel funcționarii acestia pe cât se atinge de fondul dregătoriei lor, avea acellși atribuțiuni

in ambele țări surori differind puțin numai în gradațiunea ierarhică ²⁾. Cantimir și Fotino uniți în afirmațiunea că titlurile acestea le au imprumutat românii dela imperiul romanu dela Resărit, noi, cât pentru *logofetu, vistier și spătaru*, priimim afirmațiunea; dar pentru numirile de *vornicu, postelnicu,...* vorbe curat slavice — suntem de opiniune că ei le au imprumutat dela banatul Olteniei, sau dela regatul româno-bulgar de unde adică ne a venit și limba cancelariei statului românu cât și aceea a bisericei.

Déca ne am oprit la aceste cinci titluri, cauza este că numai elle figurază prin chrisobulele domnitorilor Țărrei-romănesce din acestu secolu, și că mai numai pe dinsele le a adoptat Alexandru cellu bunu allu Moldaviei, la anul 1399, despre care încă ce dice chronicarul Miron Costin: *Cât a stănut la domniă, îndată a făcut multe și bune lucruri în țerră*, numerând acestu distinsu chronicaru — între cele-l-alte — și pe aceste cinci titluri adoptate pentru boierii ce compunea consiliul administrativ allu acellui domnitor ³⁾, și cu toate că Miron Costin pune instalarea lui Alexandru cellu bunu la anul 6909 (1401), dar această dată este ua eróre chronologică foarte neînsemnătoare, de ôre-ce nu într'acestu anu ci în 6907 (1399) Alexandru cellu bunu s'a suit pe tronul Moldaviei⁴⁾. Așadar, atât în Țerra-romănescă cât și în Moldavia, consiliul administrativ, format din titularii mai sus însemnați, aflându-se înființați în acestu secolu, trecem la specificarea funcțiunilor și atribuțiunilor lor, începând dela administratorul și reprezentantul Olteniei.

²⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, pag. 63 și 64; Fotino, *Ιστορία της πάλας Δακίας*. T. III, p. 344.

³⁾ Hasdău, *Archiva istorică a Romaniei*, T. I, p. 170 și 171.

⁴⁾ Chrisovul lui Mircea din 1389 7-vre 4, dela moșia Jiblea a mon. Cozia; Șincai, *chronica Romanilor*, T. I, p. 372; istoria Moldo-română, T. I, pag. 105.

⁵⁾ Hasdău, *istoria critică a Românilor*, p. 90.

Oficii.

Marele banu era administrator și judicătoru preste totă Oltenia, și — afară de venituri — avea numai ua simplă supunere către domnitorul Țării-romănesci. Ellu avea mai mulți subalterni pentru administrația generală a Olteniei: un logofetu pentru affacerile de canceleriă, un prefectu de tirgu, un condicaru care primea petițiunile cellor ce avea procese, un administrator asupra penitențiarilor și mai mulți alți funcționari subalterni pe lângă acestia. Ellu presida înaltul tribunal allu banatului, în care pe lângă procesele criminale, mai rezolva și pe unele procese civile, și da sentința în numele său, sub semnatura sa proprieă, întărită cu sigiliul său pussu cu cără seu cernelă verde. Pe sigiliul banului se vede reprezentată imaginea sa, ținând în mână semnul dregătoriei selle, care era un baston îmbrăcat cu бага și cu sedefu; ellu mai avea dreptul să țină ședință, să cerceteze și să resolve procese or unde se află — fiă în Craiova, în Țergoveste seu în Bucuresti.

Salariul marelui banu consta din venitul ce 'i da vândarea dregătoriilor de sub ascultarea sea, din venitul ce 'i aducea cei cinci bănișori ai cellor cinci județe, cari adunând amenzile dela ispașe precum și pripasurile, le aducea la casierul general allu banatului, osebit de tacsele ce mai lua aceștia dela esecutarea cărților de judicată ale înaltului tribunal allu banatului ¹⁾.

¹⁾ Hasdeu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 98. Fotino, *Ἱστορία τῆς πάλαι Δαβίας*, T. III, p. 455; cartea inedită a lui Dobromir, banul Craiovei, cu anul 1078 (1569) 7-vre 11. (Cond. Mon. Glavaciocu).

Marele vornicu. Dela acestu mare funcționarul depindea toate judecătoriile alle celor 13 județe de dincóce de Oltu. Ellu rezolva definitiv procesele de omoruri, de tilhării, de furturi și ênsuși unele civile, afară de unele procese relative la proprietățile fonciere rurale; dar când decisiu-

nile lui pentru cele civile de competența lui era apelate la domnitoru și găsite de acesta *nedrepte*, vornicul suferia penalitatea ce otăra domnitorul. Vornicul răspunea pentru buna seu rcoa strejuire a fruntariilor țerei. In consiliul miniștrilor votul lui avea greutate. Ellu avea canceleria sea particulară precum și prerogativa d'a înfățișa și rezolva procese în propriul său palatu; ellu scoțea cărțile de judicată sub semnatura și sigiliul seu, pussu pe cernelă seu pe cōra verde, și pe care sigiliu se vede imaginea sea și semnul dregătoriei sōlle. Totu aceste atribuțiuni le avea și marele vornicu allu Moldaviei.

Marele vornicu, fiind însărcinatu cu paza fruntariilor, orânduia pe toți vâțașii de plaiuri spre paza potecelor, și — ca judicator generală — câte un vornicellu în fie-care județu în circumscripțiunea sea, spre escutarea sentințelor date de dēnsul și mai vîrstos pentru adunarea pripasurilor, ca și pentru stringerea banilor de la globirea proprietarilor de vite, cari strica holdele și livețile locuitorilor.

Salariul vornicului din Țerra-romănescă se forma din amendile adunate dela stricarea holdelor, din vitele de pripas primite de vornicci, din plocōnele acestora, din darurile ce primica dela vâțașii de plaiuri la orânduirea lor în funcțiuni, afarō de obligațiunea ce mai avea acestia de a vinde — fie-care în plaiul său — câte ua butiă de vinu în folosul marelui vornicu. Salariul marelui vornicu de peste Milcovu era venitul unor dăjdiu din județul Birladu.

Semnul acestei dregătorii era un baston de argintu pentru marele vornicu allu Țerei-romănescei, iar pentru cellu de peste Milcovu, un bastonu albastru împletitu cu auru ¹⁾.

¹⁾ Chrisobul ineditu allu lui Mircea din anul 1389, 7-vre 4, la moșia Jiblea a mon. Cozia; Cantemir, descrierea Moldaviei, p. 64; Timusli, *ιστορία της Βλαχίας*, edit. 1806, p. 38; Fotino, *ιστορία της πά αι Δακίας*, T. II, pag. 461; carte de judecată inedită cu anul 7196 (1688) a marelui vornicu Ghinea Rustea către popa Herea din Băjostii, județul Ilfovu. (La proprietarul acestei moșii).

Marele logofetu. Administrațiunea generală a țării esercitându-o ênsuși domnitorul, tôte petițiunile sau reclamările către dênsul se primia de marele logofetu, afarö de cele relative la dăjdii cari se priimia de marele vestiaru. Osebitele cărți de judicată dela autoritățile competente, chrisobulele, cărțile de scutiri, otărnicile de moșii făcute de subalternii marele logofetu și care se autentifica de calemul (canceleria) domnescu, se effectua prin ellu, trecea prin mâinele acestui mare cancelaru. Mitropolitii, egumenii, prin mijlocirea lui se instituia; monăstirile sub a lui veghiare era; correspondința affacerilor străine trecea pe sub vederile lui. Ellu avea sub dênsul un allu doilea logofetu și alți mai mulți logofeți și logofetei, servind cu rëndul. Ellu înfățișa domnitorului petițiunile și sentințele cărora urma să le aplice sigiliul domnescu, după voia ce priimise, trimițându-le în urmă unde privia.

Ca simbolu allu autorității sêlle, ellu purta un bastonu de argintu verde și cu bulle suflate cu auru.

Pentru emolumentele lui, avea dreptul să iea, în anul d'ântêiu allu orênduirii sêlle, daruri dela tôte monăstirile, afarö de cele ce lua de la egumenii orênduiți din nou. Lua tacse de la primirea chrisobulelor, când se înțempla un avenemêntu de domnitoru nou; asemenea lua tacse dela fie-care petițiã și dela or-ce acte eșite cu sigiliu din calemul domnescu. -- Salariul marelui logofetu de peste Milcovu era venitul produs din unele dăjdii din județul Cernăuții ¹⁾.

¹⁾ Hasdöu, Archiva istorică a României. T. I, P. I, p. 98; Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 351, 464; Tunusli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*. p. 39; Hasdöu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 167 și 171.

Marele vistieru. Acestu demnitaru a cărui denumire viind din sarcina ce avea d'a pune toga (caftanul) asupra persoanei pe care domnitorul o onora cu vre un rang, era directorul canceleriei socotelelor de venituri și cheltueli

alle statului; ellu distribuia tóte cislele (repartiția birului) în țerră; toți esfuncționarii supuși la dări și tóte satele era cunoscuta de ellu; ellu cerceta tóte petițiunile relative la dări și la alte affaceri alle tesaurului; ellu da cărțile de scutiri și or-ce acte relative la imposita; ellu avea dreptul să judice în casa sea affaceri relative la veniturile și chiel-tuelele publice. Județii (șoltuzii peste Milcovu), pe cât se atingea de stringerea dăjdiilor prin orașe, depindea dela autoritatea acestuia. Publicațiunile relative la imposita, cari, după priimirea consiliului și aprobarea domnitorului, se trimitea spre esecutare, prin mâinele lui se effectua. -- Ellu avea sub dânsul un allu doilea și allu treilea vestieru, un casieru și alți mai mulți funcționari subalterni. Ellu nu lua parte la consiliul miniștrilor de cât pentru affaceri privitoare la finanțe și numai când era chiamatu.

Salariul acestui demnitaru se compunea din dările dela satele vestieresti și din or-ce fel de chiel-tueli alle tesaurului, făcute în trebuința țerrei, precum și din tacsele cărților de vestieră¹⁾.

¹⁾ Hasdeu, Arhiva istorică a Romaniei, T. I. P. I, p. 98; Cantemir, Descrierea Moldovei, p. 82; Tunusli, *ἱστορία τῆς Βλαχίας*, p. 107.

Marele spătaru. Capul armatei și în Țerra-romanescă și în Moldavia se numia „spataru“; căci denumirea de *hatmanu* de dincolo de Milcov, a fost adoptată tocmai la începutul secolului allu XVII. Acestu înaltu funcționaru avea sub comanda sea atât trupele soldate (retribuite): căllărași, pedestri, dorobanți, fustași, roșiori, etc., cât și celle de scutelă (milițiile). Ellu avea voiă să judice în palatul seu pe cei ce depindea de autoritatea sea; iar la consiliul miniștrilor lua parte cu toți cei-l-alți colegi ai săi. Ellu avea sub dânsul pe un allu doilea spătar, un logofetu, precum și alți mai mulți subalterni numiți spătarei.

Semnul demnității sêlle era un baston de argintu suflatu cu auru.

Salariul acestui demnitaru se compunea din următoarele

resurse: priimia un dar dela fie care ostaşu când acesta se urca la gradul de ofiţeru (sutaşu). La orînduirea sea în funcţiunea de spătaru, fie-care ostaşu îi da câte ua pelle de vulpe, şi apoi pe fie-care anu câte unu carru de fênu ¹⁾).

¹⁾ Fotino, *ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 473; Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, p. 81.

Marele postelnicu, mareaşalu supremu allu curţii, sedea totu d'auna în picîore înaintea domnitorului, şi intra or când la dînsul fără să se anunţe. Ellu judica or-ce pri-gonire dintre curteni şi cei-l-alţi impiegaţi ai curţii dom-nesci. Ellu ţinea correspondinţa cu ţerrile străine; ellu introducea la domnitoru pe or-care boieru voia să'î vor-biască pentru vre ua afacere séu pentru a'şi lua dió bună, şi totu prin ellu, domnitorul trimitea respunsul séu. În con-siliu ellu n'avea nici fotoliu nici votu, dar se admitea de multe ori, séu din învoirea cellor-l-alţi consilieri, séu — din ordinul domnitorului. În acestu casu ellu figura ca locoteninte allu domnitorului, şi stăruia pe lîngö cei-l-alţi consilieri ca să iea decisiuni de urgenţă pentru affacerile ce nu sufferia întârziere, insistând după puţinţă a se im-plinei dorinţa domnitorului. Avea sub a sea autoritate pe allu doilea, allu treilea şi alţi 12 postelnicei.

Semnul autorităţii sölle era un bastonu de argintu masivu.

Acestu demnitaru, fiind mizlocitoru la domnitoru pen-tru ver ce affaceri, trăgea din acésta osebite folöse; şi apoi toţi cei ce invesmênta toga (caftanul) îi da câte un presentu analogu cu rangul ce priimea. Iar peste Milcovü, credem a fi avut drept salariu venitul din óre-care im-posite alle prefecturei Sucévei, de óre-ce pe timpul lui Cantemir se găsesce a fi avênd venitu din acellea alle Iaşului ¹⁾).

¹⁾ Fotino, *ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 485; Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, p. 81; *Istoria Moldo-româniî*, T. I, p. 105.

Administrațiunea județelor.

Fie-care județu se administra de către un funcționar numit „marele capitan de județu“, care se dicea și capitan de margini, și care erea în aceeași vreme și comandant peste ua miă de osteni din miliția județului respectiv. Totuși, poste Milcovu, capitani de județe, păstrând relațiunile lor militare cu spătarul, ca și funcțiunea de administratori de județu, întilnim la unele județe, din Moldavia, sub numele de *purcalabi* seu *starosti* a unor județe, persoane cari locuind mai totu d'auna în resedință și ocupați pe lângă domniă cu alte sarcini alle statului, n'aveau altu amesticu în affacerile județului, la care era numiți, de cât a se folosi de unele din veniturile lui, în locu de ua retribuțiune ce urma să priimiască pentru serviciile ce făcea în capitala domnitorului și țărrei. — Marii capitan era și judicători în județele lor, dar se vede că competența lor era mărginită la procese de natură pôte ca a acellor ce se resolve astăzi de judicătorii de ocôle, de ore ce, ei judica, rezolva și esecuta decisiunile lor pe dată dând ordinele necesarii pentru acosta, fără a da afară carte scrisă de judicată; și lipsa unor asemenea cărți din arhivele noastre, emanate dela autoritatea lor, affirmă dissele noastre. Acostă atribuțiune o avea și căpitani de plăși în cercul jurisdicțiunii lor, cu diferința că cei nemulțumiți pe judicata lor putea să se adresese către marii căpitani spre rectificarea năpăstuirii ce ei credea că li s'au făcut. În respectul proceselor, marii căpitani era supuși marelui vornicu care era cellu mai mare judicător allu județelor din jurisdicțiunea sa, ca și marele banu în Oltenia.

Marii căpitani în județele dela câmpu, fiind însărcinați și cu paza confinilor din acelle regiuni, era priviți ca mai mari în raportu cu cei-l-alți camaradi ai lor din județele dela munte. Demnitarii acestia aveau în țerră — dice Fo-

lino—ua mare putere și influință în affacerile ostășesci cât și în cele administrative.

Instituțiunea acésta a marilor căpitani de județe a căror întreită foncțiune: de comandantu de ostire, de administrator și judicătoru de județu, ne a tras cu deosebire atențiunea. Noi credem că ea este foarte vechiă și înființarea ei în regiunile acestea se ascunde în secolii ce precedu pe acestu allu XIV secolu. În Țerra-romănescă și Moldavia ea a esistat pînă către începutul secolului XVIII; în Temișiana pînă pe timpul Marii Teresei când a înființat grănicerii; în unele județe alle Transilvaniei -- Hațegu, Făgurașu, Monostor și Boșar -- pînă pe la 1848. Addusu-s'a ea de părinții noștri în regiunile betrâni Daciei ênsăși cu colonisarea ei? Are ea vre uă affinitate cu fînța *mariilor căpitani* de provincii din Spania de astăzi, a căroru atribuțiuni ne sunt totu atât de puțin cunoscute ca și data certă a înființării lor la noi? Viitorul o va spune¹⁾.

¹⁾ Fotino, *Ιστορία της πάλαι Δακίας*, T. III, p. 350; Hasdêu, *Archiva Istorică a României*, T. I, P. I, pag. 171. Tunushi, *Ιστορία της Βλαχίας*, pag. 38 și 61.

Municipalitățile.

Tîrgurile (urbele) séu orașele din ambele principate române libere, mari séu mici, se administra de un județu cu 12 betrâni din tîrgulu în care ei era domiciliați.

Credem că instituțiunea acésta a esistat deja în acestu secolu, fiind că chronicele dicu: „și a început Radu Negru a-și organisa și întocmi țerra cu județe, cu judicători, cu diregători și cu alte aședemînte ce era în folosul domniei și allu țerrei;“ a esistat, fiind că pe la jumătatea secolului urmatoru, începe actele publice să vorbiască de ôre-care lucrări alle unora din aceste instituțiuni atât în Moldavia cât și în Țerra-romănescă, ceea ce probéză mai multu fînța vechimii acestei instituțiuni iar nu a creațiunei ei în acellu timpu.

Numirile de *șoltuzu* ce se da județului (judelui), ca și aceea de *purgari* ce se da *bêtrânilor* în unele târguri, mai multu peste Milcovu, nealterând intru nimicu fondul, competența, atribuțiunile și obligațiunile personalului ce dirigea această instituțiune, trecem la dispozițiunile ei; fiind de opiniune că noi am moștenit această instituțiune dela străbunii noștri, precum am moștenit dela dênșii: *capul și inima, plumônii și sângele, carnea și ósele* noastre; iar vecinii noștri — sașii — au împrumutat această instituțiune dela Romani, fiind că a găsit'o folositóre.

În ceea ce se atinge de competență și atribuțiunile municipalității, noi recunoscând faptul că D. Hasdêu prin labórea sa a putut întruni membri cei risipiți și isolați ai corpului acestui aședemânt, l-am priimit în tocmai adaogându-i numai — spre complectare — și alți membri ce am mai putut găsi și noi în alte inedite acte publice. Acum să pășim în statuarea atât a drepturilor cât și a datoriilor membrilor ai acestei instituțiuni.

Alegerea și Drepturile municipalității. Membri municipalităților se alegea de comunitatea unui târgu pe fiecare anu.

Municipalitatea era autonomă în cercul proprietăților urbane; voidind a căpăta dela dênșia vre unu obiectu, guvernul nu poruncia ei intra în tocmeală d'a dreptul cu dênșia.

Cele mai multe documente menționând totu-dea-una complectul municipalității în număr de 13, totuși chiar singur județul era destul pentru a represinta pe toți colegii săi, fiind numai ellu responsabilu pentru sigiliul municipalu.

În affaceri de cea mai mare importanță, bună-óră, vênđarea vre unei proprietăți urbane, pe lúngă membri ordinari, se mai adaoga și alți membri ad hoc, și anume preoții și diaconii domnesci, séu vre ua căți-va betrâni din orașu.

Fie-care municipalitate avea câte un sigiliu propriu,

care se întipăria cu fumu: sigiliul Tergovestei era un vultur bisantin, allu Trotuşului — un braţu cu ciocanu, allu Petrei — era ua capră, allu Botoşanilor — un păunu, etc., în giurul căruia se scriă slovenesce séu romănesce: „pecetea oraşului *cutare*“.

Sfera acţiunii municipalităţilor nu se mărginea numai în cercul propriu allu târgurilor respective, ci şi afară din târguri, asupra întregului teritoriu dependinte séu ascultătoru de dênsele, în care se coprinde mai multe sate din pregiurul séu.

Datoriile municipalităţii. Municipalităţile avea datoriă de a apăra teritoriului orăşănescu contra usurpaţiunilor, precum se vede din generalitatea documentelor ce le vom însemna mai jos:

De a cerceta şi déca se pôte, d'a împăcă procesele pentru vii, case, etc., totuşi partea nemulţumită pe soluţia procesului dată de municipalitate avea dreptul de apelu la domnitoru;

De a certifica sub sigiliul municipalu, transacţiunile de proprietăţi între orăşeni, precum se vede din generalitatea documentelor ce vom însemna mai jos:

De a ţine un registru de toate proprietăţile oraşului;

De a veghia asupra aprovizionării oraşului în condiţiuni stricte, cerute de usurile ţerei;

De a aduna şi respunde fiscului dările cuvenite din partea oraşului;

De a forma din orăşeni contingintele de óste cerut în timpul de resbelu.

Casa judeţului servia drept pretoriu allu municipalităţii.

Lucrările municipalităţii se scriau slavonesce pînă aproape la începutul sutei a XVII, totuşi se află acte municipale scrise romănesce încă din secolul XVI ¹⁾.

¹⁾ Hasdöu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. X; Chrisovul inedit allu lui Mihail Petrascu Vv. cu anul 7106 (1598) Iul. 5, către judeţul din Römnicu Vilcii (M. Cozia); cartea de judicata inedită a judeţului Gherghina din Bucareşti cu 12 purgari şi bătrâni ai oraşului cu anul 7171 (1663) mai (Cond.

Mon. Sarindarul); cartea de judicată inedită cu anul 7096 (1588). Aprilie 9, a județului Tudoran din Tergoviște (Cond. Ep. Buzou); cartea de judicată a județului Siman din București cu anul 7100 (1592) (Cond. Men. Mihai-Vodă).

Comunele rurale. Satele își avea administratori și judecătorii lor dintre țărani satului respectiv, care se numia județi de sate. Necunoscând însă cercul restrâns allu atribuțiunilor lor administrative, ne mărginim a afirma cellu puțin esistența unei atare autorități comunale ¹⁾.

¹⁾ Melchisedecu, *Chronica Romanului și a Ep. de Roman*, p. 225.

Puterea spirituală.

Fundarea administrațiunii bisericei în Terra-românească se crede a fi fapta lui Alexandru Basarab (1327). Acesta a înființat cele două catedre mitropolitane: una pentru Oltenia, cea-l-altă pentru Vallachia mare; și în adevăr, pe la 1392, se vede figurând în actele publice mitropolitul Antim — numit în secolii următori archimitropolit — și mitropolitul Atanasiu allu Severinului și allu slăvitei cetăți egumenu. — Cât pentru fondarea căpeteniilor clerului din Moldavia, nu avem date certe spre a ne pronunța; totuși putem spune că în jumătatea a doua a acestui secolu esista doi ierarchi în Moldavia: Iosef și Meletiu, chirotonisiți de archiepiscopul Antoniu allu Galii — care trăia între anii 1371 — 1376 — contra competenței sélle neavând ellu adică jurisdicțiunea canonică asupra bisericei Moldaviei ci acella din Ochrida. Acest fapt pôte să se fi urmat -- dice un prelat român -- or din vrea necesitate urgintă d'a avea țerra păstori cât mai curând, or din cauza depărtării archiepiscopului Ochridei de Moldavia, or din cauza probabilă a veduviei de chiriarchu în care s'o fi fost aflat în acellu timpu mitropolia Ochridei; cu tóte acestea, întregimea acestei formalități canonice s'a implinit mai în urmă prin bine-cuventarea trimisă de archiepiscopul Ochridei păstoriilor acestora, după solicitarea făcută de Iuga-vodă.

Apoi, considerând cõ în vechime s'au recunoscutu doi ierarhi în Mauro-Vlachia (Moldavia) și cõ în lista catedrelor mitropolitane, scrisă în 1387, se găsește și mitropolia Moldaviei; considerând cõ afară de *mitropolitul Sucevei* și *allu țërrei de sus*, episcopul de Romanu se întitula și era numit în chrisóbulele domnesci pînõ pe la jumetatea secolului allu XVII, *mitropolit de Romanu și allu țërrei de jos*, putem afirma esistința — ca și în Țerra-romãnescã — a doi mitropoliți în coprinsul Moldaviei.

Pe lûngõ acêsta, putem asicura cã ambele aceste țërri — într'acestu secolu — își avea biserica lor regulatã, cu catedrale chiriarchicesci, cu monãstiri, cu ieromonachi și monachi, cu protopopi și preoți.

Darde unde -- ni se va ñice -- vine dreptul de juridicțiune allu arhiepiscopului Ochridei asupra bisericilor din Dacia?

Vom respunde îndatã :

Justiniani, împeratul imperiului romanu dela Rêsãrit, în secolul VI, fiind nãscut în Ochrida (prima justinianã), voinã a da ua splendõre locului nascerii sõlle, 'l a ridicat la rangul de arhiepiscopatu, supuind juridicțiunii sõlle mai multe provincii, între care și pe Dacia nõstrã. Spre sprijinirea acestei afirmațiuni, reproducem cãte-va pasage din novella XI, publicatã în magazinul istoricu, T. III. p. 303.

„Am otãrit -- ñice acestu împeratu prãsit din romãnii Epirului -- în respectul preoțescu sã o adornõm (pe episcopiã) cu celle mai mari prerogative, ca sãntul episcopu allu primei justiniane, patriei nõstre, sã se înalțe la rangul nu numai de mitropolitu, ci de arhiepiscopu, și cele-l-alte provincii sã fiã sub ascultarea lui, adicã: Dacia mediteranã, Dacia ripensã, Moesia secunda, Dardania, provincia Prevalitanã, Macedonia secunda și partea Panoniei secunde, în care e cetatea Basiana (Basiãșu).

„Acum, fiind-cõ cu ajutorul lui D-ñeu, republica nõstrã s'a mãrit într'atãta, în cãt amëndouë ripele Dunãrii sunt populate cu cetãțile nõstre, și atãt Vimianiciu (põte Vidi-

nul), câtu și Recidua și Literata, care sunt din colo de Dunăre, se află iarăși supuse guvernului nostru“....

Dela această epocă datoză relațiunile canonice alle bisericeilor din Dacia cu autocefala biserică a Primei justiniene (Ochrida) ai căria episcopi purta și titlu de patriarhi.

În adevăr, Ochrida acesta, mândră de prerogativele date de împăratul Justiniani, originaru — cum vedurăm — din acelle locuri, făcând pe arhiepiscopul ei allu doilea în ierarchia bisericească după arhiepiscopul din Constantinopole, și cellu mai mare dintre toți cei-lalți arhiepiscopi, era capu allu tutulor vlădicilor serbesci. Dar nu mai puțin contribuia la ridicarea și întinderea autorității primului prelatu allu Ochridei, și ființa tronului său în resedința Megalo-vlahici, una din provinciile Epirului, și în urmă cuibul suveranilor români ai regatului româno-bulgaru din evul mediu *). Ea și a mai păstrat splendida sea pozițiune puținii ani încă după căderea Constantinopolei, când prin uneltirile egoistice alle căllughărilor din

*) D. Rizu Rangabe, ministrul Greciei pe lângă curtea Berlinului, în ua convorbire ce a avut cu corespondintele unui diar german, în 1881, relativă la cestiunea anecșării Tesaliei la Grecia, a dis că Românii din Epir, Tesalia și Macedonia ar fi Greci romanisați. Noi întrebăm pe D. Rangabe, ce caută în menționatele provincii numirile de sate: Crușovu, Căllăreți, Văleni, Saracu, Cărpinișul, Vlădoni, Iopuroni, s. a. l., nume de sate cari se găsescu numai în România. Și fiind-că seiu că D. Rangabe o să îndrugo — cu iortăciuno — și vorți și uscate, fără să ne dea un raspuns temeinicu, îi adaogăm că neadevăr a grăit d-lui. Românii din provinciile menționate sunt — seia bine D. Rangabe — emigrați din Dacia traiană și stabiliți în acelle ținuturi de Aurelian împăratul Romanilor; așa cântă istoria: numele satelor lor sprijinescu acestu adevăr, limba lor ilu afirmă. Dar vor unii din ei să trăiască sub numele unei alte ginte, cum facea Colleti mai anii trecuți, cum face astă-zi Tricupi, fiă le de bine, noi ne ocupăm de istoria iar nu de educație, caracterul și interesele unor indiviți.

acéstă urbe, pornind în decadință, s'a risipit mai târziu cu deseveșire ¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Columna lui Traian, p. 663, an. 1878; Hasdëu, istoria critică a României, p. 90, 125; Laurian, Magazinul istoricu, T. III, p. 303; istoria Moldo-română, p. 108; Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, p. 140.

Fundarea de mănăstiri. Totu în acestu, secolu, afară de vechia Mon. Strehaia allu cării fondator se găsește încă în sinul secolilor trecuți, Vladislav Basarabu (1360) fondéză Mon. st. Antonu, numită *Vodița*; Radul Basarabu (1372) fondéză mănăstirile Tismana, Câmpulungul, Biserica domnescă din Curtea de Argeșu; Mircea celu mare (1386) — pe aceea numită Cozia: înzestrându-le cu moșii, țigani și destinându-le pe cele mai multe, pentru asilul celor ce vor îmbrățișa viața contemplativă a călugăriei și pentru ospitalitatea callătorilor. — Peste Milcovu, Stefan II Mușatu zidesce cu piatră, în locul unei mici bisericuțe, Măstirea Némțu, la anul 1393, în mărimea și stilul în care se vede și astăzi.

Ospiciu de miseri.

Radul Basarab, reîntemeietorul Câmpu-lungului, n'a putut să fiă indiferinte către miserii și nenorociții din noua sea resedință, și în simtimentele s'elle umanitarii fondă ospiciul de miseri de la Mățeul de jos de lângă Câmpulungu pentru adăpostirea orbilor, schiopilor, ghîrbovilor, ologilor, și altoru miseri, înzestrându'lu ênsuși cu cea moșia, Mățeul de jos, și scutind populația acestor nenorociți de or ce dăjdii de peste anu.

Un asemenea ospiciu de miseri esista și în urbea Romanu de peste Milcovu. Chronica acestei urbe nu ne spune nimicu despre fondatorul s'eu, nici de zestrea s'eu de mijlôcele de întreținere ce ar fi avut. De aceea, ne mărginim și noi a menționa esistința unui atare aședemêntu, pe care ilu privim, pînă la aflarea unor docu-

mente mai clare, ca ua creațiune din acestu secolu ¹⁾.

¹⁾ Teulescu, *Arhiva română*, p. 85 și 89; Fotino, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, p. 60; Melchisedecu, *chronica Romanului (urbei)*, p. 213, 315 și 316.

Puterea armată.

În ambele țărri surori, cei mai de frunte osteni era *dorobanții*, moștenind acéstă sarcină din tată în fiu. Cante-mir se osibesce de Fotino, trecând pe Dorobanți în oș-tirea de scutelă (militii); noi am lăsat lucrurile așa cum le au așeđat ei într'acéstă, allungând ănsă totu ceea ce am cređut că este un adaos făcut în timpurile mai noi și în împregiurări urginte. Mai era și alte feluri de armă: fustașii (sulitari), roșii de țerră, săręței, vênatorii, călărașii, aprođii, copii de casă (garda domniască), cari purta stindardul țerrii, precum asemenea și alte arme sub osebite numiri.

Afară de oștirile de scutelă (milițiile a căror înființare se perde în vechime), creatorul oștirii permanente în Țerra românéscă se crede a fi Mircea cellu mare, iar în Moldovia Petru Mușatu, domnitorul ei, amicul lui Mircea, cu care acella avea dese întâliri ăncă de când era numai coconu.

Considerând că e o înțelptă prevedere ca ua țerră — într'ua adincă paco — să și facă tóte preparațiile resbelului; considerând că un stat ce voiesce să trăiască, cată să fiă tot d'auna gata a face resbelu, ca să nu fiă nici ua dată redus la nenorocirea d'a'l face, Mircea pune temeliile vieței acestei instituțiuni. Astfel ellu — cellu d'ănteu — orânduiesce a se da oștenilor ca soldă câte doi bani roșii pe di, osebitu de merticul de mălaiu de inciu și porțiunea de carne, destinate fie-cărui osténu; și afară de celle-l-alte straie, pe totu anul la paște — mai priimă aceștia câte un postavu pentru manta și câte ua chiveră nouă. Așa dar Mircea Radu, formând oștirea permanentă a format națiunea, căci acella care a reușit —

duce istoricul Thiers — a întocmi ua armată a mai format națiunea. Credem ânsă cō Mircea s'a ajutat multu in creațiunea sea cu proiectele de organisarea oștirii moștenite de la unchiul seu, domnitorul Vladislav Basarabu. Cu tōte acestea Mircea reclamă dela națiunea pe care ellu a întocmito, nu affectiunea și admirațiunea posterității ei, ci un cultu de tōte dillele, ua statua in costumul său cellu elegant de cruciat, după cum 'l am vëdut noi zugrăvit pe pãreții interni despre uși in Mōnăstirea Cozia. Credem cō simțimentul și titlurile Miricei cunoscute mai bine de generațiunea ce ne succedo, vor face ca acestă generațiã, să nu sufere mai multu lespedea ingratitudinii ce apasă pe peptul unei națiuni cãria recunoscința nu'i a fost nici ua datã străinã.

Atât in Țerra-românescã cât și in Moldovia oștirea se osibia :

I. In oșteni scutiți și retribuți, ceea ce constituia *oștirea permanentã*.

II. In oșteni scutiți de dăjdii și servind cu spesele lor, ceea ce forma *oștirea de scutãlã*, adicã milițiile, și

III. In *glōte* său *oste in dobândã* cum se dicea peste Milcovu.

Oștirea permanentã. Eacō cum așterne Fotico cetele oștirii permanente pentru Țerra-românescã :

Dorobanți pedestri.	10000	
Talpeși	2000	} 4000
Catane	2000	
Roșiori de țerrã (cãllãri).	5000	
Seimeni pedestri	2000	
Ferentari	3000	
Lefegii	500	
Sãrãței	500	} 1000
Socotelnicei	500	
Vënëtori cãllãri	500	} 1000
„ pedestri	500	

Fustași (sulițari), slugitori căllări și pedestri	2000
Lipcani căllări	1000
Căllărași	1000
Aprodi	500
Garda domniască (copii de casă)	500
Să asternem acum și oștirea permanentă a Moldoviei dupe Cantimir:	29500
Dece căpităanii de câte ua sută ómeni facu	1000
Patru căpităanii germane (dupó straie) de câte ua miă ómeni . . .	4000
Patru căpităanii străine	4000
Două-deci căpităanii căllăreți de câte 100 ómeni	2000
Patru căpităanii lipcani de câte ua miă ómeni	4000
Așa dar oștirea permanentă a României era într'acestu secolu un numeru de 44500 oșteni	15000

osebit de oștirea permanentă a Olteniei despre care neavând date certe, n'am putut să puim nici ua țifără în privința ei.

Milițiile s'ou oștirea de scutelă. Să trecem acum la milițiile asupra căroro Cantimir aplică proverbul: *dela armă la sapă*. Ostenii acestia cari servia cu speșele lor și era scutiți de tóte dăjdiile, în timpu de pace cultiva pamântul, și sub numirea de *calane de țerră și martologi*, și peste Milcov de *dorobanți*, priveghia trecétorele și vadurile riu-rilor ca și confinii țerrilor; iar în timpu de resbelu, părăsindu-și lucrarea câmpenescă din județele în care locuia, și formând un regimentu de câte ua mia ómeni de fie-care căpităniă de județu, alergau la apărarea patriei însoțind oștirea permanentă.

Așa, Vallachia mare care avea la câte-va județe câte doué și trei căpităanii, ne dă dela cele 18 căpităanii ale

selle, suma de ómeni	18000
Oltenia cu celle cinci 'căpităanii alle salle	5000
Moldovia cu alle ei 19 căpităanii după cele 19 județe, ne dă suma de ómeni	19000
La care adaoghând și celle 8 că- pităanii de dorobanți pedestri, adică ómeni	<u>8000</u>
Avem dar milițiile României peste totu un numer de	50000

Deci, România având într'acestu secolu:

Ostire permanentă 44500 osteni

Milițiile în număr de 50000 „

Avea peste totu ua sumă de 94500 osteni.

Glótele. Când vre un pericolu mare amenința Patria. domnitorul spre a ei salvare, chiea pe lúngă ostirea permanentă și miliții, pe toți flăcării în stare de a purta arma, și acestia lăsând sapa alerga din tóte unghiurile țărrei la capitală spre înrolare; acéști nouă oștire purta numirea de *glóte*

Căpeteniile acestoru oștiri, afară de domnitorul, capul ei supremu, se numia:

Marele spătaru.

Marele căpitanu peste ua miă.

Căpitanu de plasă la miliții.

Vătaful peste cincî sute.

Sutașul — dincolo de Milcovu căpitan de sută — peste ua sută ómeni.

Căprarul — căușanul peste Milcovu — peste țece ómeni.

Armele lor era: sabia, fustea (sulita) cu două vírfuri, unul dreptu și altul încovoiatu în jos ca cosorul, lancea, fustea simplă, ostia, scutul, arcu și curcua (tolba) cu săgețile, maciuca, cósa și securea cu códa lúngă ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Istoria critică a Românilor, p. 83; Thiers, Histoire du consulat

et de l'empire, T. XIII, p. 523; Tunusli, *Ιστορία τῆς Βλαχίας*, p. 57; Fotino, *Ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 355; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 93 și 94; Ilarian, *Tesauru de monumente istorice* T. III, p. 181; Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, T. II, p. 29.

Legile României.

După ce împăratul Traian a învins pe Decebal risipind și stinghând în mare parte pe Daci și făcând Dacia provincia romană, a colonisato cu Romani. Nouii aceștia coloni de bună sémă au adus cu dônșii în Dacia așezemintele și legile romane, și aceste legi au ramas în vigoare cât timpu a stat Dacia sub protestare romană; dar în urmă slăbind imperiul și colonii Daciei, fiind părăsiți de or ce ajutoru și rariți prin incursiile barbarilor, legile acestea nu s'au putut păstra de cât prin obiceiu și prin tradițiune. De aici vine legea dîsă *obiceiul pămîntului* atât la românii din Țerra-românească cât și la cei din Moldavia, și pe care noi îl credem a nu fi altu ceva — dupe faptele urmate — de cât *dreptul romanu*, mai multu séu mai puțin alterat prin voința domnitorilor ¹⁾.

¹⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 107; Tunusli, *Ιστορία τῆς Βλαχίας*, pagina 39.

Proprietatea foncieră rurală.

În urma constatării făcută de Cantemir, nu rămâne în doială cō ambele aceste principate, după colonizarea Daciei cu coloni Romani, au fost totu d'a-una locuite de generațiunile ce s'au succedat din acci coloni ¹⁾. Apoi, usul ce era la Romani d'a împărți colonilor pămîntu cu ocasiunea descălicării (colonisarii) a cătat să fiă aplicat și în Dacia cea pustiiță de furiile resbelului ce Dacii susținuseră cu atâta înverșunare contra Romanilor: că acestu usu a fost aplicat și în Dacia se vede adevărit prin ênsuși esistența pînă astăzi a descindinților acestor coloni militari, numiți moșteni séu rezași, la care se pôte vedea documente cō moșiile ce ei posedă au fost în timpurile celle

bêtrâne, stăpinite de câte șapte optu și mai mulți *moși* ²⁾, cei d'ânteu proprietari români ai moșiei ce locuiescu. Nu mai puțin se dovedesce acésta și din reforma aședemêntului din acestu secolu a oștenilor numiți dorobanți cari au ramas și sub acea reformă militară a lui Mircea cellu mare, a'și păstra datina moștenită dela moși și dela strămoși d'a fi osteni din tată în fiu spre a'și apăra moșia ce le remăsese dela acei moși. Cât pentru afirmațiunea ce facu chronicarii, cum cō *locurile tîrgurilor, branștile și locurile pustii*, era privite ca avere domnăscă (a statului), și cō domnitorii dăruia din acestea monastirilor — cari serviau de asilu călugărilor săraci, infirmilor și călătorilor, — precum și militarilor — pentru servicii însemnate aduse țerei, o admitem și noi de bună și întemeiată, pentru cuvêntul cō am vëdut mai multe acte publice de asemenea natură.

De aceea, pentru cuvintele de mai sus, proprietatea foncieră privată fiind constatată, nu găsim pe totu teritoriul principatelor de cât patru specii de proprietăți fonciere rurale:

1° Moșii mostenesci séu răzășesci (proprietate colectivă);

2° Moșii domnesci (domenii);

3° Moșii boieresci (proprietate individuală);

4° Moșii mōnăstirești (proprietatea ȃisă mână mōrtă), asicurate de *obiceiu*l pămêntului (dreptul romanu) prin urmatóarele dispoșiuni:

„Nimeni n'are voiă să planteze pe moșiă străină, viiă séu pometu fără scirea proprietarului ei;

Nimeni nu póte să pescuiască prin ghîrlele și bălțile dela ua moșiă fără scirea domnului moșiei;

Nimeni n'are voiă să calce pădurea séu livedea de fênu séu holdele de semănături, rezervate de domnul unei moșii pe séma sea;

Cellu ce face casă pe pămêntu străinu nu se póte bucura

de posesiunea ei, rămăind ea avere a domnului acellui pământu.“

Dar guvernul ca să puie stavilă abuzului ce ar fi putut să viiă or dela proprietaru or dela plugarul ce voia să cultive vre un agru pe moșiă străină, stabilește următorul urbariu ³⁾:

„Cellu ce sēmenă pe moșiă străină, cu sēmēnța, labórea și chieltuiala sea, dă proprietarului moșiei din Țece una, adică Țecimă;

„Când un plugaru nu va cultiva agrul ce are pe ua moșiă străină pînă în trei ani, proprietarul acelei moșii póte dispune de acellu agru cum va voi;

„Căți au vii pe moșiă străină, dau din 20 mēsuri vinu una domnului moșiei, ceea ce se chiamă o tastină.“

¹⁾ Cantimir, *chronicul Romano-Moldo-Valachilor*, T. II, p. 93, 98, 193, 212, 216, 224, etc.

²⁾ Laurianu și Bălcescu, *Magasinul istoricu*, T. II, p. 254; Harian, *Tesauru de monumente istorice*, T. I, p. 391.

³⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πάλαις Δακίας*, T. III, p. 406.

Apărătorii onórii drepturilor și teritoriului Romaniei.

Alesandru Dragomir Basarabu. — Carolu Robert, regele Ungariei, coprins de dorul concuistelor, năvălesce în Septemvre din anul 1336 prin Severin în Țerra-Románescă. Domnitorul Țerei-romanescei, Alesandru Basarab, în apărarea legitimă a țerei sēlle, ilu întēmpină cu atāta coragiu în cât Carolu Robertu, perȇnduși tótă óstea, abia a putut scăpa din mâinele lui Alesandru — prin poteccele plaiului Cloșani, stravestit în straie de servu, în țerra sea. Vitegiu unguri! ȇicu chronicele ungare -- prinși ca pescii în mrejă, cădeau ca muscele de săgeȇile romānilor!

Petru Mușatu, domnitorul Moldaviei, lovesce óstea lui Casimir, regele Poloniei, care irrupsesse în pământul Moldaviei la 1359 pe la St. Petru, cu atāta bărbăȇiă, în cât distrughēnd tótă óstea polonă și făcēnd prisionieri pe cei

remași în viață, îi înapoiază regelui prin rescumpărare cu bani, oprind ânsă cele 12 stéguri luate în bătaia ca să ornamenteze, și să le conserve în castelul de la Suceva, spre a servi de încorajare posterității la fapte mari în apărarea patrimoniului străbunu.

Vladislavu A. Basarabu. Ludovicu-Carolu, regele Ungariei, numitu de Unguri *cellu mare*, dominat de năbădăile de care suferise și tatăl său, și sub pretestul, că Vladislavu, domnitorul Țării-românești, isgonind garnisona unгурescă din Vidin, a restabilit dominația lui Strașimir, regele Bulgariei, cumnatul lui Vladislavu și inamicul unгурilor, pornește oștirile selle în Bulgaria și reocupă Vidinul. D'aci caută să trecă Dunărea în Țării-românești. Vladislavu se opune îi în necă mai multe șeici, făcându-i trecerea imposibilă; dar luând șcirea că altă oște unгурescă trece fruntaria în Țării-românești pe la Branu — cu totă opunerea vornicului Dragomiru, locotenentele său, alergă în acea parte de locu, sfarmă acea armată de transilvăneni, ucide în luptă pe Nilolau, voevodul Transilvaniei, pe Petru vice-voevodul ei și pe alte căpetenii, în cât unгурii cu multă trudă au putut scote cadavrele șefilor lor din mâinele românilor întăriți de ua dréptă resbunare. — În acest timp — véra anului 1370 — unгурii conduși de Nicolau Gara, unul din generalii lui Ludovicu ai oștirii unгурesci dela Vidin, a isbutit să trecă Dunărea prin plóia săgeților corpului de oștire română, lăsat de domnitorul Vladislavu spre a opri a lor trecere; au luato apoi în sus pe șermul stîng al Dunării, avénd șeicele la îndemână pe apă, au trecut prin satele numite astăzi: Cetatea, Pristolul și Hinova și au poposit la Severin, urmăriți și hărțuiți de corpul de observația românu, care se apropia și se depărta de oștirea năvălitóre după localități și împregiurări. Apoi, mirosind că vine și armata română dela Branu, a cării avangardă și sosise, în ajutorul oștirii române dela Dunăre, Ludovicu

— sub impresiunea nenorocirii întâmplată tatălui său în aceste regiuni, lăsând Severinul, pe la miezul nopții trece repede și în cea mai adâncă tăcere pe la Rusava în Temișiana fără altă ispravă.

Tractatul lui Mircea-Radu cu Vladislavu, regele Poloniei.
De și în formă Sigismund, regele Ungariei, arăta domnitorului Mircea allu Țărrei-romănesci totă amicia cuvenită, într'ascuns însă conspira contra demnității suveranului român și însuși contra siguranței statului acestuia. Aflând marele Mircea celle ce se urdă de Sigismund *) contra sa, și temându-se de ua lovitură fără veste din partea, încheiă un tractat de alianță ofensivă și defensivă cu Vladislavu, regele Poloniei, din preună cu Petru Mușat, domnitorul Moldaviei, ca or când vre una din părțile contractante va fi atacată său va deschide resbelu cu Sigismund, turbulentul rege allu Ungariei, cele-l-alte două părți să alege numai de cât în ajutorul aliatai lor. Asicurat din partea acésta, Mircea respinge mai multe irupțiuni din partea turcilor dupe teritoriul român. Ast-fel în 1395, Baiazet, sultanul turcilor, în dorința sa de concuistă, intră în Țerra-romănescă, și domnitorul Mircea își apără teritoriul țărrei sélle. Bătălia cea mare se face la Rovina lângă riul Ialomița, în 17 Mai 1395; Mircea distruge óstea turcescă cu desăvârșire, trece Dunărea, gonesce remașițele hordelor barbare pînă la confinii Adrianopolei, și, coprinđînd Dobrogea, pune garnisonă română în Silistra.

*) Acestu Sigismund striga mai tărđiu în Adunarea dela Luca ca să se iea mesuri spre osterninarea a totu nómul românesc și a domnitorilor lor dopo pămîntul Daciei, ca unii ce nu sunt credincioși nimunui, fără ca logica și ecuitatea să pótă lumina și risipi aberația mintală a acestui sventurat; de óre-ce românii—ca or și caro nómu—cată să fiă credincioși mai întěiu intereselor nómului și țărrei lor, și apoi să se ghîndiască la împăcarea altor interese străine (Tesauru de monummente istorice, T. III, p. 255).

Tractatul lui Mircea-Radu cu Sigismund, regele ungarilor. Văzând Sigismund această faptă mare de arme, efectuată numai de Mircea cu românii săi, și convingându-se că Turcii nu sunt nebiruiți, se unește cu proiectul prinților creștini — formatu în urmarea rugăciunii și stăruinței imperatorului romanu dela Resăritu — d'a porni ua cruciată împotriva turcilor, lovindu'i însuși pe teritoriul conculstat de dênșii. De aceea Comitele de Nevers (Jean sans peur), capul acestei cruciate, autorisă pe Sigismund ca să se alieze cu Mircea, să'lu înduplece a lua și ellu parte la această cea mai din urmă cruciată contra necredincioșilor. În urma acestora, Sigismund înțeleghându-se cu Mircea încheiă un aședemнту de alianță, cu condiția ca Mircea să lase liberă trecerea oștirilor alliate prin țerra sa, să îngăduiască pe acestea a'și face aprovisionarea cellor necesarii cu plată pe banii gata și cu bună tocmelă, și să'și uniască și ellu oștirile cu alle aliaților, luând parte ellu însuși în bătaia, déca și ellu Sigismund, va lua parte. În anul următor aliații au și trecut oștirile lor prin Țerra-românescă, iar Sigismund cu ungurii săi prin Servia, și întâlninduse cu oștile lui Baiazet la Nicopole, s'a dat aici cea vestită bătăliă în care Sigismund, părăsitu de ungurii săi cei *credincioși* și *viteji*, tocmai în fierberea cea mare a luptei, și creștinii, din astă causă, dar căroro alt minterea nu le au lipsit nici coragiul nici devotamentul, au ròmasc cu desevirșire bătutu.

Tractatul lui Mircea-Radu cu Baiazit. După catastrofa dela Nicopole, Mircea cunoscënd de apröpe ce sunt și pinö unde pöte cineva să se rezime pe alianțele prinților creștini, sciind asemenea de mai nainte și ipocrisia și perfidia și ușurința lui Sigismund, contând pe credința și vitejia fictivă a ungarilor săi; iarö pe de alta, considerând și poziția sea în urma nenorociri dela Nicopole, d'a lupta singur c'un inemicu atât de puternicu ca Baiazet, trimete pe dată ambasadorii sei la acestu

sultanu, cu însărcinarea d'a lega cu densusl ua alianță de apărare, în nisce condiții ce s'ar putea primi de demnitatea sa și a țării selle. Baiazetu, măgulit de ua atare propunere, și nu mai puțin de înlăturarea lui Mircea din amicia cu Sigismund, accepe propunerea și încheiă cu ambasadorii lui Mircea următorul tractatu coprinsu într'un hati-humaiu :

1. „Prin marea noastră clemență, Noi consimțim ca principatul de curënd supus (bătălia de la Nicopoli), prin nebiruita noastră putere, să se guverneze după propriile selle legi, și ca domnul Țării-românesci să aibă dreptul d'a face resbelu și pace și acella de viață și de mörte asupra supuşilor săi.

2. Toți creștinii cari, âmbrățișând religia mahometană, vor trece în urmă din ținuturile supuse puterii noastre în Țerra românescă, și vor deveni iarăși creștini, nu vor putea să fiă reclamați și atacați de nimeni pentru acésta.

3. Toți românii cari vor merge în vre ua parte din posesiunile noastre, vor fi apărați de haraciu și de or ce altă căpitațiă.

4. Domnitorii creștini vor fi aleși de Mitropolitu și boieri.

5. Dér din cauza acestei înalte clemențe, și fiind cō noi am scris pe acestu domnitoru raia (suppus) în lista cellor l-alti supuși ai noștri, ellu va fi datoru asemenea de a da pe totu anul la tesaurul nostru imperialu trei mii bani roși d'ai țării seu cinci sute lei de argintu în moneda noastră“.

Datu la Nicopole în 805 a lunei Rebiul-evel (1397), și s'a scris în arhivele imperiale ¹⁾.

Prin acestu tractat, sultanul recunósce Țării-românesci tôte drepturile de suveranitate a unui statu liberu și independinte, cu simpla escepțiune cō Domnitorul re-

¹⁾ Cantemir pune anul egirii la 592 iar nu la 622.

cunósce — la rëndul sêu — supremația sultanului prin darea pe fie-care anu a acellui presentu de trei mii bani roșii d'ai țërrei. Va să dică țerra avea să se bucure și in viitor de tôte drepturile unui stat independinte ca și pinö acum. Dar nu trecurö doi ani de la încheierea acestui tractatu și Baiazet începü a face cereri ca dela ua provinciä concuistată cu armele, fără să țiiä contu de littera și spiritul tractatului încheiatu. Ast-fel ellu pre-tindea ca să i se trimiță pe tot anul câte deçe mii galbeni sub titlu de tribut in locu de presentul prevëdüt in tractatul de alianță, precum și câte cincii sute de copii pentru corpul ienicerilor söi. Domnitorul Mircea respun-dënd la aceste cereri cö ellu se ține de celle aședate in tractatu, se gătesce de luptä.

Apoi, de și Mircea-Radu și domnitorii, urmașii söi, au avutu a respinge adesea câte ua năvălire de cete de Turci jefuitori din țerrä, dar țera favorisată de starea de anarhiä in care căduse imperiul ottomanu dupö dis-fata lui Baiazet (1402) prin Tamerlan, a rëmas cu dese-virșire independentä pinö către deceniul äntëiu allu ju-mätății a doua a secolului urmätoru ¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Columna lui Traian, 1877. X-vre, p. 664 și 669; Șincai, chronica Romänilor, T. I, p. 307, 308, 324, 336, 337, 356, 365, 367 și 375; Fotino, ιστορία της παλιάς Δακίας, T. III, p. 369; Tunusli, ιστορία της Βλαχίας, p. 26.

Datine.

Lécuri :

a) *Dintele de callu.* Când dinții copiilor la schimbare iesu cu anevoiä, femeile țerranilor din vällile Carpaților și ênsuși dela câmpii — spre a înlesni eșirea lor — esercită din timpuri nepomenite, vechiulu obiceiü de a atirna de gätul copilului pätimașu cu un găitan subțire, un dinte de callu, pe care — dupö ce ellu 'și a arëtat miraculösa sa virtute — ilu punu la păstrare ca să se serve cu dënsul și la alți copii la periodul eșirii anevoiöse a dinților. Totu

cu dintele de callu — după ce 'l a pisat făcându'lu pulbere — se afumă cellu ce suferă de dureri de măsele seu de dinți.

b) *Balega de porc.* P'ntre medicamentele cu care se servescu țerranii români, ca să tămăduiască ranele provenite din lovituri, trinteli seu cățeturi depe cai seu din carre, cunoscem că cea mai usitată este balega de porc, administrată asupra ranei seu umflăturii — ca cataplasma — seu dându suferindului să bea zema storsă din această balegă; dar lucrăză mai iute — dăcu țerranii — balega de mistrețu când ea se pôte găsi.

c) *Nalba și chrénul cu miere.* Când țerranul pătmesce de tuse — spre lecuire — bea céiu de flori de nalbă, și când bóla resistă, atunci ica hrénu cu miere de câte trei ori pe zi, totu d'auna pe ajunate.

Prejudecări (prejugós):

a) *Aiul și pantlicuța roșă.* Ancă din cea mai adincă vechime, țerranii — ca să 'și apere copii și mai cu semă pe cei snovoși — cum îi numesc ei — de *deochiu*, punu în drépta frunței copilului un cățelu de usturoiu cu ua pantlicuță (cordeluță) roșă. Fața (colórea) roșă și aiul au virtutea d'a respinge acțiunea săgétéi ochiului cellui réu.

Când însă fiul seu fiica vre unui țerran s'a deochiat, se chiamă baba satului cea mai pricepută la lécuri, ca să'lu descante (fiind încântat). Acésta socesce, și dăca — făcând nisce mișcări cabalistiche cu ambele ei mâini împrejurul frunței și tómpelor deochiatului — îi vine să casce, face declarația către asistenți cum că în adevér bolnavul este deochiat. Apoi continuând acelle mișcări cu mâinele, care se paru că ar trage ceva afară din intrul capului, își începe cu glas șoptitor descântarea sa — întreruptă în durata ei numai de căscături la ore care intervale — astfel:

„D'o fi deochiatu de față mare: să'i plesnescă ochii,

să'i pice cosițele, să rămâiă chială; d'o fi deochiatu de muier: să'i crape țitele, să'i curgă laptele, să'i plesniască copilul la peptu; d'o fi deochiatu de omu: să'i crape bôșele, să'i curgă purôiele.“

Acestu blestemu terminat, s'adreséză cõtre deochiu:

„Ieși deochiu dintre ochi, din fața obrazului, din creerii capului, din sghîrciul nasului, din rărunchi, din ficați: cõ te ajunge blestemul de mumă, și te du în pustiă unde cocoșul nu cântă, unde omul nu viețuesce, nici vita se adăpostesce.

Să rămâiă (cutare) curat, luminat, ca argintul străcurat, ca aurul lămurat. Fii sănõtos.“

Pređiceri (presages):

a) *Depe sborul păsêrilor*. Când rëndunellele sborâ continuente aprõpe de suprafăța pământului, anunțâ schimbarea timpului spre rêu. Când ciorele puse în stolu pe copaciu nu departe de casa omului, și facu ua concertare sgomotõsâ prin gârâitul lor, sburând dintr'ua cracâ într'alta și manifestând uâ vioiciune și un neastîmpõru excepționalu, să te aștepti la schimbarea spre rêu a timpului.

b) *Depe glasul păsêrilor*. Când coțofana cântâ dimineța pe gardu sêu pe vre un arbure aprõpe de casa ta, sosirea unei rude, unor óspeți cunoscuți, anunțâ ea, și dõmna casei catâ să puiâ fota (șorțul) spre gătirea gustării cellore ce peste curõnd catâ să sosiască. — Când cucuvaia cântâ pe ua casâ, pustiirea acelei case anunțâ ea.

c) *Depe internul corpului păsêrilor*. Când placa dela coșul unei păsêri domestice — unei găini cum am đice — este de un roșu deschis anunțâ prosperitate și bogățiâ în casa acelluia în acârui curte s'a prâsit; când acestâ placâ are ua gropiță în partea ei de dinainte, mõrte anunțâ în casa acelluia în curtea cãruia s'a prâsit acea pasere.

Fiind cõ sãtenii de la cari am cules acestea au declarat cõ tõte acestea obiceiuri esistâ la dênșii din cea mai adincâ vechime, le am aședat și noi într'acestu secolu.

Resursele veniturilor României.

Veniturile publice consta mai cu sémă din biru (darea personală), din dăjdiile impuse asupra industriei agricole, din venitu ocnelor și vămilor.

Birul, se plătia în bani, celelalte se efectua din câte ua decimă (decime) din produse și animale. Aceste venituri se regula depe timpuri, necesitate și împregiurări, de către consiliul administrativ.

Eacă dările din acestu secolu :

Birul, decimăritul dela oi, capre, porci, stupi, grâu, vinu, dela clăile de fênu cosit, carul de transportu (podvadă), globirile, darea de callu de poște, serviciul celor trei țille pe an al satelor țermurene la pescuitul morunilor pe Dunăre. Din acestea se deosibia veniturile cămării (lista civilă), care nu avea nici un amesticu cu acella alle tesaurului publicu, și care consta din produsul vămilor, ocnelor, și decimăritul oilor, porcilor, stupilor și vinului. Aceste venituri se aduna or vëndëndule unuia său la mai mulți antreprenori, or se căuta adesea de ônsuși ômenii de încredere ai domnitorilor sub veghierile și ordinile marelui vameșu.

Cantemir în considerațiunea întreținerii unei oștiri atât de numeroase în Moldavia, dice că veniturile produse din dăjdiile anuale era foarte mari, de vreme ce numai dela singuru Câmpulungul moldavu se strîngea sub titlu de decimă, pînă la 24.000 oi pe lotu anul. Și noi, întemeindune pe ua asemenea considerațiune pentru Țerra-românească, deducem că ambele țerri surori au trebuit să se bucure de un venit destul de însemnătoru ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία της πάλαις Δακίας*, T. III, p. 544 și 545; Chrisobul inedit allu Mirci Vv., 6898 (1389) 7-vre 4, Romnicu, la satul Jibla a Mon. Cozia; Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, p. 115 și 116; Hasden, *Arhivă istorică a României*, T. I, P. I, p. 97.

Domnitorii ce au bătut monedă.

Mulțumită stăruinței cei fără pregetu a DD-lor Dimitre Sturzea și Cesar Boliacu, astăzi posedăm ua colecțiune

aprópe completă de monedele bătute de domnitorii ambelor țării. Reproducem dar și noi numele acelor domnitori, cari s'au distins fabricând asemenea monede în acestu secolu, atât pentru Moldova cât și pentru Țerra-românescă intemeindune atât pe lucrările sus numiților archeologi cât și pe unele din cronicile noastre locale.

Moldavia.

Bogdan I	1350 — 66
Petru Mușat	1374 — 90
Ștefan I	1390 — 92 ; 1395 — 9

Țerra-Românescă.

Vladislav Basarabu	1360 — 73
Mircea cellu mare.	1387 — 1418 ¹⁾ .

¹⁾ Hasdëu, Columna lui Traian, anul 1876, p. 45; Boliacu, Tabelul daco-romane, Nr. 103 și 104.

Unități de măsură.

1° *Pasul*. Unitate de măsură de ua lungime potrivită cu pasul unui omu.

2° *Găléta*. Măsură de capacitate pentru cereale, care — fiind plină cu grăunțe — e de ua greutate aprópe cât póte omul a o ridica cu înlesnire. Acéstă unitate de măsură se conservă și astăzi la românii din Transilvania și Te-mișiana.

3° *Banul* séu bănișorul. Monedă mică de aramă care, remânëndune de la vechii bani ai Olteniei, nu covirșia valórea unei centime franzozesci de astăzi.

4° *Védra*. Măsură de licuide, euală cu deuce oca ¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 97; Chrisobul meditallu Mirci Vv., 6398 (1389) Sept. 4, Rômnicu, la satul Jiblea a Mon. Coziei; Hasdëu, istoria critică a Românilor, p. 131.

SECOLUL XV.

Călcarea jurământului de alianță a prinților creștini (regele Ungariei și alii Poloniei) neviind în ajutorul aliaților lor Ștefan cel mare alii Moldaviei), a adus retragerea lui Ștefan de la Vallea-albă în anul 1477; iar nu vitejia Turcilor, Muntenilor și Tatarilor, cari — de și stăpâni pe câmpul de bătăiă — au părăsit cu grabă pământul Moldaviei.

Ión Zimblacu (Esarcu, Ștefan cel mare, p. 63).

SUMARIU.

România adoptă legile împărătești numite basilice. — Adunarea generală a țării. — Reorganizarea puterii spirituale — Domnitorii ce s'au distins edificând mănăstiri. — Oficii: marele paharnicu — marele stolnicu — marele armașu — marele comis — marele portaru — marele șatraru. — Administrația justiției — Tribunalul domnescu — proceduri — penalități — dreptul de preemțiune. — Comerțul și industria. — Instrucțiunea publică. — Armata și domnitorii ce s'au destins în apărarea onorii, drepturilor și teritoriului țării lor — tractatul lui Vlad — Vlad Țepeș cu Turcii. — Datine: Clopotul la cai — Bradul la munți — Banul ursitorilor la nascerea copilului și banul vameșului la morți — Martile și joile după paști — Callul domnescu. — Veniturile României din vămi, ocne și impozite. — Domnitorii ce au bătut monedă. — Unități de măsură.

România adoptă legile împărătesci (basilice) ¹⁾.

Alecsandru cellu bunu allu Moldaviei, numitu ast-fel pentru virtuțile salle celle mari, pe la începutul acestui secolu, vîdînd confusiunea ce se producea la resolvarea proceselor, prin aplicarea legilor nescrise, *obiceiul pămîntului*, și care — cum am țis — nu era altu de cît *dreptul romanu*, păstrat prin tradiția de la străbunii noștri, a priimit pentru Moldavia legile împărătesci numite *basilice*. Dar și Radul cellu mare (1496) allu Țărrei-românesci, în dorința sa d'a îmbunătăți instituțiunile țărrei salle, convocă acea adunare a țărrei, numită de chronicari „*soboru mare*“, compusă din boieri și cleru, și între alte reforme folositore, adoptă și dînsul pentru Țerra-românescă legile numite *basilice* ¹⁾.

¹⁾ Cantemir, descrierea Moldaviei, p. 107; Tunusli, *ιστορία της Βλαχίας*, p. 61; Fotino *ιστορία της παλαι Δακίας*, T. II, p. 66; Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, T. I, p. 137.

Adunarea generală (soboru) a țărrei.

Cînd țerra avea să întocmescă legi sêu să resolve vre ua cestiune de un interes general, să judice vre un membru din înaltul cleru, pe vre un boieru de rangul I-iu, căduți în vre ua crimă, domnitorii convoca adunarea generală a țărrei ca ea să resolve cestiunea.

Acastă adunare represintând națiunea, se compunea prin întocmirea ei, din mai totă inteligența de atunci a țărrei, adică :

1. Domnitorul.
2. Consiliul sêu administrativ.

¹⁾ Collecțiunea de legi, aflate în stare de proiectu în timpul lui Basile macedonénul, împăratul Constantinopolei, și care a fost promulgată de fiul acestuia, Leon filosoful, între anii 886-911, pîrtă titlu de Basilice depe numele tatălui sêu.

3. Mitropolitul, episcopii, egumenii monăstirilor și alți prelați din înaltul cleru și însuși din clerul de jos.

4. Boieri mari și mici, în funcțiuni și fără funcțiuni, și

5. Toți oficerii armatei permanente.

Domnitorul presida. Ședințele se ținea în catedrala archiepiscopală a țerei.

Când votul ei se confirma prin jurământu, se făcea mențiune de acesta în chrisobul de promulgare a acestui votu ¹⁾.

¹⁾ Laurian și Bălcescu, Magazinul istoricu, T. IV, p. 25; Fotino, *ἱστορία τῆς πάλαις Δακτίας*, T. II, p. 65; Hasdeu, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 175; Laurian și Bălcescu, Magazinul istoricu, T. I, p. 122.

Reorganizarea puterii spirituale.

În secolul trecut am constatat instituirea aședământului arhiepiscopatelor și a clerului bisericei române, atât de dincoace cât și de dincolo de Milcovu. Într'acestu secolu — XV — Alecsandru cellu bunu allu Moldavici, reorganizând administrațiunea spirituală a bisericei, înființeză — statornicind în Sucéva lîngă curtea domnescă — și catedrala înaltului prelat allu țerei, inzestrându-o cu moșii și sate, și, totu cu acéstă ocaziune, pe lîngă mitropoliții de Sucéva și Romanu, mai fondéză și episcopatul de Rădăuți, determinând fiecării eparchii județele salle.

Dar complectarea reorganizării definitive a bisericei române, credem a fi făcută în a doua jumătate a acestui secolu, în urmarea adică a corespondenței lui Stefan cellu mare — în 1456 — cu Doroteu allu primei justiniane (Ochrída), allu Bulgarilor, Sêrbilor, allu părților de miază-nópte, ș. c. l., arhiepiscopu; de óre-ce printr'énsa se probéză că principatele nóstre au dobîndit deslegarea d'a'și alege elle mitropoliți *după legiuitele pravile* și *după institutiunea sântilor părinți*, efectuând punerea mâinelor prin episcopii locali în unire cu mitropolitul din Terra-

românescă, pentru cellu din Moldavia, și cu allu acestia pentru cellu din Țerra-românescă, mai cu sômă cō archiepiscopul Ochridei, din ordinul sultanului își a strămutat reședința în Constantinopole cūsusi în acestu timpu. Deci constatând din celle coprinse în cartea archiepiscopului Ochridei cu anul 1456, autocefalia bisericilor române, trecem la celle petrecute în Țerra-românescă în această a doua jumătate a acestui secolu.

În adunarea generală a Țerei-românesci din 1496, Radu cellu mare, regulând pozițiunea mitropolitului Olteniei în condițiunea de episcopu și chiriarchu allu Rômnicului și noului Severin, ca și aceea a mitropolitului din stânga Oltului în condiția de archimitropolit, și fondând episcopatul Buzăului despre care pe la începutul secolului următoru se vede figurând prin chrisobuli și numele acestui episcopu allu Buzăului - adoptă și ellu aședemântul care regulază personalul bisericii române despre care vorbescu chronicele.

Écō acestu aședemântu :

Mitropoliții se alegu de domnitoru, episcopi și boieri, îndată ce tronul archiepiscopalu rămâne vacantu. Candidații se propunu dintre episcopi și egumenii monăstirilor, având antieietatea la Moldavia, episcopul de Romanu, iar la Țerra-românescă cellu de Rômnicu. După efectuarea allegerii și aceea a *punerii mâinilor* a trei episcopi, domnitorul da îndată noului ales cărja păstoriei, și ilu trimetea la catedrala mitropolitană cu gardă de onore în trăsura domniască și însoțit de marele logofētu spre a'lu instala.

Archiepiscopii țerrilor române ocupă în biserica orientală ua pozițiune escepțională, ceace alți mitropoliți nu o au. Ei, de și nu se întitulază *patriarchi*, dar nu sunt supuși nici unui din patriarchi, cōci de și lua pină la ua vreme *bine-cuvântarea* dela patriarchul Ochridénu, dar nu se putea nici alege nici destitui de acesta. Ei avea ace-

cași libertate de acțiune în biserica română ca și ceilalți patriarhi în bisericile lor respective.

Episcopii se făcea prin scirea domnitorului, allegerea mitropolitului și a boierilor; se hirotonisia arhieriei — de nu era — de către mitropolitul; iar domnitorul îi da cărja păstoriei, pentru eparchia veduvită pentru care se alesese.

Egumenii pe la mănăstiri, se orânduia de chiriarchul eparchiei respective și se presinta domnitorului prin marile logofētu.

Superiorii chinoviilor se alegea de comunitatea călugărilor, și iarăși prin marile logofētu se presinta domnitorului dela care își primiia întărirea.

Protoierei (potropoii) se afla în fie-care județu câte unul, orânduit și sub ascultarea chiriarchului eparchiei respective.

Preoții tutulor bisericilor din ambele țări române se chirotonisia totu de chiriarchul eparchiei în cercul căria se afla domiciliati, și în care își alesese biserica la care avea să serviască ¹⁾.

¹⁾ Laurian și Bălcescu, Magazinul istoricu, T. I, p. 227; Istoria Moldo-română, p. 104 și 105; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 156; Tunnsli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, p. 31. Fotino, *ιστορία τῆς πᾶσι Δακίας*, T. III, pagina 315.

Domnitorii ce s'au destins edificând monastiri. Mai mulți domnitori se distingu în acestu secolu prin clădirea de focarii religiose, cari încăldescu și astăzi pietatea creștină a némului românescu. Ast-fel în

Țerra-românescă:

Vlad-Mircea (dracul) fondéză Monăstirile Tîrșovu din Prahova și Glavaciocul din Vlașca.

Vlad-Vlad Țepeșu, fondéză în 1457 Mon. Snagovul din jud. Ilfov.

Radu-Vladu, fondéză Mon. Délul din județul Dimbovița în anul 1500;

Moldavia:

Pe timpul domnitorului Eiașu (1432) se edifică Mon. Pangarații;

Alesandru-Bogdan, domnitorul Moldaviei, edifică în anul 1452 Mon. Bistrița și Moldovița:

Alesandru, fiul lui Ștefan cellu mare edifică în anul 1472 Mon. Precista din Bacău;

Ștefan cellu mare fondéză în 1497 Mon. Taslău din județul Bacău;

Totu Ștefan cellu mare fondéză Mon. Putna din Bucovina, osebit de alte mai multe Mon. și biserici ¹⁾.

¹⁾ Letopisoțele Moldaviei, T. I, p. 108 și 119.

Oficii.

În secolul precedentu am descris numirile, drepturile, datoriile și competența celor cinci înalți funcționari, consilieri ai domnitorului; într'acesta vom descrie denumirile și atribuțiunile altor asemenea înalți funcționari, numiți de Cantemir, boieri de clasa I-a.

Marele paharnicu. Acesta era purtătorul paharului domnescu; și la sărbători mari — când domnitorul mergea la biserică — elu îi aducea prescura și vinul în paharu de argintu; asemenea și la ospete veșmântatu cu toga (caftanul), elu oferia paharul cellu d'ânteu cu vinu domnitorului. Avea sub dânsul mai mulți păhârniciei, și lua parte la soluțiunea proceselor în tribunalul domnescu. Salariul său se compunea din folosele ce trăgea dela păhârniciei, dela căminărit și vinărit ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 7, 71.

Marele stolnicu. Aproxionarea cu cele de mâncare la bucătăria domniască era încredințată acestui funcționar. La ospete acesta dirigia și așeza mîsa domniască, și — veșmântatu cu toga (caftanul) — punca bucatele pe mîsă. Elu avea sub dânsul mai mulți subalterni. Lua și elu

parte la tribunalul domnesc ânsă fără semnu distinctiv. Emolumentele lui era în Țerra-românească venitul bălții Greca, iar în Moldavia — pe lângă alte folose — mai avea, ca și cellu din Țerra-românească, porțiunea otărită de bucate din bucătăria domnescă ¹⁾.

¹⁾ Hasdeu, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 7 și 74.

Marele armașu. Pe lângă funcțiunea militarăescă, acesta mai avea inspectoratul generalu allu penitențiarilor; dânsul efectua ver ce pedepsă otărită de tribunalul domnescu asupra criminalilor, și ver ce csecuțiune capitală, Conservarea stindardelor țărrei era incredințată acestuia; sub a lui îngrijire se afla atât musica ostirii cât și cea domniască. Toți țiganii domnesci (ai statului) se afla sub a lui administrare; birul acestora și aurul strîns de dênși de prin riuri la ellu se aduna; avea sub autoritatea lui mai mulți subalterni numiți armășei (lictori.) Semnul demnității lui era un busdugan de argintu. Ellu ca osténu era capul artileriei. Emolumentele lui consta din folósele ce avea dela hoți, dela țiganii statului, dela țiganii aurari, dela vătașii de temnițe, dela aurul ce 'lu da la curte, sal. ¹⁾.

¹⁾ Fotino, ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας. T. III, p. 356 și 554.

Marele comisu. Acesta era îngrijitorul staulelor (grajdurilor) domnesci, precum și allu stavelor (ergheliilor) statului. Avea sub dânsul mai mulți comisei și pe rahtivanul. Dresul trăsurelor curții, îngrijirea de liveđile gospod (domnesci) și de fênul necesariu, era una din cele d'ântéiu datorii alle sale. Lua și ellu parte la soluțiunea proceselor la tribunalul domnescu. Emolumentele lui era folósele ce'î venia din chieltueele pentru grajdurile domnesci, precum și din venitul dela satele comiseilor. Peste Milcovu ellu avea mari venituri de la morile depe riul Prutu ¹⁾.

¹⁾ Hasdeu, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 74 și 75.

Marele portaru (ușieru). Acesta avea sarcina d'a trimite

portărei spre executarea sentințelor tribunalului domnescu, relative la imobile și otârnicii. Totu ellu avea și pe aceea d'a merge spre întimpinarea ver-căruî străin de distincțiune ce venia să întâlnească pe domnitoru. Ellu avea sub dânsul un al doilea și un allu treilea portaru și mai mulți alți portărei. Semnulu dregătorici scelle, când se înfățișa la domnitoru, era un buzduganu jumătate de argintu și jumătate de abanosu. Emulumentele lui era tacsele provenite dela executarea sentințelor relative la imobile ¹⁾.

¹⁾ Hasdeu, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 76.

Marele pitaru. Sarcina acestuia era să îngrijiască să fiă făina bună și de ajuns, și să se scotă pâne prospătă în toate ȕillele, atât pentru mēsa domniască, câtu și pentru accia ce priimia porțiuni de bucate dela curte ¹⁾.

¹⁾ Hasdeu, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 171.

Marele șetrar. Acesta avea în a lui păstrare corturile domnitorului și acelle ale statului; iără în expedițiuni — la domnitorii de peste Milcovu — acestu dregătoru funcționa ca prefectu de artilerie și totu ellu alegea și locul pentru aședarea castrelor ¹⁾.

¹⁾ Hasdeu, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 171. — Chrisobul îneditu cu anul 1350 (1413), Gherghița; allu lui Basarab Vv. și domnu, la moșile Frâncișetii, Isvorani, sel. (Mon. Smagovul); Tunusli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, pag. 24 și 108.

Administrația justiției.

Tribunalul domnescu. Cei ce nu se mulțumia pe sentințele scū otâririile date de marele vornicu și administratorii de județe, despre a căroru competență am vorbit în secolul precedent, apela la tribunalul domnescu. Acastă înaltă instanță judicătorească se compunea din domnitoru, mitropolitu, episcopi — când ei se afla în reședință — consiliul administrativ și din boierii cei mari exfuncționari. Écô cum descrie Cantemir salonul scū pretoriul în care acestu tribunal își ținea ședințele.

„Este ua localitate anume destinată în mizlocul palatului domnescu. În acéstă sală la pãretele din fundu este tronul domnescu, și d'asupra acestuia ua icónă represintând imaginea lui Iisus christosu când apare la judecată; înaintea icónei ua candelă care arde neconținut. În partea d'a stînga care, după usul turcescu, la români încă se consideră mai de onóre, este scaunul mitropolitului după gradul său. În cea-l-altă parte de a dreapta, la pãretele salei stau boierii mazili (exfuncționari). În mizlocu d'a dreapta aproape de domnu, stă spãtarul ținînd spada domniascã; ceva și mai depãrcioru -- totu în partea dreaptă -- este marele postelnicu, în ordine cu mai mulți postelnice. Iar alții, cari mai sunt necesarii în tribunal, precum aproșii și armășei, stau drept în fața cu domnulu, ca acesta să 'i pótã vedea pe toți.“

Tribunalul acesta era atît de severu și imparțialu în cãt ẽnsuși marele logofõtu (marele canceleru), fiã acusat mãcar de un simplu țerran, când aușia cõ i se strigã numele, îndatã trebuia sã se scõle dela locul sãu, și sã stea d'a stînga țerranului, pînõ sã se alõgã și sã se termine procesul dintre dẽnșii.

Procesele celle mai importante sã cerceta și se rezolva fața cu domnitorul, presidentele tribunalului. După terminarea cercetãrii și închiderea alegațiunilor, mitropolitul și toți cei-l-alti membri își spunea opiniunea chiar când ar fi știut cõ domnitorul este de uã altã opiniune, iar boierii exfuncționari numai atunci putea sã vorbiascã și sã'si spunã opiniunea când îi întreba domnitorul. Procesele celle mici le lãsa asupra boierilor judecãtori, cari cercetãndu-le acasã la dẽnșii aducea sentința compusã după vederile lor, și dẽca ambele pãrți litigante se mulțumia pe judecata acellora, sentința avea aceeași putere ca și când ar fi fost pronunțatã de tribunalul domnescu; dar când una din pãrți credea cã i s'a fãcut nedreptate, apela la domnitoru care, cercetãnd din nou procesul și incredin-

țându-se că apelantul a fost năpăstuit de boierul judecătoaru, mizlocind favóre, mită séu nesciință de legi, pedepsia aspru pe acellu boieru judecător, dar decă se vedea că judecătorul a fost drept și nepărtinitoru în judicata lui, apelantul pe lângò perderea procesului, se pedepsia încă cu bătăia, fiind că ellu — numai din mănăcărime de gilecévă — a vătămātu onórea judecătorului și a adus defăimare autorității. In asemenea casu apelantul se mai o-sindia încă a plăti duplu spesele de judecată părții adverse.

Procesele nu sta mult la tribunal, ci se termina în una și aceeași zi, séu dacă unele era mai complicate, să cerceta în două séu în trei ședințe și se pronunța sentința; căci afară de zilele postului cellui mare, domnitorul presida acestu tribunal de câte două și trei ori pe septemână. Dar când ellu nu putea veni la tribunal, séu din causă de bolă or de alte affaceri, totu se ținea ședință de cei l-alți membri, cari -- aședându-se fie-care în fotoliul séu — chiar așa ca și când domnitorul ar fi fost presinte — asculta și judica proceselo; dar în acestu casu ei trimitea sentințele scrise la domnitoru, din preună cu un raportu despre totu decursul cauzei ¹⁾.

¹⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 108 și 109; Fotino ιστορία τῆς πάλαις Δακείας, T. III, p. 611.

Oare-care procedură. Din colle urmate la multe procese documentate, peste Milcovu, și din tradiția — la românii de dincóce de Milcovu -- ne-am convins că la dovedirea resórelor de moșii, judecătorul trimis la fața locului aducea mortorii cari arăta rezorul moșiei peste Milcovu, — cu ua brazdă în capu, iar dincóce de Milcovu -- cu ua traistă cu pământ pe capu, mărturisind pe trupurile și sufletele lor, cum stă rezorul cellu adevărat, dintre moșiile de prigonire, adăogând — ca trupurile lor să n'aibă parte a se odihni în pământu de nu vor spune adevărul, — cum că pământul ce pòrtă pe capul lor este din moșia

cutare. Din acesta se înțelege că pământul a trebuit să fiă luat din locul de prigonire.

Altă procedură. În lipsă de documente — tot la procese de imobile și patrimoniu — se cerea părții ce pornia acțiunea 6 oameni buni (onești) de condiția sa socială și seculul său, cari se numia jurați. Acestia aveau datoria să jure că aretările lui Primus sunt adevărate, și Primus câștigă procesul. Dacă însă Secundus întempeina afirmațiunea celor 6 jurați ai lui Primus cu alți ai sei 12 jurați, procesul se câștiga de Secundus, rămânând afirmațiunea celor 6 jurați ai lui Primus fără nici un valoare. Dacă însă Primus opunea afirmațiunii celor 12 jurați ai lui Secundus, 24 de jurați, atunci rămânea afirmațiunea celor 12 jurați fără nici un consecință juridică și Primus câștiga procesul. Dacă însă Secundus opunea celor 24 de jurați ai lui Primus, 48 de jurați, procesul se câștiga de Secundus. Când însă or Primus or Secundus nu avea capacitatea a găsi jurători în modul și condițiunile mai sus descrise, delegatul tribunalului domnesc, decă se afla cu această sarcină la fața locului de prigonire, aștepta trei zile pe partea căria încumba datoria d'a opune jurați îndoiți, și — după împlinirea lor — pornia la reședința unde își da raportul său de cele urmate împreună cu toate celelalte acte ale procesului către tribunalul domnesc, care și otăra ziua spre a le pune în vederea domnitorului și celorlalte membri ai acestui areopagu spre a decide și a da procesului soluția necesară, vestind tot de-ua-dată și pe părți pentru acea zi.

Pedepsa calomniatorilor. Cellu ce se dovedia că a adus calomnia (hulă, clevetire) contra altuia, se pedepsea espunându-l mai multe zile în *têrgul-cucului* dela marginea orașului spre a se vedea de popul infamia efectuată de acellu omu contra concetățenului său.

Pedepsa rebelilor. Cellu ce ridica armă contra domni-

torului țării, turburând liniștea ei, se pedepsia cu pierderea vieții și confiscarea averii sale ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 24; Magazinul istoric, T. I, p. 206 și 210; chrisobul domnitorului Alexandru Mircea la moșia Chiseletul a Mon. Radu-Voda; Hasdău, Arhiva Istorică a României, T. I, P. I, p. 47 și 107; Chrisobul domnitorului Radu Radu cu anul 7048 (1509), relativ la moșia Pîrsovcuț a Episcopiei Buzeu.

Dreptul de preemțiune. În România străinii n'avea voie să cumpere ver un immobilu — moșia sau casă — fiind-că obiceiul pământului se opunea la efectuarea unei asemenea transacțiuni. Indigenii însuși nu putea să contracteze ver uă achizițiune imobiliară, fără ca mai întâiu rudele vîndătorului și vecinii immobilului de vîndut, să declare prin scris că ei nu sunt doritori d'a cumpăra acellu immobilu. La casu când transacțiunea se făcea fără scirea sau consimțimîntul rudelor de aproape sau vecinilor immobilului, urmașii acestora avea dreptul să revindică un asemenea immobilu ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 37 și 182; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 131; Hasdău, Columna lui Traian, p. 324 (1877); Chrisobul lui Mihnea Alexandru domnitorul, cu anul 7087 (1575) dela satul Chiseletu alu Mon. Radu-Voda.

Comerciu și industria.

Esportațiunea în țerrile române consta mai multu din produse, precum grâu, secară, ovăzu, mei, cânepă, inu, lână, vinu, untu, miere, cîră, pescu, sare, silitră, păcură, ș. c. l. Asemenea se mai esporta cantități însemnate de vite: caii cei renumiți ai Moldaviei era căutați nu numai de Poloni, dar însuși de Turci; oile noastre era așa de renumite la Constantinopole pentru carnea lor cea dulce și ușoră la mistuit, în cât pe totu anul — țice Cantemir — se esporta peste 60000 oi numai din Moldova pentru Constantinopole. Nu mai puțin esportu se făcea și cu boi, bivoli, porci, cu pei nelucrate de vite, cu pei de jderi, de vulpi și veverițe, precum și cu un însemnat material

de lemnărie pentru construcțiuni de case și corăbii, în orașele și porturile imperiului otomanu. Marfa de natura celor de sus era oprit a se aduce în țerrile romăno; ba încă chiar pe aceea a postavului de care avém lipsă era oprit a se vinde cu un prețu mai ridicat de cât cellu corentu din Lembergu de unde elle se aducea.

Importațiunea se mărginea în prea puține obiecte. Genovesii ne procura pe lüngö mărfurile coloniale, ferul, cositorul, s. c. l. Venetianii ne aducea sticlăria și oglindele; Florentinii — stofele numite floranțul și belicósa; iar Polonii — postavul, córdele de arcu, săbiile, plumbul, s. a. l.

Industria. Avém atunci nevoiă de prea puține obiecte din afarö, fiind-cö țerranca romăno era fabricantul tuturilor obiectelor necesarii vesmântării familiei salle: cu cânepa, inul și lăna vitelor salle, ea își căpătuia straiile pentru toți ai casei. Pe culme — în casa țerrencei romăne — se vedea iea ei cea măiestros lucrată cu propriile ei mâini, marama (probóda) ei cea transparentă, völnicul (oprecul) cellu cusutu cu flori și fluturași, fota, zuvelca și trömbele de pînză. Ea confecționa cămașa, itarii, ciórecii, minténul, sumanul, zeghea și gheba soțului ei care — la rîndul lui — pe lüngö industria agricolă, pe lüngö șciința d'a'și clădi casă, d'a'și face carru, plugu s. c. l., crescea vitele dela care avea lapte și lăno, crescea albinele cari ii da mierea și córa. Țerranul din regiunea din mizlocul Țerrii — pe lüngă lucrările agricole — se ocupa cu industria olăriei: străchinii, cenace, tipsii, cane, óle, urcióre, bårdace și borcane, era productu allu mâinilor lui depe timpulu iernei. Pioa țerranului din regiunile muntóse, da acea frumósă și trainică *dimiă* în patru ite, albă ca zăpada și désă ca pellea. Dar *dogăria*: putine, bolobóce, fedeleșe, butii, cofe (donițe), nu era óre totu producțiuni a industriei țerranului romăno? Dar velințele, covórele și osebite stofe de lăno nu era óre și nu sunt și astă-di fructul industriei femeilor romăne, laice și călugărițe? Nu

numai femeea română țerrancă, dar și cele din stratele de sus alle societăței se distingea prin labórea și industria lor: jupănița, după ce și căpătuia familia cu stratele necesarii, confecționate sub nomijlocita ei veghiere, de copilele ei și femeile casci, se ocupa cu facerea acellor covóre și chilimuri, țesute și impletite cu atâta măestrie de gingașele ei mâini. Multe vesmînte bisericesci conservate prin monastiri și museele noastre, producțiunii alle acestor secole, probéză maiestrósă labóre a soțiilor vechilor noștri domni, a dómnelor și jupănitelor române. De aceea fabricantele străine și mai tóte obiectele de lucsu, se uita cu jindu dela granița în țerrile române, fără să pótă a o trece, pentru cõ domnitorii noștri — în aceste timpuri — avea putere să opriască la confini totu ceea-ce noi avém, totu ceea-ce ne vătăma, tótă marfa cea falsă a străinului cu care a inundat piețele și tîrgurile noastre în timpul de față.

Nu numai atâta, dar virtuțile celloi doi domnitori, — Mircea-Radu și Alexandru cellu bunu — cari amêndoi aparținuu mai multu acestui secolu, îi fă ea să creeze atare instituțiuni, în cât să protejeze și în viitor atât naționalitatea cât și interesele țerrilor ce era chiămați să administreză. Ast-fel găsimu instituțiunea cõ numai românii avea dreptul a esercita în țerră negoțul cu aménuntulu, precum vîndărea de pâine, carne, vinu, rachiu, miere, céră, etc., fiind liberi străinii a vînde numai cu ridicata (en gros) și asta după ce își vor rîfui tacsele vamale pentru marfa ce aduceau, și și vor fi fost dobîndit permisiunea d'a deschide prăvăliă (dughénă). Ba încă, în urma cea vechiului așezămîntu, era defens străinului d'a se căsători cu româncă, de și românii erau liberi a contracta căsătorii cu fetele străinilor, datină consacrată și prin alte ulterioóre documente. Și cu tóte cõ dreptul de preemțiune era ua stavilă destul de puternică d'a putea străinii să cumpere vre un immobil în țerră, suveranii români nu se oste-

niau — prin osebite acte publice — a trage atențiunea cui se cuvenia asupra *legii cellei bătrâne* (sic) care opria, sub pedepsă de spînzurare, pe judani, armeni și greci dela cumpărarea de imobile, spuind limpede că străinii sunt liberi numai a lua cu chiriă locuri și case dela români, iar călcând legea să se denunțe spre a'și primi pedepsa spînzurării. ¹⁾

¹⁾ Hasdêu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 57, 132; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 131: Magazinul istoricu, T. II, p. 177; Hasdêu, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 172; Chronica lui Ión Neculcea, Tractatul lui Cantemir cu Petru cellu mare allu Russici; Melchisedecu, Istoria Romanului (urbea) p. 37.

Instrucțiunea publică.

De ôre-ce limba oficială ca și aceea a bisericei — în ambele țărri surori — pînă către mizlocul secolului allu XVII, nu era decât cea slavonă, urma negreșit să fiă scóle de acéstă limbă în țerrile române, coci fără ființa unor asemenea aședemênte, și biseicile și canceleriile autorităților publice trebuia să fiă închise. Cum cõ a esistat din cea mai adîncă vechime atare scoli, se afirmă acésta atît de Tunusli cât și de ua mulțime de chrisóve, dîcînd așa: „și s'a scris acestu chrisobul allu nostru de cutare, dascálu de limba slavonă, în slávita cetate Tirgoviște séu Sucéva.“ De aceea, nici fii boerilor nu învăța mai obicînuitu altă limbă de cât cea slavonă, în care după ce se deprindea a citi — fiind cõ în acéstă limbă nu putea să studieze vre ua sciință alta — trebuia să învețe de rostu *orologiul* (cé-slovul), *octoihul* și *psaltirea*. După care li se esplica *evangeliul*, *faptele apostolor*, *pantateucul* séu celle cinci cărți alle lui Moisi și celle l'alte cărți din testamentul vechiu, dar acestea fórte raru; căci scopul era să pricépă ceva din bibliă. Tot acestea le învăța și ficele boierilor, cu scopu ca să se deprindă cellu puțin a citi și a scrie cu atît mai bine în limba maternă. Și era lucru rar, să învețe cine-va limba acésta prin gramatica ei, pentru cõ se găsia ane-

voia uă grămatică care să trateze acéstă limbă. Cantemir dela care împrumutăm acestea abia a aflat ființa unei asemenea grămatici, numită a lui Masimu Critanul, care și acésta numai uă singură dată s'a tipărit la Moscua. Dar educațiunea fiilor de boieri nu se mărginea numai la învățătura de carte, ci ei se mai ocupa cu dobindirea cunoscinței căllăritului, cu esercițiul cu sulita la halca, cu acela allu nemeririi cu săgéta la țintă, precum și cu or-ce deprinderi cari învîrtoșcă corpul, dă elasticitate membrilor lui și 'i desvóltă puterile musculare, cu un cuvântu — cu or-ce esercițiuni cari complectă cualitățile necesarii osténului ¹⁾.

¹⁾ Tunnisi, *ιστορία της Βλαχίας*, p. 82; Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, p. 170; *Istoria Moldo-română*, p. 351.

Domnitorii ce s'au distins in apărarea onórii, drepturilor și teritoriului țării lor.

Vlad-Vlad Țepeșu. Acestu domnitoru care gonise in tómma anului 1456 pe Vladislav Danu dape tronul Țării-românești, ocupând ellu tronul părintescu cu ajutoru turcescu, datu lui de Mahomet II, vędënd, pe de uă parte, învingerile efectuate de acestu concuerant; iar pe de alta, piroctela, perfidia și nici uă garanția de a putea conta pe amicia și ajutorul regilor, vecinii săi; după un consiliu ținut cu mitropolitul și boierii săi, trimite la Pórtă ambasadori cu instrucțiuni și daruri, ca să reguleze cu dēnsa uă alianță scrisă, profitând de ocaziunea când Turcii se afla serbând victoriile și trofeele aduse de Mahometu cu înturnarea sa din espedițiunea ce făcuse in Peloponesu și Illiria.

Tractatul se încheiă. Punem aici coprinderea lui :

„Țerra-romănescă se va bucura de protecțiunea Porții otomane plătindui pe totu anul câte deuce mii galbeni.

Turcii să nu se amestece nici cum in administrațiunea

Țării-romănesci, nici să aibe proprietăți, nici să se așede într'ênsa.

Domnul are deplină putere a declara resbel și a încheia pace cu vecinii, când va voi, având dreptul de viață și mörte asupra supușilor săi.

Căți creștini se vor turci în Turcia și apoi inturnându-se în țerră vor îmbrățișa iarō creștinismul, să fie ne-superați și să nu se pötă cere în dörët.

Românii ce vor merge în Turcia pentru afaceri, să nu fiă superați nici pentru dăjdii nici pentru portul lor.

Domnitorii să se alégă — ca și pînō acum — de mitropolit, episcopi și boieri.

Daca un turcu va avea judicată cu vreun romānu, judicata să se caute la tribunalul domnescu dupe obiceiul locului, și decisiunea tribunalului să fiă respectată.

Turci ce vor veni în țerră pentru comerțu, vor fi datori să arate de unde și din ce locu sunt; și dupō ce vor cumpara séu vor vinde marfa cu ridicata (en gros) numai în politii (urbi) iar nu și în alte locuri, se vor inturna fără întârziere îndörētu.

Turcii comercianți nu vor fi liberi a lua nici servitori nici servitōre dintre romāni, nici săși facă gémiă pe teritoriul romănescu.

Igzar-firman să nu se dea nici unuia din pāmēnteni dupō vre uă plângere, și nici un romānu nu va putea fi ridicatu séu dus de aici (din țerră) la Constantinopole séu la o altă judecătorie turecască. 1)^a 1460.

¹⁾ Tunusii, *ἱστορία τῆς Βλαχίας*, p. 128; Wilkinson, *Tableau historique de la Moldavie et de la Valachie*, edit 1821, p. 18.

Aceste stipulațiuni cari forméză autonomia Țării-romănesci, se găsescu încă în diferite acte, precum hatisherifuri, firmane, hatihumaiuri, date la osebite ocasiuni și cari se pot vedea în chronica reposatului Fotino, T. III, p. 369.

Vlad-Vlad Țepeșu și Mahomet II. Cu toate că Vlad-Vlad Țepeșu a încheiat acest tractat, dar cunoscând lăcomia de bani a Turcilor — s'a pus pe lucru. Ast-fel ellu reorganisează atât garda domniască cât și oștirea: subordinează căpităniile sub comanda unor noi șefi numiți stratornici (generali), -- căpatuiesce oștirea cu muniții, tunuri și puști, mărește cantitatea oștirii în cât numai numărul căllărilor se suia după cum spune Chalcocondila — la 10,000 căllări, afară de numărul pedestrimii care, considerând instituțiunea oștirii creată de moșul său -- pe care am descris în secolul precedentu -- credem că ea trebuia să se suiă la mai mult de cât întreit ca aceea a căllărilor. Ast-fel când Turcii au început a face cereri de bani peste suma regulată prin tractat, Vlad-Vlad Țepeș rîde de ambasadorii sultanului, și acesta infuriat pornesce el însuși contra lui Țepeșu cu mai bine de 150,000 de turci, în primăvara anului 1462. Vlad-Vlad Țepeș ilu întîmpină la vadurile Dunării, și atât la trecerea turcilor dincoace de acestu fluviu, cât și la înaintarea lor spre Tîrgovește -- prin păduri și locuri strimte -- îi distruge -- cum spune un martor ocularu -- mai la ua sută de mii de turci. Cu atîta zolu și iscusință, domnitorul acesta 'și a apărat țerra și dreptul său. Apoi trădat de ai săi fuge în Transilvania.

Stefanu cellu mare alu Moldaviei -- alle cărui talente militare fiind ceualo cu mărța lui cugetare în efectuarea unirii naționale -- cum s'a suit pe tronul părintescu își organizează oștirea și o îmbunătățesco înzestrându cu tunuri și puști (sinețe).

La 1465, cetatea Chilia, pe care Turcii o luase de la Radu cellu frumos, cade sub puterea neinvinsă a lui Stefanu, împingând de o cam dată confinii Moldaviei pînă la Milcov. La 1467, dând acea faimosă frecătură lui Mateiașu Corvinul -- la Baia -- de unde acestu român rene-gatu și rege alu Ungurilor abia scăpă cu trei rane în spate, concuistă parte din Transilvania cu cetățile Ciceul

și Cetatea de baltă. -- La 1475, genariu 17, Stefanu distruge oștirea lui Mahometu II de 120,000 turci, comandată de eunuhul Soliman-pașa și de Ali-begu, la lacul Rahova pe fluviul Birlad; bate pe Radu cellu frumos, domnitorul Țării-romănesci, aliatul Turcilor, încorporează această țerră cu Moldavia însărcinând pe locotenentul său, Vintilă, cu administrațiunea ei, sevrișind aceste fapte mari de arme numai cu 40.000 luptători. La 1476, Iuliu 25 se bate cu Mahometu II la Vallea-albă (Resboieni), dar lovit de odată de trei părți: despre apus de Munteni, despre sud de Turci și despre răsărit de Tătari, și așteptând în zadar sosirea ajutoarelor promise de aliații săi (regele Poloniei și allu Ungariei), dă ordin de retragere lăsând câmpul bătăiei în mâna inemicilor. Cu toate acestea, Mahometu, găsind căduți pe câmpul de luptă peste 30.000 turci, iar români moldoveni numai 200, se returnă iute în țerra sa jefuind și ardând în totu drumul său spre Dunăre, fără a fi scutit de scărmanările și hărțuirile ce i făcea Stefan urmărindu-lu. La 1497, Stefan distrughând — la 26 Octomvre — oștirea lui Ión Albert, regele Poloniei, în număr de 80 mii luptători, mai întâiu la Cotnar, apoi în pădurile Bucovinei, încorporează ținutul Pocuția cu teritoriul Moldaviei.

La atare fapte strălucite, polonul Mateiu Miechowski, cu totă durerea sea pentru nenorocirea regelui Albertu, nu putu să se stăpîniască d'a nu striga și d'a nu chiâma atențiunea secolilor viitori asupra mărețelor fapte alle eroului român; „*O Stefane! bărbatu minunatu și victoriosu, care singur dintre toți prinții secolului nostru, puțși câștiga asupra Turcilor ua victoriă atât de măreță!*“

Dar memoria lui Stefan nu este scumpă Românilor pentru celle 38 de bătălii câștigate cu legiunile sale contra Turcilor, Ungurilor, Polonilor, Tătarilor și egoistului Radu cellu frumos, aliatul turcilor, nu. Faptul capital

de care numele lui Ștefan va fi în veci nedeslipit, este începutul executării a vechiul proiectu de unire a tuturor Românilor din regiunile dacice, sub sceptrul său, prin anexarea Țării-românești și a regiunilor resăritene ale Transilvaniei, administrate mai mult sau mai puțin timpul de Ștefan prin locotenenți săi. Și lucru demnu de atențiunea omenilor serioși: mai nu există probe că românii din Dacia au iubit concuistele pentru concuiste, negăsind în cronicarii noștri de cât lupte pentru conservarea pământului lor său pentru revedincarea celorlalte provincii dacice usurpate de străini, ceea ce se va vedea și în secolii viitori ¹⁾.

¹⁾ Hasdeu, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 7; Șincai, Cronica Românilor, T. II, p. 37; Hasdeu, Arhiva istorică a României, T. I, P. II, p. 8, 41, 42, 44 și 45.

Datine.

Clopotul la vite. Ca să nu se deochiă caii, boii și oile de ochiul cellu rău, țerranul român atarnă un clopotu de ghâtu vitei pe care voiesce a o feri de deochiu. Dar la turme s'allege și se atarnă clopotul la animalul cellu mai frumosu pe care ilu face să mērgă totu d'auna înaintea turmei. Astfel vede cineva la ua ciredă de boi, câte un bou mare bine făcut, frumos, cu clopotul de ghâtu, merghând înaintea ciredii; la oi asemenea câte un berbec - destins prin mărimea și frumusețea lui - conducând turma; asemenea, și la capre câte un țapu. Dar când într'acestea nu se găsește un atare distinsu animalu, clopotul se pune unui asinu care e pus a merge înaintea turmei ca ochiul cellu rău ațintându-se asupra acestui animalu să feriască turma de deochiu.

Bradul la nunți. Datina de a pune câte o cracă cu frunză verde la porțile mirelui fiind foarte vechiă, s'a păstrat și se păstrează și astăzi în Dacia, cu singura osebite că țerranii ne avēnd în aceste regiuni altu arbore verde pe timpul iernei, în care se contractă mai multu căsătoriile, de

cât *bradul*, își cumpără un puiu séu doi de bradu și îl înfigu la stîlpul porții mirelui, fără care — spunu ei — căsătoria nu pôte fi fericită. De aceea se ducu în depărtare de mai multe postii pentru a face ua asemenea acuzițiune, privită de dênșii ca ogurul cellu mai de căpetenieă în traiul cellu bunu și prosperarea casei ce întemeiază.

Banul ursitorilor și banul vameșului. Țerranul romănu și ênsuși tîrgovețul are datina ca îndată după nascerea unui copilu — puindu'l mōșa în albiă să'lu scalde — să arunce într'ênsa tatăl noului născut un banu séu ua monedă óre-care mai multu séu mai puțin prețiosă, după starea și mijlócele părinților, ca să'i fiă — dîcu ei — ursitorile (destinul) în de bine, să aibă ellu (pruncul) berechetu și parte de bani în cursul vieței lui. — La morți, romăni lîgă de degetul cellu micu allu mortului un banu, ua monedă cât de mică, ca să aibă — cum credu ei — cu ce plăti mortul vama la trecerea rîului în drumul ce face la locul de repaos — raiul — gătit cellor aleși. Dar cari sunt cei aleși? întrebaiu eu pe un bătrănu din județul Prahova, care îmi comunicò cō și în acellu județu esistă acéstă datină. Aceia, domnule — îmi dîse ellu — cari au făcut bine în viața lor, cari au pus peptu în apărarea țôrrei de vrăjmașii ce au călcato, stricându'i legile și răpîndune noă vitile și bucatele. . . . cei aleși sunt aceia cari ne au scăpat și ne vor scăpa de asupririle și jugul străinilor — îmi dîse bătrănul — adăoghênd, după ua scurtă pausă, cu întristare: mulți chiămați, puțini aleși!

Marțile și joile după paști. Țerranul romănu a conservatu obiceiul din cea mai adîncă vechime d'a serba *marțile* și *joile* în cursul cellor noă septemăni ce urmîcîză după paști. Celle noă *marți* le ținu ei pentru serbători ca să fiă feriți de năvălirile de oști străine, de resmirițe și resbele; iar *joile* — ca să nu li se bată holdele de grindină (piatră) și trăsnete, ca să aibă plîiă la timpu țerrinele de bucate (pâini). Datina acésta pe care țerranul o respectă

și astăzi cu multă îngrijire, este atât de înrădăcinată în memoria lui, în cât or-ce povață și însuși opunerea amenințătoare a preotului din satul său d'a nu o serba, rămâne fără efect, și nu ilu poți face — or ce i'ai spune — d'a nu celebra aceste zile. Din contră le respectă ca și pe sărbătorile duminicilor. De ilu întrebi pentru ce ellu ține atât de multu la serbarea acestor zile, răspunde că așa a pomenit de la străbunii săi.

Callu domnescu. Ver când ua moșiă trecea în posesiunea altei persoane prin donațiune seu cumpărătore, proprietarul cellu nou, dorind a'și asicura ua posesiune pacinică asupra acestui obiectu, trebuia să scôță ua carte domniască de posesiune, pentru care plătia tacsă un callu către domnitoru. Asemenea tacsă, represintată prin atare patru pedu, dau domnitorilor atât boierii cât și mănăstirile — când se suia pe tronul domnitoru nou și elle cerou prenoirea chrisobulelor de posesiune, seu când li se da ver un chrisobul de scutélă de dăjdii pentru bucatle de pe moșiile lor. Acestu usu afirmatu prin acte, încă din acestu secolu, se găsește conservat în secolii următori, pînă către finele secolului allu XVIII-lea. Și fiind că boierii și Mănăstirile era marii proprietari ai acestor țărri, tacsă acésta viiă „callul domnescu“ era mai numai în sarcina acestoru două specii de proprietari. Inceputul acestei datine cată să fiă ceva mai vechiu de cât din epoca ce ne ocupă, noi însă am pus'o în secolul în care am găsit cellu d'ântéiu documentu ce face mențiune despre existența ei ¹⁾.

¹⁾ Hasdeu, Arhiva istorică a României, T. I, P. I, p. 37; id. T. I, P. II, p. 27; Tenlescu, Arhiva româna, p. 91; Hasdeu, Columna lui Traian, 1876, p. 38.

Veniturile României.

I. Vămile. Vama era de două specii: vama mare și vama mică. Vama mare se numia atunci când ea se lua de pe specificata valóre a mărfurilor coprinse în carru, conform tarifelor de esportu și importu ce vom vedea mai jos.

Vama mică -- când se lua vama de carru, plătinduse pentru un carru cu marfă 12 groși fără a se scotoci în carru, și numai după declarațiunea posesorului mărfii, că nu e marfă din cea oprită a se esporta și importa și că o descarcă în tîrgul cutare.

Din chrisobulii lui Moisi Vladislav VV. domnitoru allu Țării-romănesci, și a lui Alecsandru cellu bunu allu Moldaviei, relativ cellu d'ântăiu la vama Calafatului; cellu d'allu doilea regulând în genere vămile, putem statua următoarea tarifă, pentru diferite obiecte de esportu și importu din acestu secolu, cum urmează:

a) *Esportul.*

Pentru un callu, tacsă de aspri	6
" " bou, " " " 	3
" " vacă, " " " 	2
" două oi, " " " 	1
" un sacu cu grâu, tacsă de aspri	2
" ua butia cu vinu, " " " 	20
Ua sută bolovani sare, trei bolovani vamă	
Dece porci, tacsă de groși	1
Ua sută piei de veveriță, groși	1
" " " " vulpe, " 	10
" " " " oia, " 	4
" " " " mielu, " 	2
" " " " bou, " 	15

b) *Importul.*

De la postavu, pellăriă, cōrde de arcu, săbii, cuțite, cōse, sape, obiecte de cositoru, fere de plugu, paloșe etc., se lua vamă trei groși de la un obiectu de valōrea unei grivne. Pentru marfa genovesă, precum mătase, piperu, camhă (ștofă aurită), tebencă (mătăsăriă), tămăiă, scortșoră, vinu grecescu, etc., tarifa era trei groși de la un obiectu de valōrea unei grivne.

În tōte tîrgurile se plătea osebită vamă când intra marfa în coprinsul lor.

Administratorul vămilor în ambele țărri române, se numia *vameșu*; dar acesta numai atunci își esercita sar-

cina sa — prin mai mulți subalterni — când vămile în genere séu parte din elle remăncea nearendate.

II. *Imposite*. Pe lângă dăjdiile din secolul trecut: birul séu ilișu (ca la 80 de bani de casă séu fumu cum se țicea atunci), țecima de la oi, porci, cără, miere, [de la grău (gălăta), vinuritul, carrul de fân, carrul de cărat, callul de poste, omul de óste (la oștirea permanentă), omul de serviciu la cetățî (salahoritul), mai găsim într'acestu secolu și următórele: *posadu* (provisiuni pentru cetățî) și *decima vinului de la cărcime* ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 31, 131, 7, 153, 102 și 104; idem T. I, P. II, p. 172, 6; chrisobul inedit allu lui Vlad-Mircea în anul 1349 (1441), la satul Frănghisescii allu Mon. Clavaciocul.

Domnitorii ce au bătut monedă.

<i>Moldavia.</i>	<i>Țerra-Românescă.</i>
Alesandru cell bun 1400 — 33	Radu Mircea . . . 1419 — 20
Iliășu 1433 — 34	Vladu Dracu . . . 1431 — 45
" Ștefan . . . 1435 — 42	" Țepeș 1456 — 65; 1477 — 99
Bogdan 1454 — 55	" V-lea . . . 1479 — 92
Petru Aron 1456 — 58	
Ștefan cel mare ¹⁾ 1458 — 504	

¹⁾ Hasden, Columna lui Traian, anul 1876, p. 45; Tabelu Boliacu, Nr. 102.

Unități de măsură.

I. De monede:

- Groșu*, monedă mică de aramă în usu peste Milcovu.
- Aspru*, monedă mică de argintu turească. Un aspru în timpurile mai noi se țicea para și prețuia trei bani.
- Grivna* (grivenik), monedă polonă, astăzi ruscă, de uă valóre de țece copeki.

II. De greutate:

- Cântarul*, unitate de măsură de greutate.
- Maja*. idem ¹⁾

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 114, 116, 130 și 6; Agenda de grads magasins du Louvre, Paris 1881, p. 64.

SECOLUL XVI.

Cellu ce iubesce limba străină mai multu de cât sunetele cele dulci alle limbei mamei salle, unul ca acela nu este demnu de numele de omu.

(Herder).

SUMARIU.

Officii: marele vornicu de țerra de sus și marele vornicu de țerra de jos—marele hatman—marele clucer—marele jicniceru—marele medelniceru—marele cămărașu—marele căminaru—marele vameșu—Aga.—Domnitorii ce s'au distinsu în apărarea intereselor țerei lor: Tractatul de pacc dintre domnitorul Moldaviei, Bogdan Ștefan și regele Polonici Sigismund.—Tractatul de alianță a lui Bogdan-Ștefan cu Turcii—Tractatul de justițiã internațională între Ștefan Bogdanu cellu june allu Moldaviei și Sigismund regele Polonici—Petru Rareșu—Ión Ștefan—Mihail cellu mare.—Armata: îmbunătățirea oștirii—concentrarea de trupe—drapelul oștirii.—Puterea spiritală — Domnitorii ce s'au distinsu edifi. când monăstiri.—Limba română — Arta tipografiei—Fabrica de hârtiã. — Spitale și ospicii. — Comerciul român — Protecțiunea comerțului român.—Proprietatea foncieră rurală.—Sigillul domnescu.—Datine: Frăția de cruce—Crestarea la nasu.—Imposite.—Domnitorii ce au bătut monedă.—Unități de măsură.

Officii.

In secolul allu XIV am descris atribuțiunile cellor cinci consilieri ai domnitorului, în secolul allu XV — attri-

bușuniile boierilor de clasa I; în acesta — de care ne ocupăm — vom adăoga câte-va denumiri ce se mai găsescu figurând prin actele publice și însuși prin chronicele noastre, de ôre-ce figuranții facu parte totu din clasa I a boierilor mari.

Vornicu de țerra de susu și vornicu de țerra de josu. În locu de un mare vornicu, la Moldavia, se găsesce înființați pe la finele acestui secolu doi mari vornici: unul de țerra de sus și altul de țerra de jos. Cellu d'ânteu, își esercita atribuțiunile sêlle numai în țerra de sus, adică dela Iași pînă la Hotin, Cerneuți și Soroca, având pentru emolumente venitul județului Dorohoiu; cellu d'allu doilea funcționa dela Iași și pînă la Dunăre și Nistru, având pentru emolumente venitul județului Birlad ¹⁾.

¹⁾ Cogălniceanu, *Leatopisutele țerei Moldaviei*, T. I, p. 209; Hasdău, *Archiva istorică a României*, T. I, P. I, p. 158.

Marele Hatman. Demnitatea de „mare hatmanu“ se intruduse în Moldavia către finele acestui secolu, luând'o dela Poloni. Ca să pôta marele hatmanu lua parte la lucrările tribunalului domnescu, s'a dat acestui domnitor purcălabia Sucevei. Ellu ca șefu allu oștirii — judica pe toți militarii de or-ce armă. În ședințele tribunalului domnescu, ellu purta un baston roșu împletit cu sîrmă de aur, iar în fruntea armatei — un buzdugan. Cu inovația acêsta, marele spătar allu Moldaviei a rămas numai cu atribuția d'a purta la solemnități la brațul stîngu coróna domniască și sabia domnitorului pe umărul din acêsta parte, în mâna dreaptă sceptrul regal ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, *Archiva istorică a României*, T. I, P. I, p. 144.

Marele cluceru (chiolaru). După atribuțiunile funcțiunii ce esercita, demnitarul acesta s'ar putea numi astă-đi: *marele intendentu generalu allu oștirii*. Datoria lui era ca cu banii ce priimia din tesaurul publicu, să îngrijiască de aprovizionarea oștirii, atât în timpu de pace cât și în

cellu de resbelu precum și de darea la timpu a merticului. Retribuțiunea lui se compunea atât din folosul ce trăgea dela distribuțiunea provisiunilor destinate corpurilor, cât și din acelea ce 'i rămânea dela cumpărarea meiului și grâului. Lua și ellu parte la lucrările boierilor mari (veliți) fără vre un semnu distinctiv allu demnității sêlle ¹⁾.

¹⁾ Chrisobul domnitorului Mihnea Alexandru către satul Chiselettul allu Mon. Radu-Vodă, cu anul 7087 (1575); Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 40.

Marele jiniceru séu marele magazinaru. Ellu strîngea din țerră grâul necesariu, pentru usul domnitorului, și îngrijea ca să se pună în magasiile publice. Ellu era în Terra-românescă, sub ascultarea marelui Cluceru ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 3.

Marele Medelniceru. Acesta asista la ospete și la masa domniască, scoțînd bucate pe taleru atât domnitorului cât și óspeților sêi, vesmîntat ânsă cu toga cu flori și incinsu cu un brîu de stofă de mătase roșiă; mai avea sub dînsul și alți subalterni, cari turna apă óspeților domnesci la trebuință ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 157.

Marele cămărașu. Când ocnele rămânea din împregiurări, nearendate, acestu funcționaru le căuta, ellu aduna venitul și ilu trimitea la cămară ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 37.

Marele căminaru. Acesta aduna dicîma dela cêră din țerră.

Marele Vameșu. Când venitul vămilor nu se putea vinde, spre a se strînge de vre un antreprenor, marele vameșu efectua strîngerea lui prin subalternii sêi.

Câte trei acești din urmă funcționari, fiind ocupați cu adunarea veniturilor cămării, care privia pe domnitor, iar nu

pe tesaurul publicu, n'avea scaun la tribunalul domnescu.

Tóte funcțiunile descrise în secolii precedenți și într'acesta, și cari în fond sunt identice în ambele aceste țărri, au fie-care câte două și trei funcțiuni boieresci subordonate.

Către finele acestui secolu, găsim încă un titlu de înaltu funcționar u imprimutat -- cum se vede -- dela Turci :

Aga séu cum am dice prefectul poliției avea inspecțiunea asupra sergenților de poliția din reședință ; ellu era în același timpu capul oștirii pedestrașe în garnisóna din reședință. Liniștea pieței, ficsarea prețului objectelor de mâncare, privighierea stradelor (podurilor de lemn) era în sarcina acestui demnitaru, remăind căpitanul de dorobanți care ocupa aceste funcțiuni înaintea înființării *agăi*, ca un locotenent allu séu ¹⁾.

¹⁾ Tunusli, *ιστορία της Βλαχίας*, p. 41, 42 și 44; Hasdëu, *Archiva istorică a României*, T. I, P. I, p. 169 și 170; Fotino, *ιστορία της πάλαι Δακίας*, T. III, p. 502; Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, p. 83.

Domnitorii ce s'au distins în apărarea intereselor țărrei lor.

Tractatul de pace dintre domnitorul Bogdan-Stefan allu Moldaviei și între Sigismund regele Poloniei. Refusul Elisabetei, surora regelui Sigismund allu Poloniei, d'a lua în căsătoria pe Bogdan-Stefan, domnul Moldaviei, și pretențiunea lui Sigismund d'a revendica Pocuția, cucerită încă de mai nainte de marele Stefan, au adus între ambele state vecine un resbelu care a făcut ca amândouă să sufere mai multe rele și nenorociri un timpu îndelungatu. Și fiind-că ambele principate era bulevardul Poloniei și Ungariei despre Turci, cum afirmă chivonicarii Fotino și Gorschi, Vladislav regele Ungariei -- și a pus totă mizlocirea, îndemnul și slăruința către ambele părți ca să se facă pace, de ôrc-ce se slăbise amândouă prin lupte în profitul Turcului și în dauna creștinătății. Astfel la 10 Martiu, anul 1510, se încheiă tractatul de pace

între ambii acești beligeranți, pe un picior de uă perfectă reciprocitate, în care — într'altel — se garantéză libertatea comercianților români și poloni, d'a trece reciproc în aceste state cu negoțul lor, plătind vamă după legile respectivelor țării și regulând totu-uă-dată și modul soluțiunii aver-ce prigonire ivită între supușii ambelor state vecine. Tractatul acesta prin art. . . . lasă cestiunea Pocuției, s'o resolve cum va găsi cu calle regele Ungariei, Vladislav, mizlocitorul efectuării acestei păci, care — după cum se putea prevedea — contra protestărilor salle, cõ va fi just în aprecierile salle, a dat soluțiunea sa de arbitru în favórea fratelui său Sigismund, și astfel Pocuția a ramas Poloniei pentru totu-d'a-una ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 62; Hasdeu, *Archiva istorică a României*, T. I, P. II, p. 185 și 186.

Tractatul de alianță a lui Bogdan-Stefan cu Turcii. Pe la începutul acestui secolu, Bogdan-Stefan — domnitorul Moldaviei — vedënd necurmatele lupte dintre Români și Poloni, vedënd reaoa credință a Ungurilor ca statu vecin cu statul român, în resbelele ce tatăl său a susținut contra Turcilor, vedënd consiliul datu lui de tatăl său pe patul morții, chiamă boierii și clerul (inteliginta țării d'atunci) și le pune înainte următoarele două propuneri: 1° Putea-vom păstra — le dize ellu — suveranitatea și integritatea țării noastre (Moldavia), cu mizlócele noastre atât de împuținata? 2° Este absolutu necesaru astă-đi, este obligatoriu pentru mine a esecuta voința tatălui meu, declarată pe patul său de mórte, de a recunósce supremația Porții otomane și a incheia alianță cu dënza în neșce condiții ce ne-ar conserva moșia (Patria) părintescă de călcările unor vecini, pe cari străbunii și părinții noștri le-au respinsu numai cu puterea? — Da, respunse consiliul, s'o facem ca să ne putem odihni d'acești vecini adesea supărători, cõ țerra e mică și nu póte să lupte și cu Polonii și cu Ungurii

și cu Turcii." Și așa, Bogdan-Stefan trimise cu instrucțiuni scrise uă deputațiune, condusă de Teutul, vel logofētu, care să trateze cu sultanul Baiazet II spre incheierea acestei alianțe.

Tractatul se încheiă cu următoarele condițiuni :

„1. Pórta cunósce pe Moldavia de păměntu liber și nesupus.

2. Legea creștină care se ține în Moldavia, nu va fi nici odinioră călcată séu turburată, avěnd populus ei, bisericile sėlle libere ca și mai nainte.

3. Pórta se obligă d'a apăra pe Moldavia de toți cei ce ar putea să o calce, păzindu-o în starea intru care a fost mai nainte, fără a i se face vre ua nelegiuire, séu să sufere ca să i se facă vre odinioră cea mai mică desbinare séu despărțire.

4. Moldavia va fi stăpinită și administrată după legile și canónele sėlle, fără să se amestice Pórta cât de puțin.

5. Domnii vor fi aleși de populus și întăriți de Pórta, ca să domniască cât vor trăi.

6. Domnii vor administra totu păměntul Moldaviei, și vor avea sub a lor ascultare ostași cu plată dela sine, pinó la douăzeci mii ómeni, păměntenii séu străini.

7. Moldovenii vor putea ține și cumpăra ua casă în Constantinopole pentru șederea agenților lor politici, unde vor putea face și ua biserică.

8. Turcii nu vor putea cumpăra păměntu în Moldavia, or a avea séu a se aședa, nici a avea séu a face gémii nici într'un modu.

9. Domnul împreună cu totu populus, pentru semnu de supunere, va purta grijă a trimete pe totu anul prin doi boieri ai Moldaviei, la Pórta 4 mii galbeni turcesci, adică 11 mii lei, 40 șoimi și 40 icpe fătătóre. Aceste tóte cu nume de peșcheșu adică *daru*.

10. În vreme de resbelu, domnul Moldaviei, asemenea

după cum i s'ar porunci dela Pórtă, va fi în ajutor cu oștile sale la serviciul împărătescu ¹⁾.“ 1512.

¹⁾ Cogălnicónu, Archiva Románescă, ed. II, 1860, p. 262, 264 și 226.

Tractat de justiția internațională între Stefan cellu june allu Moldaviei și Sigismund regele Poloniei. Un altu tractat între regele Sigismund și domnitorul Stefan Bogdan, numit cellu june, din anul 1519 X-vre, asupra administrațiunii justiției internaționale, mai cu sémă în casuri de violință și de furtu cu aménunță arătare a procedurii și a penalităților — formatu și acesta totu în condițiuni de ua perfectă reciprocitate de suveranitate națională între ambele state, ca și cellu din 1510 — dovedesce adevăratele relațiuni alle Moldaviei cu Polonia, relațiuni ca între or ce state suverane și independente ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 1.

Petru Rareșu. Sultanul Soleimanu cellu mare cere, în 1537, lui Petru Rareșu, domnitorul Moldaviei, ca, în locul peșcheșului de 4 mii galbeni, prevădută la art. 9 allu tractatului din 1512, să'i trimită pe fie-care anu câte 10 mii galbeni, și ca domnitorii Moldaviei să viadă la Constantinopole la fie-care trei ani spre închinăciune. Cei mai mulți din chronicari punu pentru cauza probabilă a expedițiunii lui Soleiman aceste două pretențiuni de mai sus; ânsă un diplomat austriac — Voranciu — contimporan, cunoscând expedițiunile și posesiunile lui Petru în Transilvania și uniunea de ginte a locuitorilor acestei țărri cu Moldavia și Țerra-románescă, emite ua altă cauză de ua gravitate multu mai seriósă: *temerea sultanului de unirea națională a Românilor.* Să dăm cuvântul acestui diplomat: „Soleiman — dice diplomatul Veranciu — se temea ca nu „cum-va, ocupând Petru Rareșu Transilvania, Țerra-románescă cu Moldavia, să uniască tóte trei țerrile acestea, și să'lu sfarame (pe ellu, pe Soleiman), parte prin insi-

„diile, parte prin puterea lor, lucru ce fără îndoială se și
 „putea crede. Căci aceste țărri sunt cele mai tari, prin
 „munții lor cei înalți, prin pădurile lor cele dese, prin
 „stîncele cele mari, prin riurile cele repezi și fără vaduri
 „sigure, prin căile și potecele cele înguste; numărul
 „căllărimii lor te pune în mirare, și țărranii atât sunt
 „de deprinși de a infesta inamicul în acelle locuri difi-
 „cile, în cât cella ce n'a văduț cu anevoiă ar putea să
 „crădă asemenea lucru.“

Noi creșdend cō în adevăr acesta a fost adevărata causă, acoperită ănsă cu vëlul cellor două cereri manifestate, trecem la firul narațiunii nōstre. Petru Rareșu respingēnd ambele acolle cereri de mai sus se prepară de luptă. Sultanul vine asupra-i în 1538 Aug. cu ua artileriă de 225 tunuri, cu peste 150 mii turci și mai atătea tătari. Domnitorul avea și ellu strînsă ua armată ca la 70 mii ōmeni cu care voia să întēpinc pe inamicul sōu. Dar vėdēnd pe de ua parte, puținētatea oștirii sale în comparațiune cu aceea a inamicului, precum și lipsa de artileriă necesară; iar pe de alta, stăruința clientului și a micului sēu' prințul Zapolia allu Transilvaniei, îndemnāndu-l ca să se retragă or singur or împreună cu ōstea sa în Transilvania, Petru Rareșu își trimise flăcăii la vetrele lor, și ollu se trase în Transilvania la cetatea sa Ciceul. Soleiman furios, pustiesce Moldavia ai cării locuitori în parte se trăsese la munți și păduri ca să și scape viața; și, în urma allegerii făcută de notabili țărrei, cari remăseseșō nedosiți și cari recunoscuro tractatul din 1512 cu celle două modificări cerute, despre care am vorbit mai sus, întăresce altu domnu în administrațiunea Moldaviei, apoi jefuind tesaurii ex-domnitorului, se întorce în țerra sa ¹⁾.

¹⁾ Ilarian, Tesauru de monumente istoric, T. III, p. 145.

Ión Stefan. Sultanul Selim II cere lui Ión Stefan, dom-

nitorul Moldaviei, în 1574, drept tribut 120 mii galbeni în loc de 400 mii, cum se învoise tatăl său, Solciman, la Suceva în 1538 cu boierii Moldaviei; dar Ión Stefan — cu voia consiliului său administrativ — respinge cererea sultanului, numindu-o batjocură și se gătește de resbelu. Bătălia se urmă la Cahul lângă satul Roscanii în 11 Iunie 1574. Vre-ură 40 mii români minus 13 mii căllari cu care trădătorul Ieremia Movilă a fugit la Turci, ținu peptu contra a 120 mii de Turci. — Ión Stefan se luptă ca un leu, distruge cete întregi de Turci, sfărmand cu desevirșire corpul ienicerilor — cu românii săi, cei mai mulți țerrani; și fără udarea prafului dela celle 40 tunuri alle sélle de plóiă, și fără trădarea boierilor săi, Ión Stefan eroul acesta atât de maltratată de sórtă, ar fi curățit Moldavia de Turci și de pretențiunile lor celle nelegiuite. Ión Stefan murind pentru patriă a trăit îndestul ¹⁾.

¹⁾ Ilarian, Tesauru de monumente istorice, T. III, p. 209 și 152.

Petru-Mircea. În 1591, domnind Petru-Mircea în Moldavia, Turcii — după obiceiul lor — 4ice Miron Costin, trimiseră de cerea bani mai multu de cât era adetul (legătura); dar Petru-Mircea, vădend țerra sleită cu dăjdiile ce era în ființă, și consultand pe ministri sei din cari uni ilu îndemna să dea cō vor da alții și vor lua domnia, părăsi tronul 4icend ca să nu se începă de la ellu această nevoiă pe țerră și să se facă obiceiul ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ἱστορία τῆς παλάτις Δακίας*, T. III, p. 87.

Mihail cellu mare. Luptele dintre pretendenții la tron d'a pune mâna pe putere cu or ce prețu spre satisfacerea ambițiunii lor personale, fără nici un folos real pentru țerră, au adus principatele într'ua stare de anarhiă care nu înceta de cât la intervale scurte. La situațiunea această, moștenită de la secolul precedentu, s'a mai adăogată amestecul Turcilor — mai multu său mai puțin direct în afa-

cerile noastre din întru, protegind pe unii din pretendenți, cari nu se sîia a promite Turcilor mai mult de cât competitorii lor, și apoi lăsa a se jefui țerra îngăduind pe ênsuși cămătarii Turci ce'i imprumutase, a strînge ei ênsuși birul din țerră spre a'și refui îndoit creanțele. Astfel, averea, onórea familiilor, viața locuitorilor, tóte se vătăma de acești barbari.

În atari împregiurări, Mihail cellu mare (1593) vine domnu în Țerra-romănescă, sprijinit în dobîndirea domniei de celle douë Puteri occidentale. Ellu cunoscea situațiunea țerrii, și trebuia curênd or să iea callea lui Petru-Mircea allu Moldaviei și a lui Stefan Ión allu Țerei-romănesci, adică să părăsiască tronul, or să urmeze după esemplul lui Aaron-vodă allu Moldaviei și a lui Alexandru Bogdan allu Țerei-romănesci, adică să păstreze tronul prin unirea lor cu Turcii în a prăda și a jefui țerra; or să imiteze pe Ión-Stefan allu Moldaviei, care s'a luptat și a perit la Cahul în apărarea drepturilor patriei sêlle.

A imita pe cei d'ântêiu nu era logicu, pentru cò ellu nu luase tronul ca să'lu năpustiască ca aceia; a urma cellor d'allu doilea era a lăsa țerra pe mâna turcilor, a se face complicele lor la jafuri, și a se espune a fi peste curênd destituit, pentru cò politica Turcilor era — spre a slăbi țerra — ca să se schimbe cât de des domnitorii. Se decise dar a'și scăpa țerra imitând pe Ión Stefan. — În aplicarea proiectelor sêlle celle mari, domnitorul acesta curăță mai întêiu capitala și țerra de Turci, și, în 1595, câștigă victoria cea faimósă la Călugăreni numai cu 16 mii români — căl putuse aduna în pripă — cu un numărú óre-care de tunuri, contra a 120 mii de Turci; apoi trecênd Dunărea în 1596 cu 120 mii ostași — dice Valter — sfarmă Nicopoli, risipesce Plevna, arde Rahova și alte cetăți și castre turcesci. Iar bătălia de lîngă Sibiu — făcută în Octomvre 1599 — o câștigă numai cu ua armată de 30 mii ómeni și cu ua artileria de vre ua 30 tunuri, con-

tra unui număr multu mai mare de venetici unguri căpuți cu 45 tunuri. După această victorie, unind Transilvania cu Țerra-românească, trece în Moldavia. Ieremia Movilă, domnitorul acelei țări, fuge; românii Moldoveni primescu pe Mihail cu brațele desehise, și cele trei provincii mari alle Daciei formară un singur stat românescu. Soldat allu ideii cei mărețe — uniunea națională — ellu ajunse în a o efectua pînă la un punctu. Dacia amortită atâția secolu de ghiața desmembrării, cu care străinul îi paralisase viața și viitorul, se ridică radiósă și plină de junțe la apelul eroului său. Transilvăneni, Moldoveni și Munteni, toți români de aceeași gîntă, limbă și religiune, punu brațele lor la dispozițiunea eroului; Turcii postiră trei Țille aflând disfata dela Calugăreni, rugând pe profetul să'i scape de mânia lui Mihail; Ungurii cei vanitoși țipă de loviturile ce le dă fiul României; Tătarii cei selbatici, bătuți la satul Putineiu din Vlașca, nu se mai mișcă din culcușul lor. Dar columna de granit a reînvieri Daciei cei betrâne, piere prin trădare pe câmpii Țurdei de mâna sicarilor și asasinilor cellui fără de lege ¹⁾.

¹⁾ Harian, Tesauru de monumente istorice, T. III. p. 157, 217 și 240; id., T. I, p. 127 și 135.

Armata.

Din celle mai de sus aserțiuni: două relative la domnitorii Moldaviei — Petru Rareș și Ión Stefan — una la domnitorul Țerrei-românesci, Mihail cellu mare, câte și trei din acestu secolu, se pôte constata că instituțiunea armatei române din ambele principate, nu numai că s'a conservat în acestu secolu, ci încă s'a îmbunătățitu și dezvoltatu, de óre-ce apărătorii Țerrilor române au avut coragiul a se lupta cu cei mai selbatici și mai numeroși inamici ai lor.

Concentrarea de trupe. Concentrarea anuală a trupelor nu este ua inovațiune a guvernului nemuritorului dom-

nitoru Cuza, ci o renviere a acestei datine mult mai vechiă de cât secolul despre care ne ocupămu, de óre-ce expresiunea emisă de domnitorul Négoi Basarabu în preceptele sélle către fiul său: „când veți eși să faceți căutarea (revista) oștirilor vóstre *la anul*, după cum este obiceiul,“ afirmă destul de clară că datina acésta s'a practicat și în secolul precedent. -- allu XV -- Neagoi suindu-se pe tron la începutul acestui secolu allu XVI. Și apoi, ellu nu se mărginesce în preceptele lui în a prescrie numai conservarea acestei datine, ci adăogând cõ osténul cată să aibă dela domnitoru dreptate, onóre, daru și servicii, revine asupra efectuării ei și fórte cu temeiu, de óre-ce nici ua ocasiune nu înlesnesce domnitorului putința de a vedea cu ochii sõi aptitudinea în mânuirea armelor a osténului și de a afla pèsurile și nevoile lui. ¹⁾

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 123.

Conservarea drapelului, asigurarea biruinței. Nu numai concentrarea trupelor era ua vechiă instituțiune, dar ênsuși conservarea stégului nu e ceva nou în scóla soldatului român. Îcõ ce dice domnitorul Niagoi despre acésta, comparând stégul ostirii cu mintea omului în stare normală: „mintea stă în trupul omului — dice acestu domnitoru -- dreptu ca și cum stă stégul în mizlocul rësboiului (bătăliei), nu se chiamă acellu rësboiu biruit (perdut), măcar de aro și năvală grea spre sine: ei (ostenii) totu caută stégului; iar daca cade stégul, d'aci tóte ostile se risipescu și nu se mai sciă unul cu altul (soldații), cum facu și în cõtro mergu.“ ¹⁾

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 125.

Puterea spirituală.

Pe lûngõ episcopii Moldaviei descriși în secolul trecut, găsim — cõtre finele acestui secolu — figurând prin acte publice și episcopul de Huși. Noi credem pinõ la probe

contrarii, cõ creaþiunea acestei mari demnitãþi a bisericei române de pestë Milcovu, s'a efectuat pe la anul 1592, pe timpul lui Aron-Vodã, de óre-ce gãsím pe cellu d'ântëiu episcopu allu acestei eparhii, anume Ión, într'acestu anu; și mai cu sémã, pentru cã peste doi, trei ani dela acéstã datã se vede figurând și prin chrisobuli, în cualitate de episcopu, numele chiriarchului acestei eparhii.

Domnitorii distinși prin fondare de monastiri :

a) *Tërra-romãnescã :*

Radu-Vladu fondézã monastirea Dëlu.

Basarab Neagoi, fondezã monastirea de Argeșu, astãþi episcopia de Argeșu.

Mircea-Radu III, edificã biserica domnëscã din București numitã astã-þi Curtea-vechiã *). Totu acesta reedificã episcopia Rômnicului și a noului Severin din Vilcea, la anul 1558.

Alecsandru Mircea fondézã monastirea Radu-Vodã și monastirea Plumbuita.

Petru Cercelu edificã mitropolia din Tërgoviște și biserica domnëscã d'acolo.

Mihnea Alecsandru (turcitu) fondézã mon. Tutana.

Mihail cellu mare fondézã mon. Mihai-Vodã.

*) Palatul domnescu și atenenþele cu biserica și paraclisul, clãdite de Mircea III în București în secolul al XVI, lúngã Dîmboviþã, din care astãþi au ramas numai biserica sub numirea de Curtea-vechiã, au esistat pinõ la 1718, când — printr'un incendiu — s'au prefãcut în ruine. Curtea domniãscã în care se afla aceste clãdiri, coprindea totu teritoriul dintre albia Dîmboviþei, strada numitã *Șelarii*, strada *Gabrovenii* și strada *Calpaccii* (șepcarii); ea avea doë porþi pe Dîmboviþã: una pe callea Rahovei, numitã *Põrta din sus*; cea l-altã pe callea Șerban-Vodã, numitã *Põrta din jos*. Pimniþele de sub palatu avea osebite eșiri, din care una resufla tocmai spre respunþia în apropiere de terãmul pe care jaco astãþi berãþia, și dupõ versiunea altora, mai în Tërgul-cucului. Acestu tãrgu era un felu de oboru unde se vindea — totu d'auna luna — pinzã, șervete, ștergare, cãmãși,

b) *Moldavia*:

Petru-Stefan (Rareșu) fondază mon. Probata, Dobrovățul și Cipriana.

Alecsandru Lăpușcănu fondază monastirile Slatina și Pangarații.

Petru-Mircea (schiopul) fondază mon. Galata din delu, chinoviu de călugări, precum și mon. Agapia din județul Némțu, cinoviu pentru călugărițe.

Aaron-Vodă fondază monastirea Aaron-Vodă în țerrina Iașului ¹⁾.

¹⁾ M. Cogălnicónu, Letopisetole țérrei Moldaviei, T. I, p. 172, 177, 203 și 209.

Limba română.

Cu tóte có limba română era coplesită de influința limbei slavone, după cum am văzut în secolii trecuți, într'acestu secolu însé vedem uă mișcare óre-care în limba română, găsim adică un începutu de emanciparea ei — prin oscbite scriere — de cătușele unei limbi ce nu are nici ua afinitate cu cea română. Ast-fel întémpinăm tractatul pentru educațiunea lui Teodosiu coconul, făcutu de către ónsuși părintele său — domnitorul Neagoi Basarabu (1512) și scris în limba română cu litire cirilice, uă limbă

itări, călluni, velințe, scl. Tórimul pe care se ținea acestu tégu, cunoscut sub numirea de óșale de *țirgul-cucului*, era tocmai acella depu lîngó grilajul de nord al monăstirii sf. George-nou.

Ruinole palatului domnescu era tocmai pe păméntul dela strada sórolui ocupat astăzi de clădirile D-lui Pencovici, iar alle paraclisului ai cărni părofi (arcule) aneo în picioare în 1825, păstrând figurile coconilor și domnițelor pe dónsole, se coprîndea în curtea caselor No. 2 din strada sórolui, d'a stînga porților acestei curți.

Cótre finele secolului allu XVIII se găsesce un palatu domnescu și ua curte de justiția (divanu) pe ua eminentă dintre delul-spiri și monăstirea Mihai-Vodă. Ambele aceste edificiiuri au fost prefăcute în cenușă la începutul anului 1813 printr'un incendiu, păstrând pînó astăzi numirea de *Curtea-arsă*.

simplă cum trebuia să fiă ea pe acele timpuri, dar cu idei sănătoase — distins mai cu seamă prin povețele'i morale și creștinesci ce ellu coprinde.

Totu acestui secolu aparține și meritul compunerii și emiterii celei d'ântăiu chronice românesci. Aducem o-magiile noastre de recunoscință memoriei vornicului Grigore Urechiă, pentru că ellu — cellu d'ântăiu dintre români — puse piatra fundamentală edificiului istoriei noastre prin cronica sa, începând dela domnitorul Dragoșu, cellu d'ântăiu domnitoru allu Moldaviei, pênă la Aaron.vodă (1593), în niște timpuri atât de turburate prin nelegiuirile Turcilor și strépetul armelor, încât mintea contimporanilor săi nu era dominată de cât cum și unde să și găsiască un asilu spre conservarea vieții lor.

Acastă deșteptare, această tendință a Românilor din ambele principate, de a și exprima ideile înscris prin limba lor maternă, se cunoște încă și din emiterea a ua mulțime de scrieri — totu cu litere cirilicé — a diferite acte private și publice și însuși domnesci în limba română, emanate mai tôte în cea din urmă jumătate a acestui secolu.

Dar acestoru începuturi de ridicarea limbei românesci în pozițiunea ce i se convenia, li se mai adăogară încă un contingentu și mai eficace spre înălțarea monumentului nostru litterariu. Cea d'ântăiu carte tipărită în limba română la Sibiu este un catechismu din anul 1546; iar la 1560 s'a tipărit la Brașovu încă un catechismu în limba română (Prefața psaltiri diaconului Coressi, ediția din 1881). Pentru acest început credem a fi datori clerului românu din Transilvania. Psaltirea diaconului Coresi, tradusă din limba slavonésă în românesce și tipărită în această limbă, pôte la tipografia de la Govora séu Tergovește, o menționăm aici ca pe cea d'ântăiu flóre în felul ei, născută și crescută în Țerra-românescă. Că ea aparține acestui secolu o spune și limba în care e scrisă. Anul 1577 se crede a fi anul în care ea a fost imprimată¹⁾,

¹⁾ Hasdău, *Archiva istorică a României*, T. I, P. II, p. 112; id. T. I, P. I, p. 105; Hasdău, *Columna lui Traian*, 1877, pag. 193, 275, 309, 357, 456, 272, și 273.

Arta tipografiei. Pe când în totu orientul nu se pomenea de ver unu aședementu tipograficu, în Țerra-românescă la mănăstirea Govora se conservă prin tradițiune, cō funcționa tēscurile unei tipografii cu littere cirilice. Pōte cō Psaltirea diaconului Coressi să se fi tipărit ēnsuși în acēstă tipografiă. Noi am vōdūt la D. A. Odobescu ua liturghiă în limba slavonă tipărită pe timpul Mihniei cellu Rēu (1508), și am înțeles cō acēstă rară carte se află astăzi la biblioteca nōstră publică din Bucuresti; pōte cō și liturghia acēstă e tipărită totu la tipografia de la Mon. Govora. Chroniclele nōstre nu facu mențiune despre fondarea unui atare aședementu tipograficu. Ast-fel fondatorul sēu fiindu-ne necunoscut, lāsăm timpului, care e tatăl cunoscințelor omenesci, sarcina de a descoperi numele acestui bărbat care și-a înzestrat țerră cu un aședemēt atât de folositoru. Și fiind cō invențiunea tiparului face gloriă bărbaților cellor mari ai acestui secolu în respândirea luminilor, cată să căutăm fără pregetu numele fondatorului tipografiei nōstre, fiind datorია nōstră și a generațiunilor ce ne vor succeda a înpleti cununa nemuririi pe fruntea bărbatului ce a pus una din petrite unghiularii în luminarea fraților și a posterității selle.

Fabrica de hârtiă. Strigarea de deșteptare a domnitorului Neagoi Basarab prin tractatul sēu de educațiune în limba română, găsi un resunctu puternicu în inima lui Petru Mircea, Șchiopul, domnitorul Moldaviei. Acestu bunu patriotu, despre care avurăm ocașiune'a mai vorbi mai sus, fu cellu d'ântēiu în provinciile bōtrâniei Daciei, care fondō ua fabrică de hârtiă în Moldavia. Fiă memoria lui în secolii lăudată pentru un începutu așa de util țerrēi din or care punctū de privire 'l am căuta¹⁾.

¹⁾ Hasdău, *Columna lui Traian*, 1877, pag. 271.

Ospiciu de binefacere.

Noi am descris în secolul al XIV instituirea ospiciului de miseri din Mățeiu de jos din județul Muscelu de către Radu A. Basarab, în care să se adăpostiască acei nenorociți cărora sôrta nu le a lăsat membri corporali necesarii d'a putea să și agonisiască nutrimentul. La începutul acestui secolu găsim în ființă încă două asemenea instituțiuni de bine-facere în reședința de Argeșu a domnitorilor Țărrei-romănesci: un spitalu de bolnavi în localitatea de la San-Mitroiu, și altu ospiciu de miseri aședat din aintea porților bisericei domnesci din Argeșu.

Din nefericire, nu cunóștem numele ilustrului fondator allu acestor aședemênte, nici zestrea cu care ellu urméză să fi asigurat esistența fundațiunii sêlle în viitoru. Dar ființa acestor aședemênte se afirmă din ajutorul de întărire ce dă Vladislav-Vladislav Vv., prin chrisobul sêu cu anul 7032 (1524), ca tóte brînzeturile cuvenite domniei din acest județu Argeșu, ver câte ar fi elle -- sêu brînză de burdufu sêu cașu -- să fiă alle acestor două aședemênte -- jumătate unuia și jumătate cellui-l-altu -- remâind de apururea venit allu lor de moșiă și de patrimoniu¹⁾.

¹⁾ Hasdêu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 104.

Comerciul român.

Protecțiunea comerçului român. Ua națiune fără comerçiu și industriă este ua națiune fără viitor. Sciind cò încoragînd commerçiuul țărrei prin aședemênte interne și internaționale, este a deschide callea supușilor sêi spre bogățiă, Petru-Mircea Șchiopul, domnul Moldaviei, încheiă în acestu scopu cellu d'ântêiu tractat de comerçiu cu rețina Elisabeta, domnitórea Angliei, în anul 1588.

Totu acestu domnitoru, vêdênd șicanele vameșilor din Galiția în privința neguțătorilor români din Moldavia -- născute -- în urma neînțelegerilor internaționale din timpul lui Alesandru Lăpușnênu și lui Ión-Ștefan -- prin stră-

mutarea făcută de acestia a lundinelor din Șipenețu la Hotin pentru a îngreua calcea comerțului galițian, convocă consiliul său de boieri și mai mulți neguțători, și ia decisiunea: *1° de a restabili și însuși de a ușura starea primitivă a lucrurilor*; *2° de a alunga din țerră pe judani, fiind pernicioși negoțului național*, măsura pe care ellu o espune ast-fel: „In fine, să vă fiă cunoscută alungarea „judanilor din țerră noastră, nu din simplu capriciu, ci din „causa disperațiunii neguțătorilor noștri, cari își perdu „timpul așteptând la hotaru sosirea cumpărătorilor de „vite, pe când judanii trecând alătura și aducând la noi „postavurile leșesci, după ce le desfacu, își cumpără și „scola vite din interiorul țerrei, lăsând pe neguțătorii „noștri de la hotaru cu buzele umflata: noi nu le am re- „fusa să își cumpere vite și în interiorul țerii, dacă nu „le ar ajunge cele de la hotaru; *dar ca să ruineze pe „neguțătorii noștri, una ca acesta nu o putem îngădui.*” Acestu rezultat se comunică municipalității din Lembergu și se cere concesiuni reciproce spre a lui esecutare¹⁾.

¹⁾ Hasdeu, Arhiva istorică a României, V. I, P. I, p. 174.

Proprietatea foncieră rurală.

Irrupțiunile și robiile esercitate de Turci în acestu secolu în Țerra-românească; năvălirile cozacilor și mai cu sémă alle Tătarilor în țerra de jos din Moldavia, prădând și ardând mai cu sémă teritoriul dintre Nistru și Prutu, fómetea cea mai nepomenită care a bântuit aceste provincii în anii 1574 și 1585, în cât țerranul ajunsese a se nutri cu scórță de copaciu și cu mohoru; iar mai virtos dăjdiile cele grele și varii pe cari demitorii, constrinși de nesațiul de bani al Turcilor, era nevoiți să le impuiă țerrei spre a se menține pe tron, sunt nisce motive - credem - destul de temeinice ca să convingă pe or-ce omu de necesitatea în care au fost puși câți-va țerrani, să își vîndă moșia împreună cu persóna lor, ca să scape de torturele fómiei și alle per-

ceptorilor, cu simpla condițiune de a fi scutiți de *biru* și de toate *mâncătoriile* (dăjdiile) ce vor fi. Dar prin înstrăinarea moșii împreună cu persoana proprietarului ei, nu va să țină altu de cât d'a nu părăsi moșia pe care locuia, atât și nimicu mai multu ; fiind că atunci — ca și pînă în zilele noastre — valoarea unei moșii nu se socotia depe întinderea ei, ci depe numărul brațelor aflat în coprinsul ei, știind că moșiile nelocuite n'aducea nici un venit. De aceea, prin vîndarea lor și a moșiei lor, țerranii n'au putut înțelege altu de cât luarea angajementului ca să nu'și strămute locuința depe fosta lor proprietate -- plătind dăjdiile și cele l-alte mâncătorii pentru dînsii, cumpărătorul moșiei lor, iar nu de afi sclavii acestui cumpărătoru. Pentru că în actul de vîndare nu se dă vre un dreptu cumpărătorului moșiei s'elle d'alu deslipi de moșia ce'i o vînduse, înstrăinând persoana esproprietarului la alții fără să fiă însoțită de moșia, căci atunci unde ar fi ramas angajamentul noului proprietaru d'a plăti dăjdiile esproprietarului și de a'lu apăra de or ce *mâncătorie*. În considerațiunea dar cellor mai sus espuse, precum și a libertății familiei esproprietarului de care nu le vine la socotélă să vorbiască cei ce susțin sclavia țerranului, țicem că prin acelle cinci, șese zapise isolate și schimbate între niște particulari, cari s'au găsit pînă acum de asemenea natură, chiar de le am interpreta contra resonementului, nu e logicu a generalisa și a deduce — contra bunului simțu — că țerranul s'ar fi dat pe sine sclavul proprietarului căruia 'i-a vîndut moșia sa și pe sine, și prin acestu „sine“ noi înțelegem — cum am țis — statornica lui locuire și hrănire prin labórea sa pe moșia 'i vîndută, dându-și dijma după obicei ; pentru că nu există nici un document în care să se vedă că țerranul român să'și fi vîndut numai persoana sa fără moșia.*)

*) În archiva statului, țin bine minte, există un chrisobul de pe la începutul secolului alu XVIII: acestu documentu țice că

Totu din cauzele menționate se cunoște: pentru ce în ambele principate la câmpu mai nu se află moșneni (rezași), pe când pôlele munților abundă de felul acesta de proprietari. Cu tôte acestea, unii din proprietarii căroră țerranii — espropriarii — le da decima din produsele ce ei făcea pe țerrinile curațate de ei de mărăcini, și din vitele ce se nutria pe moșialor, era prea mulțumiți când țerranii — în zilele de serbători — le da câte un ajutoru ôre-care la lucrările lor agricole, în sunetul muzicii lăutarilor, dar și ei — țerranii acestia era mulțumiți, pentru cõ lucrarea lor era mai multu ua petrecere de cât ua impovărare, și mai cu sémă cõ acest ajutoru ilu da mai multu nașului, cumătrului și protectorului lor. Cei ce din contra cerea țerranului mai multu de cât atât, ilu constrîngea a'și lua lumea în capu.

Cât pentru moșiile mănăstiresci, mai toți locuitorii lor au venit în ambele aceste principate din Dacia de mijlocu (Transilvania). În acéstă provinciă Ungurii puind mâna pe tôte moșiile vechilor ei locuitori (moși Românilor transilvani de astăzi), prigonindu'i și maltratându'i cu totu felul de atrocități neumane, ua mulțime din vechii locuitori ai Transilvaniei, s'au vëduț nevoiți a'și părăsi căminul părintescu, și trecënd muntele, a se adăposti la noi pe aceste moși mănăstiresci, nelocuite în mare parte în secolii tre-

aflând domnia cõ vro ua căți-va țerrani din județul Vilcea s'au vëndut po sine — nu dico cu moșiă — spro a scăpa de dăjdi și închisori, și cõ fapta acosta fiind un mare păcat d'a se vinde creștin la croștin, domnia, po de ua parte, desființedă actele acelei vëndări, pe de alta, otărasco ca cumperătorul să'și përdă banii, și țerranii să rămâiă liberi cum au fost mai înainte.

Ânsuși în secolul allu XIX 1882, urmași noștri vor găsi câteva procese-verbale ale unor perceptori cari, neînțelegîndu-și competența, au vëndut labórea a peste 20 țerrani unui proprietar séu arendașu; dar atare acte publico desființându-se de guvern, și acei perceptori pedepsindu-se cu destituirea și darea lor în judicată, nu potu urmași noștri să afirme esistența robirii țerra-

cuți, și probă — pentru acesta — sunt chrisobulii de mili dați Mănăstirilor de diferiții domnitori, neputând să se susțină numai cu venitul moșiilor lor. Negreșit că acești noi coloni au venit în ambele noastre principate într'un număr prearestrins și la diferite epoche, dar cu timpul ei s'au înmulțit, pentru că locurile păduroase și selbatice în care se adăpostise îi apăra de supărările ce suferia de la Turci și Tătari, cei-l-alți locuitori depe la câmpii. Pe acești coloni mai cu seamă îi numescu chronicari noștri „vecini“ fiind veniți din vecina noastră Transilvaniă. — Dar unii din egurenii séu stareți — ca și unii din cei-l-alți proprietari mimeni — trăiau în bună pace cu locuitorii depe moșiile lor; alții însă asuprașind pe țerrani, acestia părășia ua moșiă în care nu gășia linistea și pacea promisă la instalarea părinților lor într'ênsa, și în care proprietarul nu se ținuse de angagemântul d'ai scuti de biru și mănțătorii, după cum se obligase la aședarea ascendinților acestora pe moșiă sa.

Acastă stare de lucruri, fiind un efectu directu alle causerelor ce am espus mai sus, a dat nascere unii aserțiuni mai mult de cât eronată: s'a dis adică că domnitorul Mihail cellu mare allu Țerrei romănesci ar fi intrudus în țerră robirea țerranului către proprietaru, aducându înainte — spre susținerea acestei acusatuni — esistința unui chrisobul allu lui Radu-Mihnea Vv., în care se pomenesce despre

nului prin vândărea făcută de acei perceptori. — (Binele publicu din 28 Sept. 1882).

Ast-fel dar s'a urmat și în secolul acesta allu XVI cu acelle cinci séu șese acte de vândăre. Apoi, bine e, logicu e, să luăm drept lege abusu făcut de căți-va particulari séu ênsuși de foncționari d'ai statului? și leal și ecuitabil ar fi să conchidem prin deducțiă că, pe temeiu acellui actu din Vilcea, de caro vorbesce menționatul chrisobul, și a cellor procese-verbale alle perceptorilor de care vorbirăm mai sus, în principatelo romăno în secolul allu XVIII și allu XIX, țerranul romănu a fost robu proprietarului de moșiă, că ellu se vindea ca vitele? Nu, no e logicu, căci ua asemenea încheere n'ar fi de cât efectul rellei-credințe.

aședemîntul domnitorului Mihail cellu mare pentru aservirea țerranului către proprietaru. Avem din aintea noastră ua traducere depe acestu chrisobul, foarte reu efectuată și în talmăcirea literală și în nepaza idiotismelor române și însuși în construcțiunea fraselor în limba română, osebit de lacunele ce presintă ea ca și originalul său. În acestu documentu, găsim numai și numai următorea frasă relativă la aședemîntul atribuit marelui nostru domnitor: „*cum care pe unde va fi acella să fiă vecînicu unde se află*“, frasă care nefiind reprodușă — după cum am dis, cu esactitate, atât din punctul de vedere gramatical, cât și din acella allu esigînților naturei limbei române, ne permitem a o presinta lectorului într'ua construcțiune mai regulată și cu espresimi mai de înțeles: „țerranul, or unde se va găsi astăzi domiciliat, să remaie statornicu acolo unde se află,“ Ecô fondul acellui presupus aședemîntu, așa cum îl găsim, cum îl înțelegem și cum credem că trebuie să fiă înțelesu și de alții; și din care noi nu vedem alt-ceva de cât ua măsură de ordine publică, ca țerranii noștri să nu pribegeze ca țigani și netoții dintr'ua pădure într'alta, în prejudiciul agriculturii, finanțelor statului și însuși în interesul lor propriu. Și nici găsim în acestă aserțiune vre un aședemîntu ore-care de robiă a țerranului romănu, și nici măcar umbra de vre un drept dat proprietarilor de a vinde pe cultivatorii săi și pe copii lor de pe moșiile pe cari ei se nutriau, despărțind ast-fel — după alegațiunea lui Fotino — pe tată de fiu și pe acesta de părinții lui. Și noi credem că acestu chronicar a fost el însuși victima unei erori de alții făcută. Traducătorii vechilor chrisobuli talmăcind în traducerile lor cuvîntul „*цyc'кѧ*“ prin vorba *vecînicu*, în locu de *vecinu* — căci „*цyc'кѧ*“ va să dică pe romănesce *vecinu* iar nu *vecînicu* — și apoi substituind cuvîntului *vecînicu* pe acella de *robu*, când însesși vorba *vecînicu* nu va să dică de cât *statornicu* său nemutabil, Fotino a cădut în erôrea făcută de acei traducători — de

care cei de peste Milcovu a remas feriti — și a scosu monstruoasa aberațiune cō țerranii români erau robi proprietarilor moșiei pe care locuia, fără să vedă că textul slavon ȝice curat „**СУСѢА**“ (vecinu) iar nu „**РАБЪИ**“ (robu). Apoi daca mai e cine-va la indoială despre veracitatea afirmării nōstre, bine-voiască să ne arate măcar un chrisobul în care țerranul românu să fie calificatu cu vorba „**РАБЪИ**“ (robu), noē āstora căroro ne au trecut prin mână sute de asemenea documente, și atunci și numai atunci vom părăsi afirmațiunea ce susținem. Către acesta, daca un asemenea monstruos aședemēntu ar fi esistat, n'am vedea ore pe la particulari și monăstiri acte de vëndarea țerranilor după cum găsim sute și mii de atare acte de vëndōri de țigani? Așa dar, atât aședemēntul attribuit domnitorului ce unise mai tōte provinciile Daciei sub puternicui sēu sceptru, cât și aserțiunea cō țerranii români ar fi fost în vechime sclavi ai proprietarilor pe moșiile căroro locuia, sunt niște invențiuni mai multu sēu mai puțin reprobate nu numai de logica lucrurilor, dar de ēnsēși faptele petrecute în aceste timpuri ¹⁾.

¹⁾ Hasdēu, Archiva istorică a României, T. II, p. 6; Istoria Moldo-Română, p. 276; Harian, Tesauru de monumente istorice, T. I, p. 301; Hasdēu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 77.

Sigillul domnescu.

Ca să ne facem ua ideiă despre sigillul domnitorilor români din acestu secolu și pēnō către începutul quartului din urmă allu secolului XVII, să punem inainte-ne sigillul unui chrisobul din aceste timpuri și écō ce vedem: în partea de jos a sigillului stă imaginile domnitorului și dōmnei cu corōne regale pe capu, și țind între dēnșii un arbore pe allu căruia vērfu, se vede stând ua acuilă (vultur) cu aripile întinse; la drēpta lui — mica figură a sōrelui și la stînga aceea a lunei; mai sus d'asupra capului acuilii, găsim corōna cea mare a țērei în nisce dimensi relativ

prea mari. Tóte acestea închise într'ua circumferință allu căruia diametru nu trece de patru centimetri; dincolo afară din această circumferință — între acesta și marginea sigillului — pe ecsergu (ua zonă cerculariă aprópe un centimetru în lățime) se citesce în limba slavă următoarele: *cu mila lui D-đeu Io* (cutare) VV., *fiul* (cutăruia) VV., *domnu allu* (numirea Țărrei).

Sigillul Moldaviei diferă de acella allu Țărrei-romănesci în aceea că imaginea dómnei și arborile nu figuréză de locu într'ênsul, și în locul acuilii se vede figurând semnul *caput-bovis*, luatu de bună sémă de la cetatea cu acestu nume de lúngă Galați.

Sigillul domnescu era de două forme: sigillul mare care se punea pe diplome séu chrisóbuli internaționali séu pe vre un actu de interes publicu; sigillul micu se punea mai multu pe ordinile domnesci, relative mai totu d'auna la interesul unuia séu a câți-va particulari. Ambele aceste sigilluri se aplica pe céră roșiă, iar cei-l-alti funcționari mari séu mici își aplica sigillul lor numai pe céră verde, nefiind permis a se servi cu céră roșiă vre un altu funcționar — or-care ar fi fostu gradul sêu ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 90.

Datine.

Frăția de cruce. Dintre naționalitățile ce ocupă orientul Europei, instituțiunea frăției de cruce numai la români s'a păstrat într'un mod umanu și crestinescu. Aceia ce voiau să se înfrățiască își făcea reciproc donațiuni, iară când vre una din părți nu dispunea de vre ua avere îi venia în ajutor vre unul din patronii sêi, făcând ellu — acellu patron — donațiunile necesarii către cea l-altă parte. Aceste donațiuni preceda totu d'auna efectuarea misterului care se făcea în modul următor: Se arunca într'un vasu ua mică cruciuliță, pâine și sare, apoi ambele părți pronunța această formulă sacramentală: *jurăm pe cruce, pe*

pâine și pe sare a fi totu d'auna frați, și a ne ajuta unul pe altul în toate nevoile noastre. Dar când donațiunile făcute era moșii, mergea la biserică și aci mărturisia, înaintea preoților și popoulului adunat, donațiunile acestia și înfrățirea lor. Urma apoi ospetul oferit de frații de cruce, la care lua parte toți vecinii împregiureni cu moșiile persoanelor înfrățite când acestia își dăruiseră moșii, precum și alte persoane de distincțiune din localitate. Adesea se scotea și chrisobulu domnescu în care se constata atât donațiunile cât și frăția de cruce, precum și chiertuețele făcute cu dânsa ¹⁾.

¹⁾ Hasdeu, *Archiva istorică a României*, T. I, P. I, p. 139 și 143; *Columna lui Traian*, 1877 Ianuar, p. 7.

Crestarea la nasu. Lipsa unei legi pentru moștenirea la tronu, după cum am arătat încă în secolul allu XIV, aducând atâtea nevoi pe țerră, mai cu sémă în acestu secolu, a făcut a se introduce un usu în ambele aceste principate, contrariu caracterului cellu blând allu Românilor. Domnitorii îndată ce se sula pe tron, se asicura de persoanele suspecte de a aspira la ocuparea tronului, și pe unii pe cari îi credea mai periculoși, îi ucidea; iară pe alții — or că îi credea prea puțin periculoși or dintr'un simțimentu de umanitate — se mulțumia a 'i cresta la nasu. Și ast-fel acești pretendenți slutiți, devenind ridicoli și prin urmare necapabili de domniă, erau aduși în pozițiune să părădă speranța d'a ocupa tronul. De la această măsură — țice Veranciu — nu scăpa nici frați, nici altu gradu de rudeniă de nu fugia din țerră. Numai părinții erta pe fii și acestia pe părinții lor ¹⁾.

¹⁾ *Istoria Moldo-României*, p. 220; Ilariu, *Tesauru de monumente istorice*, T. III, p. 160; Hasdeu, *Archiva istorică a României*, T. I, P. I, p. 107; Laurianu și Bălcescu, *Magasin istoricu*, T. I, p. 147.

Impositele din acestu secolu.

Dările către Statu espuse în secolii precedenți s'a mărit peste măsură într'acesta, mai adăogându-se încă și altele.

Petru-Mircea (1560), domnitorul Țării-românești, a adăos încă cinci aspri la *biru* (ilișu) său darea personală. Alesandru-Mircea (1568) a adăos dajdia numită *oia secă*, Mihnea Alexandru (1577) a adăos dajdia numită *năpaste*, a mărit cantitatea dajdiei numită *gălêta de grâu* (pâini), a pus douăzeci de cești în zece stupi, și a pus la *biru* pe ostașii numiți *roșii*. Gostina, dreptul de a deschide cărcime, s'a urcatu de Petre Cerclu (1583) la taca de 800 aspri.

În Moldavia, Despotu-Vodă (1561) a pus mari greutăți (dajdii) pe țerră; Iancu Petru VV. (1580), prenumit Sasul, a scos în țerră decima pe boi (văcărutul); Aaron-Vodă (1591) însă 'i a întrecut pe toți; ellu a obligatu pe totu țorranul să dea dajdiă câte un bou de nume. Dajdiile se împlinia cōtro finele acestui secolu de perceptori români însoțiți adesea ori de turci ¹⁾.

¹⁾ Laurianu și Bălcescu, Magazinul istoric, T. IV, p. 274, 275 și 276; Istoria Moldo-Română p. 225, 271, 278 și 280.

Domnitorii ce au bătut monedă¹⁾.

Moldavia.	Țerra-Românească.
Stefăniță. . . 1517—27	Mihail cel mare 1593—601
Stefan Locustă. 1538—40	
Al. Lăpușnónu 1552-61, 1564-66	
Eraclid Despotu 1561—63	
Ión Stefan . . 1572—74	

¹⁾ Hasdău, Columna lui Traian, anul 1876, p. 45; Tabelul Boliacu, numitu dacico-romane' Nr. 106, 108, 110, 111, 112, 113, 114 și 118.

Unități de măsură.

Unitate de măsură de lungime :

1° *Stinjenul*. Ua lungime de optu palme domnesci (mari).

2° *Funia* (funis). Ua lungime de 12 stinjeni.

Moșile măsurându-se în vechime numai în latu, hortarnicii — în această lucrare — se serviau cu această măsură agricolă numită funia. Ei măsura celle două capete alle moșiei și mizlocul ei, apoi făcând aceste trei cantități ua sumă, lua ua a treia parte din această sumă, și manifesta — prin această treime — mărimea moșiei, dicând cō moșia cutare are stinjeni (cei coprinsi în treime) mēsă ¹⁾.

¹⁾ Hasdău. Columna lui Traian, anul 1877, p. 239.

SECOLUL XVII.

Mănăstirile țării, pentru orbitore mită, sub viclenă taină, s'au cărcimărit și s'au vândut de domnii și de vlădicii străini noș, nu cu legea (religia) sfânta ci cu nĂmul, la alte mănăstiri din țării străine, sub vĂlul inchinării, făcĂndu-le și chrisobe fĂrĂ sciroa svĂtului și soborulul țării.

Mateiu Basarabu.

SUMARIU.

Officii: serdarul—slugerul. — Reformarea legilor. — ScĂlele publice. — Limba romĂnĂ. — BĂi publice. — Despre oștire. — AșĂdemĂnte prin care se interĂdice inchinarea mĂnăstirilor țării la alte mĂnăstiri strĂine. — Proprietatea foncierĂ ruralĂ. — AșĂdemĂntul sĂnĂtitului sinod allu Moldaviei relativ la cĂrĂile calvine, și la misionarii propagatori acestui eresu. — Domnitorii ce s'au distins prin inĂlĂtare de monumete religiĂse. — Lista civilĂ a DĂmnei. — CorporaĂiunile (breslele). — TĂrgu Baia din MehedinĂi și TĂrgu Baia din Dorohoiu sĂu exploatarea minelor. — Despre archonlogiĂ. — Despre TĂgani. — Datine: cĂra roșĂ și cĂra verde. — Modul dĂrii fonĂiunilor publice. — VenĂtĂrea domnĂscĂ. — Impositele. — UnitĂi de mĂsurĂ.

Officii.

Serdarul. AcĂstĂ demnitate era ostĂsĂscĂ; ea corres-pundea cu fonĂiunea numitĂ la apusul Europii: „mareșal

de câmpu." In Moldavia, serdarul comanda pe căllărașii cellor două județe, Orcheiu și Lăpușna. In Țerra-românescă, pe lângă comanda unei brigade de oștire, mai avea și administrațiunea superióră a poștelor, precum și sarcina de cuartir-maiestru alu oștirii. Acéstă demnitate este im-prumutată de la Turci ¹⁾.

¹⁾ Hasdëu, Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 170; Fotino, *ιστορία της páλαις Δακίας*, T. III, p. 502.

Slugerul. Attribuțiunile acestui funcționar sta în apro-visionarea curții domnesci cu carnea necesariă. Luând bani de la tesaurul publicu, cumpăra vite, le tăia și împărția porțiunile de carne și de luminări la slujitori (oșteni) și la boierii curții. Ellu îngrijia și de hrana óspeților Turci și Tătari ce venia în principate cu vre uă misiune oficială ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία της páλαις Δακίας*, T. III, p. 508; Archiva istorică a României, T. I, P. I, p. 171 și 108.

Reformarea legilor.

Din cauza limbei străine în care era publicate basilicele, adoptate și apropiate de ambele aceste principate, ivinduse uă mulțime de dificultăți în aplicarea lor, ómenii de statu din acestu timpu n'au găsitu altu mizlocu d'a scăpa d'aceste dificultăți, de cât a face ca basilicele să se traducă, sóu să se scótă estrase depe dênsele în limba românescă, și apoi să se publice prin tiparu, ca nu numai să înlesniască pe depositarii justiției în a da dreptate cellor ce o mērită cu o convințiune perfectă cō a înțelesu legea și cō a aplicato bine, ci ancō să concure ca și inteligința țērrei să flă mai bine adăpată de drepturile și datorii ce fie-care locuitoru cată să aibă în țerra sa dupō faptele salle.

Cellu d'ântēiu pas în ajungerea acestui scopu lăudabilu, ilu făcū Basile Lupul, domnitorul Moldaviei, la anul 1646. In tipografia fondată de dēnsul în monăstirea sa

Trei-ierarhi — creațiune și dânsa a pietății și munificenții sale — acestu domnitoru făcù a se tipări codul său de legi numitu: *Carte românească de învățătura pravililor...* pe care împărtitorii justiției să o consulte și să o aplice în resolvarea proceselor ce vor avea să judece. — Peste șese ani, Mateiu Basarabu, domnitorul Țării-românești, respunse acestei nobile și patriotice provocări a rivalului său în fapte mari, publicând și ellu în tipografia sa din chiliile mitropoliei din Târgoveste, codul său de legi numitu: *Indreptarea legii*.

Inițiativa acestei mari reforme, luată de domnitorul Moldaviei are negreșit un merit netăgăduit, și numele autorului acestei creațiuni românești cată să fiă conservatu în memoria posterității cu sânteniă și recunoscință.

Ast-fel *basilicele* — după care se da justiția în aceste țări — se înlocuiră prin aceste coduri de legi estrase iară din basilice, în limba românească și se întruduseră în administrațiunea țării¹⁾.

¹⁾ M. Gogălniceanu, *Archiva românească*, T. II, p. 16; Laurianu și Bălcescu, *Magasinu istoricu*, T. I, p. 4.

Scólele publice.

Dar faptul cellu mai meritos care ilustréză pe paginele istoriei noastre numele lui Basile Lupul, este edidificarea unui collegiu mare de piatră, clădit în apropiere de Monăstirea sa, Trei-ierarhi, în care pe lângă alte învățături a făcut ca limba română să-și iea locul ce ilu usurpase ua altă limbă străină într'un timp de mai mulți secoli. — În Țerra-românească, Șerban Cantacosino, domnitorul ei, puse și ellu mâna la edificarea unui aședemântu de învățătură: ellu întemeiă scóla domniască (a statului) din st. Sava în limba elena, susținută de domnitorii succesorii săi, cu retribuțiuni anuale din tesaurul publicu.

a) Un profesor antăiu de sciințele filosofice.

b) Un profesor allu doilea de littere, și

c) Un profesoru allu treilea de limba grécă vorbitóre, forma personalul didacticu allu acestui collegiu.

Scóla slovenéscă care esista din celle mai bétrâne timpuri în Țérră-románéscă, își urma și în acestu timpu cursul învățăturii ei, în localul unde este astăzi gimnasiul Lazăr — cu doi profesori — unul primaru și altul secundar — învățând pe elevi pe lîngă limba slavonă și pe cea română. Ambii acestia profesori era și ei retribuți — ca și cei de sus — totu din casa statului¹⁾.

¹⁾ Tunusli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, p. 81.

Limba română. Mișcarea litterară din secolul trecut s'a desvoltat într'acesta cu un corent electricu mai presus de or ce prevedere omenéscă. Atât guvernul cât și națiunea scuturară cătușele ce le impédica d'a scrie și a citi în limba părintéscă. Ast-fel actele officiale începură a vorbi românesce pe la inceputul acestui secolu, legile țérréi, traducându-se în limba románéscă, se înțelegu de toți ce sciucarte románéscă, fiind cõ se esprimă în acéstă limbă. Osebite producțiuni litterarii esu la ivială, între care cuviința cere să trecem mai întéiu codul de legi numitu: *Carte románéscă de învățatura pravilelor* . . . allu lui Basile Lupul și pe acella numit: *îndreptarea legii* allu lui Mateiu Basarabu. Despre aceste ambe scrieri un contimpuran allu lor, străin, dice cõ românii și cei din Moldavia și cei din Țérra-románéscă au considerat ivirea la lumină a acestoru cărți ca ua bine-facere ceréscă, fiind cõ ei citescu pe cărți slavone fără să le înțelógă, limba lor fiind cea románéscă.

Totu aici credem de cuviința a face mențiune și a trece numele venerabilului Dositeu, Mitropolitul Moldaviei și Sucevei, dela care avem ua psaltire tradusă pe românesce în versuri, și tipărită prin stăruința sa, mai cu sémă cõ acestu venerabilu păstoru e privitu în genere ca fundatorul poesiei nóstre litterarii.

Traducerea bibliei depe vulgata în limba română, sntem datori grămăticului (învăţatului) Nicolau Milcu, fostu aginte allu Țerrei-românesci în Constantinopole pe timpul domniei lui Grigore Ghica, iar tipărirea ei — zelului și pungei lui Șerban Cantacosino, nepotu de fică lui Șerban Basarabu. Totu acestu învăţat a tălmăcitu și tetravanghelul, a cărui traducere în manuscris se păstrează și astăzi în biblioteca dela Episcopia Buzău. Acéstă bibliotecă este fondată și inzestrată de amicul meu, reposatul episcopu Dionisiu Romano, acella cu care cellu ce scrie acestea a suferit împreună persecuțiunile și închisorile cu care ne a chinuit străinul cotropitoru în resbunarea lui, pentru că 'i a scăpatu!prada din mână cu scularea românilor în anul cu adevărat allu mântuirii 1848.

Acestu Nicolau Milcu alle cărui osteneli litterarii le menționarăăm cu venerațiune, credem a fi fost vre un descindinte din fii naturali séu póte — ellu ênsuși — să fi fost fiu naturalu allu vre unui domnitoru din Moldavia, de óre-ce Stefaniță Lupul, domnitorul Moldaviei, a pus de la crestat la nasu; pentru că scim, că numai cei ce avea căderea să ocupe vre ua dată tronul, era puși sub ferula degradării fisice prin tăierea nărilor de către domnitorii ce avea temere de a nu fi detronati séu de a nu fi succedați la tronul de asemenea pretendenți.

Sub guvernul domnitorului Țerrei-românesci, Constantin Brâncovénul, succesorul lui Șerban Cantacosino, venerabilul și învăţatul Damaschin, episcopul Râmnicului și noului Severin, făcù a se vedea publicatu un *evangeliiu* în patru limbi, între care și cea română; apoi pe lûngò tipărirea unui anthologhion în limba slavonă, totu acestu prelatu mai dete uă a doua edițiune a bibliei românesci, publicată mai nainte sub auspiciile lui Șerban Cantacosino, ânsê mai corectă și cu un tipar mai curat, precum și alte cărți românesci de devoțiune, traduse și

tipărite de dânsul în tipografia sa de la Râmnicu, resedința eparchiei sale.

Mai multe chronice relative la istoria ambelor principate, se ivescu în acestu secolu. Cellu mai important ânsă este acella allu învețatului Miron Costin, tratând despre istoria Moldaviei. În Țerra-românească pe timpul lui Șerban Cantacosino iesu la ivială mai ânteiu chronica lui Constantin căpitanul *) care tratéză despre istoria ambelor nôstre principate; apoi aceea a lui Teodosiu din Tunsu, cu alte patru chronice anonime, care tôte coprinde istoria Țerei-românesce de la Negru Basarabu pînă la Șerban Cantacosino.

Cellu care ânsă a ridicat sus litteratura istorică a românilor din acestu secolu, este învețatul Dimitriu Cantemir, domnitorul Moldaviei (1711). De la acestu bărbat posedăm următoarele scrieri:

Chronicul moldo-românu.

Divanul séu gâlcéva înțeleptului cu lumea.

Istoria imperiului otomanu.

Descrierea Moldaviei, sal. 1).

*) Laurianu și Bălcescu, magazinul istoricu, T. I. pag. 4, 6 și 10; Melchisedecu, chronica Romanului (urbea), p. 89,90 și 121; Hasdău, Arhiva istorică României, T. II. p. 81; M. Cogălnicénu, Leatopisele Moldaviei, T. I, p. 2.

Băi publice.

Un edificiu de băi publice, atât de necesariu igienii populului, depe planul edificiilor de băi publice din Constantinople — de ua formă ovală — de marmoră, cu cupole, cu cabine numeroase, despărțit de ua parte pentru bărbați, de alta pentru femei, figuréză pe la mizlocul acestui secolu, p'între cele-l-alte monumente ale resedinței domnitorilor Moldaviei. Creațiunea acestui edificiu atât de

*) Acesta e ascendentul lui Petrascu pe care 'l a decapitat Nicola Mavrocordat în domnia sa d'ântéu.

folositor, o datorim totu domnitorului Basile Lupul care a lucrat și a inzeștră țerra sa cu multe și bune instituțiuni.

Despre oștire.

Domnitorul Mateiu Basarabu îmbunătățește sórta oștașului român, ridicându'i solda pînó la optu bani pe ȓi; ellu mărește numărul oștirii ast-fel cò archidiaconul Paul d'Aleppo în scrierea sa nu póte trece făró a vorbi de dênșă. Noi—ȓice acestu învêțat—furém surprinși de mulțimea oștirilor lui Mateiu, tóte împărțite în regimente cu stindardele lor fie-care, și allu căroru numărú se suiă pînó la 100 și la nevoiă pînă la 150 mii flăcăi. Ceea ce ânsé, adaogă ellu—crescú mirarea nóstră—fu disciplina ce domina în acéstă numerósă oștire, lucru ce veđuróm cu ocasiunea sêrbărilor crăciunului, în care cât ținú elle nu aflaróm nici un soldat beatu, séu care să fi făcut vre ua gâlcévă cu vre unul din companionii sêi séu cu vre un altu particularu. Êcò cu ce s'a susținut pe tronul țerreii acestu domnitoru un timpú de 21 de ani, cu tóte cursele întinse de turci spre a'i lua domnia, viața și averea.

Gheorghitșă Stefan Céurul (1653), domnitorul Moldaviei, dispunênd de ua oștire de 40 mii ómeni, a mântinutu instituțiunea armatei cu totu timpul celu tulburat și scurt allu administrațiunii salle.

Constantin Șerban Basarabu (1654) conservând ceea ce a găsit de la predecesorul séu, Mateiu Basarab, a dat osebite privilegii dorobanșilor și căllărașilor, scutindu-i de decimărit și vinurit; a îmbrăcat armata cu straie noi de postavu, precum și pe căpitani, sutași și căprari cu straie de pe condițiunea și gradul lor, și la atâta distincțiune și iubire li avea pe acestia în cât pre adesea-ori se ospăta cu dênșii. Disciplina ânsé care este viața unei armate nefiind priveghiată cu aceeași sânteniă ca în timpul predecesorului séu, a făcut ca oștirea să'i aducă multe încurcături atātu lui cât și țerreii.

Turcii către finele acestui secolu aplicând art. din tractatul lor cu Moldavia, la câte-și trele principatele române, dispunu — prin ordinele ce dau — de puterea armată a acestor trei țări tributare, după cum le vine lor mai bine la secotélă. Ast-fel în resbelul lor cu Austria — 1663 — 1664, domnitorul Eustatiu Dabija, suveranul Moldaviei și Grigore Ghica allu Țării-românești, a trebuit — după ordinea sultanului — să însoțiască pe cele turcesci în expedițiunea pornită contra Vienei, cu ostirile și armata ce avea; iară voevodul Apafi, domnitorul Transilvaniei, fiind bolnavu și trimitând în locu-i pe generalul său, Gavriil Haller, cu un corpu de uă cam dată de 4.000 ómeni, și mâiniindu-se vizirul cõ n'a venit ellu însuși (Apafi) în persónă, a pus de a decapitatu pe bietul Haller dinaintea cortului său. Chroniclele nu ne spun de numărul ostirii și allu tunurilor moldave ce au luat parte la acéstă expedițiune; dar elle nu trecu sub tăcere pe allu Țării-românești, dîcînd cõ contingentul acesteia era de 11.000 ómeni cu tunuri, corturi și 4.000 căruțe de transportu cu câte patru boi.

În anul 1683, câte-și trei domnitorii țerilor române: Șerbanu allu Țării-românești, Duca allu Moldaviei și Apafi Mihai allu Transilvaniei, ieau parte din ordinul sultanului la expediția pornită din nou de Turci contra Austriei. *)

*) În anul 1526, Soleiman sultanu distruge cu desevîrșire oștirea unгурescă la Mohaciu, la care Românii transilvani n'au luat parte. Ungaria propriu dîsă și alte provincii anecsate ei depe vremi, după câți-va ani de lupte sterile între casa Austriei și între croatul Ioan Zupalia și moștenitorul acestuia, devinu provincii turcesci. Aradu, Temișóra, Oradia-mare, scl., formându sangiacuri a parte, se administreză de pași turci, și în palatul lui Mateiu Corvinul din Buda, reședința regilor unguri, se tolănesce vizirul cu trei toiuri trimis de sultanul Soleimanu spre administrarea Ungariei; casa Austriei stăpînesce și ea câte-va județe din Ungaria despre nordu și vestu pînõ la Presburgu, plătînd însă tributu Turcilor pentru acesta. (Histoire de la mai-

Din toate cele de mai sus espuse este evidentu cō instituțiunea armatei în ambele principate, Țerra-românească și Moldavia, s'a îmbunătățit și s'a conservat și în acestu secolu, cu toate călcările și spoliile eseritate de Turci asupra acestoru țērii ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *Ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 355; id. T. II, p. 198; Hăsdău, *Archiva istorică a României*, T. I. P. II, p. 76, 89 și 92; Șincai, *chronicul Românilor*, T. III, p. 94, 95, 133 și 134.

Așezământul prin care se interzice dedicarea unora monastirii din Țerra-românească la alte monastiri streine.

În anul 1640, Mateiu Basarabu, domnitorul Țerei-românești, vedând specula și jaful ce unii din fostii domni și vladici străini făcuserō cu monastirile țērii, convocă adunarea generală (soborul) cerând ca ea să ia ua decisiune în privința acestor mōnastiri usurpate de călugherii greci, spre a se restitui țērii adică să se puie iarōși sub îngrijirea călugērilor români după cum

son d'Autriche, William Cox, T. II, p. 383). Transilvania administrată de voievozii ei, ca și în trecut, se mai ține cât-va timpu, apoi păstrându-și autonomia ca și cele l-alte două principate române, se administreză totu de voievozii ei plătindu ânsō tributulu Turcilor pînō la pacea de la Carloviți (1699) dintre Austria și Turcia, timpu în care trecēnd sub autoritatea Austriei, s'a administrat de un guvernator trimis dela Viena care 'i a respectat autonomia ei, parlamentul ei și cele l-alte alle ei instituțiuni pînō la 1868, confirmând—în totu intervalul acesta—proiectele de legi ce ea își da prin parlamentul său, totu d'auna marele prințu allu Transilvaniei (împēratul Austriei). La acestu anu de négră aducere aminte, Austria adat-o pe mâna Ungurilor dela Pesta, care 'i a sfărâmat și autonomia, și parlament și instituțiuni; iar Temișania și după menționata pace (1699), a rămas totu sub Turci pînō mai târziu. (Gg. Sincai, *cronica Românilor*, T. III, p. 185).

În a doa jumătate a acestui secol, în care scriem acestea, Ungurii au făcut a se repeta fabulele ce unii din această stirpe introduseserō, în secolii trecuți în mai multe scrieri istorice,

elle au fost destinate de creatorii lor; și totu de ua-dată să se așede, ca mănăstirile zidite de dânsul și de străbunii sei — Basarabii — să nu pôta nimeni după vremi alle închina metoșe la acte monăstiri străine din alte țărri.

Totu clerul, tötă boierimea — civili și ostași superiori cu gradul — iea parte la soluțiunea unei cestiuni pe care străinii jefuitori o făcuse să se străgăniaască dintr'ua și într'alta folosindu-se de resbelele civile ce pustiise, în anii din urmă, ambele aceste țărri surori.

Mateiu, încongiurat de ministrii săi și de înaltul cleru, presidéază adunarea. Logofétul cel mare — marele cancelar — comunică adunării cö mănăstirile Tismana, Argeșul, Brădetul, Délul, Glavaciocul, Snagovul, Mislea, Vallea, Tinganul, Potocul, Runcăcirovul și Menedecul, zidite și înzestrate cu moșii și țigani de pietatea domnilor români ai acestei țărri — din vechime — s'au închinat în urmă de unii domni și vlădici străini la alte mănăstiri din țărri

cumcö ei, Ungurii, ar fi descendenți ai acellor Huni, cari — se sciă — au devastat multe țărri din Europa pe la mizlocul secolului allu V-lea, când este cunoscut de obște cö Ungurii sunt veniți în Europa tocmai pe la finele secolului allu IX-lea. Acestei insinuații erronate a Ungurilor, noi oppunem afirmațiunea eruditului profesor de istoria generală dela universitatea din Heidelbergu, care țice cö, după cercetările moderne, s'a dovedit cö Bulgarii slavonisați sunt adevărații descendenți ai Hunilor, împinși de ua cam dată cötre marea Négră și marea de Azofu de alte popóre. (Weber, Histoire universelle, T. IV, pagina 50).

Asemenea oresii istorice întolnesco lectorul în celle mai multe istorii alle Ungariei, scrise de nisco scriitori plățiți de șovinității Unguri după vremi și repetate în urmă de alți scriitori adăpați din acelle fontâni. Ast-fel găsim cö puternicul regatu allu Bulgariei și acella atât de întins allu Serbiei, ca și ducatele române — Moldavia și Țerra-românescă, în evul mediu, ar fi fost supuse regatului Ungurescu, fără să probeze atari aserțiuni, înșirate în acelle istorii de jactancia unгурescă. Noi, spre restabilirea adevărului, țicem cö, câte țărri din celle menționate spun ei

străine, „*pentru orbitore mită, sub viclënd taind, cârciu-
„mărind și vëndënd (acei domni și vlădici strădini) sântele
„aceste mōnastiri alle țërri și lavrele domnesci, făcându-le
„metōșe dajdice altor mōnăstiri din țërri străine, cu chri-
„sōve de închinăciune, fără scirea sfeatului (consiliul admi-
nistrativ) și fără voia soborului țërrei (adunarea gene-
rală),“* guvernul pune în vederea adunării spoliățiunea
și nelegiuitele aceste fapte, cerënd a se restitui țërrei
usurpatele aceste mōnăstiri, și totu de ua data, fiind cō
domnitorul Mateiu Basarabu a reparat pe unele din aceste
mōnăstiri cari se pustiserō și se ruinaserō sub mâna
cea vitregă a străinului, precum Cozia, Bistrița, Govora,
Cotmēna, Iazerul, Gura Motrului, fondate acestea de pie-
tatea străbunilor sēi, și a rezidit pe altele din temeliă,
precum Cāmpu-lungul, Sadova, Brīncoveni, Arnota, Căl-
dărușanii, Mon. dintr'un lemnu, Măcsineni, Drăgănesci
de la Ruși, Brebul și Plătărestii, guvernul prin organul

cō le ar fi stăpīnit, atâtea inesactități comitu în paguba adevē-
rului istoricu. Dar Bulgarii și Sērbii, vecinii noștri, cu ai căroru
străbuni părinții noștri au fost totu d'auna în legături de cus-
creniă și în bune relațiuni, vor sfărma ei ēnsuși acelle allega-
țiuni nefintemeiate. Cāt pentru bărfirile aduse asupra Romāniei,
le spulberă potecele plaiului Cloșani cari au vēdūt și mânia lui
Alesandru Dr. Basarabu, domnul Țërrei-romānesci, și fuga lui
Carol Robert, regele Ungariei; le spulberō satul „Branul“ care
a privit pe Vladislavu Basarabu distrugēnd armata și ucidēnd
pe voevōzii lui Ludovic-Carol, regele Ungariei; le spulberō, pe
acelle bărfiri, orașul Baia din Dorohoiu unde Stefan-cellu-Mare,
domnitorul Moldaviei s'a umplut de gloriă sfārmānd hordele lui
Mateiu Corvinu, pe care abia 'l a scāpat fuga—rānit în trei locuri
în spate—de loviturile acellui maiestru arta resbelului. (Veđi
în acēstă scriere pag. 24, 25 și 52).

Écō cum a stăpīnit Ungaria principatele romāne în evul-mediu
și la începutul istoriei moderne; éccō felul de omage de supu-
nere ce domnitorii romāni au făcut suveranilor Ungariei.

Ēnsuși în timpul presinte, guvernul ungurescū din Pesta —
đice điarul „Observatorul“ din Sibiu—s'a apucat să traducă în

marelui logofetă, cere a se asigura prin aşezământ obscescu — administrarea şi a acestora numai de către călugării români ai ţării, şi să nu se pôte instrăina şi închina după vreme la vre ua altă Mănăstire din alte ţării.

Adunarea generală a ţării, după ce vorbi venerabilul Stefan, arhiepiscopul Ungro-Vlachiei, lovind cu autoritatea sa sacerdotală spoliatarea bisericii române de către acei venetici prin trădări, intrigi şi mită, decide:

„1° Calugării străini cari au coprins numitele mănăstiri, să fiă lipsiţi de dăsele, şi să li se ia dela mâna lor îndată or ce cărţi, chrisobuli séu drese vor avea pentru dăsele dela acei domni şi vlădici străini; şi de le vor ascunde, or când se vor arăta cu dăsele, să se ia, şi să se spargă (să se rupă) ca nisce cărţi făcute cu strimbatatea mitei, în silă şi fără scirea şi voia soborului ţării.

2° Mănăstirile fondate de domnitorii ţării cei betrâni şi reparate de domnitorul Matei Basarab, precum şi acelea

unguresce însuşi numele de botezu allu Românilor din provinciile de sub ascultarea Austriei, ca să nu figureze în actele oficiale nume românesci. (Diarul „Românul“ din 3 Octombrie 1882, p. 757).

Nu numai istoria, dar atât geografia provinciilor române de sub Austria—prin schimbarea numirilor a ua mulţime de sate românesci în unguresce—cât şi statistica lor le-au falsificatu Ungurii cei sovinişti, puind numărul Ungurilor la 15 milioane, fără să spuie că în acestu număr se coprinde:

6,000,000	Slavi sub diferitele lor numiri;
3,500,000	Români în provinciile: Maramureşul, Bucovina, Crişania, Timişania şi Transilvania;
4,600,000	Unguri;
400,000	Saşi séu Germani;
500,000	Secui, Armeni, Judani şi Ţigani;

15,000,000 Peste totu în Ungaria şi în provinciile anecstate ei de Austria la 1868, precum si în Bucovina răpita din Moldavia în secolul trecut.

Acesta e adevărul adevărat, iar nu fablele cu care soviniştii a împuiat urechile Europei Occidentale mistificând istoria.

clădite din temelie de munificența și pietatea sa, rămănu neclătite pentru totu d'auna, sub d'adrechtul administrarea țării și a clerului său; și să nu se pótă elle instrăina și închima — după vremi — la vre ua altă mōnăstire străină din alte țărri de către domnitori, vlădici, boieri, de către nimini, or-cine ar fi.“

Și clerul îmbrăcat în vestmintele salle sacerdotale, țiind în mâini făclii aprinse, după ce marele logofetu citi votul emis de adunare sub forma de mai sus — cu voce tare, după ce clerul cu archimitropolitul Țării afurisi pe ver-cine va călca acéstă decisiune, fă ellu domnu, mitropolitu, episcopu, or boier mare va fi său de țerră (romănu) său străinu, acellu omu cu îndemnătorii lui — ȳice pontificele romănu — să aibă a moșteni blestemul archiereilor, archimandriților și a toți preoții țării. Apoi stingând lumînările cum este legea blestemului — ȳice chrisobul — adaogă: ast-fel să se stingă și pomenire și casă și semēnța călcătorilor acestui aședemēntu ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Mōnăstirile ȳise închinatē, anecsole dola fine; Teulescu, Arhiva română, pag. 28 și 84.

Proprietatea foncieră rurală.

Atât în codul de legi allu lui Vasile Lupul cât și în acella allu lui Mateiu Basarabu, găsind câte-va articole relative la proprietatea foncieră rurală, le publicăm aici spre sciința doritorilor de a cunósce starea lucrurilor și în speciă pe aceea a proprietății fonciere rurale din acestu timpu:

„Cellu ce va ara și va semēna în vre ua țerrină fără scirea și voia proprietarului ei, perde rodul labórei și a semēnței ce a pus.

Un plugaru ce va cuteza să'și carre snopii de grâu, semēnat pe pământu străinu, fără scirea proprietarului acellui pământu, perde rodul depe acellu pământu.

Cellu ce sēmēnă pe pământul altuia, cu semēnța, la-

bórea și chieltuiala sa, va da decima din rodul căpătat; dar fiind într'altu modu va fi blestemat de Dumneșeu.

De va lua cine-va pământu pentru a 'lu cultiva și se va tocmi să împarță pe din două cu proprietarul locului, și de nu va lucra pământul cum se cade ci așa fite cum, acella să nu iea nimicu din rodul ce va face acellu pământu, pentru cõ cu minciunile lui a înșelat pe domnul acellui pământu.

Cellu ce va face casă pe pământu străinu fără scirea și voia domnului acellui pământu, nu pôte să se bucure de posesiunea ei, remăind dēnsa în posesiunea domnului acellui pământu¹⁾.”

¹⁾ Indroptarea legii, p. 311, 315 și 325.

„Cellu ce va fi voit să fure bou din cirédă și va fi gonit pe văcaru, lăsând turma fără păstoru stricându-se din acéstă causă și alte vite din stavă (cirédă) de către fiare selbatice, aceluia să i se scõtă ochii.

Cellu ce va fura plugu séu feru de plugu séu jugu, și găsindu-le, să se socotiască ȃilele de când s'a furat lucrul pînõ în ȃioa când s'a găsit, și furul să se îndatoreze a plăti pe tõtă ȃioa câte 12 aspri (2 potrinici de argint), cât adică se plătesce ȃioa de lucru unui omu (ȃioa de lucru se plătia cu 12 aspri).

Cellu ce va tăia viiă roditóre séu pusori (cârlige) și pomi, să i se taiă mâinile și să plătiască și paguba.

Cellu ce va da focu la păduri arȃnd copacii, să se pecetluiască la mână și să plătiască și paguba indoit.

Cellu ce — de pismă — va pune focu la casă séu la aria cu grâu séu la clăile de fēnu alle cuiwa, cu focu să se arȃ unul ca acella¹⁾.

¹⁾ Carte românescă de învățetura pravilelor, art. 2, 3, 5, 6 și 7.

Domnul unei moșii ce va priimi un țerran de airea pe moșia sa, se osindesce a plăti 12 litre de argint la domniă

și 12 litre proprietarului depe a cărui moșia a fugit acellu țerran, înturnând și pe țerran la urma lui ¹⁾.“

¹⁾ Indreptarea legii, p. 314; Archiva românească, p. 19.

Intre proprietarii de moșii și locuitorii depe dênsele pînă în acestu secolu inclusiv, nu găsim ivită — afară de asigurarea proprietății mobilă și immobilă contra lovirilor ce i s'ar fi putut aduce — nu găsim, dicem, ivită nicăiri vre-uă neînțelegere între proprietar și țerran, pentru vre-uă pretențiune acellui d'ântăiu peste decima dela produse și vite; căci dacă uă atare gâlcévă ar fi fost esistând, negreșit or Basile Lupul or Mateiu Basarabu ar fi pus vre un articolu relativ la uă asemenea pretențiune în codul lor de legi ce au promulgat fie-care, precum și vre un act represiv spre stavilirea gâlcevei care a turmentat aceste două stări de ómeni ale societății române în secolii următori. Cërta era dar — după cum se vede în ultimul articolu de mai sus — numai și numai între proprietarii de moșii, intrigând ei — proprietarii — prin promisiuni și concesiuni către țerrani, în paguba altora din proprietari, cum să și atragă fie-care mai mulți locuitori depe alte moșii străine pe moșiile lor, ca să nu le stea moșia lor pustiă și prin urmare fără venit. Acesta se constata destul de clar, după cum am đis, din cellu din urmă articolu allu legii espusă mai sus, ceea ce ne scutesce a da stării de lucruri, relativu la proprietatea foncieră rurală din acestu timp, uă altă mai întinsă desvoltare.

Aședemântul sântitului sinod allu Moldaviei, relativ la cărțile calvine și misionarii propagatori acestui eresu.

În anul 1641, Basile Lupul, domnitorul Moldaviei, vędând respândirea a mai multoru cărți bisericesci în limba românească cu dogmele calvine: vędând propagarea ce se făcea prin misionari trimiși din Transilvania în care con-

fesiunea calvină se înrădăcinase, cu scopul d'a face proseliți, convoca sinodul țării, compus — depe vechiul obicei — de mitropolit, episcopi și egumenii tuturilor mănăstirilor ca să chibzuiască și să ia o deciziune spre împedizarea unui atare mișcare resturnătoare religiei statului român.

Sântul sinodu, adunat la Iași, convingându-se din citirea acelor cărți, că în adevăr elle coprindu eresuri calvinesci, și ascultând și probele aduse despre mișcările misionarilor în scopul lățirii eresului lor, otărasce ca toate cărțile acelea să se adune și să se dea focului, or unde și or când se vor ivi; iar misionarii să se goniască peste fruntarii, ca nisce turburători ordinii bisericesci și politice din țerră.

Deci instituțiunea sântitului sinodu era în acestu secolu în vigore în partea de peste Milcovu, și — după cum vom vedea — ea s'a conservat și alucrat și în secolii următori ¹⁾.

¹⁾ Melchisedecu, Chronica Romanului (urboa), p. 259.

Domnitorii ce s'au destins prin înălțare de monumente religiose:

Țerra-românească:

Mateiu Basarabu fondază Mon. Căldărușanii, Macsinenii, Sadova, rezidesce Mon. Câmpu-Lungul, Sărindarul, s. a. l. pînă la 40.

Constantin Șerban Basarabu, fondază mitropolia din București.

Șerban Cantacusino fondază Mon. Căroceni.

Domnitorul Constantin Brâncovénul terminază Mon. st. George-nou din București, începută de Antoniu-vodă Popescul, moșul sociei d'ântéiu a Brâncovénului. Mănăstirile „Râmnicul“ din urbea Râmnicul-Sărat și cea „dintr'un lemn“ din județul Vâlcea încă sunt fondațiuni alle pietății Brâncovénului.

Moldavia:

Ieremia Movilă fondéză Mon. Sucevița.
 Stefan Tomșa " " Solcăi.
 Barnofschi " " Hangu, Dragomira și
 Bărnova.

Basile Lupul fondéză Mon. Trei-ierachi din Iași ¹⁾.

¹⁾ M. Cogălnicenu, Letopisețele țării Moldaviei, edit. 1852, T. I, pag. 227, 253 și 261.

Lista civilă a Dómniei.

Lista civilă a dómnei de peste Milcovu se constituia din decima veniturilor produse din dăjdiile tǎrgului Botoșani, avǎnd orǎnduit pentru strǐngerea ei un osebit cǎmǎrașu allu sǎu. Afarǎ de acǎsta, mai priimia și dela țigani statului — pe totu anul — cǎte patru oca auru, adunat de aceștia de prin rǐurile Moldaviei. — Dómna Țǎrrei-romǎnesci — osebit de una miǎ dramuri de auru adunat de țigani aurari de prin rǐurile Dǎmbovița, Argeșul, Oltul și Topologul, și adus dómnei de cǎtre aceștia pe totu anul ca dajdiǎ a lor; și osebit de aurul cumpǎrat de dǎnsa dela aceștia, neavǎnd ei voiǎ sǎ vǎndǎ airea aurul ce culegea mai multu peste acea uǎ miǎ dramuri — își complecta lista sa civilǎ din dajdia sǎrǎritului munților Buzeului și Sǎcuienii: locuitorii din satele vecine cu acești munți de sare, ca sǎ aibǎ voiǎ a lua sare din acești munți pentru trebuința casei lor, plǎtia dómnei pe fie-care anu cǎte 60 bani de familiǎ sǎu de fumu cum se đicea atunci ¹⁾.

¹⁾ Cantemir, descrierea Moldaviei, p. 17 și 25: Tunusli, ἱστορία τῆς Βλαχίας, p. 101; Hasdeu, Archiva istoricǎ a Romǎniei, T. I, P. II, p. 105.

Corporațiunile (breslele), mai tǎrđiu isnafurile.

Esistența unui atare așeđemǎntu nu o intǎlnim de cǎt in secolul al XVII-lea. Așeđemǎntul acesta se pǎte devide in douǎ categorii distincte.

a) Meseriași și industriași.

b) Comercianți cu amănuntul și cu ridicata (en gros).

Afară de acești meseriași, industriași și comercianți, femeile române cari se ocupa cu fabricarea *pînzei, cămășilor, călțunilor, ițarilor, velințelor*, etc. își desfăcea obiectele eșite din mâinile lor la *Tîrgul cucului* — local ce era în București spre nordul și resăritul de lîngă grădina st. Gheorghe nou; iar la Iași în apropiere de Mon. Golia — fără să facă parte din vre una din aceste categorii s'eu corporațiuni pe cari le vom specifica la valle.

Écö aceste corporațiuni:

I. Corporațiunea postăvarilor ce fabrica postavul gros în regiunea Bucureștilor ce se chiamă astăzi *suburbia postăvari*.

II. Corporațiunea olarilor — fabricanți de öle, străchini tipsii, talere, scl. Ea își avea usinele în suburbia numită astăzi *olari*.

III. Corporațiunea dulgherilor și zidarilor;

IV. " cărămidarilor și olănarilor;

V. " chiristițiilor.

VI. " lăcătușilor, ferarilor și covacilor;

VII. " tabacilor s'eu argăsitorilor de pei;

VIII. " pantofarilor, cismarilor și papuciilor;

IX. " croitorilor plăpomarilor și șalvargiilor;

X. " Pălărierilor, căciularilor, și mai tărđiu işlicarilor, calpacciilor și șepcarilor;

XI. Corporațiunea basmangiilor, fabricanților de tisti-mele și de șamalagele;

XII. Corporațiunea blănarilor și cojocarilor;

XIII. " luminararilor și săpunarilor;

XIV. " șelarilor, pe strada din București numită și astăzi șelari;

XV. Corporațiunea argintarilor și juvaergiilor;

XVI. " căldărarilor și sfecnicarilor;

- XVII. Corporațiunea potcovarilor;
 XVIII. „ barbierilor;
 XIX. „ rachierilor, cofetarilor, cărciumarilor
 și povarnagiilor (fabricanți de spirtu, rachi, scl.);
 XX. Corporațiunea păinarilor (brutarilor), simigiilor (co-
 vrigarilor);
 XXI. Corporațiunea pescarilor și precupeților;
 XXII. „ măcelarilor;
 XXIII. „ cavafilor;
 XXIV. „ bōccanilor;
 XXV. „ ciresarilor (comercianții de vite);
 XXVI. „ brașovenilor, pînzarilor;
 XXVII. „ marchitanilor (mărcelarilor);
 XXVIII. „ lipscanilor.

Pusă sub patronatul vre unui *sântu*, fiă-care corpora-
 țione își avea sigillul său și stindardul său osebit, pe care
 era săpatu și zugrăvit figura acelu patron.

Ua stărustiă (curatellă) compusă din trei membri aleși
 de majoritatea corporațiunii pe fie-care anu, întărită de
 guvern și presidată de cellu mai bătrānu din cei trei, care
 se numia și staroste (bătrānu), represinta corporațiunea.

Fie-care corporațiune era ua persōnă juridică.

Curatella își avea cancelaria sa, registrele și archiva
 sa cu personalul necesariu de inpiegați.

Curatella judica tōte procesele dintre membrii sei, re-
 lative la disciplina său specialitatea corporațiunii ce re-
 presenta, precum și pe acelea dintre perticolari cu vre
 unul din membrii corporațiunii, pe cât privia la fraudă
 or falsificarea or nesciința or nesevirșirea la timpu (ter-
 menu) a obiectului specialu cu care vre un membru se
 însărcinase să facă către vre un particular. Totu ea re-
 prima or ce cutezanță a străinului d'a esercita vre una
 din profesiunile corporațiunii salle fără autorisațiunea
 curatellei.

Spre susținerea membrilor curatellei și chieltuelelor cu

cancelaria și personalul ei, fie-care membru al corporațiunii contribuia cu un ce, după clasificarea făcută de curatellă.

Maiestrii ce se abătea de la datoria lor prin lucrări greșite séu necomplete și neguțătorii ce vindea marfă falsă séu próstă séu da lipsă la vîndare era respunđători înaintea curatellei care, la 1-a abatere îi amenda, la a 2-a îi punea la carcere și la a 3-a îi opria de la esercitarea meseriei lor, séu le închidea prăvălia (dughiana) de era comerciantu.

Lucrătorii, calfele și discipolii (ucenicii) era cunoscuți de „maiestri“ numai după declarațiunea curatellei. Ea declara pe calfă de *maiestru* și pe discipolu de *calfă* în urma cercetării făcută candidatului de a sa sciință.

Corporațiunile acestea prin represintanții lor, erau datóre a lua parte cu stindardul lor înainte, la or ce procesiune (alaiu), se făcea cu paradă în care figura capul statului.

Nimeni nu putea esercita ver ua meseriă, industriă séu comerțul cu de aménuntul și cu ridicata fără autorisațiunea curatellei respective. Ast-fel, corporațiunea — prin curatellă — garanta societatea (publicul) despre sciință și moralitatea maiestrului séu comerciantului ce esercita vre una din aceste profesiiuni.

Dajdia impusă de guvernul asupra corporațiunilor se repartisa și se aduna prin curatellă dela membrii corporațiunii și se trimitea guvernului.

Unele din curatelle își avea carcera lor spre arestarea delicuenților, altele se servia cu carcera dorobanției, agiei séu spătăriei¹⁾.

¹⁾ Condica de socoteli a lui Constantin Brâncovénu; tradițiunea și alte acte publice inedite; Regulamentul organicu, București, 1832, p. 45 și 46.

Instituțiunea acéstă, de și paralisată în acțiunea ei salutariă de guvernele ce s'au succedat, totuși s'a conservat ore-care remășițe dintr'ênsa, pînă către începutul jumătății II a secolului allu XIX.

Târgul Baia din Mehedinți și târgu Baia din Dorohoiu (exploatarea minelor).

La târgul Baia din județul Dorohoiu se exploata în vechime minele d'acolea, dar se vede că ele producea mai multu feru, oțelu și aramă, prea puțin auru și argint; de aceea moneda de auru ce circula în țerră dincolo și dincóce de Milcovu era străină. Dar este pozitiv că, pe timpul lui Mateiu Basarabu, se exploata regulat mina de aramă de la târgul *Baia* din județul Mehedinții. Metalul în formă de piatră negricioasă ce se estrăgea — dice Paul d'Aleppo — din niște puțuri foarte adinci din această localitate, se curăța, și, lucrându-se cu multă măiestriă, se făcea dintr'ensul diferite obiecte¹⁾.

¹⁾ Melchisedecu, *chronica Romanului* (úrbea), p. 142; Hasdău, *Archiva istorică a României*, T. I, P. II, p. 105.

Archontologia.

În acestu secolu ne putem ocupa și despre cele trei categorii în care se găsescu împărțiți boierii.

Afară de membrii consiliului administrativ în care de la un timpu se mai vedu figurând și câte unul din alți demnitari, toți cei-l-alți boieri sunt împărțiți în trei clase.

I. Cei de prima clasă se numescu veliți (mari) când sunt în esercițiul foncțiunii lor. Acestia sunt: marele stolnicu, marele comis, marele medelniceru, marele cluceru, marele serdar (campo-duce), marele slugeru, marele jicniceru, marele pitaru, marele șetraru, marele armașu, marele portaru (ușieru), aga, ftori (al doilea) logofētu, postelnicul allu doilea, treti (allu treilea) logofētu și căpitanul de dorobanți.

Toți boierii aci numiți, pe lúngă foncțiunea ce le da gradul lor de demnitate, mai avea privilegiul ca în totă țerră — or unde s'ar întimpla să petrécă — să asculte și să resolve procesele dintre locuitori fără a da sentința scrisă

—pricini mici de poliție pentru delict—dreptu pe care boierii de a doua și a treia clase nu' ilu avea.

Serdarul, logofêtul allu doilea și allu treilea, postelnicul allu doilea și căpitanul și dorobanți, de și sta sub ordinele altora, cari în clasa boierilor mai aveau acellși of-ficii ca și ei, și prin urmare ar fi mai multu ca să se numere în clasa II, totuși fiind în starea lor oficială, era mai onorifică de cât a acellor din clasa II și a III-a; și fiind cō ei cată să fiă în tōte ȃillele pe lūngō domnitoru, așa aveau și ei scaun între boierii cei mari, și se bucura de acellși privilegiu ca și dēnșii.

Totu de prima clase a boierilor mai era și acestia: vameșul cellu mare séu inspectorul vămilor, și căminarul care strîngea ȃcimele datorite domnitorului din cēră. Ânsē nici unul nici altul n'avea scaunu anumitu în tribunalul domnescu, ci cata să stea unde le ordona domnitorul; dar nici într'un casu nu puteau avea scaun mai sus de serdarul.

II. De clasa II a boierilor de divan (tribunalul domnescu) se ținū:

Spătarul	allu doilea,	locoteninte	allu marelui	Spătar
Paharnicul	"	"	"	" Paharnicu.
Vistierul	"	"	"	" Vistieru.
Stolnicul	"	"	"	" Stolnicu.
Comisul	"	"	"	" Comisu.
Medelnicerul	"	"	"	" Medelnicer
Clucerul	"	"	"	" Cluceru.
Slugerul	"	"	"	" Slugeru.
Jicnicerul	"	"	"	" Jicniceru.
Pitarul	"	"	"	" Pitaru.
Șetrarul	"	"	"	" Șetraru.
Armașul	"	"	"	" Armașu.
Ușierul	"	"	"	" Portaru.

III. În clasa III a boierilor de divanu se numeră :

Postelnicul III.

- Spătarul III.
 Paharnicul „
 Vistierul „
 Comisul „
 Slugerul „
 Jicnicerul „
 Cămărașul de slugeriă.
 „ „ jicniță și
 4 Vornici de pörtă.

Toți cei l-alți funcționari mai mici ai Statului, precum marele *camarieru*, *vătaful de aproși*, — *de stolnicei*, — *de păhărnicei*, *cuparul*, *ciohodarul*, *medelnicerașii*, *cămărașul din întru*, *vătaful de copii* (de garda domniască), șal., se numesc *boiernași*.

Avem dinaintea noastră patru scrieri cari se ocupă de archontologia ambelor țări într'acestu secolu.

1° Relațiunea misionarului catolicu din timpul lui Șerban Cantacosino;

2° Scrierea ilustrului Miron Costin;

3° Călătoria archidiaconului Paul d'Aleppo, și

4° Descrierea lui Cantimir, domnul Moldaviei.

Câte-și patru acești scriitori nu diferă în fond, dar se osibescu între elle la prioritatea gradului și mai cu seamă în tratarea acestei materii mai pe scurtu său mai pe largu, de pe informațiunile negreșit ce urmază să fi avut autorul respectivu. Noi luând de temeiu pe aceea a exdomnitorului Moldaviei, Cantimir, am reprodus dintr'ênsul celle scrise mai sus, creșând că ellu — ca fiu de domnitoru și ca domnitoru ellu ênsuși — bucurându-se de mizlôcele celle mai suficiente — a avut ua cunoștință multu mai esactă și mai aprofundată de starea lucrurilor ce espuserôm într'acêta, de cât cei l-alți ce menționărôm mai sus¹⁾.

¹⁾ Laurian și Bălcescu, Magazinul istoricu, T. V, p. 33; — Hasdeu, Archiva istorică a României, T. I, p. 169; idem T. I, P. II, p. 75; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 68.

Despre țigani.

Numai țigani — ȕice Fotino — sunt sclavi în România. Ei se împartu în domnesci (ai Statului), boieresci și mōnăstiresci — dăruți unora din Mōnăstiri de domnitori încă din secolul XIV, altora — în secolii următori. Cei domnesci pōrtă felurite numiri și profesiiuni.

Țigani domnesci. — a) *Rudarii*, aceștia faceau ălbii, linguri, fuse, copăi, talere de lemn, suvelnițe, covățele, bli-duri, șal. — b) *Aurarii* dau în locu de dajdiă câte trei sau patru dramuri de aur pe anu la domniă, pentru dōmnele — sociile domnitorilor — atât în Moldavia cât și în Țerra-romănescă, și aveau voiă să'lu culégă după rirurile acestoru țerri. Asemenea meseriă avēnd și țigani Mōnăstirei Cozia, domnia îi lua pe séma sa îndatorându-i a plăti la monastire numai câte un leu de sălașu (familiă); iar *băiași aurari* se numiau aceia cari scotia aurul săpând în piătre.

— c) *Ursarii*, aceștia se preâmbra prin țerra cu urșii imblândiți, pe cari îi juca pe la casele particularilor pentru căștigu; ei se ocupa și cu prăsirea și crescerea asinilor și catărilor; ei mai făcea și pepteni din cōrne de bou, perii și bidinele din pēru de porcu. — d) *Lăieții*, aceștia erau ferari și lăcătuși; ei făcea clești, vătraie, securi, darace, pirostii, cuie, dregea brōște și lacăte, șal. Toți aceștia erau nomadi, strămutându-se din locu în locu sub corturi și se afla sub administrațiunea marelui armașu.

Țigani boieresci și mōnăstiresci se numescu cu numirea generică, *vătrași*. Ei erau cu deseવર્șire lăsați în dispoșiunea stăpînului lor, și domnia nu avea nimicu a face cu dēnșii. Ei locuiau prin sate și prin tērguri și isbutia la tōte meșteșugurile la care îi aplica, fiind fōrte dibaci. Stăpînii lor îi întrebuița mai cu sēmă la diverse serviciiuri domestice. Femeile și fetele lor erau puse mai multu la lucrul din întru allu casei; băieții și bărbații se întrebuița ca servi, bucătari, pāinari, vizitii, căruțari, ferari, și mulți

din ei erau buni zidari, buni meşteri lemnari, croitori şal. Cu deosebire ei erau şi sunt foarte îndemânatici pentru muzică, şi cântă cu vióra, cu cobza, cu muscalul (naiul) destul de bine. Ei cântă şi din gură de minune de bine, şi — fără a avea vre ua învăţatură sistematică — compunu şi cântece foarte dulci în cât şi musicanţii europiei îi admiră chiar astăzi ¹⁾.

¹⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 25 şi 130; Fotino, ιστορία τῆς páλαι Δακίας, T. III, p. 408; Tunusli, ιστορία τῆς Βλαχίας, p. 69

Datine.

Céra roşia şi céra verde. Atât archidiaconul Paul d' Aleppo care se afla către finele anteiiei jumătăţi a acestui secolu la curtea domnitorilor Mateiu Basarabu şi Basile Lupul, cât şi istoricul Cantemir afirmă că în Moldavia şi Țerra-românească, usul vechiu nu permitea nimănui — nici a cuteza cineva — d'a sigilla ua scrisóre cu cêrá roşia, acesta fiind prerogativa domnitorilor: cei l-alţi sigilla cu cêrá verde; esistenţa acestei datine se confirmă şi prin cărţile inedite ce avem de la banul Olteniei şi de la marele vornicu allu Țêrrei-românesci ¹⁾.

¹⁾ Hasdêu, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 90; Cartea lui Dobromir banul Craiovei cu anul 7078 (1569); Cartea vornicului G. Rustea cu anul 7196 (1688).

Modul dării foncţiunilor. În ambele aceste ţêrri, în ajunul S-lui Basile, toţi boerii cei mari în serviciu, administratorii şi toţi dregătorii tribunalului domnescu, de câte trele gradele, se presintă în salla de audienţă a domnitorului depunând înaintea lui insemnele autorităţii lor, fiă bastonul de argintu séu or-ce semnu şi se retragu. Nóptea, domnitorul trimite la fie-care séu ua confirmaţiune séu ua demisiune; cellu reintregatu séu înaintat în foncţiune priimesce insemnele cu un vestmânt (toga) de onóre; iaró persóna pe care voiesce a o depărta nu priimesce nici un mesagiu, ceea ce ecuivalézá cu ua destituire. În cursul

anului nu se face nici ua înaintare în vre un officiu, nici ua destituire — afară de casuri de abateri foarte grave — ci numai la circumcisiunea, în prima zi a anului nou. Atunci foarte de dimineță toți asistă la biserică — la utreniă (*ορθρον*), de acolo mergu să feliciteze pe domnitoru de ziua anului nou sărutându-i mâna dreaptă. După liturghiă, ei servescu la mésa domnescă pînă séra, îmbrăcați cu straietele lor de onóre; a doua zi se punu cu domnitorul la banchetu, și serviciul se face atunci de cei ce facu acestu serviciu de ordinar în celelalte zile de peste anu la mésa domnescă. Totu atunci, boierii trimitu domnitorului plocóne (daruri), fie-care după gradul funcțiunii ce ocupă. Dómna de asemenea trimite veșmente de onóre nevestelor și flicelor boieresci, care și elle la rindul lor — trimitu plocóne dómnei ¹⁾.

¹⁾ Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 127; Hasdău, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 91.

Vênătórea domnescă. În timpurile celle vechi, domnitorii principatelor române — ca cei mai mulți suverani ai altoru State — iubia și făcea adesea vênători, mai cu sémă prin păduri mari și munți. Ca popul dădat cu totul armelor, românii avea plăcere a lua parte la asemenea eserciții, când elle se făcea la timpuri în care lucrările meseriei lor agricole nu era vătémate, fiind și elle un fel de lupte resbelnice, pentru care le și prefera totu d'auna altor eserciții corporale. În unele timpuri, ânsé domnitorii — suveranii noștri — fiind avënd pasiune pentru acestu esercițiu, lăsa datoriile administrațiunii Țérréi în deplina voință a consiliului administrativ, și — abusând de puterea lor — lua pe tégroveți și pe țérrani cu dênșii, cât mai mulți la vênătórea domnescă, fără nici ua considerațiune pentru părăsirea labórei (muncii) cu care aceștia își susținea esistența și a lor și a familiei lor. Din acésta apoi, multe reclamări și ênsuși împrotiviri. Unii din domnitori, spre a împedica ivirea unor asemenea nemulțumiri, au statuat

-- pentru efectuarea vânătorii domnesci — ca ea să se facă numai în Țările ce cadu aproape de finele celor patru posturi ale bisericii orientale ortodoxe și au ordinaru ca în acele Țările toate stările locuitorilor țării, boieri, neguțători și satele împregiurene localității de vânatu, să ia parte cu toții la vânătoarea domniască. Acțiunea cestora din urmă se mărginea numai a intra prin păduri, a scormoni și goni vânatul prin strigările și chiotele lor; iar vânătorii având ocolite mărginile din toate părțile, și parte cu câinii de vânatu, parte cu lațuri, ucidu și prindu foarte ușor vânatul gonit de țărani din păduri prin chiotele lor. Pentru încoragiarea vânătorilor, era usu ca domnitorii să puiă și să dea câte un premiu pentru fie-care animal vânat: așa, pentru un iepure se da un remunerar de 25 aspri; pentru un mistrețu, un taleru; pentru un ursu, un galben, și pentru ua căprioara 80 aspri.

Unii domnitori, vedând murmura țerranilor că adesea Țările destinate de ei labórei holdelor, și le consuma la vânătoriile domnesci în prejudiciul acestei labori, începură a face aceste vânători mai numai cu soldații. Ast-fel Mateiu Basarabu își făcea vânătorile sélle numai cu soldații, fără nici un concursu din partea țerranilor împregiureni cu localitatea de vânatu.

După ce se termina vânătoarea, animalele cele curate cari sunt bune de mâncatu, se aducea parte la bucătăria domniască, parte se împărția pe la boierii și căpitaniii oștirilor; iar cele necurate, precum lupi, vulpi, urși, pisici sélbatice, veverițe și altele de felul acesta, se da paicilor (servitorilor domnesci) cari se folosia binișor din pieile lor.

Din timpurile cele bătrâne — Țice archidiaconul Paul d'Alleppo — se obiceiuesce ca la mésar domnescă să fiă servite — la aceste Țările mari — bucate provenite din propria vânătoare a domnitorului.

Ceva mai multu.

Atātu sunt aplicați de multu románii la vânătoare cõ

în curtea fie-căruia boieru mare — ȳice autorul sus citat — se găsesce totu d'auna câte ua mică menageriă de animale, spre petrecere, compusă din lupi, urși, cerbi, ciute, căprióre, șal., séu din paseri selbatice, precum cocori, lebede, păuni șal., tóte ținute și îngrijite pentru distracțiunea familiei și a óspeților ei. Dar nu numai prin curți ci ênsăși prin casele lor, găsesce cineva, podéla acestora acoperită cu pei de ursu, căprióră și cerbu, espuse tóte spre vedere, ca niște trofee netăgăduite de iscusința lor la esercciul vênătorescu ¹⁾.

¹⁾ Hasdêu, Archiva istorică a României, T. I, P. II, p. 89; Cantemir, Descrierea Moldaviei, p. 104.

Despre impositie.

Lăsând d'ua parte veniturile cămării domnesci, găsim către finele acestui secolu următóarele impositie :

1° *Birul de țerră* (darea personală), numitu *séma mare* și *séma a doua*. 2° *Găléta de grâu*. 3° *Impositul pe cai, boi* (văcăritul), ș. c. l. 4° *Impositul pentru aprovisionarea ostirii și cetăților*. 5° *Carrul de podvóddă*. 6° *Carrul de fênu*. 7° *Impositul pentru tribut* (haraciu). 8° *Impositul pentru ploconul împératului*. 9° *Impositul pentru ploconul hanului*. 10° *Impositul bairam peșchesu* ce se da la împérațιά și la turcii magnați. — Celle mai multe din acestea se da în bani.

Peste Milcovu, mai găsim unele numiri ce nu figuréză în tabelul de mai sus, care privesce numai pe Țérra-românescă, precum impositul numitu *mierea împératéscă*, și afară de *ilișul* (darea personală) cellu vechiu, se găsescu efectuându-se și *sulgiul*, *unsul*, *lupul* ș. c. l.

Aceste impositie se plătia de tóte stările societății române, precum :

Brésla*) veliților boieri.

*) Se găsesce întrebuintată aici numirea de *bresle*, numai pentru a arêta categoria dăjdnicilor.

- Brésla boierilor mazili (esfonctionari).
 „ slugitorilor (ostaşilor).
 „ popilor vlădichii (mitropolitului).
 „ „ episcopilor.
 „ neguţătorilor.
 „ aproşilor (gendarmi).
 „ ftori (allu doilea) armaşilor.
 „ armenilor.
 „ jidovilor.
 „ chiprovicenilor (scriitori de pe la autorităţi).
 „ braşovenilor.
 „ mănăstirilor.
 „ sutaşilor.
 „ dorobanţilor (garnisona din reşedinţă).

Boierii erau scutiţi de darea personală către tesaurul publicu; asemenea mai erau scutiţi şi de decimăritu (decima de stupi şi mascuri) şi de vinăritu către cămară, iar oeritul il respundea către acesta numai la fie-care trei ani.

Impositele către tesaurul publicu se regula după încuviinţarea consiliului administrativ, cu analogiă pe fie-care judeţu; iar *cisla* (repartiţia) — spre aşedarea birului — câtu să dea fie-care satu dintr'un judeţu spre acoperirea sumei impusă acestuia de consiliu, o făcea purcalabii de sate cu administratorii judeţelor ¹⁾.

¹⁾ Condica de socoteli a lui Constantin Brâncovănu; Fotino, *isto ia τής πάλαις Δακίας*, T. III, p. 545; Hasdău, *Archiva istorică a României*, T. I, p. 95, 120 şi 119.

Unităţi de măsură în usu în acestu secolu.

a) *Unităţi de măsură monetariă*: Leul (talerul) valora 120 banisori roşii (aspri de aramă) séu 40 parale (aspri de argintu); galbenul, numitu *constandă*, valora 150 banisori roşii; *galbenul ungurescu*, 180 aspri. *Leul bătut* valora patru *şalii* séu patru lei proşti. *Potrînica* (constanda de argintu) valora şése aspri.

b) *Unitate de măsură pentru suprafață*: Ua falce == cam cu două pogóne == cam cu un ectaru.

c) *Unitate de măsură de capacitate*: Merța == cu ua gălétă == cu ua baniță == cu 20 oca grăunțe ¹⁾.

¹⁾ Hasdău, *Archiva istorică a României*, T. I, P. I, p. 62, 79, 87 și 112; *Con-dica de socoteli a Brâncovónului*; *Indreptarea legii*, p. 317; M. Cogălnicénu *Archiva românescă*, ed. II, T. I, p. 19.

SECOLUL XVIII.

Politica internă: „adu'l și'l desbracă“.

Politica esternă: „dă-le și'i împacă“.

Deparațianu.

SUMARIU.

Fanarioții. — Ore-cari privilegii boierilor. — Școlile domnesci — Limba națională. — Reforma lui C. Mavro-cordatti. — Casa re-surselor. — Aședământu de concesiunile offerite țerranilor cu oca-siunea emigrării lor d'ântciu (1745) ca să se retórne în patriă. — Proprietatea foncieră rurală. — Spitalele. — Clerul — Aședământu prin care sinodul bisericei române interđice primirea călugărilor străini la demnitatea de chiriarchi la cathedrele archieresci va-cante din Moldavia — Fondarea episcopatului de Argeșu — Dom-nitorii ce s'au destins edificând monastiri. — Aședământul pentru interđicerea judanilor d'a locui prin sate. — Aședământu pentru interđicerea străinilor de la esercițiul drepturilor politice și civile în țerră. — Aședământul de concesiunile offerite țerrantlor cu oca-siunea emigrării d'a doua (1767) numită cea mare, ca să se re-tórne în patriă. — Administrațiunea : poliția rurală — reorgani-sarea poștelor — casa de eleimosine. — Officii: marele vornicu de țerra-de-sus și cellu de țerra-de-jos — marele logofētu de țerra-de-sus și cellu de țerra-de-jos — marele vornicu III — mavele vornicu IV — marele vornicu de cutiă — marele logofêt de obiceiuri; tóte aceste denumiri se întroducu în Țerra-románescă, iar demnitatea de banu în Moldavia. — Venituri — Reorganisarea vamilor — Venitul Țerreii-

românesci pe 1767 — *Imposite diverse*. — *Reorganizarea administrației justitiei* — *Tribunalulu domnescu* — *sântele institute séu pravilnicésca condică*. — *Unități de măsură*.

Fanarioții.

De și sarcina ce ne am luat am mărginit'o pînă aici numai la limpederea putincioasă în espunerea instituțiilor României, totuși în considerațiunea că mai tóte cronicile nóstre vorbind de domnitorii ce au administrat aceste principate în acest secolu, numescu acésta durata de timp (1710 — 1820) *epocha fanarioților* ne am vëdút constrinși să dîcem și noi ceva, să ne arătăm și noi, adică, opiniunea ce avem despre dênșii în ceea ce s'atinge de naționalitatea acestor ómeni. Și cu atît mai mult ne am luat coragiul să deschidem acest parintesu în firul narațiunii nóstre cõ ênsuși Cantemir care s'a ocupat cu descrierea instituțiilor Moldaviei pe la începutul secolului al XVIII, face — în cursul *descrierei* sélle — mai multe abateri de natura acésta. Și mai cu sémă cõ domnitorii fanarioți mișcându-se dupõ instrucțiunile secrete ce aveau de la Constantinopole, au făcut a dispăre una câte una din tabernacolul vechilor nóstre aședémente, legile cele mai esențiale în conservarea naționalității nóstre, înlocuindu-le cu altele.

Cea mai mare parte din domnitorii fanarioți și cea mai mare parte din familiile ce 'i însoțiau la venirea lor în principate nu erau Greci, cum îi numesc unii chronicari, ci Italieni *) séu Români din Macedonia **) dupõ cum ne-o

*) Mavro-cordatti, Mauro (Cozoni), Vergatti, Lapatti, Calligari, Lahovari, Pardicari, Ventura, Cosadini, Sordoni, Plaghiano, Morusi, Carussi, Coressi, Verussi, Derussi, Leventi, Cerlenti, Cincu, Geni, Notara și alții.

**) Vlahuți, Darvari, Disescu, Têva, Musicu, Goga, Moscuna, Ciomaga, Cianaca, Boscu, Castrișu, Aurelu, Duca, Verghi, Giuvăra, Dumba, Patciura, Bardaca, Viliu, Tulea, Venetti și alții.

spune semnificațiunea și terminațiunea numelui lor. Dér atât cei d'ântéiu cât și cei din urmă erau greciți: naționalitatea lor sburase cu ocasiunea creșterii lor prin școlele grecesci din Constantinopole.

Impératul Constantin fondând imperiul romanu de la Orient a adus cu sine din Italia mulțime de familii italiene cari și au păstrat limba părinților lor pînă către finele secolului V, când limba oficială a imperiului distrusă neincetat de școlele și popii greci, și încă și mai multu de vermile cosmopolitismului, a cătat să facă loc gergului grecu numit: *romaichi glosa*. Ast-fel e credința noastră. Și pentru că spuserăm că cosmopolitismul e cauza cea mare a distrugerii limbei romane, a decadinții imperiului și mai târziu a peririi lui, să ne permită lectorul a ne opri puțin în desvoltarea acestei cauze. Cosmopolitismul nu este altu ceva decât antithesea patriotismului, precum focul este antithesea apei, precum întunericul este antithesea luminei. Cosmopolitul n'are patriă: *ubi pascor, ibi patria*, ȳice ellu; deci pântecile este patria lui. Vêrdarea (ghionía) nu scobesce arborele pădurii cu furia cu care cosmopolitul sapă arborele vieții unui nému. Unde parasiții aceștia domnescu — sub diferitele lor numiri séu denumiri — virtuțile cetățenesci ce au ilustrat națiunile în vechime, ca și în timpii moderni, se stârpescu în nascerea lor, și în locul națiunii care este arborele vieții unei țărri, nu vede cine-va de cât o turmă de ómeni întrecându-se în esploetarea lor reciprocă — când le lipsesce veri ua categoriă de ómeni de ua altă specie de credințe — spre îndestularea stomachului lor, fără nici o idee de avânt și gloriificare a virtuților cetățenesci.

Dar aceea ce încă de la începutul evului mediu a populat suburbia fanarul din Constantinopole a fost dominațiunea Genovesilor, Florentinilor și Venețianilor asupra insulelor Ciclade, Sporade și Ionice, asupra Peloponesului, asupra Leventului întreg, prin comerciul, flotele și colo-

niile lor — în tot cursul evului mediu pînă și mai târziu. La începutul secolului XIII (1202 — 1261) reînființându-se imperiul Latinilor, mai multe colonii italiene — prin venețiani încă s'au grămădit în capitala lui Constantin cellu Mare.

Și spre mai multă sprijinire a afirmațiunei noastre n'avem de cât să ne aruncăm ochii pe câte-va nume de familiă alle acellora ce le-au mai conservat încă și însuși epitetul de nému „romeos“ ce acesti străini 'lu au păstrat pînă către anul 1830, când — împinși de limba ce vorbiau și de influința mișcării grecesci din Peloponesu — cei din Constantinopole l'au părăsit înlocuindu'lă cu „grecos;“ iar cei din principate, identificându-se cu națiunea română descinsă și dēnsa din aceiași străbuni, au părăsit cu dēsēvârșire nisce erori de naționalitate ce șcôlele grecesci le străcuraserō în urechile și sufletele străbunilor lor.

Dar — lăsând d'ua parte naționalitatea acestora — noi nu înțelegem aici sub numirea de fanarioți de cât uneltele de executare a politicei Porții în principate în acest secol. Cellu d'ântēiu domn fanariot — Nic. Mavro-cordatti — se puse de Pórtă mai întēiu domnu în Moldavia, apoi se strămută în Tērra-românescă, fără a se ține sēmă de vechile noastre legături ce avēm cu dēnsa, care nu o autorisa să pue și să scóță pe domni după bunul sēu placū. Inteligența țērrei neputēnd să se oppuiă d'a dreptul, profită de ocasiunea ce'i dă mórtea lui Nicola Mavro-cordatti și allege cu unanimitatea voturilor la domniă pe Constantin, fiul defunctului, care — născut și crescut în principate — nu mai era privit ca veneticu. Pórtă aprobă. Acēsta este singura punere legală de domn în Tērra-românescă, ca și a lui Mihai Racoviță la 1704 — în Moldavia — în tot cursul acestui secolū. Domnitorii se schimbau une-ori pe luni și pe sēptēmāni după capriciul și interesele Sultanului, vizirilor și însuși al femeilor din ha-

remul acestora, dându-se domnia acellora cari da mai mulți bani padişahului și slugilor lui, or — care ar fi fost pețitorul. Și cu toate că și în secolii precedenți s'au efectuat — une — ori — de către acest aliat și protector perfid asemenea călcări de drepturile acestor țărri, dar nici într'un secol altul lovirea instituțiunii așezării domnilor n'a ajuns gradul de desfrâu ca în secolul acesta. Și nicio-data cupiditatea, rapacitatea, despuierea țărrei — prin imflarea — ca și adaosul necontentit sub osebite forme — a impozitelor, efectuate de domnitorii ce se succedau fără nici un scrupul, și esecutate de dênșii asupra țărriilor români prin felurite privațiuni și torturi — n'au ajuns culmea nerușinatei lăcomii de bani și spoliatiuni patentate ca în acest secol. Locuitorii ca să scape de suferințe, ori se ascundeau prin păduri, ori fugiau airea și mai cu sémă dincolo de Dunăre pe pământ turcesc, unde jafurile erau concentrate mai mult asupra celorlora avuți. Lucrurile ânsă erau pregatite și teliute de mai nainte de cabinetul turcesc, âncă de la încoputul acestui secolu de când adică se urdise jaful și despuierea țărriilor acestora. Nicola Mavro-cordatti, cum se puse pe tron, desfintò oștirea română, temelie esistenței țărriilor române, mai în totalitatea sa, luându'i armele și puind pe soldați la bir; fiul său Constantin urmându'i pe tron, risipi și puținele remășițe lăsate de tată său pentru paradă și podoba curții, servindu-se în ținerea ordinii cu câte-va cete de mercenari străini ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία της πάλαις Δακίας*, T. III, p. 357; Hasdëu, Columna lui Traian, 1876 Octombrie și Decembrie, 1877 Fevruare și Martie; *Chronica* lui Ienache Cogâlnicënu; *chronica* lui Niculcea, ș. a. l.

Oare-care privilegii boierilor.

Âncă de mai nainte, boerii de la marele logofötu pinö la marele stolnicu era scutiți de biru (ilisu), iar terminând or destituindu-se din aceste foncțiuni, răspundea

dajdiă ca și or-care mazilu. In Moldavia Constantin Mavro-cordatti în domnia d'ânteu a Moldaviei, prin chrisobul său din 1736 Martie, dă privilegiul ca boierii și cu fii lor — începând de la marele logofetu pînă la triti logofetu — fiă ei în funcțiune seu fără funcțiune, să fiă ertați și apărați de dajdia maziliască ce da pe anu¹⁾.

¹⁾ Cogălnicénul, archiva romănescă, T. II, p. 171 și 190.

Școléle domnesci publice.

Moldavia. Institutul de învățatură publică, fundatu de Vasile Lupul în Iași, se păstrează și în acestu secolu. Grigore — Mateiu Ghica (1727) — în a doua a sea domniă — i a făcut și dînsul ôre-care îmbunătățiri, ellu a aședat ca onorarii profesorilor de matematică și filosofă ce se preda totu în limba elenă, în collegiul Basile Lupul, precum și ai acellora de limba română și slavonă, să se dea de către boierii funcționari (halea), mai pe urmă de preoți, scutind ânsă pe acestia de dăjdiile ce era datori să dea vistieriei. — Dar Constantin Mavro-cordatti reformând acestu aședementu, a decis ca preoții să fiă scutiți de totu felul de dare, și onorarii profesorilor să se respundă din tesaurul publicu. Apoi, luând domniatul țerrei iară Grigore Mateiu Ghica (1735) a intrudus iar orânduiala de mai nainte, adică ca onorarii profesorilor să se respundă totu de preoți, otărînd ca să dea fie care preotu câte doi lei pe anu pentru fondul destinat între ținerii școlélor, și să fiă scutiți de alte dăjdii către tesauru, regulând totu de ua dată și țifrul remunerării personalului didacticu: primului profesoru să i se dea pe anu câte 360 lei, cellui d'allu doilea 120 lei, și câți bani vor prisosi peste fondul alocat să se întrețiiă școlarii silitori săraci. — În 1764 luând domniatul Moldaviei Grigore A. Ghica a edificat lîngă Mitropoliă un palatu spațiosu pentru învățatura publică, a scutit pe preoți de

dădiile către tesauru, cu condițiunea ca să dea pe totu anul câte patru lei în alimentarea fondului pentru întreținerea collegiului și profesorilor, făcând primului profesoru 1500 lei pe anu și cellui d'allu doilea 600 lei. Cătu pentru onorarii cellor de limba română și grecescă vorbitore, nu se vede făcută vre ua deosebită îmbunătățire.

Terra-românescă. Pe lûngö scôla de limba slavonă și română ce esista din vechime la St.-Gheorghe-vechiu din Bucuresti, spătarul Mihai Cantacosino — pe la începutul acestui secolu — cu ocașia edificării mônăstirii sêlle numită Colțea din Bucuresti — fondéză âncö ua scôla de limba slavonă în curtea acestei mônăstiri otărînd și celle necesarii chieltueli pentru întreținerea ei. În a treia a sea domniă (1735), Constantin Mavro-cordatti, reorganisând collegiul domnescu din Bucuresti, adaogă pe lûngö limbele elenă, slavonă și română și pe cea italiană; dar în domnia sea din 1761 face ca egumenul mônăstirii St.-Sava din București cu ómenii sêi să se retragă din încăperile acestei mônăstiri, mutându-se la mônăstirea Văcăreștii, remâind casele și chiliile mônăstirii St.-Sava la dispoșițiunea profesorilor și studenților collegiului; dar venitul acestei mônăstiri căutându-se de egumenii de la Văcărești și St. Gheorghe-nou, să se întrebuinteze la reparația întreținerii încăperilor collegiului și mônăstirii. — În 1765, domnitorul Stefan Racoviță, vedënd neajunsul întreținerii personalului didacticu din collegiul St.-Sava și allu scôlei din St.-Gheorghe-vechiu din București, numai din venitul mônăstirii Glavaciocul, affectat âncö de mai nainte la acéstă întreținere, mai adaogă și pe acella allu mônăstirii Délu, totu în condiția ca și acesta să flă adunatu prin îngrijirea mitropolitului, care va face a se respunde regulat pe fle-care lună, onorarii profesorilor, mai adăogând pe lûngö cei doi de elinesce — pentru filosofî și matematici — âncö unul de gramatica elenă. Dar pentru limba română și slavonă din scôla de la St.-Gheorghe-vechiu, negăsind făcută

nici ua modificare la local, personal și învățături, se înțelege că aședământul a rămas totu în starea de mai nainte, sub îngrijirea ânsé — ca și collegiul St.-Sava — a mitropoliților după vremei.

În timpul resbelului din (1769—1774) dintre Ruși și Turci, risipindu-se personalul didacticu din colegiul St. Sava din București, domnitorul Alesandru Ipsilante a îngrijit pentru aducerea și complectarea personalului necesariu, precum și pentru restaurarea edificiului ce amenința cădere. Totu într'ua vreme, afară de venitul produs din dajdia preoților și din acella allu cellor două mănăstiri afectate la întreținerea scóleloru domnesci, a mai obligat pe tóte mănăstirile a contribui — prin cislă — pentru ua întreținere mai cu largesă a profesorilor, cărora le a orînduit onorarii de ajunsu, precum și pentru unu ajutoru mai îndestulătoru către studenții săraci; iar pe lîngă sciințele de mai nainte a înființat și catedra de theologia¹⁾.

¹⁾ Cogălnicénu, Archiva romănescă, T. I, p. 231; Tunusli, *Íστορία της Βλαχίας*, pag. 82; Teulescu, Archiva romănană, p. 95 și 115; Fotino, *Íστορία της πρώτης Δακίας*, p. 560.

Limba națională. Afară de dificultățile pusse de străini în callea desvoltării limbei naționale, și afară de învățul moștenit din secolul precedent de a presinta limba națională totu în veșminte străine corpului ei, limba noastră a făcut și ea óre-care progres mai cu sémă în litteratura bisericescă. S'a ivit și în acestu secolu un lucéfěru de acelea care revěrsând lumină, dă viață națiunilor. Venerabilul Cesariu, episcopul Rômnicului și noului Severin, destins prin erudițiunea, labórea și talentul său, înzestreză biserica romănană cu traducerea și tipărirea cellor 12 mineie în limba romănană.

Paternitatea unui tabelu chronologicu allu domnitorilor Țărrei-romănesci și mai cu sémă a istoriei domniei lui Constantin Brincovénu pînă la 1707, o recunóștem labórii bunului patriotu Radu Grecénu.

Marele logofetă Ienachiță Văcărescu, bărbat erudit și bun patriot, încă s'a distins cătră finele acestui secolu prin lucrările s'elle litterarii. De la acestu bărbat ne a ramas ua chronică a Țărrei-romănesci; dar ceea ce îi illustrază mai multu memoria sa este crearea și tipărirea cellei d'ânteu gramatici romănesci tipărită la Viena în 1787.

Peste Milcovu, s'a destins prin chronicele ce au scris și Acsinte chronicarul. Dar acella care a lăsat un corpu complectu a chronicelor Moldaviei — începând din timpurile Dacilor și urmând pînă către jumătatea acestui secolu — este Ión Neculcea, atât de interesant în espunerea faptelor.

Apoi vine Nicolau Mustea, diiacu bătrănu la divanu, a cărui chronică de la 1662 pînă la 1729, ne lasă unele pagine nu mai puțin interesante a acestor timpuri.

Ienache Cogălnicenu încă scrie chronica sea în acestu secolu, și se crede a fi unul dintre cei ce a descris mai bine starea socială din aceste timpuri.

Învățatul episcopu S. Clain din Transilvania este cellu d'ânteu dintre români care s'a ocupat cu lexicografia. Acestui prelat îi suntem datori acellu proiect de dicționar cu ajutorul căruia învățații români, ca Episc. Bobu, Vasile Colosi, Petru Maior și I. Teodorovici, au dat în sec. allu XIX dicționarul: româno-latino-german-ungar, tipărit la Buda.

Cât pentru organele de publicitate — tipografiile — se afla pe la începutul acestui secolu în Țerra-romănescă, nu numai ua tipografia romănescă — în care s'au tipărit mulțime de cărți bisericesci prin stăruința lui Damaschin, episcopul Râmnicului și noului Severin; dar încă și ua tipografie grecescă, dovedită cu cărțile tipărite într'ênsa, precum: Προσκυνητάριον τοῦ ἁγίου Ὄρους τοῦ Ἁθῶνος, Bucuresti, 1701, ș. al. ¹⁾.

¹⁾ Mineiele din 1780 și 1781; Ilarian, Tesaurul de monumente istorice, T. I, p. ... Cogălnicenu, Letopisețele Moldaviei, T. I, apend. 1, 2. ș. alt.; ibid. T. II; ibid. T. III; Victor Langlois, Le Mont Athos, p. 109.

Reforma lui Constantin Mavro-cordatti.

Dorința cea infocată a lui Constantin Mavro-cordatti fiind reformarea vechilor noastre instituțiuni, cu scopul — dăcea ellu — de a desființa multe abusuri moștenite și de a mări veniturile țării, o implinesce acum în anul 1741, în a treia a sea domniă în Țerra-românescă. De aceea, considerând cele petrecute sub alți domnitori în asemenea casuri, și după înțelegerea luată mai din ainte cu fruntașii țării, convocă adunarea generală care, după ore-care desbateri neînsemnătore, votază următoarele reforme, pe care domnitorul le întăresce și le publică în totă țerra, făcând a se citi prin tērguri și prin biserici în ȳillele de serbători :

I. Se desființază dăjdiile d'asupra tutulor mōnăstirilor din țerră, suprimându-se totu de ua dată și milele ce aceste monastiri lua prin chrisóbuli domnesci dela vāmi, ocne s. c. l.

Se întocmesce ua comisiă de ȳece persōne allese dintre egumenii cei mai distinși prin pietatea lor — ca să iea socotēlă, la începutul fie-cărui anu, de venitul și cheltueile făcute în cursul anului încetat de către egumenii mōnăstirilor respective.

Impositul asupra preoților se suprimă.

Grosurile (inchisōrile) ce protopopii ținea prin județe pentru mōncătoriile lor, se suprimă.

II. Impositul asupra boierilor se desființază, și făcându-se alegere și împărțială, unii se vor numi *anteiu*, alții *allu doilea* și fii lor *nēmuri*.

III. Veniturile ce primia ca daru boierii și cocōnele se suprimă, rēnduind fie-căruia lēfă potrivită cu venitul de care s'a lipsit. Se mai orēnduiesce cu acēsta și salariu boierilor ce nu avea foncțiuni.

IV. Cheltueele ce se facu prin sate de dregători pentru affacerile publice, încetēză d'acufm înainte, de ore-ce unor atari dregători li s'au orēnduit salarii dela vistieria.

V. Se ridică dela căpitanii de județe puterea și stăpînirea ce avea peste județe din țerră, și în locule se orânduiescu *ispravnici*, luați dintre boieri pentru fie-care județu cu salarii din vistieriă potrivit cu demnitatea lor. Procesele ivite în coprinsul județului încredințat administrațiunii lor, se vor rezolva de dênșii. Acestia vor proteja pe locuitori atât de mîncătorile ce se facu cu aședarea cislei de pîrcălăbii de sate, cât și de or-ce asupra li s'ar face de alți funcționari.

VI. Strănepoții boierilor se numesce mazili, și de astăzi înainte ei rămănu nesuperați de decimărit și vinuritu, avënd a da numai dajdia personală de patru ori pe anu.

Brésla logofeților de vistieriă cari sedü afară pe la sate, se schimbă în aceea a mazililor; asemenea și aceea a logofeților de divan (impiegații pe la ministere), precum și alte bresle mai mici.

VII. Numărul slujitorilor (ostenilor), spătăreilor, armașeilor, aproșilor, și allu gardilor domnesci, se reduce, supundu-se la dajdiă toți aceia ce s'au desființat. Asemenea se reduce și numărul slujitorilor dela căpităniile d'afarö.

Spătăreii, vistierei, roșii, păhărniceii, postelniceii, vizitii, comișei, șetrărei, și alți subalterni ai dregătorilor cu același nume — fiind mulți prin sate — se punu la dajdiă.

VIII. Țerranii dupe moșiile boieresci cari dau acestora ore-care dăjdii, se supunu toți la dajdiă către vistieriă, dându înlocu-le boierilor câte un număr ore-care de scutelnici.

IX. Ver-cine șede pe moșiă străină să facă clacă și să dea dijmä proprietarului moșiei depe obicei.

X. Dăjdiile sub numele de *văcărîtu*, *pogonurîtu*, *pecefi*, *haraciu*, *ploconul*, *baiaramului*, *peșcheșul* șalt., se suprimă.

XI. Dăjdiile se vor respunde la purcălabul tîrgului séu satului în care locuiesce dajnicul iar nu airea.

XII. Se aședă ca fie-care țerran să dea câte dece lei pe anu, în patru sferturi, adică câte doi lei și șese deci

bani la fie-care sfertu, cu cisle drepte la totu omul și pe capete, și pe bucate, și din dece ómeni unul să dea câte cinci lei pe anu.“

Recenseméntul făcut în acestu anu a dat 147 mii bărbați cari s'au aședat la darea generală, afară de bresle.

Venitul tesaurului s'a mărit cu adaosul la plata oeritului câte 16 bani, la vinuritu câte 6 bani de védră, la decimărit câte 13 bani de stupu și de porcu; vămile s'a lăsat după aședemintul lui Grigore Mateiu Ghica, prețul sării dela ocne s'a urcatu vëndându-se cu câte 180 bani suta de oca.

Constantin Mavro-cordatti unesce venitul cămării (casetă sea privată) cu venitul tesaurului publicu, făcându ua singură casă din care se plătia: tributul Porții, cheltueele cu magnații ei, darurile ce se trimitea la pași, cheltueele cadiilor depe margini, salariile, milele, și alte cheltueli, iar restul remănea în folosul său ¹⁾.

¹⁾ Teulescu: Archiva română, p. 64; Tunusli, ιστορία της Βλαχίας, p. 87.

Casa resurelor.

În urmarea art. III allu reformei de mai sus, Constantin Mavro-cordatti, înființeză în Țërra-romănescă ua casă centrală numită casa resurelor, în care să se adune toți banii destinați la retribuirea foncționarilor publici, alimentându-o cu câte 4 parale la leu din veniturile generale alle tesaurului publicu. Și pentru administrația acestei case orënduiesce un boieru de clasa I-a cu câte ua miă lei salariu pe lună, un casieru cu câte două sute cinci-deci lei pe lună și doī copīști cu câte ua sută lei pe lună spre ținerea contabilității.

Un asemenea aședemént se găsesce întocmitu și în Moldavia, cu defferința numai că venitul de patru parale la leu se află suit la 14 parale la leu de Gr. A. Ghica (1764), ceea ce se dovedesce din chrisobul domnitorului

Moldaviei Constantin Morusi, cu anul 1779, care modifică acest aședementu cu dispoziția ca la neajungere a plăților din destinatul acesta fond pentru salarii, să se mai scotă un sfertu pe țerră ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία της πάλαι Δακίας*, T. III, p. 620; Cogălnicenu M., *Archiva românescă*, T. II, p. 175

Aședemântul de Concesiunile offerite țerranilor cu ocazia emigrării lor ca să se re-torne în patriă.

În urma reformei făcută sub domnia lui Mavro-cordatti, Țerra-română intrase — țice Fotino — pe ua calle bună, și din ȓi în ȓi progresa spre îmbunătățire, viind locuitori a se statornici în țerră și din alte provincii vecine. Dar politica Porții d'a schimba domnii cât de des spre a le lua bani, împedica și zadarnicea or ce îmbunătățire s'ar fi putut efectua. În adevăr, nu trecu câte-va luni dela promulgarea menționatei reforme, și Pórta orânduind alt domnu în Țerra-românescă, acesta spre a stringe mai mulți bani desființò cu totul reforma în partea ei finanțială, immulțind sferturile și întrebuintând din nou vácăritul și tóte celle-l-alte dăjdii de mai nainte, în cât țerranii spăimântați atât de asupririle și maltratările unora din proprietari, ca și de greutatea dăjdiilor, au fugit prin țerri străine luând — cum se țice — lumea în capu. Numai în anulu 1843 au emigrat peste 15000 țerrani, și numărul lor atât de mult se imputinase în cât la recensementul făcut în 1745 abia s'au găsit 70 mii țerrani în tótă țerra.

Totu starea acésta de lucruri esista și peste Milcovu. Locuitorii de multele vácărituri — țice chronica — ce se scotia pe țerră, își vindea vitele ca să scape de tirania perceptorilor. „Iar boierilor le părea bine — țice Ienache Cogălnicenu, còci mânca fiește care și avea ridicături (li se da foncțiuni mai înalte) dela acestu domnu (Ión Mavro-cordatti), și cei mai mulți boieri dela acestu domnu s'au

ridicat, mai alesu cei ce şedeau la ţerră, şi de atunci au făcut bani toţi boierii.“ Desmoralitatea — dice alt chronicaru — uscase pînă într'atâtu inimele boierilor Moldoveni, în cât departe d'a se face modele de virtute cum trebuia să se facă, ei rivalisa cu străinii în mîncătorii şi jafuri despoid pe fraţii lor.

Constantin Mavro-cordatti, care luase iară domnia Țerei-romănesci, la 1744, pentru a patra oră, vedînd starea de jale şi despopularea țerei prin emigrarea țerranilor în anii precedenți, convingîndu-se că cauzele acestei pustiiri nu sunt de cât dăjdiile şi asupririle unora din proprietarii de moşii prin sporirea laborii țerranilor pe moşii dupe capriciul lor, convoca în toamna anului 1745, adunarea generală, cerînd ca dînsa să găsiască ore-care mizlôce de reparare a rului care a adus pustiirea țerei. Acastă adunare, pătrunsă de însemnătatea cestiunii ce era chemată să resolve, iea — în primă-véra anului 1746 — următoarele rezoluțiuni.

„1° Ca cei instrăinați după ce vor veni în țerră, să pôtă a'şi face locuință şi celle pentru chiverniséla vieței, să aibă odihnă şi să fiă şése luni fără dăjdii. Iar după acésta nartul dăjdiilor să se sciă pe anu de omu câte *talere cincî*, respunşi la patru sferturi, iar mai multu nu.“

2° Să fiă neopriți a se aşeda pe or ce moşia vor voi, dar să lucreze stăpînului moşiei pe anu câte şése dille, şi dijmă să dea din tôte semenăturile lor. Şi spre încetarea temerii de vre ua pretențiã din partea proprietarilor pe a căroru moşia au locuit mai nainte, stăpînirea va da, or căruia din instrăinați va face cerere, carte osebită de slobozenia sa pe acestu aşedemîntu.“

Acastă lege tipărindu-se s'a trimisu — după usul de atunci de publicitate — de s'a citit, în dillele de serbători, în tôte bisericile din țerră spre sciința şi cunoscînța cellor la care privia ¹⁾.

¹⁾ Laurianu şi Bălcescu, Magazinul istoricu pentru Dacia, T. II, p. 293.

Proprietatea foncieră rurală.

Claca. Până către începutul acestui secolu, țerranul nu se vede a fi obligat către proprietarul moșiei pe care locuia și se hrănea, de cât a da dijmă din produsele ce ellu agonisia pe moșiă. Dar fiind trecută Oltenia — pentru câți-va ani — sub Austria și acesta intruducând în partea locului pîrjolul omucidu cu care proprietarii Unguri chinuia pe țerranii din Temișiana și Transilvania, pe moșiile pe care acestia locuia, au început și proprietarii de moșii din Valachia mare și Moldavia a ridica osebite pretențiuni ca țerranii să le facă și lor dille de labóre, câte 24 și 48 de dille pe anu, cum se făcea adică în drépta Oltului. Și unii din proprietari — fiind puternici și influinți — și constrînsese pe țerranii depe moșiile lor a le lucra câte un număr de dille pe sémă proprietății. Țerranii vedându-se impilați a și început a dosi, adăpostindu-se de ua cam dată pe alte moșii unde găsia ușurare și dreptate.

Éccó începutul ghilcevei dintre proprietari și țerrani.

Adunarea generală a Țerrei-romănesci, vedënd această neînțelegere și resvretire între țerrani și proprietari, cu ocasiunea votării reformelor din 1741, reguléază — fără să resolve — óre cum și cestiunea acesta, prin următorul art. IX din acelle reforme: „țerranii se obligă ca pe a cui moșiă vor șede a ei, acelluia să'i facă *clacă* și să'și dea decima după obicei.“ Éccó cellu d'anteiu documentu în care întilnim termenul de *clacă* (corvée) séu dille de labóre.

Dar asupririle au încetat cu acestu paliativ?

În anul 1745, țerranii aduși la desperațiă prin împilările proprietarilor, fugu cu gramadă din țerră și nu se întorcu pînó ce adunarea generală a țerrei din următorul anu, nu le oferă — în privința proprietății rurale — următóarele concesiune: *Să fîă (țerranii) neopriți a se așeđa pe or-ce moșiă vor voi, dar să lucreze stăpînului moșiei pe anu câte șese*

șille, și dijmă să dea din toate semănăturile lor. Și spre încetarea temerii de vre o pretenție din partea proprietarilor, pe a căroru moșid au locuit mai nainte, stăpinierea va da or cărui din înstrăinați vor voi a face cerere, carte osebită de slobozenid pe acestu aședementu¹⁾.

¹⁾ Laurianu și Bălcescu, Magazin istoricu, T. III, p. 280.

Urbariul lui I. N. Mauro-cordatti pentru moșiile monăstiresci din Moldavia. Fratele lui Constantin Mavro-cordatti, I. N. Mavro-cordatti, ce domnia în Moldavia pe la anul 1744, întetit de cererile egumenilor de la mănăstiri prin neconținutele lor reclamări, cum că locuitorii dupe moșiile mănăstiresci, nu vinu și nu lucrăză pe moșid mai nimicu în folosul mănăstirilor, cu consiliu obștescu, emite următorul urbariu :

„Tot omul casnicu ce va șede pe moșid mănăstirăscă, or omu domnescu or boierescu or slugitoru or ce fel de brăslă ar fi, să aibă a servi 12 șille în folosul mănăstirii, or cu claca, or cu carrul cu boii, or cu sapa la ori ce fel de lucru va fi orënduit (pe moșii) de egumeni. Asemenea va da și dijmă din produsele sale după obicei.

Terminând labórea de 12 șille, locuitorul săși céră de la vornicellu (isprvănicellu) revașu cum că a finit labórea cellor 12 șille.

Le este oprit egumenilor a primi pe moșiile mănăstiresci locuitorii depe moșiile boeresci, dar întemplantu-se una ca acésta, boierii sunt autorisați a'i lua depe moșiile mănăstiresci și a'i aduce la urma lor. Cât pentru ómenii străini — or cât de mulți ar veni — sunt liberi egumenii a'i primi pe moșiile mănăstiresci, lucrând și aceștia șillele otărite cum s'a aședat mai sus¹⁾,

¹⁾ Gogălnicénu, archiva romănescă. T. II, p. 169.

Emanciparea țerranilor de pe proprietățile fonciere rurale prin despăgubire. Cu puțin timpu după chiamarea și

darea de drepturi țerranilor ce emigraseră în țărri străine, guvernul Țerei-românești auzind murmura celor l-alți săteni remași în țerră, cō pentru îmbunătățirea sōrtei lor nu se face nimicu, proiectō ca să îndulciască și sōrta acestora. Ast-fel în 1746 — spre tōmnă — convōcā adunarea generală a țerrēi, și puindu-i înainte plāngerile țerranilor, ca dēnsa luānd în cercetare suferințele și cererile acestora, să ia ua decisiune spre potolirea nemulțumirilor.

Adunarea se strīnge în catedrala mitropolitană din București dupō vechiul usu, majoritatea boierilor desgenerați, calificānd de „servi“ pe locuitorii depe moșiile pe cari locuia fārō vre ua probă fondată, decretu, fārō nici ua considerațiune pentru dreptate, emanciparea sātenilor prin rescumpārare depe moșiile din țerră, plātind fie-care capu de familiă țerranu cāte de-ce lei proprietarului sēu mōnăstirii pe a cārui moșiă se afla aședați, nu ānsē și acellor proprietari, cari nu vor voi să priimiascā nici ua plată drept rescumpārare.

Venerabilul Neofitu, mitropolitul Ungro-Vlachiei, sufletul acestui faptu (emanciparea) umanu și românescu, care a presidat adunarea, a emancipat — cellu d'ântēiu — pe toți sātenii depe moșiile mitropoliei fārō nici ua plată de rescumpārare ¹⁾).

¹⁾ Laurian și Bălcescu, Magazinul istoricu, T. II, p. 284; cartea inedită a mitropolitului Neofit din acestu anu, în archiva statului.

Urbarul lui Constantin Mauro-cordatti. Trecem aici și regulamentul sēu cum se đicea în vechime — pontul făcut sub domnia lui C. N. Mavro-cordatti, pe care noi ilu credem făcut îndată dupō rescumpārarea țerranilor, neavēnd ellu ua dată scrisă.

1. „Totu clăcașul trebuie să lucreze 8, 10 sēu 12 đille pe anu, dupō cum se va învoi cu stāpīnul moșiei, care se îndatorēzā să'i dea cāmpu, livede, lemne de construcțiuni și de arsu, s. c. l.

2. Pentru acestea, țerranul trebuie să mai dea stăpînului moșiei decimă din tóte semănăturile, a cincea dela fênu și a doua-șecilea din roii dela albine.

3. Pentru totu stupul trebuie să dea stăpînului moșiei trei parale pe anu, și pentru totu mielul — două parale véra și patru iérna; și pentru tótă turma de oi, unu mielu și a șeclea parte din brinză. Pentru ua capră trebuie să plătiască patru parale, și pentru un porcu cinci.

4. Nimeni nu póte sădi viiă pe moșia străină, nici live de pomi roditori fără voia stăpînului ei.

5. Asemenea, țerranul nu póte pescui pe moșia fără voia stăpînului ei.

6. Dar póte véna unde va voi.

7. Nimeni nu póte vinde vinu, rachiu și alte béuturi spirtóse fără voia stăpînului moșiei.

8. Nimeni nu póte avea câmpu, livede séu locu de semenături de cât acellea ce'i va alege stăpînul.

9. Când un țerranu va fugi pe subt ascuns din satu, și nu se va întórce în trei septemâni, stăpînul are voia a da casa lui altuia.

10. Țerranul póte a'și lăsa satul pentru ua pricină binecuvêntată și cu voia stăpînirii, altmintrelea stăpînul ílu întórce la urma sa.

11. Pentru lunca de izlazu care nu trebuie stăpînului, țerranul se póte folosi de dênса plătind șese parale; iaró în aceea care e pentru trebuința stăpînului, nimeni nu póte băga vite fără voia lui.

12. În munți asemenea nu póte băga vite să pască, fără învoirea stăpînului moșiei ¹⁾.

¹⁾ Laurian și Bălcescu, Magasinul istoricu, T. II, p. 293.

Adunarea generală a Moldaviei sfărmand uzurparea libertății țerranilor de către proprietarii rurali, declară cu solemnitate că țerranul românu n'a fost nici ua dată robu. Cu câți va ani în urmă după rescumpărarea țerra-

nului din Țerra-românească, Constantin Mavro-cordatti, aflându-se domnitoru în Moldavia, vedând acelléși suferințe și întempinád acelléși plângeri — ca în Țerra-românească — și în acea parte de locu, chiamă și în Moldavia adunarea generală a țărrei ca, luând în cercetare nevoile țerranilor, numiți acolo „vecini“, să reguleze și în acellu principatu poziția lor. — În 6 Apriliu, 1749, se ținú acea ședința memorabilă în monăstirea Trei-ierarhi. De și acestu local era destul de spațios, membrii adunării, compusă din cleru, boierime și altă obște — un personal de vre 165 deputați — abia putea să resufle de inghesuală. Țerrănimea în straiile ei cele curate de serbătore implénd curtea Monăstirii, așteptă decisiunea inteligenței țărrei într'ua afacere dela a cări soluțiune depindea prosperitatea și viitorul ei. Ședința se începú: clerul scóse mai întâiu din altaru sântele móște spre a fi sărutate de represintanții țărrei, și, venerabilul Nichifor-Mitropolitul Sucevei și Moldaviei — făcând rugăciune încetșoru și bine-cuvântând adunarea, deschise ședința dând semnalul spre a se putea începe desbaterile. Se citi mai întâiu pitacul domnescu în care se arêta plângerile cum că unii din stăpînii de moșii s'au obicinuit a vinde pe vecini ca pe robi, și a'i împărți cu împărteala ca pe țigani, cò alții punu numele sătenilor de pe moșiile lor în foi de zestre, despărțind pe copii de părinți, luându'i în casă la serviciul lor, și'i mută dela un locu la altul, nefind nici ua lege care să autorizeze la atari fapte; cò tóte acestea, domnitorul puindu-le sub vederile adunării, cere — spre odihna ómenilor și încetarea nemulțumirilor — să se lămuriască: *ce va să dică vecinu, ce volniciă? ce drepturi au stăpânii moșilor asupra lor, cum trebuie să'i stăpíniască, ca pe robi? ca pe țigani? și cum a fost obiceiul și cum să se urmeze în viitoru?* — La cari cestuini — dice cartea cea mare — cu toții au respuns mărturisind adevêrul: „cò vecinii robi nu sunt, nici se stăpínescu cu nume de robiă,

„cari cu femeile și copii lor slujescu pe toate Țillele, stă-
 „pînilor sîi. Iar vecinii numai partea bărbătescă slujescu,
 „scotînd la lucru numai un omu dintr'ua casă — măcar
 „câți feciori va avea omul — asemenea slujescu ca și lă-
 „turalnicii ; iar partea femeescă nu slujesce, nici au acea
 „supunere a robiei ; cō *vecinu* va să Țică *sătenu megiașu*
 „*fără moșia*, atît numai cō din satu nu este volnicu să iésă
 „(să se strămute), care poruncă este și dela domniă și a
 „vistieriei și a pravilei, poruncind : *sătenu să nu fiă vol-*
 „*nicu a eși din satu, și de unde va eși să se dea la urmă*,
 „care rînduială s'au păzit și de repositiîi domni cei ve-
 „chi — cum s'au vĕđut la chrisóbulii lor — cō, când s'au
 „pîrit două sate pentru un sătenu, de unde s'au dovedit
 „cō au fost de baștină (origine), acolo s'au dat. Numai
 „îndrăsnela unora din stăpînii de moșii 'i au supărat fără
 „calle : cu vinderile și împărțirile și mutările ce s'au
 „purtat dela un locu la altul, le-au dat pricină de jalbă,
 „părîndu-le lor uă supunere ca de robiă. Care lucru a
 „se vinde vecinii, séu a se despărți cu împărțială, séu
 „a se da în foi de zestre, pe frați, séu a se muta din-
 „tr'un satu într'altul, séu a se schimba numai pe ómeni
 „fără moșia, séu pe copii a'i despărți, n'au fost volnici
 „stăpînii satelor (moșiilor), și nici de acum înainte acéstă
 „volniciă asupra lor nimeni să nu o aibă, cō nu este cu
 „calle. Și când s'ar vinde moșia, ómenii să nu se vîndă,
 „ci ca niște săteni a satelor în satu să remănă, făcînd
 „slujba obicinuită ; ansă și slujba să o facă cu nartu
 „(Țille otărîte) 24 de Țille de omu intr'un anu — or la ce
 „lucru se va pune — și să dea decimă de . . . pe moșia,
 „Așa mărturisim și ne priimim ; și ca să fiă păzit acestu
 „aședementu, ne-am iscălit cu toții, care aședementu să
 „se întăriască și de măriia sa vodă *).“

*) Acéstă chartă magnă — cum o numesce D. Cogălnicenu —
 întărită de domnu, este de 7 palme lungime, și de 5 palme lă-
 țime, căptușită cu maltef verde și acoperită cu 165 iscălituri,

Concesiuni date țerranilor emigrați la 1768. Dar în Țerra-românescă năpăstuirile la moșii — ca și la dăjdii — parvenind la un ecces covârșitor, ajungând cum se dice cuțitul de osu, țerranii iar începură a dosi în țerri străine, lăsând țerra despopulată și pustie. Starea acésta de lucruri constrinse pe domnitorul Al. Sc. Ghica, în 1768, să facă mai multe concesiuni țerranilor pribegiți numai să se ritórne în patriă. Punem aici numai concesiunea relativă la proprietatea foncieră rurală :

„Țerranii pentru șederea lor au voiă, ca or unde și or pe a cui moșiă le va plăcea locul, să mérégă să se așede, și de către stăpînul moșiei — or care ar fi — nici o suferare nu vor avea, fiind că și slujba ce sunt a'i face s'a regulat într'acestu felu, adică să aibă a'i clăcui la anul întéiu trei ȓile, la anul allu doilea șese, iar dela allu treilea anu înainte, câte nouă ȓile pe anu și mai multu nu. Vor da asemenea după obiceiu deciuială din finéță și din semenăturile ce vor avea pe moșiă, iar din grădinele ce vor avea pe lüngö casele lor — or ce vor face — nici un felu de dijmă nu vor da niménui ¹⁾.

¹⁾ Teulescu, Archiva română, p. 120.

Legea agrariă a Țerrei-românesci din 1780. Espunem acum în extract și legea agrariă din 1780, cea din urmă cunoscută în acestu secolu, de acéstă materiă, mărginindu-ne la finele ei a face și noi ua simplă observațiune.

I. „Locuitorii țerrani au să lucreze clacă domnului moșiei pe care locuiescu, câte 12 ȓille într'un anu ; iar de se va aședa domnul moșiei cu dênșii mai pe puține ȓille, și se va dovedi una ca acésta, să nu pótă în urmă să'i siléscă pentru 12 ȓille.

din care nu s'a putut descifra tóte. Originalul se află în museul dela Odesa. — Noi ne-am servit cu copia din Archiva românescă, T. I, pag. 95.

II. Să dea otaștină la 20 vedre ua védră, iar să nu'i siliască a da bani.

III. Locuitorii au să dea deciuală la proprietarul pământului pentru toate rodirile ce va face pe moșia, afară însă dela grădinele ce are impregiurul casei lor.

IV. Locuitorii pentru fênu ce vor cosi pe moșia ce ședu, au să dea dijmă din de ce clăi de fênu una.

V. Pentru grâul și orzul ce sémână au să dea din de ce clăi una.

VI. Pentru porumbu au să dea din de ce banițe una.

Acestu articolu s'a modificat în urmă otărându-se a se lua de pogonu câte patru banițe de porumbu grăunțe, însă banița de 22 oca.

VII. Pentru stupi să dea de totă matca câte bani trei, iar pentru roi nu au a da nimicu.

VIII. Pentru capre, au să dea de capră câte bani doi, atât véra cât și iérna.

IX. Pentru rimători n'au a da nimicu, dar nici să îndrășniască să 'și bage rimătorii în pădurile oprite.

X. Proprietarul își alege celle mai bune locuri alle moșiei pentru trebuința lui, dar n'are voiă să iea locurile curățite și lucrate mai nainte de locuitori.

XI. La bălți póte locuitorii să pescuiască dând din de ce una proprietarului.

XII. Dela perdelele de oi ce sunt în fătăciune pe moșia, are să iea domnul moșiei de totă perdéoa câte un miel, și câte talere unul, și au a șede aco lo perdelele dela Buna-vestire pînă la St. Gheorghe.

XIII. Când proprietarul moșiei nu va avea de lucru pentru celle 12 ȕille de clacă, locuitorii — în locul acestor ȕille — îi vor da câte un zlotu (30 par.) de casă. Proprietarul moșiei nu póte să ducă pe locuitori pentru lucru la altă moșia într'ua depărtare mai mare de două séu cellu multu trei césuri“.

Sövrşind espunerea acestei legi, facem observaþiune asupra aserþiunii dela art. IX, cum cö: *locuitorii nu potu bäga vite în pădure oprită* — pădurea tăiată de curënd dela care se opresce intrarea vitelor trei patru ani spre crescereal ästarului — din care deducënd ñicem: cö în celle l-alte păduri neoprite avea dreptul să bage vite färö vre ua plată osebită pentru păsciunatu, și cu atât mai multu sustinem acéstă afirmaþiune cö nu gäsım în testul acestei legi nici ua dispoziþiune luată în privinþa erbăritului vitelor mari *).

Spitalele.

I. *Bucureşti*. — a) Pe la începutul acestui secolu, spătarul Mihai Cantacosino, fondänd spitalul Colþea și inzesträndu'lu cu moşile: *Stelnica* și *Stănicu* cu *Vărbilău*, precum și cu munþii *Némþu*, *Céuşöia*, *Unghia-mare*, *Colþul lui Balbeşu*, *Pleşuva-mare* și *Pristolul de pe Doftana*, asödă ca pe lüngö îngrijirea de biserică zidită acoloa de dënsul, să se întreþiă, douë spitale pentru răniþi, cu chirurgu și cu ua farmaciă.

b) Către finele jumetăþii äntöiu a acestui secolu, domnitorul Grigore Mateiu Ghica, întemeind spitalul Panteleimonul cu ua bisericuþă, inzeströză umana sa fundaþiune cu moşile: *Ziliştea* și *Sorésca*, *Chirnogi*, *Lisandra* și *Sbürglesele*, *Odivoia* și *Viera*, *Bucşani*, *Păpeni*, *Stăneşti* și *Deduleşti*, cu un locu la *Lesciöre*, *Seciul* și *Via*. Condiþiile sunt să se întreþiă :

Un spitalu pentru răniþi,
 „ „ „ bolnavi,

un medicu, un chirurgú și ua farmaciă, osebit de un altu

*) Legea acéstă agrariă se gäsescë în a doua ediþiune a codului numit „*pravilnicésca condică*“, pentru editarea căruia suntem datorii d-lui C. Brăiloiu, acestui cetăþeanü alle cărui lucrări în litteratura juridică sunt deja cunoscute publicului.

spitalu pentru molevsii de ciumă la schitul St.-Visarion.

Afară de zestrea donată de fondatorii acestor două stabilimente — Colțea și Pantelemonul — ua mulțime de particulari s'au întrecut prin donațiile lor în susținerea acestor stabilimente. Iar nu numai particularii, ci însuși guvernul nu s'a arătat mai puțin jelos pentru prosperitatea unor atare aședemēnte de bine-facere. Ast-fel guvernul a pus la dispoziția administrației acestor aședemēnte venitul averii nemișcătoare a peste 12 mōnăstiri și schituri, anume :

Mōnăstirea Găiseni, cu moșiile Badenii séu Zădăriciu, Clinciul séu Surlarii, Ghineștii, Muntele Galbenul și Vămeșoia, Poiana-lungă, Buneștii, Urlueștii și Vallea-babi ;

Mōnăstirea Sinaia, cu moșiile Amarul, Măneciul, Tigoiul, Olărenii séu Cotésca ;

Mōnăstirea Poiana, cu moșiile Murul, Pantazi, Nisiposa și Vallea-manti ;

Mōnăstirea Tîrșorul, cu moșiile Cățiașul, Ploieștorii, Habudul, Bălaia și Vaideștii ;

Schitul Fedeleșoiul, cu moșiile Vatra Fedeleșoiul, Livedea din Vilsance, Muntele Clăbucatul, parte din Buda și Ciomăgești ;

Schitul Berislăveștii, cu moșiile Sămbotinel și Ciofrîngeni-Poienari, Vatra schitului Berislăveștii și Rădăcineștii.

Schitul Cornetul, cu moșia vatra Cornetu ;

Schitul Titireciu, cu moșia Mărghia ;

Schitul Măcsineni, cu moșia Plopul séu Sania ;

Schitul Brebu, cu moșia vatra Brebu ;

Schitul Șerbăneștii, cu moșia vatra Șerbănești ; și

Schitul Lespeșile, cu muntele Pleșuva și cu vatra Lespeșile.

c) Domnița Bălașa, flica rep. domnitor Const. Brîncovénu, și soția a banului Lambrino, încă a venit în ajutorul lumînării națiunii sale și omenirei suferinde. Pe lîngă biserica ce pōrtă numele séu, destină prin donația — casa și tōtă averea 'i, să fie azilu pentru scăpătați și orfanotrofiă, casă

de ajutoru pentru fetele sărace și orfane, precum și școlă de învețătură pentru candidații de preoție. Iar averea ei în moșii din allu cărora venit să susține și astăzi institutele acestei fondatrice, sunt următoarele 13 moșii :

In județul Ilfov : Gurbăneștii și Belciugul, Manolache său Móra banului și Culla Ciurnericul ;

In județul Dâmbovița : Săvestii-Braniștea, Mătăsarul și Crovul ;

In județul Muscelu : Delnița Gorgani ;

In județul Vlașca : Găujanii ;

In județul Ialomița : Sărățenii ;

In județul Prahova : Fundenii ;

In județul Teleormanu : Necșeștii și Băioșii.

d) *Ospicii de alienați*. Pe la finele acestui secolu esista un stabilimentu de alienați furioși în chiliile din Curtea mănăstirii Sărindarul de pe calea Victoriei ; iar cei nefurioși se țineau și se căuta în stabilimentul din chiliile în curtea bisericei St.-Vineri-herăscu. Cei d'ântéiu se ținea în lanțuri. Credem că acești nenorociți se întreținea din venitul acestor sante locașuri.

e) Către finele acestui secolu păhărniceșa Maria Minculéa, fundéză — în județul Buzéu — un ospitalu de bolnavi cu testamentu în regulă înzestrându'lu cu următoarele imobile : Moșia Rătésca, Ulmii, moșia de la Căndești, via din delu Căndeștilor, via de la Săpoca, moșia Zărnești, moșia Gârlași, ua móră cu două róte în tĕrgu Buzéu, două locuri de cărcimă, idem. Ni se spune că fondațiunea acésta ar fi suferit multe loviri și despuieri. Nu e dar destul a face cine-va asemenea acte de pietate, dar să prevéză în actul de fondație mĕsuri nu numai pentru ua bună administrație, ci încă și pentru conservarea averii cu care a înzestrat fondațiunea sea ¹⁾.

¹⁾ *Ιστορία τῆς Βλαχίας*, pag. 82; Mon. oficial din 1864, No. 275; Binclo public, 117, 1881, Aprile.

II. *Iași*. Spitalul St. Spiridon din Iași. Creațiunea acestui stabilementu s'a constatat a fi ua faptă a munificenței familiei neguțătoresci „Bosie“. Acestu stabilementu se găsesce funcționând pe la anulu 1755; dela acéastă dată apoi, se succede diverse donațiuni făcute stabilementului de particulari, precum și ajutóre din partea guvernului. Noi, potrivit cu scopul acestei scrieri, espunem în esință numai istoricul donațiunilor acestui aședēmentu, precum și ajutórele date de Statu, ast-fel:

Serdarul Dediu Codrianul (1759), face donația acestui aședēmentu moșia sea *Serbăuții*; domnitorul I. Teodor (1759), ua parte din moșia sea *Crăinicenii*; Alesandru Neculcea (1760), partea din moșia *Crăinicenii*; Ioniță Virnavu (1760), moșia *Septelicii*; clucerulu Rosettu (1766), moșia *Petrosul* din Basarabia; stolnicésa Ecaterina Donici (1787), moșia *Chilișoia* cu părțile din *Bosieni* și *Tudoreni*; Ecaterina, fiica șetrarului Stefan Ene (1781), moșia *Rușii*; monahul Ilie Dabija (1789), schitul său *Rėsboieni*, cu tótă averea sea mișcătóre și nemișcătóre; Anica clucerésa (1798), partea sea din moșia *Oncenii*; Ioniță și Elie Burchi (1798), părțile lor din moșia *Oncenii*, *Ferăcenii* și *Finóia*, șcl.

Ajutórele făcute de Statu sunt:

Domnitorul Constantin Racoviță (1757), dăruiesce stabilementului St. Spiridon venitul moșiei *Tirgu-Ocna* și locul domnescu din tērgul Galați; domnitorul Stefan Racoviță (1764), pune sub ascultarea aședēmentului St. Spiridon: monăstirea Precista din Romanu, cu tótă averea ei și cu metósele ei, biserica St. Samuil din Focșani și pe acella din Bodești cu averea lor; domnitorul Gr. A. Ghica (1766), îi face donația jumătate din moșia domnescă (a Statului) *Bălțile*; domnitorul C. A. Ipsilant (1799), pune sub protecția acestui aședēmentu schitul *Stavnicul* și schitul *Lieștii* cu tótă averea lor.

Clerul.

Așezământul sinodului bisericei române prin care se interzice priimirea căllughêrilor străini la demnitatea de chiriarchi la catedrele răchieresci vëduvite din Moldavia. Domnulu Moldaviei, Constantinu Racoviță (1749) auđind răpstirea popolului Moldaviei, contra amestecului ipocritului cleru din fanaru, care — sub masca religiunii — lucra și în acestu timpu — ca și în secolii trecuți — spre întemeierea esploetarii averii bisericei române, prin osebite căi, mai multu sêu mai puțin ascunse, și mai cu sémă prin punerea de mitropoliți străini la catedra arhiepiscopală a Moldaviei; vëđënd drepturile și datinile neprescriptibile alle țërrei, moștenite dela părinți, d'a nu lua și d'a nu alege — la vacanță — mitropoliți, de cât din clerul romănu allu țërrei; vëđënd schimbarea cea désă a domnitorilor — mai toți străini — și prin urmare indiferinți de interesele celle mai vitale alle națiunii; vëđënd cõ acești domnitori n'au respectatu și nu vor respecta nimicu de cât ordi-nile cellor ce iau trimis spre domnire sêu mai bine spre jefuirea țërrei — în simțul sêu de romănu — chiamă sântitul sinodu allu Bisericei autocefale române spre a chibzui ca, printr'un așezământu — puind stavilă astuției și uneltirilor clerului bisantin — să reinființeze vechia instituția a Moldaviei care respinge pe or-ce străinu dela tronul sacerdotal allu arhiepiscopatului Sucevei, precum și dela celle-lalte eparchii episcopale alle țërrei.

Sântitul sinodu se presidză de venerabilul Mitropolit Iacovu. Ședința se ține în catedrala mitropolitană din Iași.

Dupõ ce se pune în vëderea prelatilor romăni espunerea de motive de mai sus, dupõ ce membrii sântitului sinodu își forméză convincțiunea de pericolul ce ar amenința averea și demnitatea bisericei române, déca s'ar lăsa încă necercuit rëul printr'unu nou așezământu, sântitul sinodu emite următorul așezământu :

„Otărim și legăm — ȃicu prelații romăni — ca fie cānd, atāt în vremile ce le vom trăi noi, cāt și în celle viitoare a urmașilor noștri, ca nici de cum obiceiul (aședemētul) țērei, altă-dată să nu se mai calce (fiind că se călcase în vremea invasii din 1692), nici să se strāmute, ci orcānd va avea trebuință țērra de păstoru la vre uaeparchiă, să urmeze după obiceiul țērei și din pāmēnteni să se alēgă mitropolit și episcopi. Iar străinii nici ua dată să nu se priimiască, nici să mai intre altul străinu la păstoria vre unui scaunu cu mizlocire de bani, séu măcar și fără bani, séu cu prieteni să și isprăviască (gīndul) improtiva pravilei (legii) și obiceiului pāmēntului. Datoru să fiă atāt soborul bisericescu cāt și cellu politicescu, dela mare pīnō la micu, ca să stea cu toții ajutoru dreptății și obiceiului țērei, și sfīnta pravilă a se călca nici cum să nu āngāduiască, nici să priimiască pe un călcătoru ca acela, nici să aibă sfīnta Mitropoliă vre ua strīmbātate ca acēsta cāt va trăi acēsta de D-ȃeu pāzītă țērră.“

Apoi afurisind cu grōsnicu blestemu pe toți cei ce vor călca acestu aședemētul, *ȃice*: iar cei ce ilu vor apăra și ilu vor păzi nestrāmutatu, adicā *d'a nu se priimi nici ua dată străini or la ce scaunu archierescu allu țērei*, s'a fiă ertați și bine-cuvēntați și de D-ȃeu domnul și de sfīnțitul sinodu în veci, aminu ¹⁾.

¹⁾ Cogălniceanu, Archiva romănescă Partea II, p. 279.

Fondarea episcopatului de Argeșu. În urmarea stăruinței arhiepiscopului Țērei-romănesci, după înțelegerea ce luase mai āntēiu și dēnsul cu episcopii, archimandriții și protopopii din țērră, domnitorul Alesandru Morusi (1793), vȃdēnd necesitatea īnființării unii noi episcopii, aprobă cererea capului bisericei romăne prin instituirea unei noi eparchii, sub numirea de „*episcopia de Argeșu*,” offerind pentru resedința noului chiriarchu, frumōsa Monăstire de Argeșu cu tōtă averea și moșiile ce avea, și puind sub

recultarea noului prelatu totu clerul din județele Argeșul și (Oltul 1).

¹⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πᾶ αὶ Δαξίας*, T. III, p. 315.

Domnitorii ce s'au destins edificând Mănăstiri. Nicola Mavro-cordatti edifică Mon. Văcărescii de lângă București; (Grig. Mateiu Ghica edifică Mon. Panteleimonul, asemenea lângă București spre răsărit, și Constantin N. Mavro-cordatti edifică Mon. St. Spiridon-vechiu în intrul urbei București.

Aședământul pentru interdicerea judanilor d'a locui prin sate).

Domnitorul Moldaviei Gr. A. Ghica (1764), vădând că judanii, ce lua în arendă cu anul unele din moșiile din Moldavia, nu se ținea nici ua dată de contractele legate cu proprietarii, sub fel de fel de pricinuiți și amestecături, aducându-le mai mult pagube și supărări de cât vre un folos, vădând că locuitorii țerrani rămând câte cu ceva datori după bături, judanii — arendași séu cărciumari — ca nisce înșelători ce sunt — dice documentul — îi încarcă și 'i năpăstuescu mai mult cu indoit și întreit de cât au să iea, păgubind și sărăcind pe țerrani. Căci jidovii aceștia — dice bunul acesta domnitoru — fiind ómeni séraci fără sirmaia (câpital) năzuiescu la totu felul de mizlóce spre a putea prin *înșelăciuni* să'și agonisiască traiul.

Pe aceste temeuri, destul de bine determinate, men-

^{*)} Originea cuvântului „evreu”, nefind cunoscută, și finalul său, ca și al denumirilor *israelit* séu *judeu*, neavând terminația „anu” care spune după limba noastră românească, originea unei stirpe séu a unui individ ca: ploieștenu, craiovénu, bucovinenu, s. al., ne vom servi spre a aréta stirpea acésta semitică cu denumirea de *judanu*, ceea ce spune și prin rădăcină și prin terminația că origina ei derivă de la vechiul *regatu al judei*. Pentru acest cuvânt credem că și ilustrul I. E. Rădulescu s'a servit spre a desemna acésta stirpe tot cu acésta numire.

ționatul domnitoru interzice judanilor capacitatea arendării de *moșii, hanuri, cârcime* și însuși locuința lor prin sate.

Aședământul acesta întărit și în a doua a sa domniă (1774) de acestu domnitoru, a fost confirmat în urmă, după usul din acest secolu, nu numai de succesorul său — Const. Dim. Morusi (1778) — ci și de succesorul acestuia Alesandru Const. Mavro-cordatti (Deliul) (1782). S'a lăsat însă libertatea judanilor de a locui pe la târguri (orașe), cu toate că ómenii aceștia — dice documentul — *nu'și ținu viața de cât din viclesugurile și năpăstuirile ce facu locuitorilor.*

Lectorul pôte fi convins acum că persecuțiunea religioasă de care — în ipocrisia lor — ne acusa judanii din centrul și apusul Europei, că am esercita asupra connaționaliilor lor, este ua curată calomniă; pentru că cauzele interzicerii fiind bine limpedite în chrisobulul menționat, numai orbii și surzii său cei ce vor să fiă astfel, potu să mai credă esistența vre ua dată a |vre unii persecuțiuni religioase în România. Ua ginte care trăiesce în toate statele fără să se contopescă cu locuitorii vre unuia, ua ginte care nu'și ține esistența de cât din comerțul cellu micu — care trebuie să fiă pe mâna indigenilor iar nu óspeților — și din camătă, e prea vătămătoare — când e numerosă — pentru or-care Stat care a primit'o în sênul său, iar pentru Statele celle mici e periculósă ¹⁾.

¹⁾ Cogălnicénu, Archiva românescă, edit. II, 1862, p. 129.

Aședământul interzicerii străinilor d'a avea drepturi politice și civile în țerră,

Stefan M. Racoviță, domnitorul Țerrei-romănesce, în 1764, cu consiliu de obște, vedënd năvălirea a multime de străini în țerră, unii cu némul sciut, alții proști și nesciuți, unii fără meșteșuguri, iaró alții cu meșteșugu: cojocari, croitori, slătari, simigii, paceagii, pitari (brutari), casapi (măcelari), și alții — cei mai mulți — goniți din

patria lor, pentru multe feluri de răutăți și blestămății ce făcea acolo, unii însurați în țerra lor, ș'apoi se însura și aici luând fete de pământeni și de boieri și prin aceștia apucând la dregătorii cari nu sunt — ȳice documentul — de obrazul lor, lucrul ce vatămă interesele pământenilor,... vedând aceste și altele, decretă următorul aședementu :

1° De astăzi înainte, nimeni din străini să nu se mai însore aici în pământul țerrei luând fată de pământenu, și pământeni iară să nu îndrăsnescă a'și da fetele séu alte rudenii după străini, măcar cine ar fi acei străini; căci cei ce vor urma din contra, să sciiă cō cei însurați se vor isgoni peste graniță cu femeile lor, luândulise averea pe séma domniei, și atât părinții fetelor, nașii și preoții ce vor cununa se vor da judecătii spre a'și lua pedepsa. *Dar fetele străinilor au voiă a se mărita după pământeni, fără ansă de a incuiba pe ai séi aici în țerră.*

2° Străinii ce s'au însurat aici în țerră înainte de acestu aședementu, sunt suferiți a locui în țerră, dar să se astempere d'a se înălța la alte boierii, ci să remiă în starea boieriei în care se află astăzi, supuși ca și pământeni la legile țerrei; iar neastimperindu-se din uneltirile lor, se vor isgoni și aceștia cu femei cu totu peste graniță, luândulise averea pe séma domniei.

3° Străinii nu au voiă să cumpere moșia, viă, casă, mōră, prăvăliă, nici ver ce immobil; iar cei ce le au avut cumpérate înainte de acestu aședementu, să le stăpiniască cu pace, remiind și ei a păzi orinduiala de mai sus.

Acestu aședementu, în care se ȳice limpede cō nu privesce pe românii din Moldavia, se găsesce întărit de domnitorul susmenționat și promulgatu după tōte orânduielele obicnuite în acest secolu.

Écō cellu d'ântéiu documentu ce am întimpinat în acestu secolu pînă acum, în care botul cosmopolitismului nu se vede virit; singurul documentu în care licărescu óre-care garanții ca națiunea română să nu se recrute din

gunoiele ce puterile vecine aruncă în principatele române, ca funcțiunile publice să nu se degradeze, ca némul (clasea) boierescu să nu se batjocorească, ca câștigul de la lucru și afaceri să rămâiă pe sēma pământenilor ¹⁾.

¹⁾ Laurianu și Bălcescu, Magazinul istoricu, T. II, p. 177; Brezoianu, Mōnăstirile și se inchinate, la anecesele de la fine.

Aședemēntu de concesiunile offerite țerranilor cu ocasiunea emigranției a doasēu cea mare (1767) ca să se retōrne în patriă.

Rapacitatea turcilor din preună cu aceea a agenților lor din țerră făcēnd imposibilă ua administrația regulată, domnitorii ca să respundă esiginților stăpīnilor lor dela Constantinopole și adesea interesului lor propriu, scotea — peste dăjdiile ordinarii — altele noi fără nici ua consideratiă de starea miseră a țerranului romanu, așa :

Grigore-Mateiu Ghica a scos celle 12 sferturi.

Mateiu Ghica „ ploconul stégului.

Constantin Racoviță „ ajutorința.

„ Mavro-cordatti „ mucarekul.

„ Racoviță a mai scos unu vácăritu.

Stefan „ a reînființat dajdia pe monăstiri și preoți.

Scarlat Ghica a reînființat ploconul stégului asupra boierilor.

Alecsandru Ghica a urcat dăjdiile breslelor.

Gr. A. Ghica a înființat două zaherele.

Acestea se petrecea în ambele țēri surori. Sferturile ajunsese a fi câte unul pe fie-care lună și de multe ori se lua și indoit (Fotino T. III, p. 547).

Boierii din Țerra-romănescă — șice Wilkinson la pagina 168 — s'au consolat încă de mai nainte de puțina probabilitate a unei apropiate schimbări, luând ua parte activă în sistemul general de rapacitate ce se esercita asupra compatrioților lor de un ordin inferior.

„Rușfetri și apucături — ȃice Ienache Cogălnicénu —
 „nu se mai socotea câte lua toți din tóte părțile, sfer-
 „turi și dăjdii mai pe tóte lunele și mai de multe ori
 „și indoite, avénd pe lângă ținuturi (județe) ómeni greci,
 „la cari acei de locu (indigenii) nu căuta prea bine, cò
 „n'avea nici ua chivernisélă. Și așa cu mare strășnicia
 „petrecea acea domnia, dar ȃicături (cântece), jocuri și
 „preumblări de ajuns.“ Și lăutarii cânta vechiul cântecu
 allu lui Miron :

„Măria ta,

cu paharul indesesce,
 dar cu birul mai răresce.

.
“

Ca să scape atât de supărările ispravnicilor cât și de
 alle pârçălabilor, țerranii, căroră acești esecutori nu le
 lăsase de cât sufletul în óse, năpustindu-și satele și ascun-
 ȃindu-se prin păduri și munți, prefera mai bine a fi mân-
 cați de férre sêlbaticé, și turmentați de fóme, sete și
 frigu — de cât să zacă prin carcere, suferind totu felul
 de privații și torture dela perceptori. Unii — din cei ce
 se înlesnia — fugia cu copii cu totu peste otare în țérri
 străine; iar prin satele atât de populate și vesele odi-
 nióră, nu remănea de cât cei fără mizlóce d'a putea dosi
 séu d'a se strămuta airea: ologii, orbii, bolnavii, bê-
 trării, copii orfani și urletul căinilor vagabonți. Viforul de
 crudelitate allu birarilor pustiise totul; corbii mâncând
 carnea, nu lasă în urma lor de cât ósele înșirate alle
 victimelor lor, și lăutarii la astă urgiă căđută pe țerră,
 cânta :

„Birul greu, podvéda grea,
 Vai de munculița mea ;
 Unde mergu, ș'or ce facu,
 Eu de ciocoi nu mai scapu.

Pelin beau, pelin mănâncu,
 Cu pelin séra mă culcu,
 De amar și de pelin
 Al meu suflet este plin.
 O! leo leo! spurcat ciocoiu :
 Uite în sat la noi te aștept,
 Mă lovesc cu pumnu în pept,
 Ca p'un lupu să te jupoi.
 Să se ducă pomina
 Din Cerneți la Slatina,
 Și din Slatina în Focșani,
 Și d'acolo în Botoșani.
 De la baltă pîn la munte
 Să picnim ciocoiu în frunte*)“.

.

Starea acésta de lucruri născută din greutatea dăjdiilor și tirania unor proprietarii de moșii, trăgînd serioasa atențiune a lui Al. Sc. Ghica—domnitorul Țării-românești, care încredințindu-se că ea este ua consecință inevitabilă a greutăților și împilărilor la care a fost supus țerranul, nu perde timpul și prin înțelegere cu consilierii săi, lovesce—după putință—răul în cuibul lui, dănd chrisobul său din 6 Fevruariu 1768. Prin acestu documentu ellu chiamă a se înturna în patriă, pe toți cei înstrăinați (emigrați), promițîndu-le ușurare la greutățile lor, în următóarele condițiuni numai *să se întórcă în țerră cât mai mulți*.

Aședeméntul de concesii. 1° Dajdia li s'a otărit a fi de trei mâini, adică să dea cellu fruntașu pe anu talere (lei) 12; cellu d'adoua, pe anu talere 8; iar cellu d'atreia talere 6, cislundu-se pe acești bani ei între dênșii depe dreptate; și de cât atăt mai multu nu vor fi supărați,

*) Veđi difiniția „ciocoiului“ de I. Hel. Rădulescu, în Isaharu.

nici bintuiți de nimeni, fiind luată această otărîre cu statorniciă pururea.

2. Vitele lor — or câte vor avea — vor fi apărate de vîcărîtul străin ¹⁾.

3. La vremea oeritului — or câte oi vor avea — la dece două se vor scuti a nu plăti oerit pe elle.

4. Pentru șederea lor au voiă ca — or unde și or pe acui moșiă le va plăcea locul — să mîrgă să se așede, și de către stăpînul moșiei — or care ar fi — nici ua supărare nu vor avea, fiind că și serviciul ce sunt a'i face s'a regulat într'acestu felu, adică să aibă a'i clăcui la anu d'ântîeu trei ȕille, la al doilea șése, iar de la allu treilea anu înainte câte noē ȕille pe anu și mai multu nu. Vor da asemenea — după obicei — deciuala din fînețe și din semănăturile ce vor avea pe moșiă, iar din grădinile ce vor avea pe lîngă casele lor — or ce vor face — nici un fel de dijmă nu vor da nimenui.

„De aceea — ȕice chrisobulul — vîdînd cu toții aceste mili folositoare și pe dreptate ce vî arătăm, nu trebuie să aveți altă indoială, nici să vî mai sfiți cum-va — și, ci să vî indemnăți unii cu alții, și cât de mulți să năzuiți la locuința pămîntului țerrei, și bine încredințați să fiți, cō tōte aceste mili și ușurințe ce vî arătăm printr'această carte, de a pururea vor fi păzite și neștrămutate, și veți trăi în linisce și fericire, ocrotiți de or ce supărare, precum să păzesce — adaogă chrisobulul — neclintita ședemîntul altor atăția străini *) ce au venit, trăiescu și petrecu, și cari au aflat milă, ușurință și dreptate dela domnia mea. Deci, năzuiți cât de mulți fără șfială la locuința pămîntului țerrei, și veți afla cu toții milă, ușurință și dreptate pe deplinu“ ¹⁾.

¹⁾ Teulescu, Archiva română, p. 120.

*) Români transilvăneni, apăsați de asupririle proprietarilor unguri, doșiți în principatele Țerra românească și Moldavia.

Administrația.

Politia rurală. I. Alesandru Ipsilante, domnitorul Țerei-românești, vedând abusurile ce se făcea de căpitani de plăși cu globirile la cari supunea pe locuitori pentru gîlcevele și certele dintre dînșii, cari căpitani nu puteau în ignoranța lor, judica și specifica gravitatea delictelor, și apreția gradul de culpabilitate allu delicuenților, globind pe cei ce nu se cuvenia, absolvind pe cei ce merita a fi globiți, și căutând — în locul interesului ordinii publice — mai totu d'auna pricină năpăstuitoare locuitorilor ca să pótă a'i jefui și preda, otăresce:

a) „Se suprimă cu totul foncțiunea de căpitanu de plasă și globirile ce era un venitu allu marelui vornicu. Resolvarea unor atare procese, se strămută în atribuțiunile ispravnicilor județului către care se vor adresa sătenii ce vor voi a reclama contra or cărui le-a făcut vre ua nedreptate. Venitul ce trăgea marele vornicu din globiri i se va implini dintr'ua altă ramură de venit allu țerei.

b) „Or-cine va cerca pagube la holde prin stricăciune de vite, să reclame iar la ispravnici cari vor decide prin carte de judecată dreptul său implinindu-i paguba; iar de ciuală ce este obiceiul a da cellu ce ia din ceea ce ia, să o dea pe jumătate cellu îndreptățit, însă după implinire, și ceea l-altă jumătate să se ia de la acella alle cărui vite au făcut stricăciune, și acesta peste paguba implinită posesorului holdei. Cădënd stăpînul vitelor în recidivă, ispravnicii vor însciința stăpînirea ca posesorul să se pedepsiască, fără a'lu supune la glóbă după obiceiul de mai nainte.“

II. Fiind cō vorniceii ca să și immulțiască venitul și să și umple pungile lor, lua vitele locuitorilor depe unde le avea lăsate spre pășune — în câmpu — sub pretestul cō le a găsit într'alte locuri, numindu-le: *perdute*, și nu le înapoia proprietarilor lor pînă nu lua dela ei banii pripasului; iar pe

altele — ascundându-le de vederea pugubaşilor — aceştia le perdeau cu desevirşire în folosul vornicieilor ce'şi le apropria, se otărasce;

Foncţiunile vornicilor se suprimă din ţerră pentru totu-d'una. Când ânsă se va întembla pripasu, când adică ua vită străină cu adevăratu perdută, ar nemeri lûngö vre un satu şi nu s'ar ivi păgubaşu după dânsa, atunci satul unde ea va nemeri, să iea vita aceea în păstrare, şi viind posesorul ei — a doua-şi or a treia-şi séu pînă într'o septemână — să fiă dator a da acelluia la care va găsi vita lui cea perdută 30, de bani de vită pentru colacu şi pentru păstrarea şi nutrirea vitei, şi așa să'şi iea vita. Iar neare-tându-se pînă la ua septemână proprietarul vitei, să o ducă la ispravnicul judeţului luând de la acesta colacul de 30 de bani de vită, împreună cu recepisa care va co-prinde specia vitei, semnele ei, numele şi satul locuito-rului ce a adus vita. Ispravnicul luând vita séu vitele — de vor fi mai multe — şi aşedându-o spre căutare, când se va ivi proprietarul ei şi va dovedi că în adevăru vita este a sea, să o iea, dând de callu un leu şi 30 bani, de ri-mătoru 30 bani, de oiă séu capră 6 bani; iar mai multu să nu se supere cu vre ua altă cerere, nici să se dosiască (ascundă) vitele ómenilor, căci ori când se va dovedi una ca acesta ispravnicii vor fi respunđători şi pedepsiţi.“

Acest aşedemêntu ¹⁾ de poliţia rurală s'a publicatu ce-tindu-se prin biserice, tîrguri şi în totu coprinsul ţerreii, în anul 1776.

¹⁾ Teulescu, Archiva română, p. 173.

Reorganisarea postelor. Toţi caii postelor din ţerră să se cumpăre cu bani domnesci (de la tesauru); asemenea şi nutreţul lor, precum şi cheltuielile ce nu se vor putea acoperi din venitul postelor, să se plătiască dela tesauru.

Casele de poşte cu câte trei patru camere — de ajuns

pentru odihna óspeților trecători — cu curtea și grajdul lor, să se facă afară din satu.

Postașii scutiți de biru și cu salarii câte 90 bani pe lună, să fiă neînsurați.

Fie-care poște se va administra de un căpitanu care va ține condică de toți pasagerii ¹⁾.

¹⁾ Fotino, Ιστορία τῆς πάλαι Δακίας, T. III, p. 558.

Casa de eleimosină (cutia milelor). Spre a putea să se ajute ómenii scăpătați și sêracii din Bucuresci, se fondéză ua casă din care să se ajute asemenea nenorociți, și care se numesce: *cutia milelor*. Pentru alimentarea acestei case, se pune obligațiune tutulor foncționarilor, începând de la domnitoru, a vêrsa la acéstă casă la fie-care triluniă, câte ua sumă otărită. Acésta s'a aplicat și clerului în genere, ca și comercianților. Osebit de aceste resurse s'a mai otărit ca or-ce particularu, prin testamentul cu care va regula averea sea după mórte, să prevédă ca ua atreia parte să o-lase la cutia milelor. Cei fără moștenitori au să'și reserve dintr'ênsa un ce numai pentru grijele sufletului ¹⁾.

¹⁾ Tunusli, Ιστορία τῆς Βλαχίας, p. 217; Fotino, Ιστορία τῆς πάλαι Δακίας, T. III, p. 558.

Officii.

Vornicul de țerra de sus și vornicul de țerra de jos. Pênó la 1761 era în Țerra-románescă numai un singur mare vornicu. Intr'acestu anu Const. Mavro-cordatti a mai creatu âncó unul, numindu pe unul: *vornicu de țerra de sus* și pe altul: *vornicu de țerra de jos*. Cellu de țerra de sus era guvernatoru și judicătoru peste celle șese județe apusene: Oltul, Argeșul, Teleormanul, Vlașca, Ilfovul, și Dâmbovița; iar cellu de țerra de jos, peste celle șese județe rêsăritene: Focșani, Buzău, Sacuieni, Prahova, Mucel, și Ialomița.

Marele logofētu de țerra de sus și marele logofētu de țerra de josu. Remâind marele logofētu sub titlu de logofētu de Țerra de sus, s'a creat de către domnitorul Alesandru Ipsilant demnitatea de: mare logofētu de Țerra de jos, puindu-se judicătoriile celor șese județe resăritene sub ascultarea acestui demnitaru, și remâind cele șese apusene sub ascultarea celui l-altu mare logofētu de Țerra de sus. Totu acesta mai esamina și procesele rezolvate ce eșia din canceleria domniască, primind atât de la chrisobuli cât și de la cărțile de judicată ore-care tacse. Emolumentele acestui nou demnitar era léfă lunară și scutelnici; ellu era de dreptu membru tribunalului domnescu și purta baston de argintu.

Marele vornicu al-III-lea și marele vornicu al-IV-lea. Ambele aceste funcțiuni s'au creatu sub domnia lui Alesandru Morusi în 1793. Ambii acesti demnitari n'au altă sarcină de cât a judica în tribunalul veliților împreună cu cei-l-alți boieri. Pórtă și ei baston de argintu, au emolumente și scutelnici.

Marele vornicu de cutiă. Alesandru Morusi desființând epitropia ce administra casa de eleimosină, a înlocuit'o prin crearea acestui demnitaru, trecându-l între boierii de starea ântéiu.

Marele logofētu de obiceiuri. Acéstă funcțiune este creată de Alesandru Ipsilante în a doua-a sea domniă (1796), în Țerra-românescă. Sarcina acestui demnitaru era d'a ține condică ceremoniilor curții și obiceiurile locale în care se inscriau tóte dispozițiunile politice și clericale, recepțiunile persónelor mari și alte asemenea. Ellu era membru de dreptu allu tribunalului veliților boieri; ellu purta baston de argintu și avea sub dênsul un logofētu; emolumente lunarii și scutelnici avea și dênsul.

Demnitatea de banu. Alesandru Ipsilante, domnind în Moldavia pe la 1783, intruduse și în acéstă parte dem-

nitatea de banu care era numai din c6ce de Milcovu, cu prerogativa d'a se socoti in r6ndul boierilor clasei I-a ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *Ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, p. 460, 464, 467, și 472; Toculescu, *Archiva română* p. 150; Cogălnic6nu, *Archiva românească*, T. II, p. 183

Venituri.

Reorganizarea v6milor. În vechime, venitul v6milor — dup6 cum am v6dut — era prea moderat. S6 p6strase obiceiul ca s6 se pl6tiasc6 vam6 numai pentru obiectele ce se vindea in orașele domnesci; iar pentru marfa ce se esporta s6u importa in ț6rr6 se pl6tia — in timpurile mai noi — c6te 80 bani de carru (vama mic6). Grigore — Mateiu Ghica, domnitorul Ț6rrei-rom6nești, in anul 1733 a reformat vechiul așeđem6ntu, modific6nd regulamentul tarifelor, și a admis vama cea mare in genere, sporind cu modul acesta f6rte multu venitul v6milor. Noul acesta așeđem6ntu s'a menționatu in totu cursul acestui secolu. Acestu domnitoru a inființat și in București ua cas6 pentru v6mi sub numirea de Carvasara (Caravan — saraiu). Aici se deschidea marfa ce se importa seu esporta din ț6rra, și — prin vameșul cellu mare — se lua c6te trei la ^o/_o din prețul obiectelor — iar nu pe carru — de la neguț6tori; dar la t6rgurile de pe afar6 vama se lua dup6 tarif6 inđoit, 12 sate giur impregiurul Bucureștilor și alte c6te optu impregiurul altor orașe, era scutite de ac6st6 dare, pentru orice marf6 s'aducea s6u se sc6tea din orașu. Dar Grigore Mateiu Ghica, in celle trei domnii alle s6lle in Moldavia, a intrudus de bun6 s6m6 noul s6u așeđem6ntu și in partea locului, ca s6 m6riasc6 și aici ramura ac6sta de venit a tesaurului; și noi credem c6 tarifa v6mei cellei mari — sc6s6 dup6 testamentul cellu vechiu allu v6mei — conservat6 de bunul patriotu D. Nicu V6rnavu de care vorbesce archiva rom6nească, este tocmai așeđem6ntul cellu vechiu allu lui Grigore — Mateiu Ghica, modificat p6te ceva mai in urm6, de 6rece nici in vre un documentu editu

În vre ua fôia publică, nici în vre una din arhivele noastre istorice publicate pînă acum — fără numai în arhiva românească — nu se face vre ua mențiune despre vre un altu aședementu său de vre un tabelu de nis-care-va tarife vamale altele în aceste timpuri, ca să ne mai indoim cō noul acesta aședementu — astăzi vechiu — n'ar fi datoru paternitatea sea reposatului domnitor Gri-gore Mateiu Ghica ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *Ιστορία της πάλαι Δακίας*. T. III, pag. 552; Cogălnicenu Ar-chiva românească, T. II. pag. 242.

Venitul Țării-românești pe 1767:

1,145,014	dela	celle 12 sferturi și două îndoite.
62,571	„	bresle.
56,014	„	preoți.
29,093	„	străini.
9,000	„	monăstiri.
8,000	„	ploconul stégului și ajutorința dela boieri.
11,798	„	„ „ „ „ „ „ mazeli.
57,000	„	celle doă zaharele.
919	„	străini ungureni.
218,500	„	oierit.
60,650	„	decimărit.
45,900	„	vinuritu (vêdrăritu).
2,100	„	pogonuritu străinilor.
4,000	„	văcăritul.
7,955	„	tutunuritul.
115,000	„	vămi.
150,000	„	ocne.
30,211	„	vizir-chislasi, din care 25 mii lei se tri-mitea sultanei Valida.
<hr/>		
2,014,625		

Venitul acesta anual une-ori se urca și pînă la 2,500,000 lei. Dar din această sumă cată să osebim atât venitul ocne-

lor și vămilor cât și pe acella allu dómnei care intra la cămară, adică era allu domnitorului. Se observă pe lângă acesta cõ birul, adică dajdia în bani, numit *vel sémă* și *flori sémă*, s'a înlocuitu cu cele 12 sferturi. Nu putem ânsé să ne esplicăm cauza, pentru ce adică venitul dela celle l-alte impositie despre care vom vorbi la valle, nu figuréză și elū într'acéstă dare de sémă, căci ființa acestoru impositie se constată atât din condica de socoteli dată de egumenii de monastiri cõtre comitetul (epitropia) cellor Țece egumeni, instituit prin allineatul I allu art. 1 allu reformei lui Constantin Mavro-cordatti, cât și ênsuși din chronica Tunusli. Era óre venitul din aceste impositie — dupõ cum înghină acéstă chronică, affectat totu pe séma Dómnei? Să priimim acéstă ipotesă pînõ la probe contrarii, și — trecënd la espunerea menționatelor impositie — să căutăm a le comenta séu esplica depe ênséși fontânile ce am putut găsi. ,

Impositie diverse. — *Fumuritul* era ua dajdiă de câte șepte lei ce se lua dela cârciumile din București și Craiova.

Lumîndăritul. Nu era nimeni liberu să facă séu să vîndă lumînări de céră, de cât cumpărând acestu dreptu cu apaltu și să vîndă dupõ tarifă.

Sărëritul. Dreptul de a vinde sare în București se cumpëra cu apaltu și se vindea dupõ tarifă.

Feruria. Asemenea și ferul.

Tutunuritul bălților. Comercianții din satele dela bălți plătiau câte 60 bani de familiă.

Mõjăritul. Vîndătorii de pește dela bălți séu eleștaie, plătiau pentru peștele săratu câte 3 lei și 40 bani de carul cu doi boi, și câte șepte lei și 40 de bani de carul cu patru boi; iar pentru cellu prõspātu, câte 3 lei și 12 b.

Gõstinăritul. Neguțătorii cari aduna mascuri (porci), plătia pentru fie care capu câte 8 bani.

Erbăritul. Cei ce aduna boi și vaci pentru comerț, plătia pentru fie-care vită câte 24 de bani, iar pentru capre câte 8 bani.

Săpunuritul. Cei ce fabrica săpunu, plătia câte 1 banu de oca la săpunul ce făcea.

Cântăritul. Marfa ce se vindea cu ridicata — séu în București séu la bălciuri — nu putea să o cântăriască de cât acella ce — cumpărând dreptul — făcea cântărirea cu cântarul domnescu, luând câte 10 bani la 100 de oca.

Am fi dorit să putem așterne — cu această ocaziune — și veniturile Moldaviei, dar neavând vre un documentu din această epocă, rămâne în sarcina viitorului a împlini această lacună. De vom arunca însă ua căutătură asupra faptelor istorice din secolii precedenți, în care și instituțiunile și legile și datinile, și norocirile și suferințele și virtuțile, pînă și viciile guvernanților și guvernaților, fiind acelleași în ambele țărri surori, putem presupune — având în considerația și mai aceeași întindere teritorială — că venitul Moldaviei — ca și cheltueele — era mai acelleași ca alle Țărrei-romănesci, fiind aceiași aginți cari le impunea și făcea a fi adunate în ambele țărri.

Cât pentru cheltueli cari nu se vedu scrise, e mai multu de cât probabilu că elle corespundea cu veniturile; iar la neajungere, domnitorii cari acum — după cum am șisu — nu era de cât nisce agenți turcesci, scotea dăjdii noi ca să acopere deficitul séu spoliațiunea țărrilor de către turci. ¹⁾

¹⁾ Tunusli, *ιστορία της Βλαχίας*, p. 92, 93, 94 și 101; *Condica de socoteli monastirești din archiva Statului*; *Cantemir, Descrierea Moldaviei*, p. 17 și 25.

Reorganizarea administrației justiției.

„Pentru București s'au aședatu patru departamente (judicătoria): *trei* cu boieri judicători din clasa II și a III, și *unul* cu din boieri veliți exfonționari.

a) *Două* din celle trei departamente, compuse cu din boierii din clasele mai de jos, judica procesele civile și

decidea după legile înființate, iar la unele cazuri după obiceiul pământului (dreptul romanu). La fie-care din aceste departamente era orânduți logofeți (scriitori) care păstra condicele în care se transcriau cărțile de judicată, precum și un esecutoru de fie-care departamentu.

b) *Unul* din cele trei deparatamente, compussu iarō din boieri din clasa mai de josu, judica procesele criminale, avēnd la a sa dispozițiă: unu condicaru, un al doilea și al treilea armașu. Marele armașu ținea și ellu condică sigilată cu sigillul domnescu, în care trecea pe toți criminalii prinși în resedință séu afarō din resedință. Ellu nu putea aplica vre ua pedépsă dela sine, de cât în urmarea unei sentințe a acestui departamentu.

c) *Departamentul* séu tribunalul veliților boieri, judica procesele apelate dela cele două departamente mai mici, avēnd putere a desființa cărțile de judicată date de instanțele de jos, cari nu se găsia drepte, și a da cărți de judicată părților îndreptățite, neputēnd lua cărțile de judicată alle acellor instanțe de jos dela mâna cellor ce le aveau, mai nainte de a fi înfățisate la tribunalul domnescu când făceau cerere ca să se judice de domnitoru. Acestu tribunal al veliților, avea și ellu slujbași subalterni: un logofētu al III-lea cu patru scriitori, din care unul ținea condica în care trecea cărțile de judicată. Ellu mai avea și un esecutoru la ordinile sēlle.

Esecutorii în serviciul departamentelor (tribunalelor) nu aveau voiă să dea sorōce de înfățisare, să aresteze séu să libereze pe vre unu din cei judicați, fără decisiunea judicătii; mai ales déca prin sentință se decidea să se vēndă averea cuiva, nu avea voia să facă acēsta mai nainte ca sentința să fiă confirmată de domnitoru.

d). *Tribunalul domnescu*. Când domnitorul presida, tribunalul veliților se numia *Tribunal domnescu*. Domnitorul ținea ședință publică în acēstă localitate de două și ênsuși de trei ori pe septemână: Lunea Miercurea și

Sâmbëta, judecând apelațiile celor ce nu s'au mulțumit pe sentința tribunalului veliților boieri, unde deca găsia că apelanții au fostu năpăstuiți, le da dreptatea; iar deca sentințele apelate se găsia drepte, atunci nemulțumitul se pedepsia.

Totu la tribunalul acesta — Sâmbëta — se revisuia și sentințele departamentului criminalu.

Tribunalul veliților său domnescu se găsește compus, după noua această reorganizare, din 12 persoane:

- 1° Mitropolitul său arhiepiscopul.
- 2° Marele banu.
- 3° Vornicu de țerra de sus său judecătorul țerrei de sus.
- 4° Vornicu țerrei de jos său judecătorul țerrei de jos.
- 5° Logofëtul său marele cancelar și păstrătorul sigillului.
- 6° Vornicul allu III, jud. ordinar allu Tribunalului.
- 7° Vornicul allu IV, judecător ordinar allu tribunalului.
- 8° Logofëtul de obiceiuri a cărui funcțiune particulară era să adune tribunalul.
- 9° Vornicu de cutiă.
- 10° Vornicu de polițiă.
- 11° Clucerul său conservatorul codului de legi, și
- 12° Clucerul de ariă.

Relativ la acestu tribunal, marele logofëtul avea datoria să urniască lucrările ca să pôtă procesele a fi cercetate Marția, Joia și Sâmbëta, să cerceteze condica în care se trece reclamările către domnitoru, să vedă deca esecutorii au îndeplinit rezoluțiile domnesci puse pe reclamări și deca au regulat termenii de înfățișare însemnate pe dênsele.

La fie-care județu s'a instituit câte un judecătoru cu un logofetu, care avea datoria să țiiă ua condică în care să aibă trecute toate sentințele (anaforalile) ce va da acellu judecătoru. Procesele de moșii din coprinsul județului se judeca de ispravnici.

Pravilnicësca condică, Puind la cale — dice documentul reformatoru — traducerea și tipărirea *sântelor institute* ¹⁾,

¹⁾ Condica lui Ipsilante.

s'a obligat judecătorii a'și regula hotăririle lor după aceste institutii, fără a trece cu vederea *obiceiul pământului*.

Salariile judecătorilor s'au otărit să se dea dela tesaurul publicu după gradul judecătorului ¹⁾.

¹⁾ Fotino, *ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, T. III, pag. 558; Tunusli, *ιστορία τῆς Βλαχίας*, pag. 217; Wilkinson, tableau historique géographique et politique p. 46.

Unități de măsură.

Măsuri de lungime: *stînjenul* se sub-împarte în 8 palme, palma în 12 degite, degitul în 12 linii. *Cotul* se sub-împarte în 8 rupi, rupul în doi grei.

Măsură de suprafață: *Pogonul* se sub-împarte în 1296 stînjeni patrați, șese prăjini lățime și 24 prăjini lungime, prăjina de trei stînjini.

Măsură monetară. *Leul* se sub-împarte în 40 parale, paraoa în 3 bani séu 2 lăscăi.

Măsură de greutate. *Cântarul* se sub-împarte în 44 oca, ocaoa în 4 litre, litra în 100 dramuri, dramul în două tenchiuri.

Măsură de licuide. *Védra* se sub-împarte în 10 oca, ocaoa în patru litre, șal.

Măsură de capacitate pentru cereale. *Chila* se sub-împarte în 8 banițe, banița în 50 oca. Banița mică e ua măsură de 22 oca.

SECOLUL XIX.

1821.

„Se petrifică brațul la bendele metalici,
Și când într'ensul bate oțelul Tiraniei
Rescapără schinteia divin' a libertății,
Ș'aprinde inimi, sufletu, herou devine sclavul.“

Heliade Rădulescu.

1831.

„La rînd Românilor oșiți,
Mergeți pe calle droptă,
Slava strămoșilor vestiți
In calle vă așteptă.“

I. A. Văcărescu.

SUMARIU.

Administrația justiției : reformarea codicilor de legi — reorganizarea instituțiilor judecătorești din 1832 — reorganizarea acellorași instituțiuni din 1865. — Restituirea drepturilor principatelor d'ași avea domnitori români. — Regulamentul organicu. — Așezemântul învețătorelor publice — Limba română. — Instituțiunea ostirii. — Comerciul, Vămile și Ocnele. — Reformele ce-rute prin proclamația mișcării de la 1848. — Tratatul de la Balta-liman s'eu distrugerea autonomiei principatelor. — Restituirea autonomiei principatelor prin tratatul de Paris. — Convenția de Paris. — Unirea principatelor într'un singur Statu. — Clerul : fondarea episcopiei Dunării de jos — revendicarea m'ndăstirilor d'ise închinat. — Statutul organicu din 2 maiu 1864. — Instituțiuni diverse : Interdicerea judanilor d'a cump'era venituri de moșii

— emanciparea țiganilor — legea comunală — legea organică a contabilității generale a Statului — legea constitutivă a curții de conturi — legea consiliurilor județene — calea ferată București-Giurgiu — aședemântul telegrafo-postal din 1864. — Proprietatea foncieră rurală. — Spitalele. — Imposite: contribuția personală — contribuția foncieră — legea patentelor — contribuția de poduri și șoselle. — Legea de măsuri și greutăți.

Administrația justiției.

Reformarea codicilor de legi. În deceniul al doilea din acestu secolu, adunarea generală (boieri veliți) din Țerra-românească, compusă în timpul acesta — cum se vede — numai din boierii clasei I, vădând contradicțiile din cele trei legi: 1° codul promulgat în secolul trecut, 2° codul nescris numit *obiceiul pământului* (dreptul romanu) și 3° basilicele, combină câteși trele aceste aședemênte formând un singur codu, ilu aprobă și promulgă sub numirea de *codul Caragea*, fiind născut în timpul lui Caragea-vodă. Că această lucrare s'a făcut ast-fel, se vede din însesși prefața celei d'ântéiu edițiuni, unde se dice că *acestu codu a fost priimit de veliții boieri*; din care se înțelege că acești veliți boieri s'au adunat, 'l au citit, 'l au desbătut, 'l au aprobat. După formele d'atunci ellu se vede confirmat cu sigillul domnescu. Ellu este producțiunea labórei marelui logofet Nestoru și Atanasiu Christopolo, ambii fii ai popolului românu.

Totu în același timpu și pentru acelléși motive și cu acelléși mizlóce, se efectuéză și în Moldavia același faptu pentru modificarea legilor. Codului acestuia i s'a dat numirea de *codul lui Calimachu*, ca unui aședemânt înființat sub domnia acestui domnitoru.

Ambele aceste coduri de legi se tipărescu, cellu d'ântéiu în limba română cu littere cirilice, cellu d'al doilea în limba grécă care traducându-se se tipăresce și ellu în 1833, în limba română totu cu littere cirilice.

Reorganizarea aședemântelor judicătorești din 1832. În

urinarea regulamentului organicu se înființeză câte un tribunal în capitala fie-cărui județu; iar în Bucuresti pe lângă un tribunal civil împărțit în două secții, altul criminal și altul comercial; ua curte apelativă civilă în două secții, na curte apelativă criminală, una comercială și ua înaltă curte de justiție. În Craiova ua curte apelativă în două secții: una civilă și alta criminală.

Celle aședate și efectuate în Bucuresti și județe în ramura acésta, dincóce de Milcovu, s'au întocmit și dincolo la Bahluiu.

În deceniul al patrulea, codul comercial al Franciei se recunósce de Adunarea generală ordinară ca lege în Țerra-românescă, iar la începutul deceniului allu șeptelea se adoptă și peste Milcovu același codu. Către finele deceniului al patrulea se suprimă din codul Caragea dreptul de preemțiune la proprietățile urbane și rurale; iar în deceniul al cincilea, dreptul nemărginit de a revendica usurpări de pământu se prescrie și ellu la 30 de ani. Nu numai atât, dar multe din instituțiunile din Țerra-română, modificându-se, se emite în deceniul acesta o a doua edițiune a regulamentului organicu, în care se coprinde mai tóte aceste modificări intruduse în legislațiunea nóstră. În deceniul al șeselea se adoptă în Țerra-română codul penal al Franciei din 1810 modificat, precum și mai multe osebite legi vechi modificate, altele create din nou, publicate tóte atât în Țerra-română cât și în Moldavia.

În 1862, după convenția de Paris se înființeză curtea de casație, și în 1864 se întroducu în administrația justiției codul Napoleon și codul penal al Franciei.

Reorganizarea acellorași aședémente din 1865. Reforma radicală a administrației justiției e ua faptă laudabilă a domnirii lui Alesandru Ión I, dar acéstă modificare fiind îndestul de cunoscută din publicarea și promulgarea legii numită *organisațiunea judicătorescă*, ne mărginim a areta nascerea și aplicarea ei în totu coprinsul României. — (Bibl. de legislațiune, 1873, T. I, p. 766).

1821

**Restituirea dreptului principatelor d'a'și
avea domnitori români.**

Cupiditatea și rapacitatea beilor fanarioți și a sateliților lor, firmele cele adese a le Porții, despoierea aședementelor țării în favoarea altor aședeminte străine, esilul și sugrumarea patriotului Alecu Ienăchiță Văcărescu în temnița de la Tulcea, esilul banului Constantin Bălăcenu, protectorul școlilor române, la Castoria, în temerea obștescă cō și acesta va fi ucis ca cuscrul său — la Tulcea pe la începutul acestui secolu — trecuserō peste marginile răbdării cei proverbiale a Românului. Dar fiind cō numai din eccesul tiraniei scapără schînteia divină a libertății, România își aruncō giulgiul, își sfarmă lanțurile și ridicându-se din mormentu radiósă, arată lumii cō voiesce să trăiască cu numele ei propriu și prin fi săi.

Slugerul Tudor Vladimirescu meditōză și face proiecte spre înlăturarea rellelor de care sufferō țerra sa; ellu adună arme în micul său castelu de la via de lîngă Cerneți încă din anul 1817. Indată după mōrtea lui Alesandru Suțu, 1821, strînge un corpu de 12000 panduri esercitați în mare parte, la arme încă din resbelul (1806 — 1812) al Rușilor cu Turcii, la care acești panduri cu Tudor, căpitanul lor, luaserō parte activă, și comunicându-le focul sacru de care ellu era inspirat spre liberarea patriei de jafurile străinilor, pornesce cu dênșii la București. În proclamăția sa de la Craiova, cu data din Fevruariu, Tudoru, după ce stigmatiseză hoțiile multiforme și tiraniile veneticilor ce căduserō ca locustele pe țerră, spune că ellu nu s'a sculat asupra Porții, dar cere dreptate de la dênșa mărginită în următóarele douē puncte:

1° Să se restituă țării vechiul ei dreptu d'a se administra de domni români, și

2° Inalta Pórtă să înceteze cu trimiterea firmanilor

în țerră, căci numai ast-fel vor fi respectate privilegiile țerrei coprinse în tractatul lui Vlad-vodă cu Mahomet II.

Adăogând în menționata proclamațiune, că ellu nu va lăsa pe caimacami (locoteninței) domnului cellui din nou orînduit, să iea administrația țerrei în mâinele lor, pînă ce Pôrta nu se va rosti în privința cellor două puncturi menționate.

După trădarea și asasinarea lui Tudor, și după potolirea revoluțiunii, după disfata dela Drăgășani, unde — afară de Olténul Ión Hórcă cu ceta lui — Ipsilante cu adunătura sa de jufuitori și despuitori de biserici, nu s'au distins de cât prin fuga lor, Pôrta efectuează numai cererea es-primată în cellu d'ântéiu articolu din menționata proclamațiune, aședcînd fără allegerea adunării generale a țerrei, domni români în ambele principate. La venirea noului domnitoru în București, patrioții ce mai rămăseseră din companiile lui Tudor, conduși de frații Cuțui din Mehedinți, se revoltă declarând că numai când Pôrta va asigura neamestecul său — prin ordine verbale său scrise și firme — în administrația țerrei, vor recunósce și ei pe noul domnitoru și se vor risipi pe la casele lor. Oamenii revoluțiunii își aședaseră cuartirul general în monăstirea Topolnița din Mehedinți; ispravnicii (prefecții) județului cărora se trimisese din București câte-va sute de mercenari cu care să reprime revolta, avea ordin ca prin negoțieri să puiă mîna pe frații Cuțui, capii revoltei. În adevăr, ispravnicii cerură dela aceștia ua întrevedere, spunindu-le prin trimisul lor că desbinarea ce există între guvernul și ómenii revoluțiunii, nu vine de cât din neînțelegere care — ei credu — că va dispărea după acea întrevedere. Frații Cuțui cerură spre efectuarea acestei întrevederi, să li se asigure mai întéiu persóna lor prin înapoierea mercenarilor la București, și prin zălogirea la mănăstire a două persóne de dinstincțiune din Cerneți, anume treti-logofétu Vasile Strimbénu și un altul. Ispravnicii acordă

acéstă cerere. Frații Cuțui esu din mōnastire a treia-đi aprōpe de prīnz, ispravnicii insoții numai de ua căprăriă de cinci șese slujitori, ii așteptă și 'i priimescu cu poli-teță. Negociațiunile se începu și se urméză când mai cu aprindere, când mai cu liniște; dar cam peste ua oră — tocmai când se sorbia cafelele — oștirea de mercenari căllări se ivesce de ua dată din nișce văi pe regiunea dintre mōnăstire și locul ocupat de negociațori, ast-fel cō comunicația cu monăstirea a fraților Cuțui este cu dese-virșire tăiată, atunci ispravnicii puind mâna pe frații Cuțui, ii trimitu la București legați și escortați de vre ua sută de mercenari căllări, conduși de un cărsărdar. Pōrta înșciințată cō hoții — cum ii numia guvernul d'a-tunci — s'au prins, cerū ca să i se trimiță ei la Constantinopole spre a'i pedepsi. Dar guvernul din București ca să nu se vatăme dreptul țōrrei prin ast-fel de procedură, d'a trimete pe criminali la Constantinopole, puse cu grabă, ênsuși în nōptea sosirii ordinului Porții, de descapitō pe câte trei frații. Adoa-đi dis de diminetă, bucureștenii alerga să priviască trei capete înfipte încâte ua prăjină, toc-mai pe locul din suburbia St.-Vineri, unde astă-đi este gră-dinița D-lui avocat Maniu. Capetele fraților Cuțui cari au cerut respectarea autonomiei țōrrei, dupō ce furō vēđute trei đille în starea acésta de spectacolu, s'au îngropat fără nici un fel de țeremonia religiōsă în curtea puscă-riei, piața st. Antoniu *).

Ușurată de acestu pericolu, Pōrta urmō cu darea or-dinilor și firmanilor cōtre domnitorii țōrriilor române, pină la resbelul ei cu Rușii din 1828 și tractatul de Adrianopole.

Regulamentul organicu.

Sub ocupațiunea rusă dintre 1828 — 1834, Romānii, atât cei de dincōce cât și cei de dincolo de Milcovu, avēnd

*) Episodul acesta ni s'a comunicat de serdarul Ioniță Gărdurēnul și pahanicul Petre Buriłēnul în anul 1838, amendoi bē-trāni respectabili în orașul Cerneți, capitala județului Mehedinți din acellu timpu.

pregătit un proiect de regulamentu de mai nainte, își manifestară dorința d'a fi aprobat și pus în lucrare. Administrația rusă dirigită de generalul Chiselef, iea în mâinele sélle această afacere, și printr'ua comisiune compusă din boieri din ambele țărri, aședă basele unui statut organicu care reguléză într'un modu mai corectu aceeași administrația pentru ambele țărri surori. Proiectul acesta d'administrația generală numitu „*regulamentu organicu*“, se votéză de adunările generale respective din ambele țărri și se întărește de Turcia și Rusia, lucru privit de Români ca ua călcare a autonomiei lor; pentru că în totu cursul secolilor trecuți nu se pomenește ca Turcia să fiă fost făcut vre un actu de ua asemenea natură, séu să fi ridicat vre ua pretențiune în a recunósce séu confirma ea legile nóstre, și cu atât mai puțin avea acestu dreptu guvernul rusescu care, luându-și titlu de protector allu principatelor, urma să apere autonomia acestor țărri, iar nu să împingă mâna Turciei spre a o sfărma, mai cu sémă că în tractatul de Adrianopole, intemeindu-se pe ênsuși capitulațiunile nóstre cu Pórta, capitulațiuni cari nu dă dreptu niménui a se amesteca în administrația acestor principate, în care cunoscându-ni-se dreptul de a legifera în tótă libertatea, se dice — în acestu tractat — că ni se restituă drepturile și privilegiile consacrate acestor țărri prin menționatele capitulațiuni.

Atât Grigore, mitropolitul Ungro-Vlachiei, care se opuse amestecului Rusiei d'a presida prin agenții sêi adunarea legislativă a țărrei, cât și Ión Văcărescu care, amenințând prin tégovištenca sa :

„La rând Românilor eșiți,
mergeți pe calle dréptă,
Slava strămoșilor vestiți
în calle vă aștéptă...“

amestecul Rusiei în lucrările adunării legislative, plătiră

cu esilul cutezanța lor. Cellu d'ânteu sufferi esilul său la Chișnău, cellu d'al doilea la Câmpu-lungu.

Regulamentul acesta se promulgă, și către anul 1831 deveni constituțiunea ambelor principate române. Écô în extract fondul acestei legi generale organice :

Capitul I. Aședând regule pentru formarea adunării generale extraordinară, prescrie elementele din care se compune ea și cualitățile candidaților la domniă, precum și modul alegerii domnitorilor de către acéstă adunare.

Capitul II. Aședă modul formării adunării generale ordinară, elementele din care se compune ea, timpul și modul funcționării ei, datoria ei d'a cerceta socotelile tesaurului publicu și alle tutulor caselor publice. Încoragiarea industriei și comerciului, ținerea scólelor publice scl., și dreptul adunării d'a infățîșa domnului cererile și nevoile țerrei, facu parte din acestu capitol.

Capitul III. Reguléză finanțele și totu ce are înclinare cu acéstă ramură de administrațiune. Ellu otârasce facerea recensământului la fie care șépte ani. Totu ellu reguléză drepturile și datoriile unuia către altul a clăcașilor și proprietarilor de moșii.

Capitul IV. Intocmesce consiliul administrativ ordinar, compus din ministru de interne, din cellu de esterne și allu finanțelor ; iar consiliul administrativ extraordinar ilu face a fi compus din toți miniștri. Totu în acestu capitolu se aședă și datoriile și competența fie-căruia ministru.

Capitul V. Vorbesce și statuiéză asupra libertății comerciului, despre vadurile și schelele și a liberii navigațiuni pe Dunăre. Totu ellu coprinde și prevede măsuri asicurate pentru întreținerea și îndestularea populului, și osebite întocmiri relative la căile de comunicațiune pe uscat și pe apă.

Capitul VI. Coprinde aședarea unui cordon (carantine) pe țermul sting allu Dunării.

Capitul VII. Se ocupă stabilind un aședemintu pentru înființarea oștirii, numită „stréjă pământéscă.

Capitul VIII. Reorganisând judicătorii de tóte gradele și adăogénd óre-care proceduri, prevede înființarea lucrărilor pregătitoare pentru facerea unui cadastru, ținerea arhivelor, păstrarea actelor publice, scl.

Capitul IX. Coprinde tóte câte privescu la titlurile și drepturile boierimii, la numirea în foncțiuni, la administrarea averilor bisericesci, la darea de drepturi politice și civile, la regularea monăstirilor inchinate, la recompense și pensiuni, scl.

Celle mai multe din aședemintele coprinse în acestu regulamentu se aplicò în anii 1832 și 1833. Ast-fel administrațiunea generală a țérrei, a județelor, municipalităților orașelor, justiției, finanțelor statului, începe a funcționa după acestu regulamentu. Totu la începutul acestui al patrulea deceniu se clădescu carantinele pe rípa stíngă a Dunării, se înființéază seminariile, se reguléază veniturile mónăstirilor, se reînființéază scólele publice, se întemeiază magasiile de rezervă, se înființéază oștirea scl. Unele din aceste aședeminte avénd nevoiă de óre-care dezvoltare, relativă la începutul aplicării, reînființării și îmbunătățirii lor, vom procedé vorbind la tîmpu împarte pentru dênsele.

Dupò cum se vede, constituțiunea acésta — în genere vorbind — avea multe bune cualități; și dacá unele din aședeminte — coprinse într'énsa — precum osebitele scutiri ce'și crease boierimea și facerea acelleia asupra tóre legi agrariă atât de năpástuitoare pentru țérrani, consacránd principiul servituții prin obligațiunea țérranilor d'a servi — pe tot anul — la curtea proprietarului câte 4 0/0 de ómeni din satu la or-ce serviciu îi va pune, — dacá unele aședeminte ȃcem — ar fi fost întemeiate pe dreptate și umanitate, și dacá s'ar fi fost aplicate și cele l-alte bune aședeminte remase neaplicate la 1833, și dacá mai cu sémă s'ar fi păzit de guvernánții ce s'au succedat măcar acelle aședeminte puse

în lucrare la 1832 și 1833, credem că acestu statut organicu ar fi adus multu bine țării, mai cu seamă în viața materială.

Așezemântul învățătorelor publice.

Provedința care a păstrat națiunea română prin furtunele atâtor secole, trimițând din când în când câte ua stea dirigentă ca să o conducă către farul mântuirii, produsse și pe la începutul acestui secolu pe venerabilul Veneamin Costachi, mitropolitul Moldaviei, persoană a cărui lumini, patriotismu și ostenele în cele bune și mari fapte putând servi posterității de exemplu, le trecem și noi pe paginile acestui opusculu. Virtuosul acesta bărbat — pe la 1804 — fiind arhiepiscopu allu Moldaviei, trimite cu a sa cheltuială doi tineri — fii de preoți — în străinătate pentru studii. Ellu fondéză la Socola în 1816, cellu d'ânteu seminaru pentru instrucția clerului, și prin stăruințele lui se deschidu scóle elementari la mon. St. Nicolau din Iași cu profesori români aduși din Transilvania, cu orânduială ca onorarii acestora să se plătiască din veniturile schiturilor Rafail și Duca. Materiile comunicate băieților era: limba română, istoria, Aritmetica, geografia și teologia. Moruzi, fondatorul fontânilor din Iași, mai adăogò seminarului de la Socola și alte venituri. — Dar collegiului grecescu, întreținut de stat, și care se conserva și pe la începutul acestui secolu după stăruința bunului acestă prelat i se mai adăogò și un profesor de geometriă. Persoană ce și luase această sarcină era Gg. Asachi, un alt bunu românule alle cărui fapte litterarii servite mai în urmă în Moldavia, meritând recunoștința posterității, i am dat locul cuvenit în opusculu nostru.

Pe la 1833, legea instrucțiunii publice din regulamentul organicu se aplică în Moldavia de generalul Chiselef. Collegiul *Basile Lupul* fonționéză în acestu timpu în limba română; epitropia învățătorelor publice trimite șese

tineri pe la universitățile străine spre studiul a osebite specialități. În 1835, domnitorul Mihail Sturza fondază ua scôlă de fete și pe la 1840 academia ȃisă: *Mihăilénă*. Ast-fel în deceniul IV din acestu secolu, învățătura în Moldavia se compunea: 1° din scoli începătore în capitală și în cele mai multe orașe capitale de județe; 2° din colegiul din Iași, și 3° din academia cu trei facultăți: filosofă, legi și teologiă cu catedra la Socola, osebit de scôla de ingineriă civilă, de scôla de pictură, de scôla de fete și institutul de arte și meserii, tôte aceste funcționând în osebite stabilimente clădite într'adins.

Dar în 1846 se vedù ca din chiar senin cò domnitorul Sturza voiesce să modifice regulamentul instrucțiunii publice. Ellu orândui ua comisiune ca să cerceteze starea învățăturelor publice, și acéstă comisiune găsi cu calle să se reformeze multe din aședemêntele instrucțiunii publice într'un sens antinațional. Avêntul ce luase limba națională speriasse diplomația rusă în proiectele salle, care neputênd impune limba rusă ajunsese să cêră impunerea unei limbe străine. Acêsta se petrecea în același timpu — după cum vom vedea — și în Têrra-românescă.

În 1851, Grigoriță A. Ghica, domnitorul Moldaviei, dând libertatea presei, tipări chronica lui Șincai. Ellu fondază un internat de 80 burse, precum și mai multe ȃecimi de scôle sătesci. Șcôla de meserii din Iași: croitoră, cismăriă, tinichigiriă își are nascerea ei sub administrația acestui domnitor. Ellu aprobă prin decretu aședemêntul învățăturelor publice din 1851, cellu mai liberal, național și egalitariu aședemêntu pentru toți fii patriei. Prin acéstă lege, academia sfărmată de domnitorul Sturza după stăruința diplomației străine, devine *universitate*; liceul din localul academiei se reguléză depe modelul cellor-l-alte asemenea instituții din Europa, într'un mod mai solid și mai complet, universitatea se căpătuesce cu 4 facultăți; de filosofă, de dreptu, de teologiă și de

medicină; trei din aceste facultăți s'a fost și deschis rămăind a se deschide și cea de medicină. Alecsandru Ión I-iu, domnitorul principatelor unite, spre întărirea și prosperarea universității române, reînființată de Grigoriță-vodă Ghica, o înzestră în 1860 cu următorul statut: universitatea acésta se declară de persoană juridică, cu dreptul d'a se administra de sine în cauzele atât științifice cât și disciplinarii (art. 1); cu dreptul de a câștiga avere având casa sa generală și cuestorul său (art. 9); cu dreptul de prerogativa de a conferi gradele cele mai înalte academice în diferite științe, precum: doctoratul, licențiatul, diploma de magistru, de ingineri, arhiteți, etc. (art. 8). Toți membri universității sunt declarați de funcționari înalți ai Statului și neamovibili (art. 11); ei se vor întări de domnu după recomandăția ministrului, căruia îi va presenta consiliului academicu (art. 5). Acestu consiliu se compune din toți profesorii în activitate de la toate facultățile (art. 3) cari vor fi în număr de patru: facultatea filosofică, juridică, teologică și medicală (art. 2). Universitatea va avea rectorul său allesu anualmente, și fie-care facultate decanul anual (art. 3, 4). Numai cei cu diplome din țerră se vor primi în posturile respective alle Statului și vor putea esercita profesiile respective; străinii spre a putea esercita meseria lor, se vor supune examenului; iar românii cu diplome său testimonii din străinătate își vor justifica titlurile înaintea consiliului academicu. În străinătate nu se va mai trimite nici un june romănu cu spesele Statului, înainte de a fi absolvit cursurile vre unei facultăți din principatele române (art. 8). Aceste sunt în esența lor statute acestei universități¹⁾.

¹⁾ Buletinul instrucției publice din 1865, pag. 173, 272, 274, 337 și 340; Petru Suci, discursu introductiv, 1876, p. 13.

În Țerra-romănescă, pe lungă collegiul grecescu înființat în secolul allu XVII, în care științele după cum am vădut se comunica în limba elenă, s'a urmat—in decen-

niul allu doilea allu acestui secolu — și altu faptu destul de important în istoria aședemântului învățătorei publice. Sciințele matematice, filosofia și istoria sântă începură a vorbi românesce, mai ântéiu prin organul nemuritorului George Lazăr, apoi prin allu discipolilor sêi. Totu în acestu deceniu s'a născut și proiectul d'a se trimite juni români să studiă sciințele pe la universitățile străine, proiectu a cărui paternitate se attribue banului Constantin Bălăcenu, protectoru al lui Lazăr și întemeietor cellui d'ântéiu gimnasiu românescu din București, în 1817, și sprijinirii vornicului Constantin Golescu, log. A. Filipescu (Vulpe) și junelui poetu I. A. Văcărescu. Dar acestu proiectu nu s'a pus în lucrare de cât în deceniul următoru, când țerra prin sângele lui Tudor Vladimirescu, își revendicase *domnia românescă*, în *locul* acellia a agenților turcesci a căror administrațiã de un secolu, asfisiind naționalitatea română prin aparinte îmbunătățiri, isbutise a face ca straturile superiøre alle societății nôstre, să'și uite și origine și limbă și datinele țerrei lor.

În deceniul al treilea, starea învățăturelor era așa cum o croise George Lazăr. Collegiul grecescu se risipise.

Pe la început deceniului allu patruea, generalul Chiselef pune în lucrare legea instrucției publice cum ea era aședată în regulamentul organicu. Collegiul cu patru clase din București și cellu din Craiova funcționézã; peste doi ani se mai adaogă doë clase cellui d'ântéiu. Pe la 1835 se înființézã și catedrele de legi și matematici cu câte un profesoru; și totu în urmarea aședemîntului din regulamentul organicu, se întemeiază un pensionat ênsuși în încăperile collegiului St.-Sava, unde este astăzi universitatea, offerind statul 12 burse elevilor distinși prin a lor silință la învățatură, dar scãpătați. Apoi atât în București cât și în capitala fiã-cãruia județu se înființézã la 1832, în încăperi clădite *ad hoc* — în acestu anu și 1833, câte ua școlă primară cu patru clase, nu-

mite în urmă școle normale, când pe lângă un profesor ce avea în acestu anu când s'a început învățaturile, li s'a mai adaos mai târziu încă doi. Către finele acestui deceniu, prin stăruința ilustrilor bărbați Rădulescu (Heliade) și Poienaru s'a întemeiat în fiă-care satu câte ua școlă primară cu câte un învățător, care își lua instrucțiunile și depindea d'a dreptul de la inspectorul general allu școlilor din fiă-care județu, care era în același timp și profesorul în capitala județului de classa superiōră din școlă normală. Lipsa de locale ad-hoc a împeditat multu prosperitatea acestoru școle comunale.

În deceniul al cincilea (1846), domnitorul Bibescu în treiește fondul de întreținere a școlilor publice, dar aceleși șoptiri veninoase, acelleși impuneri — ca și către Sturza din Iași — s'guduiă capul Bibescului. Supus influinței pernicioase a străinului ce'i dirigea mișcările, își astupă auđul la glasul amicilor patriei, și însuși de către ai săi bine-voitori, în cât cosmopolitismul — recomandat și impus de diplomația rusescă — luò locul naționalității în învățaturile secundare și înalte alle țării, prin înființarea colegiului francezu în încăperile de la St.-Sava, faptu care a răcit inima tutulor bunilor români și a distrus cu desevirșire or ce simpatia străcurase ellu în inimile lor prin talentele și faptele salle de mai nainte.

Spre tòmna anului 1848, intrând oștirile rusești în țerră, școlele publice se închidu, profesorii simt loviturile străinului, elevii se risipescu.

În 1851, se iea măsuri pentru reparația clădirilor de școle, și în 1852 se începe învățaturile în tótă plenitatea lor sub ochiul cellu priveghiător allu domnitorului Știrbei; colegiul St.-Sava, luându-și numirea de liceul St.-Sava, se completează cu tóte științele, asemenea și cellu din Craiova. Afară de școlele de băieți, se întemeiază școle de fete în tóte capitalele județelor, ca și în celle cinci

colori din București și Craiova. Ua școlă de meserii se fondéză pe lûngö soséoa chiselef.

Alexandru Ión I-iu, domnitorul principatelor-unite, ridică sus stindardul naționalității și allu prosperității literilor ; ministrii sêi cei credincioși ilu urméză pe acéstă calle doritã de tôte generațiile secolilor trecuți. Liceile Alexandru cellu bunu și Ștefan cellu mare, precum și câte-va gimnasii prin capitalele județelor se inființéză ; Liceul Mateiu Basarab, gimnasiile Lazăr și Mihail cellu mare se fondéză în reședința sa din București; bugetul instrucțiunii publice în 1864 se suiă la 12 milióne lei vechi din câte-va sute de mii ce era sub domniile regulamentare ; și pentru a asicura progresul învățaturilor se face, în 1864, legea învățaturilor publice în vigóre și astă ñi. Universitatea din București își începe cursurile salle : școlã de medicinã se desvóltã mai în tôte ramurile acestei științe, pe temelii solide de prosperare. Un internat pentru luminare în acestu focaru de cunoșcințe pentru junii români din Macedonia și Epiru își iea fința lui. Internatul de fete din București, cu burse de la statu se fondéză, cellui din Iași i se dă o nouă organizare. Se destinã mai multe burse junilor ce au probat aptitudine la studii, trimitându-se pe la universitățile străine pentru osebite specialități ; un conservatoru pentru studiile muzicii vocale și instrumentele se inființéză și în București ; mai multe școli primari sucursale de băieți și fete se inființéză în reședință și în capitalele județelor ; asemenea și școle comunale în ua mulțime de sate din coprinsul României ; doș școle de comerciu cu câte patru clase se întemeiază în București și Galați. Museul din București, fondat 1834, dupö importanta donațiune făcutã de generalul Mavru (Cosoni), se îmbogățesce cu osebite obiecte de știință și rarități: regele cellu mai illustru allu secolului nostru pentru virtuțile și patriotismul sêu — Victor-Emanuel — acella care n'a esitat un momentu a'și pune în periculu

tronul și viața pentru efectuarea *uniunii naționale a Italiei*, aducându-și aminte că are niște frați uitați de secolii în Dacia, își manifestă amorul său, munificența sa, trimițându-ne mai multe lădi cu obiecte de știință și rarități spre înzestrarea museului nostru.

Limba română. Scrierile bărbaților repotați ce s'au destins în acestu secolu pînă la 1866, cu talentul și labórea lor, fiind deja publicate și prin urmare cunoscute publicului cititoru, am cređut de ajuns a face mențiune de aceste albine laborioase cari — de și în mare parte originari din cele-lalte provincii alle Daciei, în care limba română era și este prigonită — totuși n'au pregetat a pune capitalul inteliginței, cunoscințelor și labórei lor în cultivarea limbei străbune, și prin consecuință în ardicarea litteraturei noastre la rangul ce cată să aibă ea între națiunile civilisate. Espunem dar numele acestor illuștri bărbați români depe specialitatea în care au lucrat mai multu, însemnând și provinția în care au vėđut lumina, spre a fi cunoscute și păstrate cu grațitudine în memoria posterității allu cării drumu litterar 'lu au croit dēnșii lup-tāndu-se cu tóte neajungurile și nevoile timpului.

Pedagogia.

George Lazăr	Transilvania
I. E. Rădulescu	Țerra-românescă
George Asachi	Moldavia.

Gramatica.

Paul Iorgovici	Temišiana
I. E. Rădulescu	Țerra-românescă
Iordache Golescu	"
Tr. Laurianu	Transilvania
Ioniță Popu	Țerra-românescă
Boiagi	Epirul.

Geografia.

Iosefu Geniliu	Bucovina
Tr. Laurian	Transilvania.

Istoria patriei.

Petru Maior	Maramureşul
George Şincai	Transilvania
„ Săulescu	Moldavia
Nic. Bălcescu	Țerra-românească
Tr. Laurian	Transilvania
Papiu Ilarian	„
Alexandru Hasdëu	Basarabia.

Lexicografia.

Tr. Laurian	Transilvania
I. Macsimu	Țerra-românească
Pont-Brillant (filoromănu)	Francia.

Mathematica.

George Lazăr	Transilvania
Petru Poienaru	Țerra-românească
Georghe Asachi	Moldavia.

Poesia.

I. E. Rădulescu	}	Țerra-românească
I. A. Văcărescu		
P. Mamulėnu		
Dim. Bolintineanu		
Cost. Aristia		
Cesar Boliacu	}	Moldavia
Georghe Asachi		
Costache Negruți		
Stamati		Basarabia
Scavinschi		Bucovina
Andrei Mureşanu		Transilvania.

Fabulişti.

Ținchiđelu	Teişana
Donici	Moldavia.

Archeologia.

Cesar Boliacu Țerra-românească

Diaristica.

I. E. Rădulescu Țerra-românească

George Asachi. Moldavia

Cesar Boliacu Țerra-românească

Iacovu Mureșanul. Transilvania

Litteratura bisericescă.

Veniamin Costache, archiep. Moldav. Moldavia

Șaguna, archiepiscopul Transilvaniei

Dionisiu Romano, Trainopoleos, e-
pisc. Buzău.

Statistica.

Suțu Moldavia

Martțianu. Crișania

Arta imprimăriei.

George Asachi. Moldavia

I. E. Rădulescu Țerra-românească

Prin înlocuirea slovelor cu littere în școlile publice, și prin publicarea „Monitorului oficialu“ asemenea cu littere, Alexandru Ión I, domnitorul României, dând limbei române vesmêntele cerute de natura și originea sa, a făcutu a'și relua adevărata ei fisionomiă.

Totu la începutul deceniului al șéptelea s'a interdișu citirea și cântarea în limba grécă ce se mai întrebuița încă pe la unele Mănăstiri din urbele București și Iași, de óre-ce atât cărțile cât și cântările bisericesci fiind publicate încă din secolii trecuți în limba română, pe care o înțelegu ênsuși acei străini ortodocsi domiciliați în România, nu e nevoie de usul altei limbi străine în bisericile nôstre române.

Dintre cele trei stirpe: Românii, Slavii și Grecii cari aparțin Bisericei ecumenice a Resăritului, Românii singuri având fericirea a asculta preceptele celle egalitarii

a le christianismului și însuși serviciul divin în limba mamei lor, ar fi ridicolu să mai tolerăm în locul organului în care înțelegem totu ce aușim din gura preotului, ua limbă pe cari numai cei ce au studiat-o ani întregi abia potu s'o pricepă; și cuvântul lui Dumnezeu nefiind predicat în limba majorității credincioșilor spre a fi priceputu de cei mai mulți, nu pôte da ródete salle binefăcătóre, pentru care scopu ellu se citeșce, se cântă și se predică.

Instituțiunea oștirii.

Prin statutul organicu din 1831 înființându-se óre-care oștire, pînó la 3000 pedestri pentru Țerra-románescă și de 2000 pentru Moldavia, sub numirea de: *stréjă páméntéscă*, s'aplică îndată acéstă lege prevédută în menționatul statutu atât în Țerra-románescă cât și în Moldavia: iar aceea a dorobanților și grănicerilor numai pentru Țerra-románescă. În deceniul allu cincilea se înființéză în Țerra-románescă doé escadróne de căllăreți; șcóla militară și casarma dela Cotroceni áncó își au ființa în acestu timpu. Oștirea acésta — reintemeiată dupó un secolu dela desființarea ei — se căpuiesce cu ua bateriă de patru tunuri, dăruite și acestea domnitorului Bibescu de Sultanul. Și cu tóte có acestu domnitor pune la calle facerea unui recensemént — publicat în buletinul oficial din 1843, pentru cunoșcerea sumci junilor în vêrstă dela 20 — 35 ani, spre a putea la necesitate să sciă ce ar putea face și pe ce conta; dar tăcerea urmată dupó acestu începutu de punerea în lucrare a proiectului sêu de a forma ua armată seriósă, dovedind paralisarea lui printr'ua mână străină, lucrul remase fără nici un altu effectu.

În deceniul allu séselea, domnitorul Știrbei fondéză fabrica de prafu de pușcă, reorganiséză arma dorobanților și pe aceea a grănicerilor spre paza fruntariilor țerrei; reorganiséză șcóla militară complectându-o cu sciințele

necesarii officierului, aduce instructori ruși ca să învețe pe oșténul tunaru arma artileriei. Totu ellu în 1852 — înzestrăză instituția ostirii cu un codu penal ostășescu. — (Bibl. de legislațiune, 1873, T. I. p. 1531).

Alesandru Ión, domnitorul principatelor-unite, care a iubit atât de multu oștirea, lucrăză și mai bărbătesce spre întemeierea și îmbunătățirea ei. Dar vedënd starea deplo-rabilă în care se găsia tesaurul publicu, domnitorul acesta face apelu la patriotismul și largeța națiunii, aretându-i nevoia ce are oștirea de arme. Și națiunea respunde domnitorului ei afirmând în effect sențimentul patriotismului ei. Județele, comunele, orașeni și țerrani, se întrecu cari mai de cari, să viă în ajutorul ostirii cu obolul său.

Cu ofrandele aceste se aducu :

50,093 Pusci francese ghintuite, cu capse.

6,298 carabine de vënëtori ghintuite.

30,000 Pusci spahi ghintuite, cu capse.

700 Pistóle francese ghintuite.

4,314 Săbii francese de cavaleriă.

1,998 Tesaci de Infanteriă.

1,600 Lănci.

46 Tunuri de bronzu ghintuite, francese, calibru
4 și 12.

16,000 Ghiulele.

Legea organică a armatei, aședată pe bătrânele temelii alle aședeméntului cellui vechiu allü Țërrei, și îmbunătățită cu modificările cerute de esperiința timpilor moderni, se votézá, în 1864, de Adunarea generală a principatelor-unite. Acéstă lege în capitul I-iu tratéză despre bazele organisări aședeméntului; în capitul, II, despre armata permanentă: trupa, cavaleria, artileria, geniul și trupele de administrația; în capitul III, despre miliția activă; în capitul IV, despre garda cetățenescă; în capitul V, dspre miliția neactivă; în capitul VI, despre glóte. — (Mon. 1864, No. 34).

Legea recrutării, legea pentru instrucțiunea armatei,

legea pentru înființarea trenului ôstei și compania meseriașilor, legea pentru înaintarea în rangurile militare, legea ierarhică militară, legea constitutivă a dotațiunii ôstei, regulamentul scôlei militare și acella allu stabilementului de invalidi, scl, sunt fapte sevârșite sub domnia lui Alesandru Ión. — (Reform. Românilor, p. 289. 291, 292, 321, 324 și 338).

Comerțul, vămile și ocnele.

De și comerțul României se afla — pe la începutul acestui secolu — împedit de un mare număr de restricțiuni și prohibițiuni strivitoare desvoltării sale, totuși el era unul din isvórele cele mai importante ale venitului și bogăției țărrei.

Esportaținne. Grâul, producțiunea cea mai de căpeteniă a pământului, da, pe la începutul acestui secolu, pe flă-care anu, pînó la ęce milióne chile de Constantino-pole, și abia ua a șésea parte, din teritoriul románu era cultitivată; și énsuși din acéstă a șésea parte, ua mare întindere era seménată cu porumbu (păpușoiu), orzu, ovézu și cânepă.

Fertilitatea pământului României — ęice Wilkinson — este așa de mare în cât ellu ar putea nutri de ęce ori populația actuală, și totu ar da un escedent pentru alte țărri: grânețele producënd de ordinar de 16 ori și — în anii roditori — pînó la 25 de ori seménța pusă.

Celle l-alte producțiuni de óre-care însemnătate era: céra galbenă, céra verde parfumată de provenință moldavă, mierea, untul, brnzeturile, pieile, tutunul, chiristéua, scândurile de stejar și catarturile de vassele de diferite dimensiuni. Mai scotea áncó pe tot anul pînó la 500.000 pei de iepure, 600.000 oca pațachină (crușin) și 40.000 cântare de lână.

Numai aceste trei din urmă era apărate de dreptul de esportațiune, adică peile de iepure, pațachina și lână, ne-

cesarii câte'și trele alimentării fabricilor Austriei cu aceste materii brute. Guvernului românii îi era oprit de a lua vre ua tacsă de la acestea, fiind că o lua Austria când elle intra în granița ei, și fiind că confecționând aceste materii și înapoiindu-le iar în țerră avea alte folóse. Cum vom vedea, Turcia de ua parte, Austria de alta își împărțiseră ugerul României ca nisce bune cumetre având a face cu un Statu micu și tributar. Celle-l-alte articole de esportat era puse la dispozițiunea guvernului turcescu, și numai după ce se lua ceea ce era necesar pentru grânarele și magasiile din Constantinopole, se permitea — în timpuri ânsă de abondință — a se vinde restul la comercianții străini. Esportația grâului era ânsă cu deservirșire prohibită, și numai după îndestularea deplin a Constantinopolei i se da óre-care libertate, și ênsuși într'acestu casu numai prin osebit firmanu. Prețul obicînuit al acestui product era între doi și doi și jumătate lei vechi chila, afaró de un leu de chilă, costul transportului de la Galați la Constantinopole, când articolului acestuia îi era permis a fi esportat în contul comerciului particularu. Guvernul turcescu ridica pe totu anul cu vassele salle cantitatea ficsă de 1.500,000 chile de grâu, osebit de celel-alte cereale și producte a căroru cantitate destul de considerabilă nu era statornică.

Tóte articolele prohibite era vëndute — când se permitea acésta — cu prețuri fórte scăđute. Restricțiunile proviind din monopolul ce Pórta își însușise, făcea ca productele țerreii să fiă prea puțin căutate, și n'avea altă perspectivă de nisce prețuri mai favorabile de cât când se ivea cereri de consomația din intru.

Peile de iepure se cumpăra cu câte 35 parale bucata, ocoa de pațachină cu câte 40 séu 45 parale. Lâna se cumpăra cu 60 parale ocoa séu 66 lei cântarul, când era curățită și spălată, iar când se afla în usucu cu 40 parale ocoa. — Ca să pótă avea cineva aceste trei articole

mai lesne, era obiceiul a contracta cu țerranii pentru ua sumă óre-care, lăsându-le arvună, și la termenu își lua negreșit cantitatea de marfă de care contractase cu dênșii.

Se mai făcea comerț și cu vite și cu pasări. Numai la Constantinopole se trimitea pe totu anul ca la 25,000 oi și 3000 cai, afară de cele ce se vindea țerrilor circumvecine din ambele acestea specii de produse.

Atât cerealele cât și cele-l-alte produse din România se cumpăra de guvernul otomanu pentru un quartu din prețul corent din târgurile române, și pentru ua a șesea din valórea lor în Turcia. Elle erau plătite une-ori printr'ua deducțiune din tributul ordinaru, și alte ori printr'ua nouă dajdiă estraordinară de ua valóre ecuală cu prețul lor, pentru a cării efectuare bei fanarioți era autorisați a o pune pe țerră.

Comerțul fiind cu desevirșire sugrumat în secolul trecut, și ocupația rusă de la 1769—1774 nelăsând vre ua urmă alta în cele din întru de cât aducerea óre-cărору coloni bulgari de peste Dunăre în România, am trecut înainte cu lucrarea noastră fără a ne ocupa de starea comerțului nostru de atunci, care nu putea fi de cât totu în starea cum ilu descrieröm mai sus depe Wilkinson. Dar cu ocazia ocupațiunilor de la 1806—1812 și cea de la 1828—1834 — când alte colonii au mai fost aduse — nu putem trece sub tăcere cõ ni s'a sfărmat vechia instituțiune a țerreii prin care *străinii erau opriti a esercita în țerră negoțiul cu amênuntul*, fiind cõ guvernele provisorii rusesci au făcut a se respecta acestu aședemânt numai pe cât se attingea de națiunea turcã, ceea ce apoi sub influința consolilor s'a urmat și de guvernele române ce s'au succedat, și ênsuși de cele sub regulamentu organicu la a căruia redactare nu s'a ținut sãmã de multe din betrãnele nòstre instituțiuni.

Importațiunea — Cu tóte cõ Galați era depositul general allu celor mai multe obiecte de importațiune, nu

era ânsé acesta târgul principal în care ele se desfăcea : d'acolea se înainta la București și Iași. Caféoa, zaharul, piperul, romul, lémóile, maslinele, untul-de-lemn și vinurile străine erau cele mai principale articole ale acestei specii de schimbu. Consomația locală a celei d'ântéiu era calculată mai la 80,000 oca pe anu, a celei d'a doa la 900,000 oca, și a celei d'a treia la 35,000 oca ; cât pentru cele-l-alte articole , consomația lor era fôrte eventuală. Dar consomația și a unora și a altora era multu mai considerabilă , fiind cõ Bucovina , Transilvania și Temișana erau în parte aprovizionate cu aceste articole totu din târgurile București, Iași și Galați.

Multe stavile întémpina și comerciul de importațiune, și ele veniau 1° pentru cõ comercianții cumpăra obiectele lor de comerciu cu un preț fôrte urcat de la Smirna și Constantinopole ; 2° pentru că după ce plătia dreptul de vamă în Turcia, mai plătia și ua altă vamă de 3 la % la desbarcarea séu vândarea marfei în Romania , osebít de șicanele și mâncătoriile agenților vamali de la porturi, cari, fiind tolerate de guvernul , nu putea scăpa de elle de cât numai acei comercianți ce se puseserõ mai din nainte sub vre ua protecțiune străină.

În ceea ce are raportu cu obiectele manufacturate în bumbacu séu lână, România se aproviziona prin Austria din alte târguri, ca și pentru obiectele de faianță , de olărie și sticlăria , aducând și pe unele și pe altele pe uscat séu pe Dunăre. Totu cu acestu mizlocu și totu din acelle părți își aducea și stamba, căci pentru pînză în fie-care familiă română, femeea țesea ea ênsuși ua pênză grósă, cu care apoi făcea straie bărbatului și copiilor ei, afarõ de femeile notabililor din politii a căroru pînză eșítă din argelele lor se distingea prin calitatea ei cea fină. Consomațiunea postavului era prea considerabilă, fiind cõ singur acella d'ua calitate superfină se evalua la mai 200 mii livre sterlinge pe anu. Postavul se mai aducea și din

Francia, dar batista din această țerră și muselina de Anglia erau căutate mai cu osebite.

Ua mare importațiune se făcea cu blănăria de provenință din Rusia, căria România îi da în schimb vinurile și rachiurile salle.

Cu ocupațiunea rusă de la 1828 — 1834 și promulgarea regulamentului organicu încetând monopolul importațiunilor însușit de Turcia și Austria încă din secolul trecut, comerțul român începe să ia ore-care dezvoltare. În 1831, nu se găsea în Țerră-românească nici măcar cantitatea de grâu d'a putea încărcă doă vasselle, când — în 1837 — se afla în portul Brăila peste 300 de vasselle, și în al Galaților peste 400 pentru încărcarea de cereale și alte produse. Sfărmându-se cătușele cu care monopolul menționat strivise viața ambelor porturi române, elle au mersu prosperând din ce în ce. Napolitani, Genovesi, Turci, Angli și puțini Francesi allergau la aceste doă fontăni de produse care era țiftele celle mai abundinte de grânețe și de totu felul de produse alle României.

În 1832, țifru esportației în Țerră-românească era de 32.640,291 lei vechi; ellu s'a suit în 1836 la 41.384,318 și în anii următori mișcarea sa a fost și mai considerabilă. Iar importațiunea se urca, în 1832, la 27.733,000 lei vechi, și la 32.001,275 în 1836. Simpla comparațiune a acestor doă țifre arată ua creștere notabilă a prosperității generale *).

Vămile și salinele séu aședemântul acestora din 1860. Prin art. I din acestu aședemântu se interdice guvernului dreptul de a mai arenda la particulari venitul vănilor, salinelor, esportației și importației, precum și venitul oieritului și allu cornuritului de la păstorii transilvani; prin art. II se aședă ua singură administrațiã centrală a acestor venituri pentru ambele principate; prin art. III se impune

*) Wilkinson, tableau historique de la Moldavie et della Valachie, p. 67, 68, 71 și 74; Touvenel, la Hongrie et la Valachie, p. 256 și 257.

ca transportul sării la schelele Dunării și la or ce punctu, să se facă cu cărauși prin tocmelă de bună voiă iar nu prin silă.

Pe lângă această lege, mai găsim și un regulamentu relativ la administrația vămilor, ilu așternem aici și pe acesta în esența lui. În partea I, acestu regulamentu tractează despre organizarea serviciului vamal; în partea II, aședă ore-care dispoziții relative la importațiunea și esportațiunea mărfurilor, la obiectele prohibite d'a se importa, la obiectele scutite de vamă, la regulele vămuirii, la regulele de păzit asupra contrabandei, la dreptul tîrgurilor Brăila și Galați; în partea III, se aședă regule de contabilitate și manipulare.

Totu de ua dată, spre complectarea ore-cum a administrării vămilor, găsim promulgată și tarifa mărfurilor de esportațiune *). — (Veđi aneksu No. 1).

Reformele cerute prin proclamațiunea de la 1848.

Rusia numindu-se pe sine protectrice a principatelor în tratatul de Adrianopole, adoptase prin consoliile ei din principate ua politică ca aceștia să facă totul și domnitorii să fiă numai cu numele, în cât nimicu nu se mișca în administrațiunea acestor țărri fără voia și scirea consoliilor săi. Or ce proiecte de progresu și luminare în sensul naționalu, or ce dorință de stabilitate în guvernul și în instituțiunile cele bune, și or ce tendință la întregimea autonomiei noastre, sfășiată indirectu prin stipulațiuni internaționale alle ei cu Pórta, era combătute și distruse de agenții săi din principate. Politică această nefind de cât ua preparare în perspectiva intereselor s'elle de concuistă, ca să găsiască or ce imunitate sdrobită, când va veni timpul d'a se substitui d'nsa în locul Porții otomane, reci

*) Brezoianu, Reform. Românilor, p. 419, 398 și 424.

cu desevirşire simpatiile ce românii avusesserö către Rusia; încercările de la 1837 d'a conserva acellu articolu, ce ilu străcuraserö într'un modu clandestinu, în regulamentul organicu, care ne opria d'a face şi d'a aplica vre ua lege ce n'ar fi recunoscută de curţile suzerană şi protectrice; firmanul represif adus de baronul Rucmanu, consulul său în principate, de la Constantinopole, contra acellor mandaturi cari alungaserö şi infieraserö acellu articolu cu ferula infamiei; *) proiectul colonisării ţerrei cu ruşi sub vëlul esploetării minelor, prin faimosul Trandafilov în 1843; deschiderea şi închiderea adunărilor generale de agenţii ruşi cu mâna domnitorilor depe trebuinţa şi interesele curţii protectrice; cercarea cu stăruinţă dar fără reuşire, a prohibiţiunii publicării cu littere (nu cu slöve) a currierului de ambe secse; sfärmarea collegiurilor de învăţatură din Bucuresci şi Iaşi în 1847 — singurele focare de instrucţiune secundară în limba română — prin domnitorii Bibescu şi Sturza, sub pretestul că *nu corespundu la trebuinţele acestor ţerri*. Töte acestea şi altele de asemenea natură, deschidënd ochii românilor şi făcëndu'i să vedă aieva ce însemnéază protecţiunea străinului, începurö a *se înţelege*, a se aduna, şi luară decisiunea să se facă ua manifestare seriösă ca să tragă atenţiunea Europei asupra cellor ce diplomaţia rusescă proiectéză la Dunărea de jos.

Acésta era situaţiunea ambelor principate în ajunul anului 1848.

Anul acesta face epocă în anele mai tutulor statelor din continentul Europei. De la apusul pînö la resăritul acestui continentu, toţi populi se clätescu; şi în vârtejul de resturnări şi de idei mai multu său mai puţin practice, cari colindă vechiul acesta continentu, monarhiile îmbetränite în vechile lor deprinderi se sguduiă în temeliile lor şi tremură de spaima apropiatei vijelii ce cată să le

*) La Hongrie et la Vallaquie, Thouvenel, p. 345.

ajungă. Și precum troianul (avalanche) de néoa ce 'și ia avântul din crestetul munților, apoi aruncat de greutatea 'i crescândă, din piscu în piscu pe ripósa lor clină — rostogolindu-se — cade cu sgomotu în fundul văilor cellor fără fundu din pólele lor; ast-fel multe din tronurile suveranilor Europei, înțelenite și girbovite de bătrânețe în datinele lor — se prăvălesc — asvirite de puternica suflare a noilor reforme — cu iuțéla sguduitoarea troianului, și, svircolindu-se în căință de inertia și ineptia de care au fost dominate, cadu cu resunet în morméntul uitării, lăsând adesea și urme de sânge după dênsele. În această luptă titanică în care pe lîngă níscer sinceri patrioți, turbătorii de meseriă isbutescu adesea să se urce pe fumegênde ruine alle monarchiilor, amăgind lumea cu sforăitorea promisiune de a înlocui suveranitatea monarchilor cu aceea a populilor; în acest cataclismu de învăluici, de ameteți, de distrugere, de creare, în care ideea de a regenera pe omul cellu vechiu prin sfărmaarea stavilelor ce ilu ținea în locu, fremânta lumea intelectuală, românii, (Moldoveni și Munteni) inspirați numai de ideea binelui patriei și a națiunii, se scólă șiei la rëndul lor. Comitetul salvării (Rădulescu, Nicolae Golescu, C. Filipescu, Cămpinenu și Voinescu allu II-lea) dirigéază mișcarea *). Manifestul comitetului adresându-se Europei apusene mai multu, arată cauzele sculării românilor, și cerënd respectarea tractatelor țerei cu Pórta otomană sub garanția Puterilor cellor mari alle Europei, respinge amestecul Rusiei în affacerile țerei nóstre sub vélul și titlul de protectóre exclusivistă ce'și ilu apropiase.

Éccó în resumatu cererile adresate Puterilor din acestu manifestu séu proclamațiune.

*) Mai mulți patrioți — inițiați despre scularea românilor — s'au distins prin acțiunea și suferințele lor, noi am pus aici numai numele acellora căroro domnitorul Bibescu abdicând, le a încredințat frênele guvernului.

- 1° Independința administrativă și legislativă a țării, basată pe tractatele lui Mircea și Vlad al V-lea.
- 2° Egalitatea drepturilor politice.
- 3° Egalitatea înaintea impositului.
- 4° Ua adunare generală compusă de reprezentanți luați din toate clasele societății.
- 5° Domnul responsabil alles pe cinci ani și luat din toate clasele societății.
- 6° Reducerea listei civile.
- 7° Răspunderea miniștrilor său tuturilor impiegaților publici.
- 8° Libertatea absolută a presei.
- 9° Răsplătirile date în numele țării de către reprezentanții săi; iar nu de către capul statului.
- 10° Dreptul d'a 'și allege fie-ce județu pe funcționarii săi, drept ce decurge din dreptul popoului d'a alege pe capul statului.
- 11° Înființarea guardiei naționale.
- 12° Emanciparea mănăstirilor dedicate la locurile sante.
- 13° Desființarea clăcei și improprietărirea țerranului pe pogónele legiuite cu despăgubire.
- 14° Desrobirea țiganilor și rescumpărarea lor de către statu.
- 15° România represintată la Constantinopole de Români, nu de străini.
- 16° Instrucția egală, complectă și gratuită pentru Români de ambe secele.
- 17° Desființarea titlurilor fără funcțiuni.
- 18° Desființarea pedepsei corporale.
- 19° Desființarea pedepsei cu mórte.
- 20° Emanciparea Evreilor, și egalitatea drepturilor pentru cetățenii indigeni de toate religiunile.
- 21° Înființarea unui nou sistemu de închisóre.
- 22° Convocarea îndată a unei adunări generale constituantă, care se reguleze toate interesele și toate clasele

societății, cu însărcinarea de a ridica constituțiunea țării pe baza acestor 21 de articole.

Tractatul de la Balta-Limanu său distrugerea autonomiei principatelor.

Către finele lui Iunie alu anului 1848, guvernul rusesc vădându-se desmascat prin manifestul Românilor din Țerra-românească, în planurile sêlle de concuistă, trece Prutul în pământul Moldaviei, unde mișcarea fraților de la Bahlui, dirijată de comitetul salvării compus din C. Negri, Panu, Alecsandru Cuza, Mih. Cogălniceanu, V. Alesandri și M. C. Iepurênu, se înăbușise în nascerea sea prin puterea brută a mercenarilor de cari se incongiurasse domnitorul acelei țării. Pôrta otomană trece și ea oștile sêlle peste Dunăre în Țerra-românească, unde nu superö pe nimeni, dar nu protestéză intrarea Rușilor în Moldavia. Trei luni de ȓille, Rușii se uită spre otarul Țerrei-românești fără să cuteze să'lu trecă; trei luni de ȓille Bucureștii se află într'ua continuă serbătore: ghilcevi, năpăstuiuri, procese, furtișaguri, tôte dispărusserö ca prin farmecu; hoții ênsuși, ȓice ilustrul Hel. Rădulescu, deveniserö ömeni onești în tötă durata crisei prin care trecea patria în pericolu. Veselia generală se vedea pe tôte fețele, delegațiunile județelor venia una dupö alta a'și manifesta către guvernul provisoriu mulțumirile județului ce ei represinta pentru faptul salvării țării.

Dupö mai trei luni de ȓille, diplomația rusescă — sub pretestu d'apune ordinea legală în țerră — comandö intrarea trupelor sêlle și în Țerra-românească, și Turci tacu și d'astă dată călcarea efectuată de Ruși a tractatelor internaționale prin invasiunea lor în principate. Arestuirile începu cu duiumul. Maltratările se efectuéză pe ua scară largă. Toți cei bănuți de buni patrioți se trimitu la carcera de la Văcărești, fără nici ua considerațiune către faptele său dreptul lor; se pedepsesce gândul öme-

nilor; profesorii din toate unghiurile țării suferă furia năvălitorilor cu resemnațiunea martirului. Persónele destinse prin patriotismu, zelu și luminele lor, a căror crimă nu era altu de cât dorința manifestată d'a conserva patrimoniul moștenit dela părinți — ua țerră cu alle ei drepturi — se espatriază cu ghemia pe Dunăre. Casele patrioților ce s'au distins combătând politica de concuistă a guvernului rusescu, se derimă prin adăpostirea cailor cazacilor într'ensele. Preoți, duhovnici, protopopi, archimandriți, servitori cărunțiți în serviciul altarului, vérsă lacrimi de durere, vedându-se smulși din sinul familiei lor și depuși în carcere. Și o dumneđeule allu dreptății! Tóte aceste brutalități se efectuează parodiind séu mai bine insultând numele cellu sacru allu *ordinei legale*.

In fine se intruce desordinea, numită de năvălitori ordine legală, în toate alle țării. Tractatul dela Baltaliman — care fu rezultatul acestei invasiuni — se incheiă între Rusia și Pórtă. Prin instrumentul acesta modificându-se regulamentul organicu în fondul lui însuși, ni se răpesc mai multe din immunitățile și drepturile nóstre, și acésta — se înțelege — după stăruința curții numită de sine protectóre a principatelor. Circulara cancelerului Neselrode, făcută spre a și motiva invasiunea, către agenții săi din străinătate, spune clar că revoluțiunea din Țerra-românescă, nu e faptă a populuului românu alle cărui dorințe și aspirațiuni — dice — că le cunoște prea bine Rusia, și d'aceea întră în țerră spre a restabili ordinea legală; și apoi se contradice însuși, căci prin tractatul de la Balta-limanu se pedepsese țerra (populuul românu) sfărmanduise autonomia și suprimânduise celle mai fundamentale instituțiuni, precum adunarea generală ordinară, cea estraordinară, șcl., fără a ține în sémă cele disse de mai nainte că populuul românu — majoritatea locuitorilor, adică țerra — are alte dorințe și aspirațiuni ca acelle alle acellu micu număr de perturbatori comunisci — cum îi numia dânsa — pe care

carcerile și espatrierea îi pusese în neputință d'a mai face vre ua opozițiune contra politicii guvernului rusescu *).

Restituirea autonomiei principatelor prin tractatul de Paris (1856).

Duelul dintre Rusia și Pórta care — la intervaluri — se urmază la Dunărea de jos, se începe iarö în tómna anului 1853 prin irrupțiunea oștirilor rusesci în principatele române. Acum însă lăcomia d'a lua alle altuia se dă pe față. Rusia trecënd granița — dice în proclamațiunea sea — că iea zälogu principatele pînö ce Pórta va îndeplini reformele promise prin tractate că va intruce în imperiul sêu spre îmbunătățirea sórtei creștinilor, de a căroru sórtă și stare sufferitóre apucasse pe guvernul rusescu multă durere de inimă, în cât uitasse că avea a casă la sine să ușureze sórta a mai multoru decimi de milióne de ruși creștini, robi pe păméntul patriei lor. Éccö ua Putere care la sine a casă fiind conservátore, pentru locuitorii altor state străine vecine este revoluționară.

Francia, Anglia și Italia, sub conducerea lui Napoleon III, privind acéstă irrupțiune și modul deguisat de concuistă allu Rusiei ca ua lovire în ecuilibrul europénu, isbescu pe năvălitorul și turburătorul păcii în cuibul lui (Crimeea), și sfärmându'i oștirea incheiă tractatul de Paris cu anul 1856 Martie 30. Prin art. 20 allu acestui tractatu se restituă

*) S'a observat cö maltratările acestea concepute de diplomații Neselrode cu Duhamel și efectuate de generalii Luders, Hasfort, Danilefschi și Enghelhard, nu era fapte alle adevăraților Ruși, ci a unor venetici pripășiți în Rusia după vremi, și cari în zelul lor d'a se recomanda guvernului rusescu, își făcea un mare merit din esercițiul brutalității lor asupra unor ómeni nearmați a căroru crimă nu era altu de cât dorința d'a și conserva pămíntul părinților lor cu alle lui drepturi.

Moldaviei ua parte din Basarabia, smulsă din corpul său la 1812; prin art. 22 se punu principatele sub garanția colectivă a puterilor contractante; prin art. 23, Pórta își iea angajementul a conserva principatelor *ua administrațiune independintă și națională*, precum și *deplina libertate a cultului, legislațiunii, comerciului și navigațiunii*; prin art. 24, se iea măsuri d'a consulta națiunea română asupra reformelor ce doresce să aibă; prin art. 26, se autorisă principatele a'și întocmi oștirea de pe trebuințele și puterile s'elle, și prin art. 27 se recunosce neutralitatea teritoriului românesc. Ast-fel Europa apusenă scâpënd principatele de ua mórte politică inevitabilă, pune temelia unui statu românesc la Dunărea de jos, cu tóte oppunerile și sfortările vulpenesci alle Austriei d'a paralisa acțiunea Puterilor bine-voitóre spre înființarea acestui statu (veđi protocolul No. 6 din 8 Martie 1856.)

Dorințele adunărilor generale alle ambelor țerri. În urmarea art. 4 din acestu tractat și după stăruința comisiei internaționale la Constantinopole, se trimite ambelor locotenenți de domnu firmanu d'a face allegerea deputaților pentru adunările generale (divanuri ad hoc), de pe ua lege electorală, coprinsă într'acestu firman și regulată la Constantinopole de comisia internațională. Prin acestu firmanu se cerea să convóce adunările generale după acéstă lege care constituia representațiunea cea mai esactă a intereselor tutulor classelor societății, ca să esprime dorințele ambelor țerri, relativ la organizațiunea lor definitivă către comisia internațională a căror membri începuse a și sosi în București. Atât adunarea generală a Țerrei-romănesci cât și aceea a Moldaviei își esprimaró acelléși dorințe în coprinderea urmátóre :

„1° Garanția autonomiei nóstre și a drepturilor nóstre internaționale, ast-fel precum reesu din capitulațiunile anilor 1397, 1460 și 1513, incheiate între țerrile române

și Puterea suzerană; și încă neutralitatea teritoriului munteno-moldavu;

2° Uniunea Țării-romănesci și a Moldaviei într'un singur statu și sub un singur guvern;

3° Principe străin ereditariu, care să fie allesu dintr'ua dinastiă domnitore în Europa, și a cărui moștenitori născuți în țerră, vor fi crescuți în religiunea țării:

4° Guvernu represintativ cu ua singură adunare generală, de pe vechiul obicei. Acastă adunare va fi produsul unui corpu electoralu, format de pe un sistemu destul de largu ca interesele tuturor classelor societății să fiă represintate."

Dar adunarea Moldaviei mai adaogă, pe lângă aceste patru puncturi, mai multe dorințe relative la osebite drepturi și libertăți.

Convențiunea de Paris.

Puterile priimind dorințele românilor esprese de adunările generale, de la membri respectivi ai comisunii internaționale, se adunară în 1858 iară la Paris prin ambasadorii lor. Napoleon III, bunul nostru sprijinitor, se luptă prin represintantul său, comitele Valefski, ca să effectueze unirea principatelor; Turcia, amuțată de Austria se oppune prin allegațiuni mai multu său mai puțin eronate, Anglia ține la integritatea imperiului otomanu; Prusia și Rusia se distingu prin iudiferința lor, comitele Valefschi întempinând nisce stavile nebiruite, se mulțumesc a ni se da tôte libertățile cu *unirea* în perspectivă. Tractatul acesta se numesce *convenția de Paris*, un statut organicu în care—după cum se înțelege—coprinde acordarea mai a tuturor dorințelor esprimate de adunările noastre generale din 1857, mai puțin *unirea*; pentru care diplomația austriacă tîrînd după dînsa pe Turcia, se opusesse de témă—credem—ca nu cum va principatele acestea doă făcîndu-se prin unire un statu tare, să nu'i parali-

seze exploatarea ce ea esercita în aceste principate cu industria și comerțul ei, prin urcarea tarifelor vamale, prin oprirea exportării întrînsele a mărfii simile său vătămătoare intereselor românești; și să nu cêră pôte mai în urmă ênsêși revendicarea cellor l-alte provincii române a căroro locuitori aduși în stare de iloți, innôtă în fericiri sub sceptrul cellu părintescu allu guvernului ungurescu, sciind bine că elle au fost rupte din corpul bêtânei nôstre Dacii.

Convenția acêsta însoțită de ua nouă lege electorală, se aplică în ambele principate-unite (cu numele). Adunările generale, convocate în urmarea acestei convenții, pâșescu la alegerea domnitorilor. Adunarea generală a Moldaviei dîce ântêiu cuvêntul său, alleghênd pe colonelul Alesandru Cusa, și peste câte-va dille aceea a Terrei-românești se pronunța și dênsa pentru aceeași persônă.

Diplomația austriacă turbéază și, urmând nu proiectul său de încorporarea statelor mici circumvecine, din secolii trecuți, ci concuista lor pe terrâmul economic, exploatarea lor prin comerț și alte marafeturi, d'âși garnisi punga sa în detrimentul vecinilor sêi, se adreséază — vêdênd efectuarea unirii de faptu și prin urmare întremarea și consolidarea acestor țerri — se adreséază — dicem — către tôte tronurile spre a mai amăgi, de va putea, vre ua putere, în espeditia diplomatică ce voiesce să întreprindă contra mărêțului faptu da la 24 Ianuarius 1859. Napoleon III, sprijinitorul nostru, căruia români nu 'i au pus nici măcar uă corônă de immortale pe moimêntul său, e plin de bucuriă că Români s'au arêtat demni de augusta sa protecțiune: Ellu recunósce faptul implinit, Anglia ilu urméză, Italia aprobă, apoi cele-l-alte Puteri, una câte una recunoscú și elle faptul implinit.

Uniunea (unirea) principatelor.

Alesandru Ión I guvernă acum — 1859 Ianuarie — principatele-unite depe convenția de Paris. Comisia centrală dela Focșani își urmărește și dânsa lucrările sale de unire legislativă conform aceluiași conventii. Prin stăruința sa pe calea diplomatică, Alesandru Ión I — în 24 Ianuarie 1862 — anunță națiunii, că dorința Românilor de dincoace și de dincolo de Milcovu, d'a se uni într'un singur stat, manifestată totu d'auna de adeverații români, este un faptu împlinitu. Ast-fel art. 2. *uniunea Țerei-românești și a Moldaviei într'un singuru stat și sub un singuru guvern, una din cele patru dorinte exprimate de adunările generale în 1857, este recunoscută de toate Puterile cele mari ale Europei.*

Mare faptă în adevăr sevirși acestu domnitor. Dar ua națiune nu pôte trăi — fără să nu sufere adîncu în demnitatea sa și fără să nu fiă îngrijată de viitorul său, — numai pe ua parte din teritoriul părinților săi, când cele-l-alte părți moștenite și locuite și elle de frați de același sânge, un altu nému de ua stirpe cu totul străină ei — parvenind a domina prin astuția, violență și tiraniă — dispune de aceste bucăți din teritoriul Daciei traiane, în dauna și contra dorințelor adevăraților ei moșteni (aborigeni).

Clerul.

Fundarea episcopiei Dunărei de jos. Domnitorul Alesandru Ión I luând în considerațiune referatul ministrului cultelor și allăturatul pe lîngă dînsul diariu allu consiliului ministrilor din 3 Noemvrie 1864, prin decretulu său No. 1617 Noemvrie 26, 1864, ordonă înființarea unei noi eparchii sub denumirea de „*Episcopia a Dunării de jos*“ cu jurisdicțiune asupra județelor Ismail, Bolgrad și Dominii, Covurlui și Brăila, cu reședința la Ismail, trecînd județul Cahul sub jurisdicțiunea episcopiei de Huși.

Și atunci numesce episcopu allu acestei noi eparhii pe archiereul Melhisedecu.

Reuendicarea Monastirilor ȡise inchinate. Alesandru Ión I completează programul revoluțiunii dela 1848, luând din mâinele călugărilor greci monăstirile țerrei ce se esploeta de acești venetici în paguba țerrei ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Românilor, p. 396.

Statutul organicu din 2 Mai 1864.

Fără a nega principiile liberale pe cari era basată convenția de Paris și meritul ei de a fi aprobată de tóte Puterile celle mari alle Europei, nu putem ascunde cō dēnsa nu lovise dreptul nostru de a legifera, autonomia noastră. Considerēnd acestu vițiu ce din nascerea sa conținea convenția acēsta, și defficultățile ce întâmpina guvernul românū în aplicarea unora din articolele ei și din alle legii electorale, anexată pe lūngō dēnsa, Alesandru Ión I promulgă, în 1864, acea lege numită „*Statutu organicu din 2 Mai*,” împreună cu ua nouă lege electorală, prin care înlocuind convenția de Paris, isbuteste prin stăruință și mizlocire a fi recunoscut ca lege organică a principatelor-unite și de marele Puteri. Diplomatia austriacă care consimțise prin art 2 din convenția de Paris la anularea capitulațiunilor salls cu Pórta, pe cât se atinge de drepturile principatelor-unite, revine cu acēstă ocasiune asupra acestei cestiuni, recunoscēnd statutul lui Alesandru Ión I pe cât nu se atinge de capitulațiunile ei cu Pórta, capitulațiuni pe cari Românii nu le au recunoscut nici ua dată, de și ēnsuși de pe dēnsele ar avea dreptul să opriască în principate pe toți supuși austriaci dela exercițiulu negoțului cu amēnuntul. Rusia combătēnd direct acestu aședemēntu, adicō dreptul țerrei d'a legifera — ca și în tóte ocașiunile dela regulamentul organicu încóce — recunósce și ea în fine — cea din urmă dintre marele Puteri — prin ambasadorul său la Constantinopole — sta-

tutul organicu allu lui 2 Mai. — (Veđi acestu statutu și legea electorală în Reform. Românilor, pag. 659).

Instituțiuni diverse.

Interđicerea judanilor d'a cumpăra venituri de moșii. Pe lîngă instituțiunile promulgate și applicate de pe regulamentul organicu, guvernul Moldaviei, în 1835, speriat atât de grămădirea judanilor ce năvălia din Galiția în Moldavia, cât și de acapararea comerціului românului de către această stirpe semitică, în prejudiciul comercianților români a căror interese comerciale, avea datoria să le protege de rapacitatea emigrațiunii străine, pe de ua parte dă ua publicitate întinsă așezămētului din 1804 care interđice judanilor esercițiul de arendări de moșii, iar pe de alta ordonă tutulor autorităților competente ca să nu legalizeze contracte de arendări de moșii când antreprenorul exploetării ar fi de gintă judană ¹⁾. — (Veđi anecsul No. 2).

¹⁾ Monitorul administrativ allu princ. Mold., p. 525.

Emanciparea țiganilor. Prin tractatul de la Balta-liman, suprimându-se allegerea domnitorilor de cōtre adunările generale, Pōrta împreună cu Rusia orēnduiescu domnitori, în Țerra-românescă pe banul Barbu Stirbei, și în Moldavia pe Grigoriță A. Ghica, amēdoi români, fără să pōtă isbuti intrigile de totu felul ce fanarioții urđisserō spre a pune iarō mâna pe principate. Și cu tōte cō nici ua lege organică, după acestu tractat, nuși avea puterea de lege de nu era aprobată de curțile suzerane și protectōre, atât domnitorul Stirbei cât și Ghica, introduserō — păzind negreșit dreptul ceși ênsușise ambele aceste Puteri d'a ne confirma legile — mai multe așezămēnte folositoare, între care și *emanciparea țiganilor prin rescumpărare*. Dar Grigoriță A. Ghica allu Moldaviei, pe lîngă osebite legi și regulamente de administrațiă publică se distinge

patronând și propagând — cu totu zelul patriotismului său — mărăța ideia a *uniunii* principatelor surori. Ast-fel, virtuțile acestui domnitoru ar fi făcut multe și varii îmbunătățiri spre folosul și mărirea Românilor, deca diplomația rusescă în mânărele sa de noi conquiste n'ar fi făcut ca oștirile rusesci să năvăliască iară în principate în tōmna anului 1853.

Legea comunală. Când la 1832 și 1833, s'a reînființat municipalitățile urbane, pentru comunele rurale nu s'a făcut nici un fel de aședământ. Administrate mai de un secolu și jumătate (1710 — 1864) de biciul zapciului, satele principatelor-uite își reprimesc vechia lor instituțiune din mâinele lui Alexandru Iōn I. Legea comunală se promulgă și s'aplică în 1864. Sătenii uitaserō cō sunt interese obstești pe cari cată ca ei singuri să le caute, se destéptă din litargia secolară ce'i domina și se punu pe lucru. Se facu allegerile și consiliile comunale se instaléză în încăperi de ua cam dată închiriate, unde își au canceleriile cu registrele și arhivele lor. Consilierii, cari nu sunt de cât săteni alleși de consătenii lor, funcționéză. Avera communei se adună conform legii, se întocmescu budgetele, regulându-se chieltueele comunale după venituri. Preoții, institutorii, notarii și cei-l-alți servitori ai communei își priimescu salariile lor de la autoritatea comunală, allésă și înființată de comunitatea satului ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. românilor, p. 172.

Legea organică a contabilității generale a Statului. Capitul I din acestu aședământ reguléză modul întocmirii budgetului general allu Statului; capitul II, veniturile și chieltuelile; capitul III, dresarea definitivă a budgetului; capitul IV, tratéză despre modul stingerii creanțelor contra Statului prin prescripțiuni și opriri judicătorești; capitul V, despre perderi și deficite; capitul VI, despre darea conturilor, și capitul VII se mărginește a aședa ore-care dispozițiuni transitorii.

Regulamentul relativ la contabilitatea generală. Acest regulament, după ce aşedă modul applicării legii organice a contabilităţii generale a Statului, mai desvóltă unele puncturi împlinind şi lacunele tutur materilor coprinse în cele VII capitole alle menţionatei legi ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Românilor, p. 615 şi 632

Legea constituivă a curţii de conturi. Titlul I-iú allu acestei legi tratéză despre instituirea curţii de conturi; titlul II, despre competenţa curţii de conturi şi procedura ei; titlul III, despre agenţii contabili asupra cărora curtea de conturi are jurisdicţiunea; titlul IV despre ministerul publicu allu curţii acesteia; titlul allu V, despre concedii; titlu VI, despre referendari, grefă şi agenţii curţii; titlu VII, coprinde óre-care dispoziţiuni generale; titlu VIII, óre-care dispoziţiuni transitorii; titlu IX, statul curţii şi retribuirea personalului ei ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom. p. 606.

Legea consiliilor judeţene. Titlul I, din acéstă lege tratéză despre represintaţiunea intereselor locale alle judeţelor; titlul II, despre alegătorii consiliului judeţenu; titlu III, despre adunarea alegătorilor judeţului; titlu IV, despre eligibilitate; titlul V, despre consiliul judeţenu; titlul VI, despre comitetul permanentu; titlul VII, despre secretarul consiliului judeţenu şi allu comitetului permanentu; titlul VIII, despre relaţiunile prefectului cu consiliul judeţenu şi cu comitetul permanentu; titlul IX, despre sub-prefectu şi relaţiunile salle cu consiliul judeţenu şi cu comitetul permanentu ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom. p. 192.

Calea ferată Bucureşti-Giurgiu. Concesiunea acestei căi s'a dat de guvern, 1865 Noembre 1, cu urmátóarele condiţiuni:

1. Ambele părți contractante recunosc sumă de 196,000 fr. pentru prețul unui kilometru de cale ferată.

2. Ele au consimțit ca durata construcției să nu treacă peste trei ani, când concesionarul să dea negreșit în primirea guvernului linia întregă în considerațiunile prevăzute în caietul de însărcinări.

3. Ele se învoiesc ca plata drumului întregu să nu treacă peste suma de 13,755,000 fr.

4. Ca anuitatea anuală să nu fiă de cât de un milion șese sute cinci-deci mii șese sute fr. (1,650,600).

5. Ca răspunderea anuităților să fiă terminată în 16 ani și 36 zile, socotind începutul ei dela 1 August 1866.

Guvernul a și luat în posesiune linia acésta în 1869 August. Răspunderea anuităților fiind efectuată la timp, linia se află în deplină posesiune a statului fără nici un fel de sarcină ¹⁾

¹⁾ Bujorénu, Bibliot. de legislațiune, 1873, T. I, p. 2026.

Aședeméntul telegrafo-postalu din 1864. Spre a funcționa și acéstă instituțiune regulat, în locul instrucțiunilor și regulamentelor administrative după care ea se dirigia și care se modifica după placul miniștrilor, Alexandru Ión I — prin mizlocul puterii legislative — face a se înzestra și acestu aședemént cu ua lege organică ad-hoc ¹⁾.

¹⁾ Bujorénu, Bibl. de legislațiune, 1873, T. I, p. 969.

Proprietatea foncieră rurală.

Cestiunea acésta agrariă, ivită de ua dată cu desordinele și anarhia ce au sfișiat aceste țărri încă de la începutul secolului trecut, și regulată în aparință în osebite epoce de adunările generale alle ambelor țărri, de regulamentele séu urbariile differiților domnitori prin drepturi promise țerranilor și adesea neîndeplinite, luând din ce în ce porțiuni și mai învrăjbitóre între proprietari și clăcași prin reformele la care succesiv a fost suppusă, ajunsese

a fi mărul de discordiă și ură inveninată între aceste două categorii de cetățeni, în cât interesele cele mai vitale ale națiunii și țării era adesea periclitată numai din cauza acestei desbinări. Codul Caragea și codul Calimachi (1818) îi dedese ua aparinte soluțiune; regulamentul organicu apăsase și mai greu sorta țerranului; reformarea acestei legi din deceniul allu 6-lea cu totă bună-voința ambilor domnitori, Gr. A. Ghica al Moldaviei și B. Stirbei allu Țării-românesce, de și ușurase întru câtu-va pozițiunea țerranului, nu putuse reuși să reconcilieze desevirșit interesele proprietarilor cu allu clăcașilor. Țerra împărțită în două tabere innemice se afla într'ua agitațiune permaninte. Alesandru Ión I, domnitorul principatelor-unite, cercă a rezolva cestiunea prin mandatarii națiunii, dar neisbutind, pune ellu ênsuși mâna la lucru și o resolve, făcând din clăcașu un proprietar micu de pământu — prin despăgubire — pe petecul de locu ce deja ilu avea în posesiune de pe legea încă în vigóre în 1864. Ast-fel domnitorul acesta aduse la indeplinire și art. 18 din programul manifestului de la 1848. Țerranul român dupe atâtea snopiri și sbuciumări, resuflă! desmoșteniții prin acéstă mare reformă devinu cetățeni, și numele lui Alesandru Ión I se va păstra cât va fi lumea în inima și memoria țerranului român¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Român, p. 670; Buletinul instrucției publice, p. 337.

Spitale și Ospicii.

Pe lângă așezemintele de bine-facere din Țerra-românescă despre care am vorbit în secolul trecut — spitalele *Colțea* și *Pantelemonul* — în deceniul allu 4-lea din acestu secolu allu XIX-lea, se găsesce întreținute, totu cu resurse din acésté stabilimente:

- a) *Ospiciul de naștere* dela Radu-vodă;
- b) *Șcôla de moșit* de acoloa și
- c) *Ospiciul allienaiților de la Mărcuța*, căci spitalul de

lângă biserica Mavrogeni funcționa încă din deceniul al doilea al acestui secol; iar stabilimentele:

a) *Asilul Elena dómna* și

b) *Orfelinatul de la Pantelemon*, depe informațiunile noastre își au esistența lor numai din deceniul al șaptelea, oșebit de serviciul copiilor gășiți (lepădați) pe care ilu credem a fi multu mai vechiu.

Totu pe la finele deceniului al patrulea al acestui secolu și a dobîndit ființa și *spitalul Brâncovenescu*, înzestrat de familia Brâncovénu cu moșiile: Stoenesti, Dăbuleni din județulu Romanați, Comostenii séu Ghânciova, Tigherul și Măceșurile cu balta din județul Doljiu, Fundeni din jud. Prahova, precum și cu doă prăvălii și mai multe embaticuri din București.

Pagubă numai cõ reposatul banul Gr. Brâncovénu — cea din urmă odraslă a familiei salle — crescut in școlele grecesci și dominat, prin urmare, in manifestarea proiectelor salle de bine-facere numai de simțimintul iubirii de omenire, a uitat cu totul datoria cõtre națiunea sa d'a crea și vre un stabiliment pentru luminarea și formarea fiilor compatrioților săi, in științe, arte, iudustriă și comerciul; a uitat banul Brâncovénul cu totul școlele publice, acelle focare de lumină in care tinerimea să invețe: temerea de Dumneđeu, amorul patriei, respectul legilor, preferința onórii când are cineva a allege intre dênșă și plăcere și ênsuși intre dênșă și viață; și, ca să nu fim tributari străinului, școle profesionale și de meserii, de ar fi înființat, ar fi încoronat numele séu cu bine cuvântările generațiilor ce s'au succedat și se va succeda. Numai adaosul unui atare aședeméntu ar fi pus — totu de ua dată — și sigillul nemuririi și recunoscinței posterității pe morméntul séu, numai acestu adaos ar fi făcut ca familia sa să trăiască in inimile tinerimii căria fondațiunea sa bine-făcătoare, 'i ar fi dat cariera d'a trăi in lume cu labórea sa onestă; căci — depe

opiniunea noastră — este multu mai creștin și mai uman! faptul d'a da ua meseriă onestă unui june, făcându-l astfel folositoru societății căria este ellu membru, de cât a'i da viața într'un spitalu și a'lu arunca apoi pe strade fără nici un mizlocu d'a putea să și procure alle esistenței.

In Moldavia, donațiile cötre

Spitalul St.-Spiridon continuă : pietatea reposatei Stefanian și a ginerului său Constantin diaconul (1807) se manifestă, făcând donația acestui aședemânt părțile lor din moșia Glodenii, Jigoreni și Meresti.

Spitalul de la monastirea Precista din Romanu, pendinte depe cnm am arëtat de acella allu Sf.-Spiridon, prosperă. Dömnna Caterina Sturza, născută Cantacosino, ii face donația (1812) moșia sa României și log. Gg. Sturza (1859), 3000 #.

Spitalul St.-Samuel din Focșani — în deceniul al IV-lea din acestu secolu — din venitul moșiei salle Cosmești și alte resurse, își ardică un nou edificiu.

Spitalul Tërgu-ocna se infinteză in 1845 cu incuviințarea adunării generale a Moldaviei d'a se da epitropiei generale a St-Spiridon spre întreținerea lui câte 24 mii lei pe totu anul din venitul Ocnelor.

Spitalul filial din Galați. Âncö din 1836 din inițiativa privată s'a închiriat un localu în care se întreține 30 paturi, apoi prin contribuții voluntarii și cu ajutorul epitropiei St.-Spiridon clădindu-se un local ad-hocu, se întreține cu din veniturile casei centrale a epitropiei generale.

Spitalul filial din Bërlad. Acestu aședemânt e ua creațiune a rep. Smaranda Beldimanu. Ellu este sub gestiunea epitropiei generale din Iași. Zestrea dată de fondătörea este 100 mii lei.

Spitalul Mavromatti din Botoșani. Fondat âncö din 1836 de rep. Mavromatti și inzestrat de acesta cu moșiile Uncanii și Oroșanii, prin stăruința epitropiei gene-

rale sub a cărui ascultare se află, și ajutóre particulare, casele reposatului, ce servia pentru spitalu s'au înlocuit cu un edificiu nou.

Institutul Grigorian din Iași. Virtuosul domnitor Grigoriță A. Ghică (1852) fondéză în Iași acestu institut care coprinde: a) ua școlă pentru moșit cu paturi pentru lăuđe, b) ua secțiune pentru pruncii aflați (lepădați), c) un biurou pentru mance (doici), d) ua clinică ambulantă pentru copii bolnavi; și e) un institut pentru vaccinarea pruncilor; apoi regulamentând și modul administrațiunii acestoru aședemênte prin chrisobul său din 1852, le a pus sub ascultarea episcopiei generale a St. Spiridon. Pentru local a destinat însuși casele salle părintesci din Iași, cu mobilierul și asternuturile necesarii; iar pentru întreținere a numărat în casa Episcopiei 15 mii galbeni; dar au mai venit și alți români filantropi în ajutorul întreținerii fondațiunii salle: hatmanul A. Basotă 'i a făcut ua donațiune de 12500 galbeni, și dómna Smaranda Sturza ua miă galbeni.

Ospiciul infirmilor dela Galata. Acéstă instituțiune e întemeiată de stat prin lege. Sarcina sa este a da asil infirmilor, adică cellor ce nu potu să și agoniască pâinea prin labóre din cauza betesugurilor, séu mai bine đicând să se puiă stavilă cerșetoriei prin înființarea unui atare aședemênt. Pentru întreținerea acestui ospiciu s'a aședat următóarele resurse: a) sumele ce se vor aduna pe totu anul din casa centrală a clerului din ș bine-facerilor, b) suma asigurată dela casa St.-Spiridon din ș milelor, c) sumele ce se voru stringe din cutiile ce se vor pune pe la biserici, d) produsul din represintațiile ce se vor da pentru săraci, e) donațiile éntemplátóre și globirile, g) iar de guvernul ua parte din subvenția de 444444 lei, destinată pentru spitale și ospiciile aflate sub administrația casei St-Spiridon..

Spitalul St.-Treimi din Tătărași. Prin actul din 1858,

log. Dim. Cantacusino Pascănul pune spitalul acesta allu sėu sub administrația Epitropiei St. Spiridon cu 6re-care condițiuni; iar pentru întreținerea lui dă în posesiunea St.-Spiridon: a) dughenele (prăvăliile) ce sunt allătura cu ȃsul spitalu, b) un documentu de 8900 galbeni și c) 500 galbeni pe totu anul din veniturile moșiiilor Tăuteștii și Vindirei; iar după trecerea sa și a sociei salle din viață, ȃsele moșii să remăiă proprietate a spitalului, adaog6 menționatul actu. Pela 1862, generosul acesta fondatoru mai dărucesce spitalului și moșia sa Popricanii.

Spitalul St.-Treimi din Hărlėu. D6mna Pulcheria Ghica, născută Balșu, fondėză acest aședemėnt în deceniul allu șeselea din acestu secolu. Pussu de fondatoru sub administrațiunea epitropiei generale a St.-Spiridon, fi asicură zestrea într'un capital de 10500 galbeni, pe l6ng6 care s'a mai adaos și venitul de ua miă galbeni dăruit de D-na Ecaterina, precum și venitul unui ospelu din Hărlėu.

Afară de *spitalul filialu din Tėrgu-neamțu*, se găsesc în ființă, în cea d'ântėiu jumėtate a acestui secolu, următ6rele aședemėnte:

- a) *Ospiciul allienașilor din M6nastirea Golia.*
- b) *Ospiciul allienașilor din M6nastirea Nėmțu și*
- c) *Ospiciul de allienași din Mon. Adam*, care t6te se întrețin din subvenția colectivă dată de stat epitropiei St.-Spiridon pentru acestu scopu.

Osebit de aceste aședemėnte de bine-facere, în deceniul allu șeptelea s'a înființat mai pe la t6te capitalele județelor din Romănia, în care s'au găsit lipsă de atare aședemėnte, spitale diverse de c6tre consiliile județene cari și îngrijescu de întreținerea lor.

Atăt administrația centrală a spitalelor de dinc6ce căt și aceea de dincolo de Milcovu, se dirige — în urmarea legii din 1860 și regulamentului ei — de câte trei funcționari superiori, retribuți cu diurne prevăđute în bugetele anuale alle acestor instituțiuni, sub numirea de Efori sėu de Epi-

tropi, orânduți — depe recomandația ministeriului de interne — conform menționatei legi — prin decretu domnescu ¹⁾).

¹⁾ Relațiunea doctorului Fétu A, 1877; Boerescu, suplement la codicele române, p. 101.

Imposite.

Contribuțiunea personală. In 1863 se face aceeași lege de dare personală pentru ambele principate. Art. 1 din această lege statuază că sunt supuși la contribuțiunea personală toți locuitorii principatelor-unite, statorniciți în sate, târguri și orașe fără excepțiune de condiția socială seu profesiune, având vârsta de 25 de ani, precum și aceia cari, de și n'aru avea această vîrstă, își administreză ei însuși casa și averea lor. Art. 2 regulază cotizația contribuțiunii stabilind-o la 36 lei v. (13,33 lei n.) pe anu. Art. 3 aședă cotitatea contribuțiunii personale pentru cei nevêrsnici și necăsătoriți, de la etatea de 20 pînă la 24 ani impliniți, statornicind-o la țifra de 30 l. v. (11,11 l. n.) pe anu. Art. 4 prescrie modul perceperii. Art. 5 scutesce pe cleru, pe oșteni, pe infirmi seu pe cei ce vor fi lipsiți de facultățile lor intelectuale or fizice ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom. p. 496 și 498.

Contribuțiunea foncieră. Printr'această lege se impune proprietăților imobile de or-ce natură impozitul de 4% asupra venitului curat. Cât pentru proprietățile din orașul Iași, contribuțiunea de 4% să se calculeze numai dela jumătatea venitului anual curat ¹⁾

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom., p. 492.

Legea asupra patentelor. Acastă lege, după ce arată că totu individul român seu străinu care eserciteză un comerțiu, industriă seu ua profesiă din acellea care nu va fi coprinsă în excepțiunile otărîte prin presinta lege, este suppus la contribuțiunea patentelor, osibesce pe patentari in optu clase precisînd prin speciale desvoltări — depe

tabele — pentru fiecare profesiune, comerț și industrie, atât de diferitele acestea optu categorii, cât și tarifele respective. Totu dēnsa specifică anume atât profesiunile cât și comerțul ce e scutit de impositul patentelor; iar cele l-alte articole alle acestei legi referindu-se mai multu la constatări și la procederea percepției patentelor, ne mărginim în espunere aici a dispozițiunilor fundamentale alle acestei legi ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom., p. 473, 477...

Contribuțiunea de poduri și șoselle. In 1862 se legiu-esce ca locuitorii de dincolo de Milcovu să plătiască și dēnșii impositul de 12 l. v. (4,44 l. n.), pentru poduri și șoselle, după cum plătiau și cei de dincóce de Milcovu, în urmarea legii din 1860, mai adăogându-se la excepțiunile prevēdute în acea lege și comunitatea satelor grānicere, ca și personalul cantonierilor dela șoselle ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom., p. 471.

Legea de mēsurι și greutateι.

Prin acēstā lege, Alesandru Ión I adoptā sistemul metricu de mēsurι și greutateι depe etalonul prototipu allu Franciei. Ea coprinde trei titluri: cellu d'ântēiu tratēzā în parte osebitele unitāți de mēsurā; cellu d'allu doilea, despre etalónele verificării mēsurelor, și cellu d'allu treilea despre poliția mēsurelor ¹⁾.

¹⁾ Brezoianu, Reform. Rom., p. 680.

ANEXUL No. 1.

Alianță pe următorul temeiu: „ce este allu vostru să fiă allu meu, și ce este allu meu să fiă totu allu meu.

I. H. Rădulescu.

In deceniul allu optulea din acestu secolu, Austria care ne a purtat mai totu d'auna sâmbetele, scöse iarö capul său cellu umilit la 1859 de loviturile lui Napoleon III; dar considerând cö în concuista territorială ce ar întreprinde ar găsi stavila cea mai neînvinșă în Rusia și în Puterile occidentale, și că Românii ar saluta de buna venire nu cu nisce buchete de flori ca celle din 1854, ci ca celle cu care ei s'au obicinuit a desfăta pe Osman-pașa la Plevna; cö de și 'i cere inima și i se scurge ochii de pe România, dar încredințându-se din relațiile primite de la mișuna de vice-consuli și consuli ce întreține în România, încă din timpul fanarioților cö, prin aplicarea unei asemenea dorințe 'și ar introduce un tăciune aprins în stomachu, cöci focul regeneratoru ce 'l va aprinde — cum ȳice ilustrul Heliade ¹⁾ — mâna Românului în răunchii ei, va fi salutaru ênsuși pentru celle-l-alte națiuni ce gemu sub odiosul jugu allu sistemii sale, cu introducerea (1868) mai cu sémă a acelei forme de guvern monstrosu numitu *dualismu*; considerând töte acestea, ascultă consiliile eșite din officina comitetului revoluționar secretu din Pesta și croind altu drumu spre a putea răpi alle altora, își manifestă cugetul său, care nu e nici mai multu nici mai puțin decăt: *concuista României pe ter-*

¹⁾ In Isaharu.

râmul economicu, adică, ce este allu României să fiă allu Austriei, și ce este allu Austriei să fiă totu allu Austriei, pentru că asta va să țină ua bună vecinătate austro-ungurască. N'avem nevoie de pământu — își ține diplomația austriacă în ipocrisia sa — să ni se dea numai comerțul și industria României pe mână, și soldații ei, și totul va merge bine cu pace și cu dragoste. Pe frații voștri, ai Românilor, din provinciile ce le am atașat la Ungaria 'i am dat pe mâna Ungurului și bine am făcut, căci ast-fel și punga și sângele lor sunt totu alle melle. Ungurul probându-și nestrămütata sa credință (?!) către casa Austriei și în resbelele ce acesta au avut cu Turcii, cu Prusienii, cu Italianii, — meritază această distincțiune, fiind că nu s'au înțorțolat ellu, cu pălăria italianului, cu mantela atérnată și scurtă a spaniolului, cu vengherca, cu céprazuri a Polonului, cu pantalonul cellu strimtu — în locul șalvarilor — allu germanului, numai așa de florile mărului, și a numit această grămădire de straie străine: *costumu naționalu*; și apoi mustățele 'i ceruite și zornăitul pintenilor lui cei lungi ilu distingu ca cellu mai vitézu dintre toate cele-l-alte naționalități pe cari le am dat de grumați sub administrația unгурască, care nu e — ca a fraților săi de la Stambul — nici despotică, nici anarhică, nici rapace după cum i s'a dus vestea.

Acestea țicânduși, spre a înființa concuista pe terrâmul economicu a României, vėduvită acum de protectorul său, Napoleon III, își sumese mânecele și se puse pe lucru începând prin:

a) Incheierea unei convențiuni de estrădare, după care Români transilvani și temișani ce fugea de nomolul de fericiri, intrudus mai cu sémă de la 1868 încóce, spre a se adăposti și resufla la frații lor din România, să 'i întórne guvernul romănu la urma lor după cererea conso-lului și énsuși a stărostiilor austriace de prin județe, legați cobză dându-i pe mâna cea părintescă a autorităților un-

guresci de la graniță, pentru că Austria are nevoie de soldați și mai cu seamă de soldați români, și fiind că cu mare parte din sângele lor și a apărut ea teritoriul, cu mare parte din sudorea lor contribuie și să întrețină școlile unguresci în prejudețul celor-l-alte naționalități. Asemenea convențiuni de estrădare s'au încheiat cu Austria și sub domnitorii regulamentari și însuși sub Alexandru Ión I, fără să fiă reciprocitate de fapte între ambele State, atât numai că România profita de folósele ce rezulta din una din clausele acestor convențiuni care spunea că: *ver ce suppus austriacu, care nu 'și va re'noi pasaportul la consolul séu starostea respectivă în termenu de trei ani cellu multu, remâne de dreptu și de faptu suppus românu.* Acésta era negreșit în prejudețul Austriei, pentru că mai toți suppușii austriaci (Români transilvăneni cei mai mulți) ce veniau în România spre a se nutri prin labórea mâinelor lor, și însuși aceia ce s'au statornicitu în țerră prin cumpărare de imobile, dau biru (capitația) guvernului austriacu, la agenții săi oficiali ce îi are în România, osebit de tacsă ce mai ieau acești agenți cu ocazia renoirii pasapórtelor séu liberarea țidulei numită: *extract depe matricula.*

b) Incheierea unei convenții cu societatea batelelor cu aburu, prin stăruința guvernului austriacu, pentru cedare de pământu pe teritoriul românu, la osebite puncte pe marginea Dunării, spre a și întemeia exploetarea ei, asigurarea monopolului și desvoltarea comerciului ei, pe acésta arteră liculdă de comunicația, p'aceste porțiuni din teritoriul românesc, date încă pe la finele guvernelor regulamentarii companiei batelelor numai pentru interese curat comerciale; s'au vădut pe dênsele soldați austriaci aduși de batelele acestei companii a loidului, făcând eserciții militare pe pământu românesc. Pe lúngó acésta, suppușii români cari căllătorescu cu batelele cu abur alle dísei societăți, plătescu ua tacsă de transportu multu mai

mare — numai în auru — de cât suppuși austriaci, pentru aceeași distanță; și toate acestea pentru buna vecinătate ce Austria voește să păstreze cu România.

c) Incheierea unei convențiuni de joncțiuni a unora din căile noastre ferate, pentru a cării reușită a costat pe Austria multe osteneți, puind pentru a o avea pe însuși capul Statului său a face vizită la Petresburgu în 1872, fiind că prin uneltirile lui Zenovief, consulul rus în București, proiectul d'ântéiu, suppus de guvernul român adunării generale spre aprobare, fusese respins.

d) Incheierea altei convențiuni, relativă iar la drumuri de feru, pentru construcțiuni de clădiri vamale și de depozite comerciale, pentru ca — asigurându-și linia Ploiești-Predélu — să pótă întreține cu banii fiilor României linia Brașov-Pesta care, neproducând venitul necesaru întreținerii ei, mai mai asfiase. Totu prin acésta, România ciuruită și ghîrbovită de datorii își iea obligația a construi la frontarii gări și alte încăperi cu cari numai cu cele de la Predélu a cheltuit peste trei milióne franci, fiind că Austria avea nevoie să și odiniască bine autoritățile administrative și vamale, și să și asicure conservarea și esportarea manufacturilor sale atât de lăudate pe cari le grămădesce în România.

e) Incheierea unei convenții — dișă comercială — în 1875, pe când ea tractéază și alte materii cu totul străine comerciului. Cu acésta se dă toate drepturile ce are cetățénel român în țerra sa, suppusului austriacu, se lasă liberă intruducerea în România a or ce marfă simillă oprită prin legea și regulamentul vamal din 1860. — Măinele României, prin acestu tractat sunt legate de a lua ua vamă cuvenită de la mai toate productele fabricilor din Austria confecționate cele mai multe cu însuși materiile brute cumpérate din România, séu d'ași urca și coborî tarifele vamale după cum ceru interesele acestei țérrî, pe când alle bunei noastre vecine sunt libere, apăsând unele materii la intrarea lor

în granița sa, și strivind pe altele cu tacse osebite în comunele depe teritoriul său, afară de pedicele ce mai pune guvernul ungurescu comerțului român sub diferite preteste : cõ poliția sanitară nu iartă intrarea vitelor cornute, a rîmătorilor, a peilor și a lânii în coprinsul Ungariei. Măine o să ȃică asemenea și pentru cereale, pentru cõ nu'i place concurența din afarõ Austriei, adică să iasă bani din țerra ei pentru ver ce marfă similită; așa dar reciprocitatea rămâne pe hârtiă. Înainte de acěstă convenția ȃisă comercială, vecinii noștri abia prindea — pe fiă care anu depe marfa sa manufacturără ce o stręcura în România pînõ la 40 miliõne, când dupõ incheierea convenției Austria trage pe fiă care anu depe marfa sa un țifru rotundu de 114 miliõne. Totul s'a dat — ȃicem — suppusului austriacu, afarõ de dreptul d'a fi alleghetõru și allesu la comună și la represintația națională a țerreii, consolându'lu ânse pentru acěstă restricțiune cu privilegiul ca suppusul austriacu să fiă scutit de ținerea de cuartir și de recrutația rezervate numai pe sēma cetățenului român. (Veđi ȃiarele *Românul*, 14 Martiu, 1882 și *Timpul*, 4 Aprilie, 1882). Deci, acěstă convenția nu e cuiul ci pironul de oțel bătut de Austria la cosciugul comerțului României.

f) Încheierea convenției din 1878 cu care legēnd măinele României d'a putea să'și urce sēu să'și cobõre tarifa transporturilor pe linia Bucuresti-Virciorova, spre asicurarea alimentării liniei Brașov-Pesta.

g) Stăruința nereușită d'a dispune de oștirea română printr'ua convenția militară, cercată cam pripit în 1879 printr'un archiduce și prin alții la Sinaia, ancõ face parte din concuista României pe teritoriul economic, la care visēză ȃioa și nõptea cei dela Pesta.

h) Legea bursei se modificõ de Senat în 1882 — ȃicu ȃiarele — în articolul sēu cellu mai fundamental și mai folositor pentru nația, adică ca agenții de schimbu să fiă și

străini, iar nu numai români, cum se regulase prin legea de bursă de mai nainte, și această modificare se efectuă în Martiu 1882, în urma reclamărilor D. Hoios, ministru austriacu din Bucuresti. Mai sunt Românii stăpîni cu țerra și pămîntul lor? — (România liberă, 10 Martiu 1882).

2) Acum mai are Dunărea de regulat. Ițele jôcă mereu la Pesta și Viena. Efectuată și această dorință a Austriei, conuista României pe terrâmul economicu écô o implinită; conuistă despre care illustrul nostru statisticu, Marțianu, a dat alarma încă din deceniul allu séptelea, prin publicitate, fără să fiă auđit de ómenii noștri politici cari prin purtarea lor, n'au făcut de cât a afirma și mai multu proverbul: cò surdu nu este cellu ce nu aude, ci acella ce nu voiesce să auđă.

Dar spre a limpeđi și mai bine nefericita situațiã a comerțului românu din ținuturile nòstre, să lăsăm să vorbiască țifrele:

În 1880, importația s'a suit la 255 $\frac{1}{2}$ milioane lei noi, iar esportația la 219 milioane numai, țifre constatate de onor. Jooris, ministru resedinte allu Belgiei în Bucuresti. Așa dar avem un țifru bine constat, care ese pe totu anul afarò din țerrã, de 36 milioane, ceea ce e de 'ajuns ca să ne spuiã unde mergem și la ce ne asteptãm, fără protecția comerțului și încuragiarea industriei. Dar nenorocirea e așa de mare cò ênsuși sub domniile regulamentarii nu s'a vèđut ua situațiã mai fericită în ramura acésta de venit. — (Diarul *Românul*, 19 Mart. 1882).

Să vorbim acum și de capitulațiile acelle cu care Austria, la congresul de la Berlin (1870) făcu atãta sgomotu și mizloci în rolul ei de judicãtoru și parte interesată ce jucò acolea — totu ca bunã vecinã a României — ca acelle capitulații să fiã recunòscute de celle-l-alte Puteri ca aplicabile și în Romania. Și cu tóte cò aceste capitulațiuni au fost făcute și aplicate în provinciile turcesci în care — cum se sciã — coranul era și codu civil și penal și comercial;

dar să presupunem, ceea ce este contra adevărului, că Pórtă ar fi înțeles și pe România totu în ua asemenea categorie și că prin silă prin forță s'ar fi pus acéstă pacoste pe capul ei; dar apoi noi (Românii) am desfăcut iar prin forță lucrul forței la 1877 și 1878 pe câmpiile Bulgariei, de óre-ce, pentru România — aceste capitulațiuni -- la a căror confecționare n'a participat, pe care nu le a recunoscut, cari au fostu făcute fără ea contra ei, nu sunt alta de cât lucrul forței.

Lăsând acum ipotezele d'ua parte, ȳicem că capitulațiile acellea, pentru următóarele cuvinte, n'au fost nici ua dată aplicate în aceste doă principate române (România):

1° Că cercetând în archiva statului român, corespondința sa cu Pórtă, începând de la 1774, de când adică s'a aședat pentru prima-órá consuli austriaci în principate, n'am găsit vre un firmanu către guvernul român pe lúngă care să se anecseze vre ua copiă depe aceste capitulații și să se ordone aplicarea lor, séu să se facă măcar vre ua mențiune despre dênsele, fapt ce urma negreșit să existe cu ocașia firmanilor ce se trimitea guvernului la orânduirea or cărui nou consulu în principate. Ast-fel, atât în corespondința cât și în registrele ce o inșoțescu — pe totu timpul dela instalarea celui d'ântéiu consulu pînă la regulamentul organicu când trimiterea de firmane a încetat — negăsind nici ua urmă de vre ua comunicare, ȳicem că pretenția austriei de drepturi căștigate e ua ficțiune neîntemeiată și ridicolă, de óre-ce ca să pótă guvernul aplica acelle capitulații trebuia mai ántéiu să le cunóscă ca să sciă ce să aplice și să cunóscă în aceeași vreme pînă unde se întinde privilegiul dat de Pórtă consulilor austriaci în protecția supușilor lor din principate; 2° că aceste capitulații nu s'au aplicat la noi, se mai dovedesce și printr'aceea, că nu s'a vėđut nici ua dată a se da de guvernul român consulilor austriaci spre pază vre ua gardă, cum li se

dă gavaji în pământul Turciei; 3° cō consului austriaci nici ua dată, și înainte de regulamentul organicu și în urmă, n'au judecat procesele de delictes séu crime comise de suppușii săi în aceste țărri, cum se urmază pe pământul turcescu; 4° cō tribunalele micste — pentru cause civile și comerciale — cari se află în coprinsul Turciei, n'au esistat nici ua dată în țerrile române. Și ast-fel :

Relațiunile între guvernele române și consolii austriaci s'au urmat totu d'auna depe dreptul ginților ca în ori ce stat autonom.

La conferințele dela Paris (1858), Austria ridicând pretenția spre aplicarea în România, a capitulațiile salle cu Pórta, pe care, dupō cum arētarām mai sus, României nu le a recunoscut nici le au aplicat vre ua dată în țerra lor, convenția emanată de la acestu areopagu prin art. 2 ȃice cō elle (capitulațiile) se vor putea aplica pe cât ânsē nu vor attinge immunitățile Românilor, consacrate prin vechiile lor tractate cu Pórta, care formază autonomia deplină și suveranitatea acestor țărri; pretenția austriei fu respinsă cu desăvîrșire.

Dar la congresul dela Berlin (1880), Austria — ca bună vecină ce este — iarō scōse capul, iar ridică pretenția pentru aplicarea capitulațiilor salle prin ambasadorul său — revoluționarul dela 1848 și spînzuratul în effigiă la 1849, comitele Andrași, invocând motivul cō are *acestu dreptu câștigatu* (sic) în România, în vreme ce relațiile României cu Austria erau regulate prin mai multe tractate între România și Austria âncō mai dinainte de 1880, ca între doă puteri suverane, și congresul — chiămat să împăciuiască Europa — îi acordă cererea fără să'i observe nimeni cō Austria prin încheierea d'a dreptul cu România a atâtor tractate pe timpul când era tributară, recunoscând ea ênsuși autonomia și suveranitatea României, a sevîrșit fapte ce constată pînă la evidență cō aplicarea

capitulațiilor în România nu s'a putut efectua, și prin urmare motivul de *drept câștigat*, dacă ellu pôte fi priimit într'ua cestiune internațională, ceea ce n'are precedent de când există lumea, fiind ua pură invențiune a comitelui Andrași, nu pôte fi luat nici acum — ca la 1858 — în considerațiã; cõci daca se considerã principiul din codul civil manifestat prin allegațiunea comitelui, catã sã se considere și cellu l-altu principiu — tot din codul civil — cõ or-ce învoialã fãcutã între părți în paguba unei a treia, este de drept nullu și de nulu effect, și prin urmare capitulațiile Austriei cu Turcia nu pôte privi de locu pe România.

Dar ânsuși Turcii încheind acelle capitulații cu Austria, daca au fost încheiate vre-ua datã, n'au putut sã înțelegã cõ elle sã fiã aplicate și în România, pentru-cõ ei cunoscând aședemêntele ce avea cu România și respectând multe din immunitãțile coprinse în acelle aședemêntele cari formezã autonomia ambelor țërrile române, n'au cutezat sã attingã, în cursul a mai multor secole, nici negoțul cu amênuntul ce s'au esercitat numai de Români, nici sã și cumpere case și moșii în țërrã, nici sã și zidiascã gémii în reședințele și coprinsul acestor țërrile, pentru-cõ ne luându-le cu sabia nu le fãcuserõ pașalicuri cum fãcuserõ alte țërrile și ênsuși pe Ungaria în capitala cãria își ridicaserõ gémii; mai cu sémã cõ țërrile române dupõ cum am ñis, 'și au avut pãstrat instituțiunile lor proprii, cu mult mai umane, mai civilisatrice și creștine de cât Ungurii, veciniilor. Deci, când România era tributarã, nu se gãsesce urmã de aplicația capitulațiilor acellora ce ñice Austria cõ are cu Turcia, ci încheierea a mai multor tractate între Austria și România, ca Putere cu Putere; și acum când România mai este și indipendintã cãpuitã cu instituțiile celle mai liberale, pôte fi cu putință sã i se impuiã acelle capitulațiuni, nãscute din starea de barbariã a mediului evu,

din despotismul otomanu, și lipsa de legi din acellu imperiu? Noi nu credem una ca acésta, și suntem de opiniă cō Austria prin ivirea la meidan a acestor capitulațiuni în plinu secolul allu XIX-lea, n'a făcut de cât a scôte din fabrica intrigilor salle acéstă gogoriță spre a putea amenințându-ne cu aplicarea capitulațiilor salle, să întință durata acellei convențiuni comerciale care ne scamotéză mai jumătate din venitul vămilor, peste termenul de dece ani, la care ea este mărginită, și care termen să și împlinesce peste vre ua doi ani.

ANEXUL No. 2.

În 1834 exista în Țerra-românescă numai cinci mii judani și în Moldavia cinci-șeci mii (La Hongrie et la Valachie, Touvenel, p. 356). Cine jucă ițele și împinse pe judanii din Austria și Rusia în România, ca astăzi ei să fiă în această țerră un număr peste 400 mii de indiviți de această stirpe? Negreșit totu aceia cari împinghând mâna criminalilor în deceniul trecut la sacrilegiul efectuat la catedrala dela Ismail, au stăruit în urmă pentru grațiarea lor.

Spre a se convinge lectorul de năpădirea fără sémă a judanilor în România, punem aici depe D. profesorul Bruniatte (L'archivio di statistica), numărul populației judane ce fie-care din statele Europei are *)

Rusia are	2,700,000	judani**)
Austria	1,500,000	"
Germania	650,000	"
Romania.	400,000	"
Turcia	100,000	"
Olanda	70,000	"
Francia	50,000	"
Anglia	70,000	"
Italia	40,000	"
Elveția	7,000	"
Spania	6,000	"
Grecia	5,000	"
Serbia	4,500	"

*) Veđi ȃiarul „Românul“, 15 Ianuarie, 1882.

**) Grămădiți cea mai mare parte pe teritoriul fostei Polonii.

Belgia	3,000	judani
Suedia	2,000	"
Portugalia	1,000	"

Din aglomerarea cu prisos a acestei stirpe în România și disproporția relativă a numărului dintre judani și Români către numărul locuitorilor și allu judanilor din alte țărri, se probază pînă la evidență că comitetele judane din străinătate, prin înțelegere cu cele din România, ce împingu această rassă pe teritoriul ei, au un scopu, urmărescu ua țintă; și starea acéstă de lucruri cată să îngrijască pe fie-care românul despre viitorul naționalității și comer-ciului românul care nu trebuie lăsat pe mîna străinului, atât de cutezător astă-di. Cât pentru versiunea respândită că comitetele judane ar fi pus la calle emigrarea judanilor din regatul românul, noi împreună cu „România liberă“ spunem lectorilor că acésta este ua fabulă, e ua născocire spre a acoperi grămădirea acéstor locuste pe păméntul României. — (România liberă, 1882, mart. 10). Este lucru cunoscut de obște că pe totu anul se ducu un număr de judani la Ierusalim spre închinăciune, și unii din cei mai înaintați în vîrstă rămănu acolo a și uni țerrēna cu aceea a părinților lor, cei-l-alți se întorcu de unde au venit; deci, pornirea acésta a câte-va decimi de indiviți nu se pôte numi emigrare a judanilor din România, căci din mai multe alte țărri unde numărul lor relativ la allu indigenilor fiind cu totul neînsemnătoru pe când la noi ellu a luat și iea proporțiuni spăimîntătoare, judanii facu asemenea căllătorii pe fie-care anu la Palestina, și nu se mai dice că ei au emigrat din acelle țărri, nici am vedut făcend sfară în țerră și atăta sgotu prin jurnale ca la noi, pentru emigrarea a câte-va decimi din acești óspeți, într'ua vreme când invația judanilor din Rusia prin Galiția și alte punturi se efectuează pe tótă dioa, fără să se vedă pedepsit vre-un funcționar dela granița care i a străcurat în țerră, or vre-un

agent allu guvernului prin orașe care îi tăinuesce. Sgomotul dar de emigrarea lor la Palestina nu e de cât ua manta spre acoperirea grămădirii lor aici.

Congresul dela Berlin (1878) confirmă tractatul de St. Stefano, făcând din ua Bulgariă doă și anecsând Tesalia Greciei contra principelui de uniune națională, căci Rumelia ce o rupse din Bulgaria, ca și Tesalia, sunt locuite cea d'ântéiu de Bulgari și cea d'adoa de Români, sacrificând ast-fel și aspirațiunile populilor și ecuitatea unor interese politice alle membrilor acellui areopagu; apoi, congresul își sumete mânecele și — după propunerea și stăruința Angliei cei speculative și Francei cei republicane, ca să împăciuiască Europa — fiind că se turburase tare acéstă Europă din pricină că Românii nu voia să dea drepturi politice judanilor — și să correspundă esigințelor civilisatrice și umane — cum dicea ambasadorii ambelor acestor doă Puteri — impuseră României cei independente și suverane să dea drepturi politice judanilor. Dar n'ar fi fost ore mai bine ca cea d'ântéiu să se ocupe mai bine de dēnsa puind capētu anarhiei, jafurilor și crimelor ce bēntuă de atâtea ani pe nenorociții Irlandezi, prin intruducerea în partea acēsta a țērei, pătata de atâta sânge, a unor instituțiuni civilisatrice și umane, de cât a se ocupa de judani și de uă țērră pe care nu o cunósce? mai cu sémă că pe Indieni ce cerură și ei ore-care drepturi pentru țērra lor, mai în anii trecuți îi regulase legēndu'i de gurele tunurilor și asvirlindu'i în aer, negreșit și acēsta în numele civilisației și umanității: și că pentru stirpirea rēului, ce face ca pe tótă dioa să se găsiască morți de fόμε pe stradele Londrei, câte șēpte optu și mai mulți cetățeni englesi cărora nu le dă nimeni de lucru ca să și scóță hrana, s'a luat mēsurii a li se da pământu de înmormēntare, și acēsta totu în numele civilisației și umanității, motive cu care diplomații batjocorescu omenirea, civilisația, morala lovind în

ênsuși concetățenii lor și în statele cele mici. Cât pentru Franția republicană, n'ar fi fost mai bine ca ea să se ocupe a rezolva cestiunea proletariatului care îi sapă grôpa? n'ar fi fost mai bine să caute mizlôce a'și păstra rangul de Putere mare ca să nu jôce rolul de Putere de a doa mână ce bărbații sei o pune în pozițiune să jôce la congrese și conferințe, de cât a se amesteca în administrația din întru unui statu june impuindu'i legi contra instituțiilor, ce acestu statu — în care persecuțiunile religiôse n'au avut nici ua dată locu — a conservat dela moși strămoși, fiind mai natural a se ocupa d'alle salle, de cât să impuiă sarcine unei țerri a cări istoriă, instituțiuni și statistică nu o cunôsce, ceea ce se probéză prin trimiterea la congresul dela Berlin a unor ómeni lipsiți cu totul de atare cunoscințe absolutamente necesarii în resolvarea osebitelor materii de care avea să se ocupe, făcându-se reprezentantul populului francezu, un echo fidel allu reprezentantului marei Britanii.

Nu trecù ânsê multu dupô închiderea congresului dela Berlin și proiectele rêtăcite numite de diplomați civilisatrice și umanitarii, își dete fructele lor, pécac cò n'a trăit și rep. Beaconsfield ca să guste și ellu dintr'ênsele ca companionul sêu, domnul Vadington. Insemnôm aici câte-va din aceste fructe: populi speriați de intrigile făcute la Berlin de judanii cari se cuibărescu în tôte țerrile, folosindu-se de instituțiunile liberale ce 'și au dat acelle țerri, fără a se contopi cu vre una din națiunile p'între cari locuiescu, incepu să se misce: ast-fel în Franția, unde cosmopolitismul a luat apa naționalității, se fondéză un diariu antisemiticu, în ênsuși residența acestei țerri; asemenea și în luminata Germaniă se vede ua mare mișcare contra stîrpei semitice, mișcare ce resuflă cu furiă la Stetin într'un modu violinte, mișcare ce se manifestò la Dresda printr'un congresu anti-semiticu; ênsuși populi dela sudul Austriei nu rêmaserò indifferinți la apelul simțimên-

telor umanitarii făcute populilor de Beaconsfield — Vadington, de ôre-ce comitetul țerranilor din regiunea menționată în programul său, făcù a figura între alte cereri și aceea pentru escluderea judanilor dela tôte funcțiunile publice (điarul Românul, 1881, pag. 880). La Pressburgu manifestațiile simple deveniră devastațiuni spăimântătore (điarul Românul, 1882, 23 Septemvre); în Temișania, la Verșețu, devastațiuni ca și cele din Presburgu (România Liberă, 2 Oct. 1882). În Rusia cea puternică se observă iarô numeroșe devastațiuni și brutalități efectuate în acești din urmă ani (1881 și 1882), de populus rus într'ua estensiune de teritoriu, pela locuințele judanilor, fără a se ataca persónele într'un modu violinte de cât fórte rar, și guvernul rusescu ca să staviliască atari mișcări, neputând împedica devastațiunile prin mizlócele de care dispunea autoritățile locale, a fost constrins a trimite trupe osebite pentru restabilirea ordinii la acele localități bëntuite. Pentru ce în Francia se ivi acellu điaru antisemiticu? pentru ce în Austria cu ua populația de 36 milióne locuitori, pentru ce în Germania cu ua populația de 40 milióne, pentru ce în întinsa Rusiă locuită de vre ua 80 milióne, se vëdu aceste persecuții de rassă — nu de religiă — violinte contra stirpei semitice, și pentru ce elle se manifestarô îndată dupô închiderea congresului dela Berlin, decă n'ar fi ua protestația contra cellor semënate acolo de diplomații Beaconsfield-Vadington? Noi, deplângând d'opotrivă și pe semënători și violințele și eccesele de putere ce răsăriră din semënatul lor, đicem cò violințele sunt și mai nesuferite când vine cine-va să'ți dea ordine în casa ta, în țerra ta, adăogând cò guvernul în considerația conservării naționalității române și protecției industriei și comerciului romănu, cată să cugete și să lucreze fără a se preocupa de cât de interesele bine înțelese alle Romănilor. (România liberă, 1881, No. 1346 și tot ea, 1882, No. 1444.)

Strămoșii noștri necruțând sângele lor, au sântit cu densusul fie care peticu de pământu din care au făcut patria, și noi suntem datori să conservăm acestu deposit sacru — cum au făcut și ei — priimind a se bucura de bunurile patriei noastre pe acei străini cari se vor contopi cu noi. Medii, Bactrianii, Sciții, Tracii, Bastarnii, Vandalii, Gepiții, Avarii, șal., trăiescu în națiunile ce le au dat ospitalitate; judanii goniți — într'ua durată de 18 secolu — dintr'ua țerră în alta, cutreeră lumea fără să se contopiască cu locuitorii vre unei țerri ce'i a primitu. Éccò, pe lûngò firmanul congresului dela Berlin, cea d'a doua causă pentru ce populi din Austria, Germania și Rusia îi persecutéză astăzi; éccò pentru ce Românii, avênd în vedere mai cu sémă năpădirea și grămădirea lor în România, cată să se îngrijască și să tragă luarea aminte cu din adinsul a națiunii, să facă pe guvernul să ia măsuri a împedica copleșirea ce amenința pe fi acestei țerri, avênd în vedere și conduita acestoru óspeți în România, pentru cò pe țerran ilu ucide cu vitriolul ce punu în băturile spirtose ce vându, pe cetățenul din stratele societății înalte cu camăta, pe tîrgovețul cu luarea din mână'i a comerțului mărunt și a micii industrii.

Adunarea generală a României, în urmarea cellor aședate la Berlin, dete în anul 1880 și în următorii, drepturi politice la ua miiă și mai bine de indiviși din stirpea semitică, amestecând în acestu număr, cum se vorbesce, sub osebite titluri, ênsuși pe aceia cari au conspirat cu judanii din străinătate contra constituțiunii României. Anglia pe la jumătatea acestui secolu, a început a da și ea drepturi politice la unii din micul număr de judani ce se afla în regatul unit, dar totu de ua dată a luat și garanțiile necesarii sicuranței statului englesu. Ast-fel în Anglia, judanul nu pòte esercita calitatea de tutoru allu suveranului în timpul minorității salle, nici aceea de dirigintu allu regatului, de lord cancelar gardian marelui sigillu,

de lord locotenent allu Irlandiei, de comisar regal allu bisericeii scoțiane. Asemenea sunt escluđi dela or ce funcțiune în biserica anglicană și scoțiană dela tribunalele eclesiastice și — sub-liniăm aceste din urmă cuvinte — dela *universități, colegiuri și școlile publice* alle regatului. — (Le temps No. 7215, 22 janvier, 1881).

În România s'a dat drepturi fără a se lua vre ua garanția în apărarea intereselor naționale alle țării.

Pe când ne ocupam a orându-i aceste însemnări pe hârtia, priimirăm pe neașteptate visita unuia din deputații opozițiunii din parlamentul român, și viind vorba de notele melle relative la această materie a înmulțirii judanilor peste or ce măsură în această țară, ne presintă ideea sa d'a resolve această chestiune espusă într'un proiect de lege ce ăice că are să'lă presinte Adunării generale. Éccă în esență acestu proiect de lege care, după ce aședă espunerea sa de motive, întemeindu-se și ellu pe grămădirea a 400 mii de judani în România; pe ingratitudea vedită a unora din acesti óspeți, conspirând cu alți judani din străinătate contra instituțiunilor acestei țări ce le a dat ospitalitate și protecția; pe meseria cellor mai ridicați, în mare parte cămătari; pe datoria Românilor d'a se apăra de alianța unei ginte care nu se contopesce cu nici ua națiune p'între ai cărui fii trăiesce; pe dreptul ce are fie-care statu suveran d'a-și regula ellu însuși legile și administrația sa internă protejând interesele fiilor săi înainte a cellor străine, ăice: Toți judanii ce 'și au fost avut cumpărat imobile în Romania — însuși pe numele lor propriu, fã ei și împămênteniți, în termen de trei ani dela promulgarea acestei legi, să-și vëndă acelle imobile și să părăiască ua țară de a cărui ospitalitate n'au fost mulțumiți; iar nefiind următori, tribunalul — notariat respectiv în termen de șese luni, să efectueze ellu vinderea acellor imobile prin licitațiune publică către ver ce locuitoru, de or ce stirpe, afară de cea judană. Pentru cei nestabiliți séu proletari, guvernul

le va înlesni mijlocele călătoriei după putință. Pentru aceia cari vinu pentru transacții, li se vor lăsa trei dille libere spre efectuarea afacerilor lor, după care se vor înturna la urma lor, fiind supuși la amendă și goniți prin escortă trecând termenul menționat.

Noi, cari, după cum am spus, nu credem în ua emigrare reală din inițiativa judanilor din România după cum cântă unele diare, totu asemenea nu credem nici în dobîndirea formelor cerute spre regularea acestui proiect de lege, neputînd cunósce oportunitatea lui și sprijinirea ce'i ar da guvernul în adunarea generală și în senatu.

Din organul judanilor numit „allianța israelită“ ce ese la Paris, se presimte că tendințele acestor óspeți ai României ar fi să formeze ei în țerra noastră ua burghesiă in locul născândeii burghesii române, conservîndu-și naționalitatea lor prin vîlul unui óre-care titlu de români ce 'și dau și credem pînă la proba contrariă, că existența acestei tendințe este întemeiată. Și in adevăr, ce însemnăză mărcile (sildurile) de la unile uși alle prăvăliilor (dughene) judane, scrise cu littere judane, și de care se lovescu cu capetele agenții noștrii polițienesci și municipali fără să le vadă? Ce însemnăză afișele acelle lungi anunțând dillele de represintația unui teatru dis israelit dela jicniță in București? Ce însemna la 10 Mai, 1881, figura aceea inchi-puită a lui Solomon, regele Palestinei, care străbătînd stradele Bucurestilor și priimind ovasia supușilor săi in costum și cu insemnele ce posteritatea sa crede a fi avut? Ce însemnăză ființa atător scoli judane in reședința regatului și in alte orașe, pe când la Turtucaia — óspeții noștri pînă ieri (Bulgarii) interdîcu Românilor așeđați acolo după vremi d'a avea scólă română pe pămîntu Bul-gărescu? pe când Românilor Transilvanani in pămîntul și țerra lor nu li se iartă de cõtre veneticii Unguri d'a'și avea scõle in limba română? Ce însemnăză — dîcem — tóte acestea altu de cătu nisce manifestări necontroversabile

că peregrinii aceștia vor să-și păstreze naționalitatea lor în țerra română, că vor să înființeze un stat în statul român, și că contopirea — nu asimilarea care nu va să-ți dică de cât tăierea perciunilor — cu care diplomații ne a asurdit, nu e de cât ua ficțiune, ua inesactitudine amăgitoare spre a-și arunca la noi gunoierile din țerra lor, spre a face să se cotropiască și specula moșnenii unei țeri pe cari judanii în scopul de a amăgi pe cei naivi — rînd — o numia și ei, pînă deună-zi, patria lor, căci așa li se ordonase să-ți dică de către comitetulu lor secret, pe când, în toate țerrile pe unde locuiescu, ei n'au altă patriă de cât „specula moșnenilor“ ai acellor țeri; iar patria lor este Palestina, în care ar fi fost lucru corect să și fi făcut și ei ovasii regelui lor Solomon, dar nu într'o țerră străină cu totul de tradițiunile, superstițiile și datinele lor. Oaspeții cată să fiă modești, căci or cine e cutezatoru prea multu în casa altuia are un nume prea uriciosu.

Dillele trecute citirăm în diariile „Independența română“ din Iași și „Resboiul“ din 15 Septembrie din București, cumcă ministerul de comerț din Berlin ar fi dat ua circulară către camerile de comerț din Prusia, sfătuind pe fabricanții germani *d'ase feri de afaceri cu România, fiind că dela un timpu încoa — țice circulara — situațiunea a devenit nesigură, neputându-se căpăta dreptate chiar de se vor adresa tribunalelor*. Cu toate că ua ast-fel de circulară lovesce integritatea și justiția dată de tribunalele noastre române în aplicarea legilor, când aceste tribunale n-au fost nici ua dată acuzate de partialitate de vre ua Putere, în tot timpul în care România a fost tributară Porții, făcânduise tocmai acum această nedreptate când ea este independentă, noi credem că cauzele ce au motivat mentionata circulară, sunt pagubile ce pôte va fi adus comerțului germanu glóta aceea de falimente, celle mai multe frauduloase, cu care s'au destins óspeții României, pe cari congresul dela Berlin ni'i a impus să

le dăm drepturi politice. Și convincția noastră este bine formată, căci într'un interval de 12 ani s'a declarat numai de tribunalul comercial din Iași 206 comercianți falțiți, din cari 198 judani și 8 Români; și este de notorietate publică că falimentele cari se aranjază într'un modu clandestin în piață, trecu cellu puțin de optu ori țifra mărturisită. De aceea se pôte afirma categoricu că în timpu de dece ani, judanii falțiți din Iași au frustat pe creditorii lor, cellu puțin pentru 50 milióne franci. — (Românul din 29 Sept. 1882.)

Offerim și acestu plocon de onestitate și bună credință comercială judană, D-lui Vadington și guvernului francezu care 'l a trimis la Berlin, spre împăciuirea Europei turburată, cum am đis, că Români nu voiau să dea drepturi politice judanilor.

Nu întră în deprinderile noastre să arătăm defectele acestei stirpe, or cerbicia cu care ține la naționalitatea sa. Să și o păstreze dupe cum și face. Dar grămădirea ei, cum am mai spus'o în țerra noastră ne a umplut de îngrijiri, și noi avem datoria să ne apărăm patrimoniul străbun de or ce pericole arătând peirea la care ar fi espuși copii noștri în viitor, de nu vom lucra spre întempinarea acestor pericole pînă mai este timpu; e datoria fie-cărui romănu serios, să spuiă că ênsuși de a'mi priimi ipotesa aceea absurdă că stirpea aceasta se contopesce, totu n'am scăpa viitorul fiilor noștri de acelle pericole, pentru că ua națiune ce se recrută dintr'ua stirpe ce n'are cu dênse nici afinitate de rasă, de caracteru, de limbă, de deprinderi și datine, își prepară cu adevărat culele cosciugului său. Și să nu pérđă din vedere guvernății nostri și națiunea legală, spusele patrioților Poloni ce pribegescu pela noi, că — printre ranele ce au grăbit mórtea Poloniei — cea mai veninosă a fost grămădirea judanilor goniți de Germani în acea nefericită țerră.

APPENDICELE

séu

Estractu din mai multe sute de chrisobuli, prin care se pôte limpeđi chronologia domnitorilor Ţerei-romănesci, pe secolii XIV, XV și XVI.

DEPE CHRISOBULI.

Vladislavu Alesandru.

(Fărö dată). Chrisobul (diploma) lui Vladislav duce și domn, prin care spune cö zidind ellu mönăstirea Vodița (St. Antoniu)și inzestrându-o cu odóre, veșmênte, cu immobile, precum: moșia Jidoștița, pe apa Bahni, alle-căria otare despre apus, ȓice, cö merge pînö în apele calde (băile de la Mehadia), și dăruind'o pe totu anul cu mai multe burdușe de brînză și cașcavale de la ênsuși curtea domniască, a pus'o sub îngrijirea părintelui Nicodim care a fost stăruitor și băgător de sémă la a ei clădire, scutind pe mönăstire și de tóte dăjdiile domnesci de peste anu. (Moșia Bresnița a Mönăstirei Tismana).

.

DEPE ISTORIA.

Vladislav a domnit dela
 1360 — 1373.

DEPE CHRISOBULI.

Danu Radu.

6894 (1385) Oct. 3, Argeșu. Chrisobul lui Dan duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, în care se țice că Mönăstirea Tismana este fondată de tată său Radu domnitoru, iar Mön. Vodița de unchiu său Vladislav domnitoru. — (Mon. Tismana, depe condică).

.

Mircea Radu.

6895 (1387) Iun. 27, Argeșu. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, prin care întăresce donația făcută Mon. Tismana de tată său domnitorul Radu, de frate său domnitorul Dan, precum și cele date mönăstirii Vodița de unchiu său domnitorul Vladislav. (Mon. Tismana).

6895 (1387). Chrisobul în care Mircea își pune toate titlurile sale: „Eu cellu întru Christos bine credinciosul și ênsuși stăpînitoru, Io Mircea duce și domnu, cu mila lui D-țeu oblăduind și domnind totă Țerra-romănescă, și celle de peste munte, ca și celle tătăresci (Basarabia) părți, duce Amlașului și Făgărașului, domnu Banatului Severinului, și allu amëndurora jumătăților pe totă Dunărea pînă la marea cea mare, și allu cetății Dristorului (Silistra) stăpînitoru, dan starețului

DEPE ISTORIA.

Danu Basarabu.

'

Mircea Basarabu.

”

DEPE CHRISOBULI.

Sofroniu allu S-tei Monăstiri cu hramul sântei treimi, dela locul ce se chiamă Nucetul (Cozia), ca să fiă ei moșia vecnică, tôte bălțile ce începu de la Săpatul pînă la gura Ialomiței pe Dunăre, ca să iea Monăstirea venitul acestor bălți, de la or-ce omu, fiă păstoru, fiă boier mare séu micu; precum și de la stupinele ce se vor găsi pe aceste bălți, să iea vamă din pesce, din albine, folosindu-se de or-ce glóbe și șugubine, etc. Deci, poruncescu — dice chrisobul — tutulor dregătorilor, judecătorilor, căpeteniilor din Dristoru, șal, ca să nu se attingă de bălțile mōnăstiri câtu un firu de pēru.“ — (Moșia balta Săpatu a Mon. Tismana).

6915 (1406) 7-vre 24. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul domnitorului Radu, în care puindu-și ca mai sus tôte titlurile salle, ilu offeră monōstirii Tismana, dāndu-i óre-care privilegiuri. Chrisobul e dat cu ocasea trecerii salle la Severin spre a se întēlni cu regele Ungāriei. — (Cond. v. a Mon. Tismana).

6923 (1415) Mai 28. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul Radului domnitoru, relativ la vamă dela Gennune, să fiă a Monăstirii cât va trăi domnia-sa și fiul domniei salle, Mihail duce. — (Mon. Cozia).

DEPE ISTORIA.

Mircea Basarabu.

DEPE CHRISOBULI.

Mihail Mircea.

6926 (1418) Iunie 22. Mihail duce și domnu dă acest chrisobul monăstirilor Cozia și Cotmēna spre întărire și scutelă, ansē cu voia părintelui domniei salle (a Mircei Vv.) și or care flu va călca va avea multă pedepsă dela părintele domniei salle și dela domnia sa; și cō după mórtea părintelui domniei salle (se vede cō Mircea era încă în viață) și a domniei salle (a lui Mihail) pe care va allege domnul D-đeu domnu țērei, să întăriască și să innoiască acestu chrisobul după obiceiul domnilor, etc. — (Cond. Mon. Cotmēna, pag. 2).

6926 (1418) Iunie 22, Tērgovește. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, prin care đice cō donațiunile făcute de tată său Mon. Cotmēna să fiă întărite și nebintuite de nimeni, în đillele domniei salle și alle fiilor domniei salle, Radu și Mihail. Și cō a scris acestu chrisob în Tērgovește pe timpul când dōmna, mama domniei salle, s'a înturnat din Tērra-ungurēscă. — (Con. Mon. Cotmēna, p. 1).

Radu Mircea.

6927 (1419) Mart. 18. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, prin care scutesce car-

DEPE ISTORIA.

Mircea Basarabu.

”

Mihail Basarabu.

DEPE CHRISOBULI.

rele Monăstirii de ver ce tacse pe la trecători. — (Mon. Cozia).

Danu Danu.

6930 (1421) 7-vre 10, Argeșu. Chrisobul lui Danu duce și domnu, fiul lui Danu duce și domn, pe care dându-l Mon. Tismana spre întărirea donațiunilor ei, ȳice — între altele — cō are doi fii pe Danclul și pe Basarabu. — (Mon. Tismana).

6931 (1422) 7-vre 16, Argeșu. Chrisobul lui Danu duce și domnu, fiul lui Dan marele duce. — (Mon. Tismana.)

6932 (1424) Aug. 3, Argeșu. Chrisobul lui Danu duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu, prin care ȳice cō întăresce și ellu donațiunile făcute de moșul său Radu duce și domnu, și de tată său Danu duce și domnu, Mon. Tismana, precum și pe aceea a satului Pisticevul ce 'l a inchinat dōmna Calinichia, lelea domniei salle. — (Mon. Tismana).

6937 (1428) 8-vre 7. Chrisobul lui Dan duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu. — (Cond. Mon. Cozia).

6939 (1430) 7-vre 16. Chrisobul lui Danu duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu, relativ la moșia Cerulești. — (Mon. Tismana).

DEPE ISTORIA.

Danu Basarabu.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

Alesandru Mircea.

6940 (1431) 9-vre 17. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul Mirci duce și domnu, relativ la moșia Alecseni. — (Cond. Mon. Délu).

6941 (1433) Mart. 15, Târgovește. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, prin care dăce cõ urmând și ellu moșilor și străbunilor sêi domni Basarabesci ai Țerrei-românesci, a dat acestu chrisobul Mon. St. Nicolau (Mon. Mihai Vodă). — (Cond. acestei mon. pag. 279).

Vladu Mircea.

6941 (1433) Aug. 23, Târgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-Vodă.)

Radu Mircea.

6945 (1437) Iun. 19, Crêța. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, relativ la moșiile Jiblea, Călimănești, etc. — (Mon. Cozia).

Vladu Mircea.

6945 (1437) Aug. 1. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, prin care întăresce donațiunile făcute Monastirii Tismana

DEPE ISTORIA.

Vladu Mircea sêu Dracu.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

de moșul său Radu duce și domnu, de tată său Mircea duce și domn, precum și de Vladislavu, unchiul tatâne său, spre a se păzi întru toate cele aședate de dênșii, cât va fi în viață ellu și fii săi: Mircea, Vladu și Radu. (Mon. Tismana).

6948 (1439) 7-vre 16. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, unsul lui D-đeu, autocratu și domnu a totă Țerra-românescă și a părților de peste munte, Amlașului și Făgărașului duce, și pînă la marea cea mare oblăduitoru, prin care întăresce ieromonachului Doroteiu moșia numită la Licura, unde a și ridicat monastire, ca să fiă acéstă mon. nesupărată de nimeni, cât va trăi dênșul și fii săi: Mircea, Vladu și Radul. — (Mon. Cozia).

6949 (1441) Mai 14, Têrgoviște. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

6949 (1441). Chrisobul lui Vladu duce și domnu Țêrrei-românesci, duce Amlașului și Făgărașului, relativu la moșia și via dela Ciocănești și Bărbătești alle Mon. Cotmăna. — (Cond. mon. acesteia, pag. 1).

Basarabu Basarabu.

6950 (1442) Martie 23, Gherghița. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu,

DEPE ISTORIA.

Vladu Mircea său Dracu.

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

fiul lui Basarabu duce și domnu, relativ la moșiile Frăncișani, Izvorani, șal. — (Cond. Mon. Snagovul.

Vladu Mircea.

6953 (1444). Vladu Mircea*).

.

Danu Basarabu.

6956 (1448). Danu Basarabu**).

.

.

.

.

.

Vladislavu Danu.

6961 (1453 Aprilie 29. Chrisobul lui Vladislav duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu. — (Condica Mănăstirii Mihai-vodă pag. 210).

DEPE ISTORIA.

Vladu Mircea sêu Dracu.

Danu Basarabu.

Vladu Basarabu.

*) Vlad Mircea domnia pe la finele acestui anu, fiind probatu — prin mai mulți chronicari—cô la bătălia de la Varna (1444 9-vre 10) dintre Vladislav, regele Ungariei, și Amurat II, Vladu Mircea aliat cu creștinii, avusese trimis pe fiul sêu cu 4000 căllărași, luând și ellu ênsuși parte în consiliul de resbelu allu creștinilor. — (Șincai, T. II, p. 7). — Halcocondila dice cô Vladu a perit împreună cu fiul sêu Mircea de mâna asasinilor puși de Corvin și Danu în 1446 Iuliu.

**) La bătălia dela Cosoba (câmpu-Merlei) dată între creștini și Turci la 1448 8-vre, a luat parte și Danu Basarabu, domnitorul Țerei-românești (Șincai, T. II, pag. 16).

DEPE CHRISOBULI.

6964 (1456) Aprilie 15. Chrisobul lui Vladislav duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu. — (Archiva istoria României, T. I. P. I. pag. 142).

Vladu Vladu.

6965 (1457) Aprilie 16. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul bătrânului Vladu duce și domnu, prin care întăresce stăpînirea Mănăstirii Cozia pe moșia Troienesti, cumpărată dela Drăgiciu drept 50 florinți de auru. — (Mon. Cozia).

6966 (1458) Martie 5. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu. La mărturii figurează: Dragomir, Cicală și Stan Negrea. — (Mon. Tismana).

.

.

.

Vlad Vladu.

6970 (1462) Vlad Vladu duce și domnu*).

Radu Vladu.

6972 (1464) Iulie 20. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vlad

DEPE ISTORIA.

Vladu Basarabu.

Vladu Tepeșu.

”

”

Radu cellu frumosu.

*) Expediția lui Mahomet II. în România contra lui Vlad Vladu s'a făcut în acestu anu. — (Archiva istorică a României, T. I, P. II, pag. 8. și 41).

DEPE CHRISOBULI.

mare duce și domnu. — (Mon. Tismana).

6973 (1465) 8-vre 28. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu. La mărturii, Mitropolit Iosef. — (Mon. Snagovul).

6975 (1466) 10-vre 12. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu. — (Mon. Mihai-vodă).

6978 (1470) Iulie 28. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Parangu. — (Mon. Tismana).

.
.
.

Basarabu Danu.

6983 (1474) 7-vre 4. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Dan duce și domnu. — (Mon. Mihai-vodă).

6983 (1575) Iunie 1. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Danu duce și domnu, relativ la moșia Făgețelul*). — (Mon. Glavaciocu.)

.
.
.
.

DEPE ISTORIA.

Radu cellu frumosu.

”

”

”

”

*) Marți în 17 Ianuarie 1475, Ștefan cellu mare allu Moldaviei câștigă strălucita victorie de la Racova pe apa Birladului; iar în 21 7-vre din același anu se liberă și Vlad Vlad (Țepeșu) din temnița de la Buda. — (Șincai, T. II, p. 59 și 64).

DEPE CHRISOBULI.

Basarabu Basarabu.

6988 (1479) 7-vre 12. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, cellu june, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Mon. Mihai-vodă).

6988 (1480) Aprilie 3. București. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, cellu june, fiul bunului Basarabu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

6990 (1482) Martiu 23. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, cellu june, fiul lui Basarabu duce și domnu. Mitropolit Macariu. — (Mon. Snagovul).

Vladu Vladu.

6991 (1483) Iunie 1, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

6991 (1483) Iunie 11, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vlad duce și domnu. — (Mon. Tismana).

6991 (1483) Iunie 25, Têrgovește. Chrisobul lui Vlad duce și domnu, fiul marelui Vlad duce și domnu. — (Mon. Tismana.)

6994 (1486) Aprilie 23. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, relativ la satul Bratilovu. — (Mon. Glavaciocul).

DEPE ISTORIA.

Vladu V, fiul lui Radu: cellu frumosu.

”

”

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

6996 (1488) Aprilie 10, București. Chrisobul lui Vlad duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

6998 (1490) Ianuaru 7. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Céurul. — (Mon. Tismana).

7001 (1493) Ianuaru 15, Bulești. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7002 (1494) Martie 16. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, prin care întăresce stăpînirea Monastirii Bistrița asupra tuturilor moșiilor dăruite ei de domnia cei bătrâni, mai adăogînd la această donațiune și dînsul cu fi săi, Radul și Mircea ducii, încă vama din Săcui la Jiu. — (Mon. Bistrița).

7003 (1495) Aprilie 19, Tîrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vlad duce și domnu. — (Mon. Cozia).

7004 (1495) 7-vre 8. Chrisobul lui Vlad duce și domnu, fiului marelui Vlad duce și domnu, relativ la moșia Cârbești. — (Mon. Tismana).

Radu Vladu.

7004 (1496) Ianuaru 31, Craiova. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, prin

DEPE ISTORIA.

Vladu V, fiul lui Radu cellu frumosu.

”

Radu cellu mare.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI

care întărește lui jupân Hamza stăpînire asupra moșiei Călughăreștii și Câmpu-mare, câștigată cu serviciu sub unchiul domniei sale, Radul duce și domnu. — (Mon. Cozia).

7005 (1497) Ianuarie 9. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Cărbestii. — (Mon. Tismana).

7007 (1499). Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Turceni. — (Mon. Tismana).

Vladu Vladu.

7008 (1500) Iulie 17, Târgovește. Chrisobul lui Vlad duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu. — (Mon. Cozia).

Radu Vladu.

7009 (1501) Mai 24. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, întărind stăpînirea mănăstirii peste mai multe moșii. — (Mon. Cozia).

Radu Radu.

7011 (1503) Aprilie 19. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Cozia).

DEPE ISTORIA.

Radu cellu mare.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

Radu Vladu.

7012 (1504) Iuniu 15, Têrgovește. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Petrești. — (Mon. Tismana).

7013 (1505). Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, prin care dă drept mănăstirii să iea câte 3% din toate câte vor trece prin vadul dela Oltu. — (Mon. Cozia).

7015 (1507) Iuliu 20, Têrgovește. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

Mihnea Vladu.

7017 (1508) Iuniu 26. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul marelui Vlad duce și domnu, relativ la Balta Bistrița. — (Mon. Tismana).

7017 (1508) 7-vre 7. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu, prin care întăresce mon. Bistrița stăpînire peste toate moșiile salleşii și Țigăni. — (Mon. Bistrița)

Mircea Mihnea.

7018 (1509) 8-vre 19. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Mihnea duce și domnu, relativ la moșia Cêurul. — (Mon. Tismana).

DEPE ISTORIA.

Radu cellu mare.

”

”

Mihnea cellu rêu.

”

Mihnea.

DEPE CHRISOBULI.

7018 (1509) X-vre 5, Hăiești. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Mihnea duce și domnu. — (Mon. Tismana *).

Vladu-Vladu.

7018 (1510) Maiu 6. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Cârbești. — (Mon. Tismana).

7019 (1511) Apriliu 25. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul marelui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Céuru. — (Mon. Tismana).

Basarabu-Basarabu.

7020 (1512) Iuliu 30, Tergovește. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

7021 (1513) Martiu 23. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu, relativ la muntele Plăséla. — (Mon. Tismana).

7022 (1513) 8-vre 24. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

7022 (1514) Aug. 3. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Ba-

DEPE ISTORIA.

Mihnea.

Vlăduță.

”

Négoe Basarabu.

”

”

”

*) Acesta se numește de cronicile locale „Mircea Ciobanul”.

DEPE CHRISOBULI.

sarabu duce și domnu. — (Monastirea Străhaia).

7023 (1515) Apriliu 13. Oltenița. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Cond. episc. Buzău, T. II, p. 18).

7025 (1516) 9-vre 14. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul bunului Basarabu duce și domnu, relativ la moșia Căluui. — (Mon. Tismana).

7025 (1517) Iuliu 19. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-Vodă, p. 285).

7026 (1518) Ianuaru 18. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — Mon. Sărindarul).

7026 (2518) Maiu 4, București. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu, relativ la moșia Grozești. — (Mon. Tismana).

7027 (1518) 7-vre 3. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-Vodă, p. 206).

7027 (1519) Ianuaru 14, Pitești. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu cellu mare duce și domnu. La mărturii figurează jupân Barbu ban craiovenescu. — (Monastirea Cozia).

DEPE ISTORIA.

Négoe Basarabu.

”

”

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

7029 (1521) Aprilie 11. Chrisobul lui Basarabu duce și domnu, fiul lui Basarabu duce și domnu, relativ la moșia Studina. — (Mon. Bistrița).

.

Vladu Radul.

7032 (1524) Maiu 23. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, prin care întărește lui Stan Sturzea stăpînire pe moșia Studina. (Mon. Bistrița).

Vladislav Vladislav.

7032 (1524) Iuniu 16. Chrisobul lui Vladislav duce și domnu, fiul lui Vladislav duce și domnu, relativ la balta Bistriței. — (Mon. Tismana).

7032 (1524) August 28. Chrisobul lui Vladislav duce și domnu, fiul lui Vladislav duce și domnu, relativ la satele Arcești și Grădiștea din Muscel. (Cond. Mon. Mihai-Vodă).

Radu Radu.

7033 (1525) Februarie 10. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Alunul. La mărturii figurează jupân Pârvul banul Craiovei. — (Monastirea Bistrița).

DEPE ISTORIA.

Négoe Basarabu.

Radu dela Afumați.

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

7034 (1525) 7-vre 8, Têrgovește. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Episc. Buzău).

7034 (1526) Ianuaru 7, Têrgoviște. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

7036 (1528) August 16, Argeșu. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7037 (1528) 9-vre 1. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Podeni. La martori : jupân Pârful banu Craiovei. — (Mon. Tismana *).

Moisi Vladislavu.

7037 (1529). Chrisobul lui Moisi duce și domnu, fiul lui Vladislavu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7037 (1529) Maiu 12. Chrisobul lui Moisi duce și domnu, fiul lui Vladislavu duce și domnu, relativ la moșia Găneșa și Cracovul. — (Mon. Bistrița).

7037 (1529) Iuniu 1. Chrisobul lui Moisi duce și domnu, fiul lui Vladislav duce și domnu, relativ la bălțile Cabilul și Cornatul. — (Mon. Cozia).

DEPE ISTORIA.

Radu dela Afumați.

”

”

”

Moisi Basarabu.

”

”

*) Depe epitaful dela mon. Argeșu se probază că acestu domnu a fost immorméntat la 4 Ianuaru 1829.

DEPE CHRISOBULI.

7088 (1530). Chrisobul lui Moisi duce și domnu, fiul lui Vladislav duce și domnu. — (Mitrop. din Têrgovește).

Vladu Vlăduță.

7088 (1530) Ianuarie 8, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vlăduță duce și domnu. — (Mon. Cozia).

Moisi Vladislavu.

7088 (1530) Maiu 22. Chrisobul lui Moisi duce și domnu, fiul lui Vladislavu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

Vladu Vlăduță.

7088 (1530) Iuliu 6, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vlăduță duce și domnu. — (Mon. Snagovul).

7089 (1530) 9-vre 15. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vlăduță duce și domnu. — (Cond. Episc. Buzău, T. I, p. 172).

7089 (1531) Ianuarie 9. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu, relativ la moșia Grăcovul, dăruită de Pârvul banul. — (Mon. Bistrița).

7089 (1531) Martiu. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vlăduță duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-Vodă).

DEPE ISTORIA.

Moisi Basarabu.

Vladu VIII-lea.

”

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

7040 (1532) Martiu 6. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-Vodă).

7040 (1532) Mai 25, Nimirești. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul lui Vladu duce și domnu. — (Monastirea Snagovul).

Vladu Radu.

7041 (1532) X-vre 11, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

7042 (1533) X-vre 25. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. — (Mon. Mihai-Vodă).

7043 (1534) 7-vre 6. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7043 (1535) Martiu 30, Têrgovește. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7043 (1535) Maiu 7. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, prin care arată că decapitând pe Dragomir spătarul, 'i a confiscat totă averea cu moșia Pîrscovul, și acesta pentru că a fost viclenu (rebel) domniei. — (Episc. Buzău).

DEPE ISTORIA.

Vladu VIII-lea.

”

Vintilă duce.

”

Radu VIII-lea.

”

Petru numit dela Argeșu.

DEPE CHRISOBULI.

Radu Radu.

7044 (1535) 8-vre 4, Têrgoviște. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. — (Mon. Sărindarul).

7044 (1536) Iul. 20, București. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu. La mărturii: Șerban banul Craiovei. — (Mon. Snagovul).

Vladu Radu.

7045 (1536) 7-vre 6, Furești. Chrisobul lui Vladu duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, relativ la moșia Pîrscovul. — (Episc. Buzău).

Radu Radu.

7045 (1537) Iunie 21. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. La mărturii : vel banu allu Jiului. — (Mon. Snagovul).

7046 (1538) Ianuarîu 10. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Céurul. — (Mon. Tismana).

7048 (1539) 7-vre 14. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, prin care confiscând averea Barbului, fiul Udrei, partea lui din moșia Pîrscovul, o închină Episcopiei, fiind că acellu Barbu — dice chrisobul — a perit ca un rebel ce a fostu. — (Episc. Buzău).

DEPE ISTORIA.

Petru numit dela Argeșu.

”

”

”

”

Radu IX-lea.

DEPE CHRISOBULI.

7048 (1540) Mart. 23. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, prin care confiscând averea lui Moranu și a lui Ión pentru viclenia lor, dăruiesce moșia lor Urechești paharnicului Mititelu. — (Episc. Buzău).

7050 (1542) Apriliu 16, București. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Vernești. — (Episc. Buzău).

7051 (1543) 9-vre 11. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Sărindaru).

7052 (1543) 7-vre 17, Térgovește. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, prin care întâresce aședământul Episcopiei Buzău: să aibă scaun de judicată pentru tóte pricinile din cele patru județe, adică Buzău, Rómnicul-Sărat, Brăila și Saacu, fiind Episcopu în acellu timpu părintele Anania. — (Episc. Buzău).

7052 (1544) Iuliu 4. Chrisobul lui Radu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Stroiești. — (Mon. Bistrița) *)

Mircea Radu.

7053 (1545) Mai 21, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul

DEPE ISTORIA.

Radu IX-lea.

”

”

”

”

”

*) Noi credem că totu acestu Radu s'au numit de chronicari: când Petru de la Argeșu, când Paisiu egumenul de la Mon. Argeșu, când Radul IX-lea.

DEPE CHRISOBULI.

lui Radu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocul).

7054 (1545) 9-vre 4. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul marelui Radu duce și domnu, relativ la moșia Dobrușa. — (Mon. Vieroșu).

7055 (1547) Apriliu 26, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7055 (1547) Iuniu 1, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Potocoțul. — (Mon. Tismana).

7056 (1548) Mai 22. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Gura. — (Episc. Buzău).

7056 (1548) Aug. 13, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, prin care întăresce să aibă mănăstirea Cozia moșii la Liești și jumătate din muntele Lupesți, de óre-ce această moșie fiind avere a lui Ivan Viezure care ridicându-se împotriva domniei și fiind prins de Radul ducele și domnitorul, și tăindu-i capul 'i a confiscat aceste moșii, miluind cu elle pe Danciul Mureșanul și pe Christoclu, care le au vândut mănăstirii drept 1700 de aspri. De aceea prin acestu chrisobul se dă mănăstirii voiă să stăpiniască în bună pace, neavând

DEPE ISTORIA.

Radu IX-lea.

Mircea II-lea.

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

nici un drept fiu lui Ivan Vezure asupră-le. — (Mon. Cozia).

7058 (1550) Iunie 5. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Vra-bețul. — (Mon. Tismana).

7060 (1552) Iunie 16. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul Radului duce și domnu, relativ la moșiile Plă-cioia, Mierlari, Buciumeni, ș. c. l. — (Episc. Buzău *)

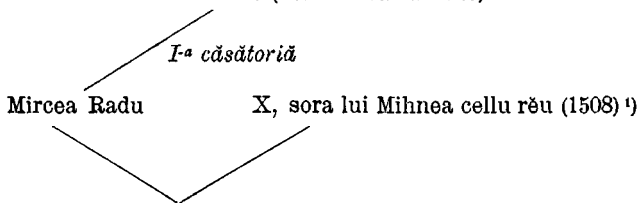
DEPE ISTORIA.

Mircea II-lea.

”

*) Familia lui Mircea Radu:

Radu Radu (domnitoru la 1525).

a) Domnița Y măritată după Stamate Paleologul, nepotul patriarhului Iosaf II.

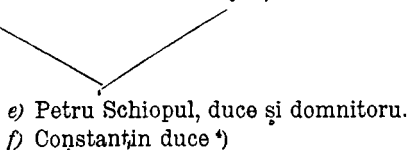
b) Domnița Z măritată după Andronicu Cantacosino, fratele Log. Mihail Cantacosino ²⁾.

c) Miloșu duce ³⁾.

d) Alesandru duce și domnitoru.

II^a căsătorie

Mircea Radu Chiajna, fica lui Petru Rareșu.

¹⁾ Istoria Moldo-română, T. I, p. 225; ²⁾ Șincai, Chronica Românilor, T. II, p. 222, 218 și 232; ³⁾ Columna lui Traian, 1876, p. 272; ⁴⁾ Papiu Ilarian, Tesaurul de monumente istorice, T. III, p. 47.

DEPE CHRISOBULI.

Petrașcu Radu.

7062 (1554) Mai 25. Chrisobul lui Petrașcu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Urlători. — (Episc. Buzău).

7063 (1555) Mai 10. Chrisobul lui Petrașcu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșiile Odobenii și Lipia. — (Episc. Buzeu).

7063 (1555) Aug. 9. Chrisobul lui Petrașcu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7064 (1556) Martiu 15. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Sărindarul).

7064 (1556) 9-vre 9. Chrisobul lui Petrașcu duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, prin care scutesce pe Episcopiă de vinuritul din délul Verneștilor. — (Episc. Buzeu).

Mircea Radu.

7065 (1557) Apriliu 26, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7066 (1558) Februaru. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu

DEPE ISTORIA.

Petru II-lea.

”

”

”

”

Mircea II-lea.

”

DEPE CHRISOBULI.

duce și domnu. — (Cond. mon. Mihai-vodă, p. 664).

7066 (1558) Mai 20, București. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Cond. Episc. Buzeu, No. 1, p. 466).

7066 (1558) Iul. 19. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Tufesti. — (Mon. Tismana).

7067 (1559) Apriliu 21. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Mihai-vodă).

7067 (1559) Mai 20. Chrisobul lui Mircea duce și domnu, fiul lui Radu duce și domnu, relativ la moșia Grozănésca. — (Episc. Buzău).

Petru Mircea.

7068 (1560) Martiu 10. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu, relativ la moșia Slătioara. — (Mon. Bistrița).

7079 (1561) Aug. 6, București. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Mircea duce și domnu. — (Cond. Episc. Buzău, p. 455).

7071 (1563) April 13. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Mircea

DEPE ISTORIA.

Mircea II-lea.

”

”

”

”

Petru III numit Schiopu.

”

”

DEPE CHRISOBULI.

duce și domnu, relativ la moșia Celeiul.
— (Mon. Bistrița).

7073 (1565) Ianuarie 4. Chrisobul
lui Petru duce și domnu, fiul lui Mir-
cea duce și domnu, relativ la moșia
Studina. — (Mon. Bistrița).

7075 (1566) 9-vre 13. Chrisobul lui
Petru duce și domnu, fiul lui Mircea
duce și domnu, relativ la moșia Bă-
deni. — (Episc. Buzeu).

7076 (1568) Mai 23 Chrisobul lui
Petru duce și domnu, fiul lui Mircea
duce și domnu, relativ la stăpînirea
metochului Crucișóra. — (Mon. Bis-
trița).

Alesandru Mircea.

7077 (1569) Ianuarie 8. Chrisobul
lui Alesandru duce și domnu, fiul lui
Mircea duce și domnu, nepotu lui Mih-
nea duce și domnu, relativ la moșia
Ghindeni. — (Mon. Bistrița).

7078 (1570) 9-vre 1. Chrisobul lui
Alesandru duce și domnu, fiul lui
Mircea duce și domnu, nepotu Mihnei
duce și domnu, relativ la moșia Bă-
deni. — (Episc. Buzeu).

7080 (1572) Aprilie 25. Chrisobul lui
Alesandru duce și domnu, fiul lui
Mircea duce și domnu, nepotu Mihnei

DEPE ISTORIA.

Petru III numit Schiopu.

”

”

Alesandru II-lea.

”

”

DEPE CHRISOBULI.

duce și domnu, relativ la mosia Po-
pesti. — (Episc. Buzeu).

Petru Petrascu.

7082 (1574) Iunie 26. Chrisobul lui
Petru duce și domnu, fiul lu Petrascu
duce și domnu, relativ la moșia Grădiș-
tea. — (Cond. Mon. Câmpulungul p. 3).

Alesandru Mircea.

7083 (1575) Aug. 12. Chrisobul lui
Alesandru duce și domnu, fiul lui Mir-
cea duce și domnu, nepot lui Mihnea
duce și domnu, relativ la moșile Mac-
simu, Berendești, șal. — (Episcopia
Buzeu).

7084 (1576) 9-vre 8. Chrisobul lui
Alesandru duce și domnu, fiul lui Mir-
cea duce și domnu, nepotu lui Mihnea
duce și domnu. — (Cond. mon. Sărin-
daru).

7085 (1576) 9-vre 25. Chrisobul lui
Alesandru duce și domnu, fiul lui
Mircea duce și domnu, relativ la Moșia
Bădeni. — Episc. Buzeu).

Mihnea Alesandru.

7086 (1578) Aug. 8. Chrisobul lui
Mihnea duce și domu, fiul lui Ale-
sandru duce și domnu, relativ la moșia
Berendeștii. — (Episc. Buzeu).

DEPE ISTORIA.

Alesandru II-lea.

”

”

”

Mihail IV zis Mihnea
turcitu.

DEPE CHRISOBULI.

7087 (1579) April 7. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, prin care în-tăresce mănăstirii stăpânirea unor să-lăse de țigani. — (Mon. Bistrița).

7088 (1580) Ianuarie 20. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, relativ la moșia Cornul și Bălișorul. — (Episcopia Buzeu).

7090 (1581) 9-vre 6. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, relativ la moșia Pîrscovul Țigulei. — (Episc. Buzeu).

7090 (1582) Iunie 20. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, relativ la moșia Oprisorul. — (Episc. Buzeu).

Petru Petrascu.

7091 (1582) Sept. 10. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu, relativ la balta Mamina. — (Mon. Cozia).

7092 (1583) Oct. 29. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu, relativ la moșia Turceni. — (Mon. Tismana).

7092 (1583) X-vre 2, București. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu, nepotul lui Radu duce și domnu. — (Mon. Snagovul).

DEPE ISTORIA.

Mihail IV zis Mihnea
turcitu.

”

”

”

Petru IV numit Cercelu.

”

”

DEPE CHRISOBULI.

7092 (1584) Fevr. 5, Târgovește. Chrisobul lui Petru duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu. — (Cond Episc. Buzeu, t. I. p. 42).

Mihnea Alesandru.

7093 (1585) April 26. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alesandru duce și domnu, relativ la moșiile Masimu și Berendești. — (Episc. Buzeu).

7094 (1585) Oct. 19. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, prin care dăce cõ moșiile Căpățeneni, șal., să remâie ale monastirii, fiind dăruite ei de urmașii lui Radu clucerul, cõci acestu Radul clucerul le au câștigat în ȕillele lui Radu duce călugherul, cu credincioșă slujbă și cu sânge vërsat, la Fõntana țiganului, când s'abătut acellu Radu duce cu Stroia pribégul șal. — Din acestu Radu cluceru se trage familia Golesci. — (Cond. Mon. Vierosul).

7094 (1586) Iuliu 15. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alesandru duce și domnu, relativ la moșia Vernești. — (Episc. Buzeu).

7095 (1587) Ianuar. 17. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alesandru duce și domnu, relativ la moșia Berendești. — (Episc. Buzeu).

7096 (1588) Apriliu 9. Cartea de judecată a județului Tudoran cu 12 purgari din orașul Târgoveste, prin care

DEPE ISTORIA.

Petru IV numit Cercelu.

Mihnea IV turcitu.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

se întăresce vornicului Mitrea stăpînirea pe nisce case în acea poliție. — (Episc. Buzeu).

7096 (1588) Iunie 17. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, prin care întăresce stăpînirea Episcopiei pe un vadu de móră, dăruit ei de Stan și alții do a lor bună voia înainte județului și a 12 purgari. — (Episc. Buzeu).

7097 (1589) Mai 19. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, relativ la moșia Vîrtopu din mizlocul Vădastrei și Celeiului. — (Mon. Bistrița.)

7097 (1589) Mai 17, Bucuresti. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Basarab duce. — (Mon Străhaia).

7098 (1590) Iunie 9. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu. — (Mon. Tismana).

7099 (1590) 9-vre 19. Chrisobul lui Mihnea duce și domnu, fiul lui Alexandru duce și domnu, relativ la moșia Pîrscovul. — (Episc. Buzeu).

Stefan Ión.

7099 (1591) Iuliu 9, Bucuresti. Chrisobul lui Stefan duce și domnu, fiul lui Ión duce și domnu. — (Mon. Glavaciucul).

DEPE ISTORIA.

Mihnea IV turcitu.

”

”

Stefanu I numit Surdul.

”

Alexandru III-lea.

DEPE CHRISOBULI.

7100 (1592) Feurariu 16. Chrisobul lui Stefan duce și domnu, fiul lui Ión duce și domnu. — (Schitu Coșuna).

7100 (1592) Iuniu 12. Chrisobul lui Stefan duce și domnu, fiul lui Ión duce și domnu. — (Schitu Coșuna).

7100 (1592) Iuniu. Cartea de judicată a lui Siman, judele, cu 12 burgari, pe care o dă mănăstirii St.-Nicolau (Mihai-vodă), pentru nisce prăvălii. — (Cond. Mon. Mihai-vodă).

Alesandru Bogdanu.

7101 (1592) X-vre 11. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Bogdan duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-vodă).

7101 (1593) Ianuaru 15 Stănești. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Bogdanu duce și domnu. — (Mon. Glavaciocu).

7101 (1593) Fevruariu. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Bogdan duce și domnu. — (Cond. Mon. Mihai-vodă).

7101 (1593) Iuniu 19. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Bogdan duce și domnu. — (Cond. Mitrop. București).

7101 (1593) Iul. 6, Bucuresti. Chrisobul lui Alesandru duce și domnu, fiul lui Bogdan duce și domnu, re-

DEPE ISTORIA.

Alexandru III-lea.

”

”

”

Mihail V-lea.

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

lativ la satul Craiovița. — (Cond No. IV a archivei, pag 329).

Mihail Petrascu.

7102 (1594) Ianuarie 4. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu, relativ la moșia Breznița. — (Mon. Tismana).

7102 (1594) Iunie 22. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu. — (Mon. Cozia).

7103 (1595) Mai 22. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul lui Petrascu duce și domnu. — (Mon. Cozia).

7104 (1596) Aprilie 13. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul lui Pêtrascu duce și domnu, prin care întăresce decisiunea sinodului ce s'a ținut ca egumenii ce se vor pune pe viitor pe la mănăstiri să fiă aleși dintre călugării acellii mănăstiri, de către obștea călugărilor din acea mănăstire văduvă de egumenu, adăogând tot de ua dată și alte regule în folosul mănăstirilor. — (Mon. Tismana).

7106 (1598) Iulie 5, Têrgoveste. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul prea bunului Pêtrașcu, duce și domnu, prin care ordonă județului și cellor 12 burgări din urbea Rômnicului-Vilcii, să lase în pace de dăjdii pe clăcașii Mănăstirea Cozia de pe Ulița dela Rômnicu, cu țigani de

DEPE ISTORIA.

Mihail V-lea.

”

”

”

”

DEPE CHRISOBULI.

la morile de prafu de pușcă, pînă în Misia, fiind ei aflați pe moșia mănăstirii căci ei au să dea birul cu ceea l-altă țerră cōtre domniă, iar nu cu tērgoveții. — (Mon. Cozia).

7107 (1599) Ianuaru 5. Chrisobul lui Mihail duce și domnu, fiul lui Pētrașcu duce și domnu, relativ la moșia Grădiștea. — (Cond. Mon. Cămpulungul p. 5).

Nicola Mihail.

7108 (1600) Iuniu 28. Chrisobul lui Nicola duce și domnu Țērrei-românești, fiul lui Mihail duce și domnu Țērrei Ardélului. — (Con. Mon. Mihai-vodă, p. 219).

DEPE ISTORIA.

Mihail V-lea.

”

”

